

P. II 8R (or)
166

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

G. BACOVIA, I. BARBU, L. BLAGA,
DEM. BOTEZ, IVAN BUNIN, AL. BĂ-
DĂUȚĂ, GH. CARDAȘ, O. W. CISEK,
A. COTRUȘ, I. SĂN GIORGIU, G. M.
IVANOV, M. MIHĂILEANU, PERPESSI-
CIUS, CAMIL PETRESCU, I. PILLAT,
DRAGOȘ PROTOPOPESCU, EM. RIGLER,
REINER MARIA RILKE, I. M. SADO-
VEANU, VL. STREINU, V. R. ȘIRIANU, I.
D. ȘTEFĂNESCU, I. VALERIAN, V. VOI-
CULESCU, T. VIANU, V. ZABOROVSKI.

ANUL III
1924

No. 2, 4

APRILIE -
IUNIE

FUNDAȚIA CULTURALĂ PRINCIPELE CAROL
CUGETUL ROMANESC

Director: ION PILLAT

Administrația și Redacția:

București, Strada D-r Kalendaru No. 10.

S U M A R U L

Reiner Maria Rilke	Cântecul vieții și al morții stegarului Cristoph Rilke (trad: I. Pillat și O. Cisek).
Dragoș Protopopescu	Platonism în literatura engleză.
Lucian Blaga	Către cititori (versuri).
Demostene Botez	Viața.
Ivan Bunin	Visurile lui Ciang (trad: G. M. Ivanov).
V. Rusu-Șirianu	După amiază.
V. Voiculescu	Pădurea (versuri).
G. Bacovia	Furtună (versuri).
A. Cotruș	Drumul (versuri).
Ion Barbu	Convertire (versuri).
Perpessicius	Portret semit (versuri).
Vladimir Streinu	Arabescuri inutile (versuri).
I. Valerian	Sobolii (versuri).
I. Pillat	Interior (versuri).
V. Zaborovski	O pagină de politică românească.
Ion Sân Giorgiu	Stefan George.
Gh. Cardaș	Documente literare: Scrisorile lui V. Alexandri către I. Negruzzi.

C R O N I C I :

LITERARĂ: Literatură Națională de Camil Petrescu; **POLITICĂ:** Problema Basarabiei, de V. Zaborovski; **SOCIALĂ:** Condiția penală față de progresul economiei, de M. Mihăileanu; **ARTISTICĂ:** Deschiderea expoziției din Veneția, de I. D. Ștefănescu; **MUZICALĂ:** Mihail Jora, de Șm. Rigler; **DRAMATICA:** „Masca”, „Birutorul” — Un nou teatru Reinhardt, de Șm. Rigler; **IDEI, OAMENI:** Ivan Bunin, de G. M. Ivanov — R. M. Rilke, de O. V. Cisek.

REVSTE: Românești, de Al. Bădăuță; Franceze, de Perpessicius; Englezești, de D. Protopopescu; Germane, de O. W. Cisek; Ungurești, de V. R. Șirianu.

CĂRȚI: „Memoriale” de V. Pârvan (I. M. Sadoveanu); „De vorbă cu mine însumi” de I. Mănușescu (Perpessicius); „Drumul cu Plopi” de Cezar Petrescu (Vl. Streinu); „Poezii” de O. Goga (V. Șirianu); „Moartea unei republici roșii” de F. Aderca (Perpessicius); „Din viețile sfinților” de D. Pătrășcanu și M. Sadoveanu (V. R. Șirianu); „Penetration des idées de l'Occident dans le Sud-Est de l'Europe” de N. Iorga (V. Zaborovski); „Restriții” de Marie Voronca (Perp.); „Alexandria” de N. Cartoian (G. Cardaș); „Oameni de Lună” de M. Sadoveanu (Perp.); „Paharul Blestemat” de G. Rotică (Perp.); „Istoria Românilor” de I. Lupăș (V. Zaborovski); „Scrisori Bănățene” de Cora Irineu (I. Valerian); „Concepțiunea actuală a Istoriei Medievale” de G. Brătianu (V. Zaborovski); „Copiștii Psaltirii Scheine” de V. Lăcea (G. Cardaș); „În Pribegie” de V. Romanescu (Al. Bădăuță); „Un om slăbit” de G. Papini (T. Vianu); „Antologie des poètes du Divan” (Perp.); „Quatre Décembre” de D. Măreșkovski (Perp.); „Revoluție în aprecierea artelor plastice” (O. W. Cisek) și „Le Dictateur” de A. Séché (Perp.).

Mișcarea intelectuală din străinătate.

Redacționale: † C. Sfetea.

CÂNTECUL VIEȚII ȘI AL MORTII STEGARULUI CRISTOPH RILKE

DE

RAINER MARIA RILKE

«... la douăzeci și patru Noembrie 1663 Otto de Rilke, stăpân pe Langenau, Granitz și Ziegra, primi la Linda ca moștenire partea lăsată din moșie de fratele său Cristoph căzut în Ungaria; totuși îi se ceru să rânduiască zapis prin care pă-mântul nu-i mai rămânea dacă fratele său Cristoph (cel ce, după mărturia hrisovului de moarte adus, sfârșise ca stegar în compania baronului de Pirovano al regimentului austriac de cavalerie împărătească Heyster) s'ar fi reintors...»

Călare, călare, călare, prin ziuă, prin noapte, prin zi.
Călare, călare, călare.

Și atât de obosit e avântul și dorul atât de mare. Nu mai sunt munți, abia un copac. Nimic nu îndrăznește să se ridice. Colibe străine stau pe brânci, insetate la fântâni mocirloase. Nicăieri un turn. Și mereu aceeași vedere. Ochii amândoi sunt de prisos. Doar în noapte, arare, calea o crezi cunoscută. Nu călcăm oare înapoi noaptea bucata de drum pe care în soarele străin l'am cucerit cu trudă? Se prea poate. Soarele apasă, ca în toiul verii pe noi. Dar în vară ne-am luat rămas bun. Vestmintele femeilor luminau lung din frunziș. Și acum drumul e lung. Așa dar o fi toamnă. Cel puțin acolo unde femei întristate știu de noi.

Cel de Langenau se 'ntoarce 'n șea și spune: «Domnule Marquis...»

Vecinu 'i, subțirile, subtilul Franțuz, la început vorbi și rase trei zile în șir. Acum nu mai știe de nimic. E ca un copil, ce ar vrea să doarmă. Praful se așează pe gulerni-i

Cugetul Românesc.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

BIBLIOTECA JUDEȚULUI
TIMIȘ
P-33.113-8

alb de dantelă ; nu-l bagă 'n seamă. Incet se ofilește în șeaua lui de catifea.

Însă cel de Langenau zâmbeste și spune: «Aveți ochi stranii, Domnule Marquis. Gândesc că semănați mamei D-voastră — ».

Iată că tânărul înflorește odată iar și își scutură gulerul de praf și e proaspăt din nou.

Cineva povestește despre mama sa. Un Neamț de bună seamă. Apăsât și arar își așează cuvintele. Ca o fată ce leagă flori, ce pe gânduri încearcă floare după floare și nu știe încă în ce chip va arăta totul — astfel își imbină cuvintele. De inveseire? De intristare? Toți ascultă. Se opresc chiar de a scuipa. Căci sunt tot Domni mari și știu ce se cade. Și cine din pâlci nu cunoaște nemțeasca o înțelege deodată, simte cuvinte răslețe: «Seară... Copilărie...»

Atunci toți își sunt aproape, acești Domni, ce vin din Franția și din Burgundia, din Țările-de-Jos, din văile Carintiei, din castelele Boemiei și dela Leopold Împăratul. Căci ceea ce povestește unul au trăit-o cu toții și întocmai așa. De parcă ar fi o singură mamă...

Așa merg călare în amurg..., într'un nedeslușit amurg. Ei tac din nou, dar au cu dânsii cuvintele în licăriri. Își scoate Marchizul coiful. Părul lui întunecat e moale și când capul și-l apleacă se răsfăță femeeste pe ceafă. De-acum și cel de Langenau recunoaște: departe se nalță ceva în luciul zării, ceva mlădios, întunecat. O coloană stingheră, prăbușită pe jumătate. Și după ce de mult au trecut, mai târziu, își dă seama că eră o Madonă.

Foc de strajă. Șed în juru'i și-așteaptă. Așteaptă ca unul să cânte. Dar te simți atât de obosit. Lumina roșie e grea. S'a lipit de cismele prăfuite. Se târae pân'la genunchi, privește în mâinile încrucișate. N'are aripi. Fețele sunt întunecate. Totuș ochii micului Franțuz strălucesc un timp cu lumina lor. A sărutat un trandafir și acum poate să i se veștejească mai departe la piept. Cel de Langenau l-a vă-

zut, fiindcă nu poate dormi. Se gândește: eu n'am trandafir, n'am.

Apoi cântă. Și e o doină bătrână, de jale, pe care acasă fetele o cântă la câmp, toamna, când culesul e pe sfârșite.

Spune micul Marquis: «Sunteți tânăr, Domnule?».

Și cel de Langenau deopotrivă întristat și în ciudă: «Opt-spre-zece». Apoi tac.

Mai târziu întreabă Franțuzul: «Aveți și D-voastră o mi-reasă acasă, Domnule Cavalier?».

«Dar D-voastră?» răspunde cel de Langenau.

«E blondă ca D-voastră».

Și tac din nou până ce Neamțul strigă: «Dar la dracu de ce oare atunci stai în șea și mergi călare pe pământ spurcat spre câinii de turci?».

Marquisul zâmbește: «Pentru a mă reîntoarce».

Cel de Langenau se întristează. Se gândește la o fată blondă cu care se juca. Nebunatice jocuri. Și ar vrea să fie acasă, numai o clipă, numai pentru atâta vreme cât îi trebuie să spună: «Mădălină, că am fost mereu *astfel* iartă».

Cum — am fost? își spune tânărul. — Și sunt departe.

Intr'o dimineață, un călăreț e'n fața lor, apoi un al doilea, patru, zece. În zale din cap până 'n picioare, mari. După ei o mie: oștirea.

Trebuie să te despați.

«Te întoarce sănătos, Domnule Marquis—».

«Sfânta Fecioară să vă aibă'n pază, Domnule Cavalier».

Și nu pot să pornească. Sunt deodată prieteni, frați! Au să-și împărtășească mai mult căci știu de-acum atâtea unul despre altul. Șovăesc. Și e neastâmpăr grăbit și copite pocnesc în jurul lor. Marquisul își trage din mână dreaptă mânușa. Scoate la iveală micul trandafir, ia o foaie ca și cum ar împărți o cuminecătură.

«Aceasta te va păzi. Drum bun». Cel de Langenau rămâne uimit. Se uită lung după Franțuz. Vără foaia străină sub oțel. Ea se leagănă în sus și în jos pe apele inimii sale. Strigăt de goarnă. Merge la oaste Cavalerul. Zâmbește trist: îl păzește o străină.

O zi prin zarvă. Răstiri, culori, răs — : din toate te orbește țara. Băeți buimaci fug în pestrițe straie. Bătaie

și strigăt. Muieri vin cu roșii pălării pe părul în valuri
Chiamă. Scuterii vin în zale negre ca noaptea ce trece. Ei
înșfacă muerile cu atâta foc că li se rup hainele. Le îm-
brăncesc în cercurile tobelor. Și din sălbatica împotrivire
a mâinilor neastâmpărate tobele se deșteaptă, ca în vis
bubue, bubue. Și seara îi întind lanterne ciudate: vin lu-
minând în coifuri de fier. Vin? sau sânge? — Cine-i poate
deosebi.

În sfârșit, în fața lui Spork. Lângă calu-i bălan răsare
contele. Pletele-i lungi au luciul oțelului.

Cel de Langenau n'a întrebat. Recunoaște generalul, se
aruncă după cal și se închină într'un nor de praf. Duce cu
sine o scrisoare care trebuie să 'l înfățișeze Contelui. Dar
el îi poruncește: «Citește-mi sdreanța». Și buzele sale nu
s'au mișcat. N'are nevoie de ele; ca să injure sunt destul
de bune. Când vrea mai mult, vorbește cu dreapta. Atât. Și
asta o simți de îndată. Tânărul a isprăvit de mult. Nu mai
știe unde se află. Spork îi acoperă totul. Chiar cerul a
pierit. Și Spork, marele general, spune:

«Stegar».

Și e mult.

Compania poposește dincolo de Raab. Cel de Langenau
e călare singur. Câmpie. Seară. Oblâncul șelii sclipește
prin praf. Și apoi se înalță luna. Iși dă seamă de ea pri-
vindu-și mâinile.

E vis.

Dar iată ceva l-a strigat.

Il striga, il striga,
frânturi de vis se desfac.

Nu e cucuvae. Pe legea mea!

Stingher un copac

l'a strigat:

Soldat!

Și vede: se sbate ceva. Se sbate un trup
legat de copac. Femeia cu mâini ce se rup
goală și plină de sânge,
îi svârle un strigat: De-aicea mă frânge!

Și sare jos pe negru răzor.
 Și taie bucăți din funii fierbinți;
 Și vede dogoarea ochilor
 Și cum mușcă din dinți.

Răde ?

De groază a stat.
 E iarăș pe cal
 Și gonește în noapte. Cu 'n hăț plin de sânge în pumnul
 'ncleștat.

Cel de Langenau scrie scrisoare, adâncit în gânduri.
 Incet zugrăvește slove: mari, cuminți, drepte...

«Buna mea maică,
 «fiți mândrii: duc flamura,
 «fiți fără grijă: duc flamura,
 «iubiți-mă: duc flamura — »

Apoi își vără scrisoarea înapoi sub platoșe, în locul cel
 mai tănuț, lângă petala de trandafir. Și gândește: în cu-
 rând va căpăta mireasma ei. Și gândește: poate cândva o
 va găsi vreunul... Și gândește:..., căci dușmanul e aproape.

Trec călare peste un țăran ucis. Ochii îi sunt mari deș-
 chiși și ceva se oglindește în ei; nu e cerul. Mai târziu
 latră câini. Se apropie deci un sat, înfărșit. Și deasupra
 bordeelor se 'naltă de piatră castelul. Podul lat coboară
 în fața lor. Poarta se deschide mare. Goarna îi primește
 cu glas înalt. Ascultă: larmă, zăngănit și lătrat de câini!
 Rânciezat în curte, pocnet de potcoavă și-un glas.

Popas! Oaspe înfărșit odată. Nu-ți mai slujești mereu
 dorințele cu hrană săracă. Nu mai apuci toate cu dușmă-
 nie; le lași în voia lor să fie și știi: ce se întâmplă, e sfânt.
 Și dărjul avânt se destinde din sine să iasă și se rostogole
 'n faldul păturii de mătăasă. Și nu mai ești mereu soldat.
 Și iată pletele pe umeri ți le lași și larg ți se descheie
 gulerul de ostaș și în jălțuri de mătăasă te așezi ca până în
 vârful unghiilor să te vezi: moleșit după caldul scăldat.

Și ce's femeile, începi să'nveți ca un străin și cum se poartă albele și cele cu ochiu de senin; ce mâini au pline de tinereți, cum își cântă răsul de lumină când blonzii băeți cupele mândre închină grele de rod infinit.

Incepu cu ospăț. Și ajunse serbare fără să știi. Flăcările nalte palpăiau, glasurile, se alungau, cântece nebune răsunau din sticlă și foc, și în sfârșit din ritmuri parguite 'n trupuri: sbucni un joc. Și îi fură pe toți. Prin săli ce revărsări de valuri, ce apropiieri și ce întâlniri, ce despărțiri și ce regăsiri, ce sorbiri de raze și ce orbiri de lumină și ce legănări în aerul văratic prin straie calde de femei, pierdut.

Din vin întunecat, din mii de flori azi ceasul și-a făcut un drum de freamăt prin noapte și vis.

Iar el uimit în vrajă mari ochi a deschis. Și scufundat în sine așteaptă de nu se va trezi. Căci doar în somn vezi așa mândrețe și așa femei în sărbătoare: gestul lor cel mai neîmsemnat e un fald ce cade greu în brocat. Din grai de argint ele ceasul clădesc, și uneori își ridică mâinile ciudat—și crezi că undeva într'un loc înstrăinat unde tu nu ajungi, printre degete trandafiri vestejesc și nu le vezi. Dar stai și visezi: să fii în ele împodobit și alt-fel să fii fericit și să'ți câștigi o cunună pentru fruntea ta goală.

El care poartă mătasă albă simte că nu se poate trezi; căci e și îmbătat de tot ce e'n jurul: Se adăpostește destept cu teamă în vis și stă în parç, stingher în negru parç. Și serbarea e îndepărtată. Și lumina minte. Și noaptea o simte aproape și plină de răcoare. Și întreabă pe o femeie ce se apleacă spre el:

«Ești tu oare noaptea?»

Ea zâmbește.

Și atunci îi e rușine de haina lui albă.

Și-ar vrea să fie departe și singur și'n zale.

Întreg în zale.

«Ai uitat că ești pajul meu de ziua asta? Mă păra-

sești? Unde te duci? Haina ta albă ți-a fost chiezășie —»

«Ți-e dor de asprul tău strai?»

«Ești înfrigurat? — Ție dor de casă?»

Contesa zâmbește.

Nu. Dar a fost numai fiindcă firea de copil i-a căzut de pe umeri — un vestmânt blând și închis. Cine i l-a luat? «Tu?» întreabă cu un glas pe care nu l-a mai auzit încă. «Tu!»

Și de-acum nu mai e nimic pe el. Și e gol ca un sfânt. Clar și svelt.

Incet se sting lumiline'n castel. Toți sunt impovărați: oboșiți sau îndrăgostiți sau îmbătați. După atâtea nopți goale, lungi, în bivuac: paturi. Paturi largi de stejar. Aici te rogi alt-fel de cât pe drum în șanțul ticălos care când e s'adormi se strânge ca un mormânt.

„Doamne, facă-se Voia Ta!”

Mai scurte sunt rugile în pat.

Dar mai din suflet.

Odaia din turn e în întuneric.

Dar își dau lumină'n față cu zâmbetul lor.

Băjbăesc cu orbii și se găsesc unul pe altul ca pe o ușă. Aproape ca și copiii ce se tem de noapte se strâng unul de altul. Și totuși le e frică. Nu le e nimic protivnic: nici ziua de ieri nici ziua de mâine; căci timpul s'a prăbușit. Și ei înfloresc din dărământurile lui.

El nu întreabă: „Soțul tău?”

Ea nu întreabă: „Numele tău?”

Căci s'au găsit să-și fie un neam nou.

Își vor da o sută de nume noi și le vor lua iar înapoi, ușor cum scoți un cercel.

În sală de un jălț atarnă platoșa, bandeliera și mantaua celui de Langenau. Mănușile sunt pe jos. Flamura lui stă drept, proptită de crucea ferestrei. E neagră și subțire. Afară gonește pe cer furtuna și taie bucăți din noapte albe și negre. Lumina lunii trece ca un fulger prelung, și flamura nemișcată joacă umbre fără de liniște. Visează.

A fost deschisă vre-o fereastră? A intrat furtuna în casă? Cine aruncă ușile? Cine trece prin odăi?

— Lasă. Fie cine-o fi. Odaia din turn n'o găsește. Ca după o sută de porți e somnul acesta mare pe care doi oameni și-l împart; ca o singură mamă sau o moarte.

Sunt zorile? Ce soare răsare? Ce mare e soarele! Sunt păsări? Glasul lor e pătutindeni.

Totul e lumină dar nu e ziua

Totul e sgomot dar nu sunt glasuri de păsări.

Sunt bărnele, ce luminează. Sunt ferestrele, ce au țipat. Și țipă roșu la dușmanul turbat, ce stă acolo pe 'nflăcărutul loc, țipă:

Foc.

Și cu somnul destrămat în obraz se imbulzesc toți, pe jumătate goi, pe jumătate 'n oțel, din odae 'n odae dintr'un cap într'alt cap de castel, își caută scara.

Și cornuri greu își gângăvesc suflarea prin curte:

Adunarea, adunarea!

Și tobe în tremur.

Dar flamura, iată, nu e cu ei.

Strigăt: stegar.

Goană, cai, țipăt și rugi de mișei.

Larmă: stegar!

Fier lângă fier, comandă și semn.

Tăcere: stegar!

Și încă odată: stegar!

Și oastea se duce în rău de scantei.

.....
Dar flamura iată, nu e cu ei.

Și razna la goană prin săli foc și pară prin uși de jeric ce'l inconjoară, prin flăcări pe scară se-asvârle năprasnic din clocot și chin. Pe brațe el duce flamura ca o albă femeie 'n leșin. Și găsește un cal și e ca un strigăt turbat: gonește întins și totul în urmă a lăsat, și pe ai săi. Și flamura de odată 'n fire 'și vine iar, nici când ea nu 'și purtase așa regescul har; și-acum toți o văd departe 'n fața lor și recunosc stegarul în clarul pletelor și steagul recunosc...

Dar să lucească începe acum, se svârlă nainte și e mare și roșie....

Flamura lor arde între dușmani și ei după ea tot gonesc

Cel de Langeneau s'a adâncit în dușman, dar singur de tot. Spaima a făcut în juru-i un gol ca o roată, iar el se oprește în mijlocul ei sub flamura-i veștejită în flăcări.

Incet, aproape pe gânduri privește în jur. E mult necunoscut, pestriț în fața lui. Grădini—gândește el și zâmbește.

Dar simte deodată că ochi îl apucă și recunoaște oameni și știe că sunt câinii păgâni—: și se asvârlă cu calul în mijlocul lor.

Dar, când cercul se închide în spatele lui, sunt totuș din nou grădini și cele șase spre zece iatagane ce sar asupra'i, rază lângă rază, sunt o sărbătoare.

Un joc de ape răzând.

Straiul de ostaș a ars în castel, și scrisoarea și petala de trandafir a unei femei străine —

În primăvară (era trist și rece) un curier al Baronului de Pirovano intră încet călare în Langenau.

Aci a văzut plângând o bătrână.

În românește de: Ion Pillat și O. W. Cisek

Scris în 1899.

Platonism în literatura Engleză

de Dragoș Protopopescu

... — le platonisme est si humble que les poètes en rougissent.

Nu-mi amintesc în ce volum Remy de Gourmont vorbind de liricii englezi le relevază o notă de sensualism crud, atroce, mergând uneori până la sanguinism, și contrastând deci atâta de mult cu ținuta platonică și puritană care înbracă viața engleză de toate zilele. Nu mai știu nici la ce lirici se referă criticul francez și — mai rău — nu sunt în stare, cu datele ce le posed personal, să reconstitui și indentific...

Grupul boemilor elisabetani înregistrează câteva pumnale înroșite în nume mari ca Marlowe și Ben Jonson — dacă nu și Shakespeare — și-au legat pe veci memoria de ele. Cazurile de beție și nebunie apoi sunt mai frecvente la poeții englezi decât, cred, la orice breaslă de pe lume. Aceasta n'are nimic de împărțit cu inspirația lor așezată și omenoasă, fiindcă adesea... sine labe concepta.

Acelaș lucru despre opera scandalosului Byron. Nici nu se putea altfel căci „acest om n'a scris niciodată cu inima sa. El și-a făurit extasele și entusiasmele cu un ochi la public”. (Tacheray). Expulsatul, fugarul Shelley e un descreerat mistic, nu sensual și dacă în vila de împrumut din Italia a apărut, se zice, odată la masă în haina lui Avram, a făcut-o din aceeași tânără și sfidătoare patimă de adevăr cu care apărea gol și în scris.

Prosa prenumară geniala morbiditate a surorilor romaniere Brontë, pe degeneratul Wilde și hipersensibila urită Mrs. Cross, în viața publică puritană George Eliot. Cazurile lor iarăși nu privesc creația literară și nu de ele pomenește Gourmont. Pomenește vase de carolini, poeții cavaleri ai Stuartilor din vremile de bejanie re-

gească și dârzie republicană ale veacului 17. E, adevărat la dâșii, un maxim de... „disoluție“ în tratarea Musei. Junii blazonați de geniu și noblețe fac din poezie o anexă la chefuri, popi nerușinați și culti își cântă umbrarul cununat cu plosca și fetișcana cu gurgui de sân deșuchiat dînd buzna din ie la serbări câmpenești, la care prelatul în concediu prezidă travestit în faun. Dar cât de ușor suspinate sînt gîngurările de trezie ale lui Suckling, Lovelace, Cleveland, cât de îngenuă și înfiorată e sensualitatea lui Crashaw Herbert; Herrik, Vaughan. Dincolo de flori și fructe, cânt vin și cosite. N'a trecut de altfel inspirația lor horatiană și anakreon-tă: dionisiaci, venerabilii citați mișcă sub rassă un pântec de Silenē anemiât de cărți când nu de... meca-nica vieții.

Urmașii lor, poeții dramatici ai celei de-adoua jumătăți a veacului stuart sînt cei mai proști oameni cunoscuți în literatură în ceiace numeau dâșii disthul eroic, manufacturează piese din romanele lui Calprenède, d'Urfé, Scudéry și profită de un prilej rău înțeles ca să tae mai departe capetele și membrele tuturor șefilor de triburi și căpitanilor de oști din Mexic și până în Ivan, dela Peking la Grenada fiindcă sub nume sonor de Manuel Gonzales, Cortez, Abumazar și-au luminat cândva la tăișul săbiei fața arămie în istorie.

Dar toți eroii muriseră și pe scena elesabetană de sabie sau de otrava care nu se sfia să curme o mănăstire întreagă de aleși ai Domnului. Sangunismul acesta era însă primitivism teatral când nu pariti-pris de școală literară. Seneca a dat pe „Gorchodue“, primă tragedie engleză și cu ea atâtea surori întru fior. Când filosoful roman, și-a epuizat pe solul englez farmecele Medeei, ulica a fost trecută maeștrilor și criticilor francezi. Era vremea când erau comentați ca să se exalte — printre altele — poema epică și tragedia ca singurele genuri nobile și eterne — comedia fiind arta nimicului accidental, lirică deasemeni, când Dryden singurul om cuminte al epocii cu greu lupta să-și salveze știința pe fereastra bunului simț și Moliere înainta încet. În mâini de vâcari ai Melpomeniei tragedia, drama eroică, deveniră abator. Pe scenă apar brațe care ard în flăcări, capete și membre mutilate se înșiră în cuere. Era însă un sânge în care nimeni nu credea, boiaua care

printr'o singură greșeală de calcul putea fi și albastră, verde, portocalie...

Dar s'a gândit mi se pare Gourmont la generația „tragică” a simboliștilor dela 96. Demoniaci însă nu înregistrează această perioadă nici în scris nici în viață¹⁾. Un Rollinat englez nu se poate găsi. Nici măcar un Laforgue, Rimbaud, Verlaine. Ernest Dawson este excesiv în beție și în stăruința cu care refuză să locuiască aiurea decât într'un hambar. Mort în condiții boeme, o femeie l-a scotocit în buzunare și cu banii găsiți a băut până a căzut trăznită. E toată vina lui...

Și așa am cercetat diferite terenuri fără să putem găsi unde a putut încolți părerea lui Gourmont.

Dimpotrivă concepția pusă e cred, aceia că dacă se poate aplica uneori literaturii termenul de platonicească e literatura engleză.

Intreg neamul e de altfel cu vre-o 2 veacuri mai tânăr decât neamurile Europei. Arta lui cu greu ar putea fi bătrână. E în fiecare scriitor englez, un om care face ochi mari la lucruri la care noi i-am închis de mult și nicăeri nu se poate potrivi mai puțin ca în Anglia ideea că un poet este tot atât de privilegiat să mintă ca și un ambasador. Suntem cubiști azi, și, Englezii fac încă poeme virgiliene; era primit bine unul care mai anul trecut povestea istoria pe epoci a Albionului; un altul realiza în vers pare-mi-se, istoria războiului celui mare; pasaje biblice se parafrazează la fel; poeți descriptivi se opresc la petece de natură pe care continentul de mult le-au înlocuit cu oglinzi și etajere. Se mai fac satire, egloge, pastorale în Anglia și unul din cei mai mari poeți englezi în viață, Edmund Bullon ar fi — ca și Davies, Drinkwater etc. — expulzat în douăzeci și patru de ore din orice țară a Europei, ca un nerușinat care mai cântă oi, pasări, soare și livezi.

Tot exterminată ca insalubră ar fi zeița romanului englez contemporan: Jane Austen, o fată bătrână depe la finele veacului 18 ale cărei cărți mici și simple ca niște scrisori de familie, în care se fac și se desfac căsătorii de provincie, stau la căpătâiul celor mai rafinați și culti critici și literați englezi ai decadei noastre.

Englezul în literatură mai iubește și are curajul să

1) E caracteristic cât de puțin acces a avut Baudelaire în Anglia.

abordeze temele mari, așa cum e unicul neam, îmi pare, care mai trăește în mijlocul și nu în marginea vieții. Acesta e platinosm.

E păcat că teama n'a interesat mai mult pe criticii literari. Angliei îi cam lipsește articolul acesta iar streinii uită, când nu ignoră, ceea ce e tocmai pricina care le face de multe ori literatura engleză inaccesibilă. Mai decizi unii pronunță cuvântul platitudine. Noi spunem că în scrisul englez circulă alimente pentru care Europa nu mai are suc gastric...

Unul din aceste elemente e Plato în persoană. Nicăeri părintele idealismului n'a deslănțuit atâta energie poetică și nici-o țară nu i-a ridicat un monument de frumusețe și masivitate unei *Faërië Queene* ¹⁾.

În cartea III (canto 6) al poemei sale Spenser ne introduce în grădina lui Adonis în care se află toate florile de care are nevoie Natura, însemnând „germenii tuturor ființelor hărăzite să trăiască și să moară”. Cum remarcă mai departe S. B. Liljegren ²⁾ tema e luată pe deantregul din Fedru unde „imaginea grădinei lui Andonis e întrebuintată spre a însemna vegetația abondantă și rapidă. Timeus dă ființelor create și lucrurilor numele de copii. Ei provin din unirea principiului generator și principiului receptiv, care e evident materia”.

„Concepția materiei la Spenser e complet platonice sau mai de grabă neoplatonică. O substanță nedestructibilă, o masă grea și obscură în sânul universului unde formele umblă să-și găsească întruparea”.

Umbletul acesta e desăvârșirea. Și în faimosul canto al Mutabilității, Spenser dă glas concret evolutismului platonice:

...găsesc că toate lucrurile urăsc statornicia și se transformă; dar, mănate 'ntr'una nu ți se pierde starea lor dintâi. Ci prefăcându-se doar își desfășoară esența și, înturnându-se în ele însele cu vremea ating desăvârșirea ce le fuse hărăzită.

Atât conaționalii a lui Spenser, contemporani sau nu, au pe Plato în centrul inspirației lor. Un teren și mai puțin exploatat din direcția aceasta este proza engl. ză.

1) Cf. J. S. Harrison : *Platonism in English Poetry*. New-York. 1903.

2) *La Pensée de Milton de Giordano Bruno*. Paris. 1923.

Nu există utopiști mai mulți ca în romanul englez. Cuvântul chiar e al unui englez: Thomas More. Dela părintele utopiștilor englezi și până la Bernard Shaw, spiritul moral al celui mai social dintre popoare stimulat de fantesia cutreerătoare de glob a dat o serie întreagă de vizionari care și-au hrănit contemporanii cu frumusețea neatinsă a mitului social. Fiecare epocă a cugetului englez înregistrează în scris câte un stat care să depășească pe cel aievea și astfel dealungul evoluției politice engleze atârnă, în această casă veselă care e literatura, o ghirlandă de republici ideale.

Să le fixez în treacăt, ele fiind de o substanță prea vorbitoare ca să nu formeze subiectul destinat unei cărți, nădăjduesc, apropiate.

Mai întâi, fiind vorba de germenii streini ai utopismului, ai idealismului englez, care sunt în linie generală drumurile pe care a sosit Plato în Anglia și alți utopieni, în afară de marele grec, au atins cu vâslele lor țării visători ai insulei.

Perioada de adevărată incubajie platonice engleză e, cam ca și în Europa, veacul școalei dela Florența. Cele 900 *Conclusiones* pe care comentatorul florentin al lui Plato, Giovanni Pico dela Mirandola le adresează prin Roma lumii culte în Noemvrie 1486 nu vor fi uitat să sboare, fălfâind o idee, și pe deasupra Angliei. Fapt e că biografia faimosului „filosofo, credente, letterato ed artisto” scrisă de nepot a fost tradusă în 1510, chiar de inițiatorul utopiei engleze. Cu câtă admirație More face din „marele Lord al Italiei, un minunat de iscusit bărbat în toate științele”. Afară de știința sa filosofică Pico a descălit Anglia și în știința, cea cu care misticul conte socotea că poate intra în taina existenței lui Crist: magia.

Până la capătul veacului 17 și poate și mai apoi, literați și gânditori engleji, nu obosesc să comenteze sistemul cabalistic al teosofului.

Un mai mare însă și aprig neoplatonist avea să vină în persoană la Oxford. Invitat de poetul curței, Sir Philip Sidney prietenul lui Spenser și nepotul lui Leicester, favoritul reginei, ne închipuim mișcarea produsă de sosirea vârtosului antiaristotelian, admirator al lui Luter și Copernicus, dar mai presus de toate platonist aprins.

Vine în primăvara lui 1583 însoțit de ambadorul

francez Michel de Castelnau, conte de Mauvissière, unul din cei dintâi diplomați de profesie și găsește potrivit să se anunțe vice-cancelarului Universității cu o volubilă adresă prin care nu șovăie să se proclame singur: „dormitarum animarum excubitor“ dascăl de adevărată și neprihănită înțelepciune... strein nimănui decât barbarilor și nătângilor... și iubitor de oameni de orice fel fie că poartă — mitră pe frunte sau coroană, — că au mâini spălate sau sunt circunșiși... ¹⁾.

Pe semne că „bădăranii“ insulei nu s'au trezit ușor din somn la cuvintele excubitorului, fiindcă învoaltul italian avea să rămână cu următoarea amintire despre Oxford: „una castellazione di pedantesca osfinatissima ignoranza e presunzione mista con una rustica inciviltà, che farebbe prevaricar la pazienza di Giobbe“.

La Cambridge chemat să profeseze în 1511—14 Erasm găsise să se plângă numai contra „servitorilor greoi și sobelor care fumegă“. Inseamnă că Anglia era mai puțin coaptă pentru doctrina rebelului filosof decât fusese pentru aceia a satiricului umanist. Intreaga Europă însă era în conflict cu isgonitul dela universitățile din Wittenberg, Frankfurt, Padua și condamnat al Venetiei. Evoluția avea să se petreacă însă și Anglia, să se pună la punct cu acela care și-a tipărit — cum spune singur — nu puține cărți pe solul ei rece ²⁾.

În curând Giovanni Florio, dascăl umanist, prieten al lui Shakespeare, va numi cu drag — și nu fără ecou — pe „vechiul său tovarăș Nolan“ care i-a spus odată că „orice știință derivă, din traduceri“, în prefața uneia din cele mai mari cărți ale vremii, traducerea lui Montaigne.

Intr'o notă la ediția lui Pope, Dr. Warton numește pe Sidney „intimul prieten și patron al faimosului ateu Giordano Bruno“ și înțelegem ce va fi însemnat aceasta la un adevărat șef de școală literară. De fapt renașterea engleză, dela Spenser la Shakespeare datorează lui Bruno mai mult decât oricui, spiritul de emancipare, cultul animalului-om, „paragon of animals“ cum se exprimă Hamlet, cultul frumosului ideal — lumină curgând din cer și al adevărului brut, antipuritan; și până și para-

1) Cf. va Martin: Giordano Bruno, Mystic and.

2) Cfr. Sir Sidney Lee: Shakespeare and the Italian Renaissance.

doxala idee din „Spaccio della Bestie Trionfante“, a constelațiilor reprezentând defecte ale zeilor, animalitate și ajungând să fie înlocuite de aceștia cu virtuți morale, a urmărit imaginația poetului elizabetan.

Cât despre ceilalți „philosophi platonici“ ca Marsilio Ficino, sau numai membrii ai Academiei platonice ca Angelo Poliziano, Demetrios Chalcondylas — dascălii lui Linacre și Grocyn — Christofora Ladino ș. a. soarta lor în Anglia e mai puțin desenată; dar studii recente ca cel al lui Franck L. Schoell ¹⁾ despre autorul „Teologiei Platonice“ arată cât de bogat în rezultate e terenul.

În afară de învățăcei Plato a venit însă în Anglia singur, cu, printre altele, „Timeus“, „Republica“, „Critias“. Nu sunt acestea cele trei dialoguri ce închid concepția lui despre cosm și societate?

S'a spus ²⁾ că intenția lui Plato era să scrie o tetralogie — am zice utopică — cu un al patrulea dialog Hermokrates, conclusiv. Așa cum stau, cele trei dialoguri nu sunt însă mai puțin consistente.

Ceiace la două zile după dialogul Republicei din casa bătrânului Kephalos, povestește Timeu lui Socrate și Critias „ca cel mai bun cunoscător de aștrii printre noi și unul ce și-a făcut o predilecție din a pricepe natura universală“ ne desfășură cosmul platonice, bipartit, strâns de prin haos, din apă, foc, aer și pământ, elemente ce reproduc idei, și alcătuit din rațiune și necesitate cu un suflet în centru cu stelele și zeii — fiii lui Demiurg — deasupra cu forme vitale trecătoare, aidoma, în esență, cosmului.

„Republica“ cuprinde bine cunoscuta Utopie comunistă care desființează familia și cultivă sobrietatea și curajul, înflorind bazată pe justiție în cele trei clase din rândurile cărora e izgonită Afrodita împreună cu poezii și înălțându-se prin o educație ce nu exclude muzica dar luminează în filosofie.

În „Critias“ această societate sub formă deghizată, e reprezentată dinamic și pusă să reacționeze. Căci povestea Atlantisului — începută în Timeu și în care s'a cetit o timpurie anticipare a descoperirii Americii —

1) Les emprunts de George Chapman à Marsile Ficin: Revue de litt. comp. Jan-Mars 1923.

2) Cf. George Grote: Plato and the other companions of Sokrates.

știută de Critias dela moșu-său Dropides care la rându-i o deținea dela Solon, e povestea incompletă a unei societăți perfecte, comunistă și armonică, așa cum o întrevăzuse Socrate în Republica, înflorind sub scutul Neithei — Atena egipteană — până când atacată de Atlantizi — urmașii decăzuți ai lui Poseidon — și luptând dârz, trebuie să piară prin cutremur de pământ.

Dar utopismul are origini încă mai depărtate, Plutarh spune în „Viața lui Licurg“ că Plato, Diogenes, Zeno și alți gânditori sociali au avut drept model pe legendarul legislator spartan. Iată-ne deci dintr'odată strămutați cu vreo nouă veacuri înainte de Christos la ceia ce se poate numi o perfectă Utopie. Căci totul e unit într'însa — fie și realizat o clipă — un mit al simplității și austerității auguste, — dela împărțirea egală a pământurilor și înlocuirea monedei de aur și argint prin cea deloc ispiitoare de aramă, la casele care nu trebuiau lucrate decât din topor și fereștrău, și de aici la exercitarea fecioarelor goale în dansuri publice sau aruncarea pruncilor slabi în Apothetae, prăpastia Taygetului și până la legenda după care Licurg ar fi legat cu jurământ poporul său că nu va părăsi legile sale până la întoarcerea sa și pornind la Delphi, după consularea favorabilă a oracolului să'i fi lăsat să moară de inaniție spre a-și amâna întoarcerea la nesfârșit.

Prin utopia engleză figura vârtosului legislator trece cu predilecție: Th More e un spartan rătăcit în vremea lui Henric al 8-lea, iar urmașii aceștia se gândesc la Licurg ca la cel mai mare dascăl de curaj și abnegație. Dela moralistul Cheroneei, în afară de Viața lui Licurg ei au mai cetit acele glose la legislația acestuia care sunt instructivele „Apoktegmata Laconica“, în deosebi capitolele despre „Antiqua Instituta Laconica“ din care se desprinde ca un episod eroic pagina copiilor. Numai Oxford și Cambridge ar mai fi în stare azi să-și culce vlăstarele pe pae iarna, să le deprindă să moară de foame și să lase biciul să lovească trupul gol al acestora care sângărând săreau de bucurie și înălțau imnuri la altarul Dianei.

Licurg dat lumii de Plutarh nu-i aparține decât din veacul întâi al erei noastre. Cu șase-șapte veacuri îna-

inte de această profetie își visase visul lor lumesc. Utopia religioasă începe cu dânsii și e de fapt prima utopie a omului.

Ceiace captiv, fiul lui Buzi, Ezekiel întrevade pe țărmii Chebarului e mitul social al neamului său de atunci și până acuma nerealisat: o nouă împărțire a triburilor lui Israel cu noi retribuții de pământ și noi atribuții normale și rituale, cu templu magic și mijloc iradiind dreptate, credință și bună'nvoire. Acelaș lucru în esență la Daniel ș. a.

Mai puțin chiar Sf. Ion, în apocalipsul în care Milton vede ¹⁾ „icoana măreață a unei tragedii ce-și încheie actele și icoanele cu un cor înșeptit de alelui și harfe“ trece pe dinaintea Creștinilor descurajați după moartea lui Isus, vremi năpraznice și bune averi ce vor veni, și desface ca la o Bobotează supremă cerul vieței și fericirii eterne.

La câteva veacuri după aceasta, către 410, Roma era bântuită de 2 doua urgie a lui Alaric. Lumea creștină pâlea. Elemente disolvante acuzau de nefericirea Romei creștinismul ca fiind o dogmă pasivă, incompatibilă cu spiritul politic de înfruntare și izbândă. Volusianus ridică acuzarea în plină adunare la 412: tribunul Marcellinus care prezida cere să se supună contraversa aceasta dintre creștini și păgâni S-tului Augustin. Părintele bisericii se grăbește să răspundă. Și ceea ce începe în 413 sfârșește într'un op licir-dogmatic, peste zece ani. Era „*De civitate dei*“.

După prefața care citează pe Marcellinus, după capitole de controversă care exaltă dogma creștină și acuză păgânismul de hoas roman și decădere, ne oprim, la ultimile cinci cărți aprinse de patos, în care cu gest de înluminător ni se gravează una în fața alteia cele două cetăți: lumească și eternă. Pornind dela cuvintele Sibilei din Erithreia găsite în manuscrisul grec în chip de acrostih (Isus Hristos Fiul Domnului Mântuitorul), Sf. Augustin întrevade viața aceia „ce va fi o duminică nesfârșită de bună'nvoire și laudă a Domnului care va fi în fiecare din noi... când cugetul nostru descoperi-va minunatele armonii de lucruri... și ne vom odihni de primejdii dinafară și dinăuntru, desbinări...“ etc.

1) «The Reason of Church Government».

Pasagiul acesta din care și Dante s'ar fi inspirat ¹⁾ e toată utopia creștină. La ea s'a dus visătorul social englez ori decâte ori a simțit fâlfâind în preajmă-i aripele idealului și resolvându-se în el armonia dintre trup și suflet și completa eliberare în bunătate și simplitate.

Dar toate aceste utopii aveau să se trezească odată din vis și să pășească aievea pe pământ, atunci când Atlantisul lui Solon și Plato e atins în somnul negurilor de prora corăbierului. La 1505 o cărticică unică apărea: „Lettera della Isole Nuovamente Trovate“ scrisă la Lisabona în 1504 pentru Piedro Soderini notabilul Florenței și tipărită la Florența în editura lui Piedro Pacini din Pescia. La această scrisoare alte trei — originale sau apocrife — fură adăogate și în 1506 câte patru apăreau în franțuzește, în o ediție ce s'a pierdut. O traducere în latinește apărută la Sf. Dié în Vosgii Lorenei în 1507 a fost din fericire preservată și la British Museum se poate vedea una din cele mai rare cărți ale lumii: această tipăritură în literă mare, acurată, cu inițiale iluminate, ocupată pe jumătate cu o laborioasă *Cosmographiae Introductio* din care nu lipsesc mape, jumătate cu cele *Quatuor Americi Vesputii Navigationes*.

Cele patru călătorii care desăvârșiră cucerirea Americi ne duc printre triburi de barbari ideali. Prin aceasta, cartea navigatorului florentin intră în rândul marilor Utopii. Nu ne vorbește dânsul în întâia călătorie de oameni din insulele Fortunate care n'au nici rege nici stăpân, n'au legi, duc o viață epicurească, locuesc în comun, nu cunosc comerțul deci nu vând, nu cumpără, n'au nimic din ceiace în Europa poartă numele de avuție, (aur... perle) sunt darnici și ospitalieni, își dau fetele și femeile mosafirilor iar pe bolnavi și bătrâni îi lasă șase zile fără mâncare, fără îngrijire în pădure ca dacă resistă să-i readucă în sat, în alai!

Cât despre călătoria a treia ea ne duce în preajma unor triburi aïdoma, cu trup bronzat, cu femei frumoase și aprige, trăind până la 150 de ani în aer liber, sub un cer așa de dumnezeesc că, spune Vespucci „dacă paradisul terestru e undeva, nu poate fi departe de coastele acestea“.

1) Cfr. F. R. Montgomesy Hitchcock. D. D.: „St. Augustin Treatise on The City of God“...

Cine citește Utopia lui Thomas More găsește afară de date directe, pasaje întregi inspirate din simplitatea și naturalețea socială, din patrihalismul moral al acestor fericiți de zonă toridă.

Am citat mereu pe More fiindcă el e părintele direct al utopienilor englezi iar dintre predecesorii săi am ales pe aceia care se reflectă concret în cartea sa. Cât despre tradiția nordică, legenda norvegiană ca și povestea cealaltă nu sunt mai puțin străbătute de visul raiului pământesc cum e urmărit de acest vis și imaginația arabă și întreagă literatură a orientului visionar.

La niciun popor însă parcă preocuparea în van, și visualizarea social-poetică și social-satirică a lumii care nu mai vine odată, n'a fost mai consecvente. Saint Simon, Fourier la Francezi sunt prosaice și stridente excepții. La englezi se poate desluși o limpede și neîntreruptă istorie a Utopiei. Să fie aceasta datorită caracterului eminamente moral al celui mai social dintre neamuri, când nu spiritul de peregrinare în ideal la insularii obișnuiți cu valul și cu aventura?

Thomas More își scrie Utopia în latinește și dacă autorul a putut-o vedea el însuși la a 5-a ediție numai posteritatea a gustat-o în traducerea miresmată a lui Ralph Robynson în (1551) și aceia mai, seacă dar și mai fidelă, a marelui episcop de Salisburg, Gilbert Burnett (1685) ambele, mai ales cea din urmă, mult reeditate.

Hythlodaye, descoperitorul Utopiei lui More ar fi chiar unul din tovarășii ai lui Vespucci, întâlnit de autor la Anvers, unde, ca misionar diplomatic al lui Henric VIII, More a găsit răgazul să scrie pela 1515 cea mai importantă parte a cărții sale.

Pe lângă mișcarea lui Hythlodaye, altele veneau să deghizeze cât mai mult satira Angliei adusă în sapă de lemn de războaie, reformele agrare și legiurile neomenoase ale sângherosului Tudor. More nu se sfiește să ne dea și o hartă a Utopiei; i-a descoperit chiar alfabetul. Dar cu mai multă plăcere i-a descoperit întocmirea comunistă a celor treizeci de mari familii care își aleg anual câte un Syphogrant sau Phylarc. Aceștia prin o altă alegere pe culori vor da patru mari electori dintre care unul se va alege prinț al întregii Utopii. În această monarhie electivă, cu bunuri comune, care de muncă obligatorie pentru toți, cu a șaptea parte din

produsul exportului revenind săracilor, toleranța religioasă se va întrona prin înlocuirea preoților prin femei — a căror educație se va înfrupta din întregul sistem de creștere morală și economică a poporului; banul va rămâne întrebuințat numai în transacții cu străinătatea, iar războiul o ficțiune... prin ingenioasa asasinare a capilor care trădează instincte îngrijitoare și prin câștigarea de trădători prin mită din rândurile dușmanului!...

Cartea lui Thomas More, una din cele mai mari ale umanismului, a avut răsunet nesfârșit. În ea veneau ecouri mai întâi din toți predecesorii ci ați. Autorul englez citează direct pe Plato, și concepția sa despre, datoriile regilor, despre imposibilitatea proprietății private, despre mesele comune, disprețul metalelor și femeile însoțindu-și soții în război au fost ușor găsite în pasaje paralele din „Republică”¹⁾. Licurg, St. Augustin și Vespucci nu se întâlnesc mai puțin în tratarea muncii, a ordinei perfecte, a sclaviei reabilitate, patriarhalismului și educației.

Dar „Socratele Angliei” își consolidează multipla vision cu un suflet propriu. E o îndrăsneală în a-și numi pe față monarhul ce va trimete pe More la eșafod după eforturi mari de a-l aduce la curte, o patimă a dreptății pe care el a servit-o ca Lord Cancelar, și o atât de înaltă, stoică filosofie a vieții că, — îmbrăcat în umorul cu care în clipa decapitărei More își da la o parte barba explicând călăului că „ea n'a comis trădare” și deci nu trebuie atinsă — tratatul acesta clasic devine un poem satiric-social.

Elementul lui de parodie și de fabulă au servit de altfel drept model lui De Foe și Swift. Până la aceștia episcopul Josept Hall, poet satiric în acelaș timp îl va adapta în *Mundus alter et idem* (1607). E drept, găsește în satira prelatului mai mult pe Erasmi decât pe prietenul sub acoperișul casei căruia a fost scris — cu dedicație cu tot — „*Evicomium Moriae*”. Cum aci se exaltă patria prostiei, ca o țară unde te întâmpină candoarea lotusului și visul ambrosiei, unde pe lângă roze și zambile aromitoare, nu lipsesc „lecuitoare de toate boalele și ușurătoare de dureri”, în satira lui Hall

1) Cfr. Lupton. J. Churton Collins, Jowett.

ni se dă, cu câteva mape de precisă topografie, împărțirea ideală a pământului după viciile ce îl compun și lauda fiecărui ținut după cum se numește: Latronia, Crapulia, Pamphagonia sau Yvronia, Frypjonă, Vilaginia sau, supuse acestora: Larcinia, Aphrodysia, Nova Gynia, Lingua Detia, Credulia...

Dar elementul serios din „Utopia” avea să aibă ecouri mai depărtate. La 1620—3 apărea *Civitas solis* a celui care avea să fie numit de unii elevul fidel când nu copistul lui Plato și More ¹⁾. Giovanni Domenico Campanella își făurește mitul său social — un mit e drept rigid și abstract — din comunismul celor doi premergători. Filosofismul lui Plato devine la dânsul am zice științism. Astfel zeita care presidă la buna alcătuire și educație a republicei platonice devine la Solarieni: Sapienția, Potestas, Amor (— cu contrariul lor: ignoranția, impotentia, odium metaphysicale). Aceste trei departamente ale filosofiei sunt și ale statului, cu cei trei prinți respectivi: Pon, Sin, Mor și cu o infinită subierarhie care amintește pe Syphogranții gânditorului englez. Mesele în comun, exercițiul militar pentru bărbați și femei, amercantilismul, religiosismul — dela organizarea minuțioasă până la rugăciunile perpetue ale preoților care dacă nu sunt înlocuiți prin femei se înlocuiesc pe ei din oră în oră, — sunt atâtea teme ce indică isvoarele călăuzului calabrez. El pare într'adevăr să nu fi posedat în afara acestora decât dogmatismul empiric care l-a făcut bănuit de republicanism militant și arta sborului pe care o acordă supușilor săi întru cunoașterea armoniilor văduhului...

La patru ani după *Civitas Solis* era scrisă și la șapte ani publicată cartea de data aceasta, a unui filosof empiric.

Spune Dr. Lupton: „Când în 1611, Thomas Sutton muri, lăsând marea dănie, Charterhouse, Bacon înainta regelui avisul său asupra formei ce i-ar fi de dat. El bombănea la ideea ca Charterhouse să devină spital pentru săraci. — Cât despre școli primare avem prea multe și nu e nevoie să se adauge excesului.

Ceiace Dr. Sutton înțelegea prin: dascăli pentru copii, Bacon voia să traducă în dascălii pentru oameni. Și

1) Cf. Thomas Campanella, sa vie et ses théories politiques.

Bacon sfârșește indicând o triplă schemă cuprinzând un Colegiu de Contraversă și-un Receptacol — căci lui Bacon nu-i place numele de Seminar — al convertiților din Spania, Italia și alte ținuturi streine, la Reforma.

E, cum s'a spus, în această scenă înaintată Regelui, o aripă a clădirei care ne-a rămas în fragmentarea *Nova Atlantis*.

Imitând poate pe „Critias“, cartea lui Bacon e o prevestire a Australiei așa cum dialogul platonice anticipase descoperirea Americii. Căci pe acolo s'ar topografia ținutul din care corăbierii din Peru, în drum spre China și Japonia, dau prin împotrivirea vântului neprielnic.

Moralistul Campanella se vede în cetatea lui Bacon înlocuit de științismul practic — naturalist. „Scopul așezământului nostru este cunoașterea cauzelor și tainicelor mișcări ale lucrurilor; și lărgirea hotarelor stăpânirii omenești, întru efectuarea a tot ce e cu putință“.

Și se enumără apoi „preparațiile și instrumentele“ de realizare, dela subsolul savant lucrat până în adâncuri de frigorigere și mormițe ca să conserve și producă felurit, până la turlele înalte de iscodire a meteorilor. Cu lacuri mari dulci și sărate, cu băi și parcuri, case de sănătate, case-de-mireasmă întru cultivarea gustului și mirosului, uzine, laboratorii, case-de-matematică și de înșelare-a-simțurilor (cu jonglerii și apariții), — toate prevăzute cu funcționari și specialiști de frunte, — civilizația și-a întins a tot puterea; trecutul precum și viitorul sunt deopotrivă puse la îndemâna omului.

Ne găsim cu Bacon la un moment de tranziție în Utopia engleză. Dela satira politică-socială ea se îndreaptă, pe calea empirismului științific, spre politica militară. Suntem în plin veac al 17-lea, de răsturnări de regim și legiferare acută.

Leviathanul lui Hobbes e leit-motivul teoretic al epocii. Ambiguu ca și omul, ca și vremea lui, această utopie filosofică teologică a fost atribuită când absolutismului Stuart când republicanismului Cromwellian. De fapt cartea era un apel la legile firei din care politica sec. al 17, ieșise pentru a nu-și mai găsi echilibrul.

Am zice sub auspiciile *Leviathanului* înfloresc doctrine militante, dând fiecare Utopii politice engleze de stânga și de dreaptă.

Ceiace face *R. H. Esquise* în pretinsa continuare a

lui Carol II, într'un stat unde diferite ordine nobilitare își găsesc locul sub embleme, ce evoluiază dela leu la șarpe și dela vultur la turturică!

Cu *Oceana* sa, faimoasa James Harrington ne dase încă din 1650, după nostime sfortări, utopia republicană. Olphaeus Megaliter legiuitorul, e Oliver Cromwell și Oceana e insula lui. Ideile cărței sunt cele ale cunoscutului Rotta Club unde la o masă în formă de potcoavă politicieni militanți se adunau să plămădească, reformele zilei. Una era aceia a voțului prin scrutin care leagă Oceana de istoria Angliei. Mai mult o leagă însă compromisul absolutist-democrat care stă la baza întregii vieți engleze. Proprietatea e singurul mijloc de putere. Așa se face că „forma de guvernământ urmează jocul proprietății“. Cum se va echilibra atunci statul? Prin limitarea proprietății și prin sistemul rotației de serviciu. Așa se va ajunge la principiul leal al păcei și ponderei politice ca o „minoritate să nu aibe cândva mai multă proprietate decât majoritatea“.

(E, dacă nu mă înșel în sistemul Oceanei baza doctrinei liberale).

În *Macaria* (1641) litvanului fugit de iezniți Samuel Hartlib, prietenul lui Milton și în *Dodona's Grove of the Vocall Forest* (1640) a lui James Howell posedăm utopii minore în care politica trece la amănunt iar alegoria se întoarce la parodie (cf. mai ales: *The Parley of the Beasts of Morphandra, queen of the Inchantes Iland* a autorului din urmă, cu ironica apologie a bestialității din care poate s'a inspirat Swift în a doua parte a lui Gulliver).

Dacă pe Gerrard Winstanley (pela 1650) îl pomenesc aici e, fiindcă-i inițiatorul englez al utopiei socialiste cu faimosul Digger Movement care nu mai târziu ca 1649 cere loturi gratuite pentru țărani și cu optul dela 1651—2 *The Law of Freedom* cerând suprimarea nobilimei, preoției și proprietății.

Utopia politică a veacului 17 englez nu se putea încheia mai practic...

Veacul al 18-lea ne aduce Utopia poetică: e *Robinson Crusoe*, *Gulliver* și e „filosoful cerșetor“, Bernard de Mandeville, care în *The Fable of the Bees*, (1705) comparând societatea cu un stup și făcând apologia tran-

torilor, adresează o cinică și atât de precoce satiră virtuței.

Poezia va trece tema în veacul al 19-lea romanului propriu zis și iată-l pe primul romancier utopist, diversul Bulwer Lyton în *The Coming Race* (1871) prevăzând minunile electricității, pe marele Samuel Butler reluând tema lui Mandeville aplicată la religie și darvinism în *Erewhon* (1872) și *Erewhon revisited* (1891), William Morris (*News from Nowhere*), Wells (*A modern Utopia*, *The Food of the Gods*, *The War in the air*), Mullock (*The new Republic*) Shaw (*Back to Methuselah*).

Dar Utopia epică a veacului 19 englez, care înseamnă floarea învoadă a unei teme de origine prosaică, merită poate o tratare mai adâncă decât cea de față.

CĂTRE CETITORI*

de Lucian Blaga

*Acî e casa mea. Dincolo soarele și grădina cu stupi.
Voi treceți pe drum, vă uitați printre gratii de poartă
și așteptați să vorbesc. De unde să'ncep?
Credeți-mă, credeți-mă, — despre orișice poți să vorbești
cât vrei: despre soartă și despre șarpele binelui,
despre arhanghelii cari ară cu plugul
grădinile omului,
despre cerul spre care creștem,
despre ură și cădere, tristețe și răstigniri,
și înainte de toate despre marea trecere.*

*Dar cuvintele sunt lacrămile celor ce ar fi voit
așa de mult să plângă și n'au putut.
Amare foarte sunt toate cuvintele, —
de aceea lăsați-mă să umbu mut printe voi,
să vă ies în cale cu ochii închiși.*

*) Din volumul apărut: „In marea trecere“

VIAȚA...

de Demostene Botez.

În fața porțiței murdare de spital, c'un geam rotund de sticlă prin care vezi în iad, oamenii au lăsat jos targa, ca un pat mic de copil.

Rănitul'ntins și pal, a deschis încet ochii triști ca niște păianjeni captivi.

Cerul s'a înălțat mult deasupra lor și soarele pe-o rază subțire și dreaptă a turnat în ei balsam ca să poată avea și după ce vor muri, să nu se tulbure atunci, ca apele toamna.

Rănitul s'a simțit mic sub cerul prea mare și prea 'nalt pentru ca să poată ajunge vreodată până la el.

Mâna lui întinsă 'n sus atingeabă abia genunchii oamenilor ce stăteau în picioare.

Își simțea ochii artificiali ca niște lentile reci.

Un salcâm atârna o creangă înflorită, ca un braț care 'i furase rănitului toate darurile vieții și le ridică acum deasupra lui.

Rănitul se uită la creangă ca un paralytic prădat.

Cuvertura albă ce'l acoperea, mișca în răsuflarea rănitului, grea, ca un mormânt proaspăt, din care cineva vrea să se scoale.

Așa trebuie să fi fost la învierea lui Lazăr.

* * *

Subt targă sângele picură greu ca plumbul, strecurat prin pânză.

Parcă tâmpelile rănitului băteau în picurii aceia pe trotuar.

Înima lui plângea înăbușit, ascuns și desnădăjduit ca un copil care a priceput acum întâia oară că trebuie să moară,

Și 'n sufletul rănitului eră spaimă și liniște laolaltă.

O liniște fericită și dulce care-l purtă deasupra, cum porți o jerbă de flori sau un copil adormit în brațe.

Inima simțea o ușurare.

Prin ea intră o boare răcoritoare, de parcă i s'ar fi deschis ferești.

Și eu, privind deasupra rănitului mi-am simțit inima deșertată cu fiecare picătură de sânge ce curgea din el, — de parcă inima mea și a lui ar fi fost una; de parcă aș fi avut două inimi pe care le simțeam ațipind ca două păsări obosite cu capul ascuns sub aripi.

Oameni mulți s'au adunat în jurul tărgei.

Prin fiecare cutreeră o pustiire neînțeleasă.

Și s'au uitat cu spaimă la rănit, cu un fel de vacarm în privire, așa cum se aduna și păsările țipând, în sbor tremurat, în jurul cuibului în care una a murit.

Împrejur tăcerea tremură de spaimă, și fiecare căută și apoi fugea de ochii rănitului.

* * *

Portița spitalului s'a deschis.

Targa ridicată pe umeri, ca o ofrandă adusă lui Dumnezeu, a trecut printre zidurile albe.

Picăturile de sânge-au însemnat ca'n urma unui animal rănit la vânatoare, calea morții.

Și noi am plecat cu ceva din viața noastră pierdută cu sângele lui;

Și cu-o teamă ascunsă, cu-o spaimă care ne-au urmărit ca și ochii lui.

Trebue să nu fi murit însă, fiindcă noi cei care ne-am simțit inimile golite odată cu inima lui, mai trăim.

Uite, o picătură de sânge.

VISURILE LUI CIANG

DE

IVAN BUNIN

în românește de G. M. Ivanov

Nu e oare tot atât dacă povestești despre una ori alta? Căci deopotrivă merită să fie povestite întâmplările ori cărei dintre viețuitoarele pământului, cele ce au fost și cele ce sunt.

Odinioară Ciang cunoscuse lumea și pe căpitanul, stăpânul său, de care îl legase viețuirea pe pământ. Și au trecut de atunci șase ani întregi, s'au scurs cum se scurge nisipul în ceasornicul de nisip al corăbiilor.

Și iată că iarăși se întâri noaptea — e un vis? e aievea? și iarăși vine dimineața — aievea sau în vis? Ciang e bătrân, Ciang e bețiv — și doarme tot timpul.

Afară, în Odesa, e iarnă. Vremea e rea, e posomorâtă, e cu mult mai rea decât cea din China, când Ciang s'a întâlnit cu căpitanul. Dinspre mare zăpada vine mărunță, zboară în săgeți frânte pe asfaltul înghețat al bulevardului pustiu de lângă mare și arde dureros fața de subt pălăria tare a fiecărui ovreiu care, cu mâinile vârâte în buzunare și gârbovit, pe ovreiește stângaci o fuge la dreapta sau la stânga. Dincolo de port, pustiu și el, dincolo de golful înmouurat de zăpadă, de abia se străvăd țarmurile goale ale stepei. Întregul dig pare că fumegă des și cenușiu: aici marea seamănă cu marea Nordului și de dimineață până seara se asvârlă peste stăvilarul de piatră în fâșii spumoase. Vântul șueră tăios în sârmele telefonului...

În asemenea zile viața în oraș se începe târziu. Târziu se deșteaptă și Ciang cu căpitanul. Șase ani — e mult asta sau puțin? În timpul acestor șase ani Ciang cu căpitanul au îmbătrânit, deși căpitanul nu are nici patruzeci, și soarta lor s'a schimbat rău. Nu mai plutesc ei pe mări — trăesc „la țarm“ cum zic marinarii, și nu acolo, unde

trăiseră odinioară, ci pe o stradă îngustă și destul de întunecoasă, într'o odaie în podul unei case de cinci etaje, mirosind a cărbune de piatră, populată cu ovrei de aceia, cari vin acasă numai spre seară și cină cu pălăria pe ceafă. Tavanul lui Ciang și al căpitanului e scund, iar odaia e mare și rece. În ea e mai întotdeauna mohorât: două ferestre făcute în zid, — acoperișul aplecat — sunt mari și rotunde și amintesc ferestrele corăbiilor. Între ferestre stă ceva ca un fel de scrin, iar la stânga lângă perete — un pat vechiu de fier: iată întregul mobilier al acestei locuințe plictisitoare, dacă nu vom socoti și căminul din care suflă în totdeauna un vânt proaspăt.

Ciang doarme'n colț, în dosul căminului. Căpitanul în pat. Ce fel e patul acesta înfundat până în dușumea și cum e salteaua depe el, își poate închipui ori cine a trăit în mansarde, iar perina murdară e atât de subțire încât căpitanul e nevoit să-și vâre tunica sub ea. Totuși și pe acest pat căpitanul doarme foarte liniștit, — pe spate, cu ochii închiși și fața cenușie, — nemișcat ca un mort. Ce pat minunat avea el odinioară! Încăpător, înalt, cu sertare, cu așternut adânc și comod, cu ciarceafuri subțiri și alunecoase, cu perini răcoritoare și albe ca zăpada! Însă și atunci, și chiar în timpul clătinării, căpitanul nu dormea așa de tare, ca cum: se obosește în fiecare zi peste măsură, dar ce l'ar putea acum îngrijoră, ce ar fi putut scăpa din vedere dormind și cu ce l'ar putea bucura ziua cea nouă? Erau cândva două dreptăți în lume, schimbându-se neîncetat una pe alta: cea d'întâia era că viața e nespus de frumoasă, iar cealaltă — că viața e cu puțință numai pentru nebuni. Acum căpitanul afirmă că a fost, este și în vecii vecilor va fi numai un singur adevăr, cel din urmă, adevărul evreului Iov, adevărul înțeleptului din neamul necunoscut — Ecclesiastul. Dese ori spune acum căpitanul, stând în crâsmă: „Ține minte, omule, din tinerețile tale, anii și zilele acele grele, despre care vei zice: n'am bucurie în ele!“ Și totuși zilele și nopțile se perindă ca și mai înainte, și iată a fost iarăși noapte și va veni iarăși dimineață. Și căpitanul cu Ciang se deșteaptă.

Însă, deșteptându-se, căpitanul nu-și schimbă poza și nu-și deschide ochii. La ce se gândește el în momentul acesta, nu știu nici chiar Ciang, culcat pe dușumea

lângă căminul neîncălzit, din care a suflat toată noaptea răcoare de mare. Ciang știe numai una: că va sta căpitanul culcat așa cel puțin încă o oră. Ciang, uitându-se la căpitan cu coada ochiului, își lipește pleoapele din nou și din nou ațipește. Ciang — și el e bețiv, și el e dimineața turbure și simte lumea cu acea scârbă lăncedă, care e atât de cunoscută tuturor celor ce plutesc pe mări și suferă de boală de mare. Și de aceea, ațipind în această oră a dimineții, Ciang are un vis lănced, plictisitor...

Vede cum:

Un chinez cu ochi arțăgoși, se urcă pe puntea vaporului, stătut pe vine, începuse să calicească, să roage pe toți cei ce treceau pe alături, să cumpere dela el o vargă cu pești uscați, aduși de el aici. Era o zi aburoasă și rece pe largul fluviu chinez. În luntre sub pânza de trestie legănată pe întinderea turbure a apei, stătea un cățeluș, — având în înfățișarea lui ceva de vulpe și de lup, cu blana deasă și aspră în jurul gâtului — își purta ochii cumiți și serioși pe zidul înalt, de fier al vaporului și-și ținea urechile în sus.

— Vinde-mi mai bine câinele! — strigă voios și asurzitor chinezului ca la un mut — tânărul căpitan al vaporului, stând fără treabă sus, în foișorul lui.

Chinezul, întâiul stăpân al lui Ciang, își bulbucă ochii în sus ameitit și de bucurie și din pricina strigătului începu să facă închinăciuni și să bâlbâie: Ve'y good dog, ve'y good! Cățelușul fu cumpărat, — și numai pentru o rublă, — fu botezat cu numele de Ciang, și porni pe mare chiar în ziua aceea cu noul său stăpân în Rusia, iar la început timp de trei săptămâni s'a chinuit într'atâta de boala mării, și așa era de ameitit, încât nu putea vedea nimic, nici Singapur, nici Colombo...

În China începea toamna, timpul era urât. Și de abia apucară să iasă din deltă că pe Ciang îl prinse tulburarea. În fața lor izbia ploaia, îi învăluia negura, pe întinderea apei scânteiau becasinele, oglindișul verde-cenușiu tremura, fugea, plescăia, țârmurile turtite se topeau, se pierdeau în ceață, iar de jur împrejur apa se bătea tot mai mult și mai mult. Ciang, în blănuța lui argintată de ploaie și căpitanul în mantaua-i impermeabilă cu gluga ridicată, stăteau în foișorul vaporului, a cărui înălțime se simțea acum și mai tare, decât mai înainte. Căpitanul

comandă, iar Ciang tremura și-și întorcea botișorul din bătaia vântului. Apa se lărgia, cuprindea orizonturile îndepărtate, se amesteca cu cerul încețoșat. Vântul rupea stropi din valurile mari și urlătoare, năvăliă din toate părțile, fluera în vergile vântrelelor și izbea zgomotos în pânzele întinse, în timp ce marinarii în cisme ferecate și în pelerine ude, le deslegau și le înfășurau. Iar vântul căuta de unde să izbească mai tare și în clipa când vaporul care i se închina în față, apucă dintr'odată mai în dreapta, îl ridică cu un val atât de mare și atât de clocotitor încât nu se putu opri, și se prăbuși de pe culmea valului, îngropându-se în spumă; în cabina piloților, zbură pe dușumea, cu sunet și se făcu în bucăți o ciașcă de cafea, uitată pe măsuță de lacheul vaporului... Și din clipa aceea se începu harababura!

Au fost după aceia zile de tot felul: câte odată soarele frigea ca focul din seninătatea strălucitoare sau norii se îndesau ca munții și bubuiiau cu un tunet înspăimântător; altă dată ploii turbate se năpustia asupra vaporului și asupra mării; și nu încetă clătinarea, nu încetă chiar și în timpul opririlor. În sfârșit, chinuit de tremurarea neîncetată nici măcar o singură dată în timp de trei săptămâni întregi, Ciang nu-și părăsi ungherul în coridorul cald și pe jumătate întunecos printre cabinele neocupate din clasa a doua, la sud lângă pragul înalt al ușei care ducea pe punte, deschizându-se numai odată în timpul celor douăzeci și patru de ore când ordonanța căpitanului aducea lui Ciang de mâncare. Și din tot drumul dela Marea Roșie au rămas în mintea lui Ciang grelele scârțâituri ale lanțurilor, greața și lânzezeala inimii, când el zbura împreună cu cârma tremurătoare undeva în prăpastie sau când se înălța la cer, și groaza înțepătoare, de moarte, când de cârma aceasta înălțată sus și dintr'odată prăbușită la o parte, răsunând de șurubul ce se învârtea în aer, și se izbea ca o detunătură de tun un munte întreg de apă, stingând lumina de zi a fereștrucilor iluminatorilor și scurgându-se după aceea în pâraie turburi pe sticlele lor groase. Auzia bolnavul Ciang îndepărtatele strigăte de comandă, bubuitoarele șuerături ale șefului marinariilor, tropăietura picioarelor acestor marinari undeva deasupra capului, auzia plescăitul și sgomotul apei, deslușia cu ochii pe jumătate închiși coridorul semi-întunecos, în care stă-

teau în grămadă pachete de ceai acoperite cu rogojini— și se zbătea, ameția de greață, de căldură și de mirosul tare al ciaiului...

Însă aici visul lui Ciang se curmă.

Ciang tresare și-și deschide ochii: căci acum nu un val cu o detunătură de tun a izbit cârma — ci undeva jos bubui ușa, închisă de cineva cu avânt. Și îndată tușeste tare și se scoală agale de pe patul lui înfundat însuși căpitanul. El își vără picioarele în ghetele-i prăpădite, își îmbracă tunică cu nasturi de aur, trasă de subț perină și se duce spre cămin, în timp ce Ciang, în blana-i roșcovană și destul de purtată, cascade nemulțumit și cu țipăt, ridicându-se depe dușumea. Pe scriu e o sticlă începută de vodcă. Căpitanul bea drept din gătușorul ei și înecat puțin și răsuflând în mustăți, se îndreaptă spre cămin și toarnă în strachina mică de alături, vodcă și pentru Ciang. Ciang începe să bea pleoscăind cu sete. Iar căpitanul își aprinde țigara și se culcă din nou — să aștepte ciasul acela când se va trezi deabinelea. Se aude uruiul îndepărtat al tramvaiului, se revarsă departe, jos, pe străzi, neîncetatul tropot al copitelor pe pavaj, de eșit însă — e încă de vreme. Și căpitanul stă culcat și fumează. Sfârșind a pleoscăi, se culcă și Ciang. El sare în pat, se face colac la picioarele căpitanului și ușor-ușor se cufundă în aceea bună stare sufletească, pe care ți-o dă vodca. Ochii lui pe jumătate închiși se înegurează, și de-abia se uită cu ei la stăpânul său, și simțind cum în el crește treptat înduioșarea față de căpitan, gândește ceea ce s'ar putea exprima pe omenește așa: „Ah, prostule, prostule! E numai un adevăr în lume, și dacă ai fi știind tu ce minunat adevăr e acela!“ Și iarăși ca prin vis și ca prin gânduri își amintește Ciang de dimineața aceea îndepărtată, când după oceanul chinuitor și turburat, vaporul intră plutind din China cu căpitanul și cu Ciang, în Marea Roșie...

• Și vedea'n vis cum: —

Trecând Perim, vaporul se arăta tot mai încet și mai încet și trecerea înainte par'că ar fi îngânat un cântec de leagăn: și se afundă Ciang în somn dulce și adânc. Și deodată se trezi. Și trezindu-se, se uimi peste măsură de mult: pretutindeni era liniște, cârma tremura măsurat și nu cădea nicăiri, apa via domol și'n măsură, și

fugea undeva înapoia pereților, iar mirosul cald din bucătărie, strecurându-se pe dedesuptul ușii în sus spre punte era încântător. Ciang se sculă pe jumătate și se uită în cabina-salon, unde nu văzu pe nimeni: acolo, în amurg, lumină plăcut ceva de culoare auriu — viorie, ceva ce de-abia se putea prinde cu ochiul, însă neobișnuit de îmbucurător — acolo, în deșertul albastru și plin de soare, în seninătate, în văzduh erau deschise feres-truicile din dărăt, și pe tavanul scund ca niște pârăie curgeau și nu se scurgeau șovăitoare gârle lucioase... Și se întâmplă cu Ciang ceia ce nu odată se întâmpla în timpurile acelea și cu stăpânul lui, cu căpitanul: el deodată învățase că există în lume nu una singură ci două dreptăți, — întâia, că e grozav să trăiești pe pământ și să plutești pe mări și oceane, și a doua... Însă Ciang nu avu vreme să se gândească la a doua: prin ușa ce se deschise pe neașteptate văzu puntea corăbiei, scările mari, grămada neagră și lucitoare a coșului vaporului, cerul senin al dimineții de vară și pe căpitanul ce venea de jos, din secția mașinelor, spălat și ras, mirosind de prospătenia odecoului, cu mustățile blonde însulitate nemțești, cu privirea scânteietoare a ochilor lui clari și vioi, însprițenit în costum alb ca zăpada. Și văzând toate acestea, Ciang se avântă cu atâta bucurie, încât căpitanul îl prinse în zbor, îl sărută pe cap și întorcându-se eși în trei sărituri cu el în mâini, pe puntea vaporului, și de acolo se urcă și mai sus, chiar în foișorul acela unde era atât de strașnic de stat în delta marelui fluviu chinez.

Pe bord, căpitanul intră în camera piloților, iar Ciang, azvârlit pe dușumea, stătu puțin și-și întinse coada ca o trompetă pe scândurile netede. Inapoia lui Ciang era acum foarte cald și luminos fiindcă soarele era foarte apropiat. Trebuie să fi fost fierbințe și în Arabia, care trecea aproape pe partea dreaptă cu țarmul ei aurit și cu munții negrii-cărmizii, cu piscurile sale, sămănând cu munții unei plante moarte, acoperite adânc cu aur uscat, — și cu tot deșertul său nisipos și muntos, văzându-se neobișnuit de clar, așa încât se părea că se poate sări acolo. Iar sus, în foișor, încă se simțea diminețea și încă adia răcoarea ușoară, și înviorat se plimba înainte și înapoi ajutorul căpitanului, — chiar acela, care în urmă aducea pe Ciang până la turbare,

— om în îmbrăcăminte albă, în cască albă și în strașnici ochelari negri, mereu uitându-se din vreme în vreme la tăiușul catargului din față despicând cerul, deasupra căruia ca o pană albă de struț se încâlționța un nouraș foarte subțire... După aceia căpitanul strigă din camera piloților: „Ciang! să bem cafea!” Și Ciang sări deodată, ocoli cabina și cu dibăcie se prelinse peste pragul ei de aramă. Iar dincolo de prag era și mai bine, decât pe bord: acolo era un larg divan de piele, potrivit de perete, și deasupra lui atârnavu niște obiecte strălucind din sticlă și din sulite ca de pildă ciasornicul de perete, iar pe dușumea era o strachină cu mâncare făcută din lapte dulce și din pâine. Ciang începu să lingă cu sete, iar căpitanul se apucă de treabă: desfășură pe masa, care stătea sub fereastră în fața divanului o mare hartă maritimă, și punând pe ea liniuța, tăie cu tărie o linie lungă cu cerneală roșie. Ciang, terminând plescăiala, cu mustățile în lapte, sări și șezu pe masă lângă fereastră, în fața căreia albăstreă cămașa largă cu gulerul întors în afară a unui matros, care sta cu spatele la fereastră lângă roata cu coarne. Și aici căpitanul, căreia îi plăcea foarte mult să vorbească de ori ce fiind singur cu Ciang, zise lui Ciang:

— Vezi tu, frățioare, asta e Marea Roșie. Noi, cu ea și cu tine, trebuie să o trecem mai cu băgare de seamă, — vezi ce pestriță e ea, — căci trebuie să te duc în Odesa teafăr, pentru că acolo se știe despre existența ta. Din limbuție am vorbit despre tine unei fete foarte și foarte capricioasă, m'am lăudat cu dragostea ta printr'un canat, înțelegi tu, foarte lung, trecut de oamenii înțelepți la fundul tuturor mărilor și oceanelor... Auzi, Ciang, eu sunt totuși un om strașnic de fericit încât tu nici să-ți închipui nu ești în stare, și de aceia grozav nu-aș vrea să mă izbesc de vreuna din aceste stânci de sub mare, să mă rușinez până în vârful urechilor în timpul acestei prime curse îndepărtate...

Și vorbind în felul acesta, căpitanul se uită de odată cu asprime la Ciang și-i dădu o palmă:

— Labele jos! — strigă el cu autorita e. — Să nu îndrăznești să te giugiulești cu avutul cazon!

Și Ciang, dând din cap, scheună și se întunecă. Aceasta era cea dintâia palmă ce o primise până acum, și

el se simți jignit și iar i se păru că e rău să trăiești pe pământ și să plutești pe mări. Iși întoarse capul, stângând și scuturând ochii străveziu-galbeni, și cu urlet domolit rânji din dinții de lup. Căpitanul însă nu-i păsa de necazul lui. El își aprinse țigara, se așeză pe divan, scoase din buzunarul tunicei de doc ceasornicul, desfăcu cu unghia tare amândouă capacele și, uitându-se la ceva strălucitor, neobișnuit de viu, grabnic, care fugea și murmura răsunător înăuntrul ciasornicului, începu din nou să vorbească prietenește. Începu din nou să povestească lui Ciang despre aceia că îl duce în Odesa, pe strada Elisavetinscaia, că pe strada Elisavetinscaia, el, căpitanul are, mai întâiu, un apartament, și al doilea, o frumusețe de femeie și al treilea o fiică minunată și că el, căpitanul, e totuși un om foarte fericit:

— Totuși, Ciang, sunt foarte ferici! — zise căpitanul, și după aceia adaogă:

Fiica asta a mea, Ciang, e o fată sburdalnică, curioasă, stăruitoare, — și vor fi timpuri, când îți va fi rău ție, și mai ales coadei tale! Dar dacă ai ști tu, Ciang, ce ființă fermecătoare e ea! O iubesc, frățioare, atât de mult, încât mă tem de iubirea mea: pentru mine toată lumea e cuprinsă în ea, — ei, hai să spun: aproape în ea, și e bine așa, Ciang, ai? Dar, în deobște, face oare să iubim pe cineva atât de puternic? — întreabă el. O fi fost oare mai proști de cât noi amândoi toți acești Budda ai voștrii, dar ia să-i auzi ce spun ei despre dragostea aceasta față de lume și îndeobște față de tot ce e trupesc — de la lumina soarelui, de la val de la văzduh și până la femeie, până la prunc, până la mirosul salcâmului alb! Sau: știi tu ce e aia Tao, născocită de voi chinezii? Eu, nene, prost știu ce o mai fi și asta, și știu prost ce e asta, însă după cât e cu puțință să se înțeleagă: ce e ea oare? E Besna Alma Mater, care naște și absoarbe și, absorbind, din nou naște tot ce există în lume, și ca să spun altfel — e calea aceia a tot ce există, căreia nu trebuie să i se împotrivescă nimic din ceea ce există. Însă noi în fiecare clipă ne împotrivim căii acestia, și în fie care clipă vrem să întoarcem după felul nostru nu numai, să zicem așa, sufleul femeii iubite dar și firea întreagă!

E penibil să trăiești pe lume, Ciang, — zise căpitanul, — e foarte bine, însă e penibil, și mai ales pentru unii ca

minel căci prea sunt însetat de fericire și prea adese ori mă rătăcesc: e întunecoasă și rea calea aceasta, sau poate cu totul, cu totul dinpotrivă?

Și tăcând puțin, el mai adaogă:

— Care e, spune tu, chestia principală? Când iubești pe cineva, nimeni cu nici o putere nu te va face să crezi că poate să nu te iubească acela pe care îl iubești tu. Vezi tu, Ciang, asta e chestia principală. Și ce măreață e viața, Doamne, ce măreață e viața!

Dogorit de soarele ridicat sus, și de-abia tresăltând în fugă, vaporul tăia neîncetat Marea Roșie înmărmurită sub văzduhul fierbinte. Hăul luminos al cerului tropical se uita prin ușa cabinei. Se apropia miază-zi, —și pragul de aramă ardea de soare. Valurile ce păreau de sticlă, tot mai încet și mai încet se legănau de cealaltă parte a punții, scăpărând de o lumină orbitoare și luminând cabina. Ciang ședea pe divan, ascultând pe căpitan. Căpitanul mângâind capul lui Ciang, îl trânti pe dușumea — „nu, dragă, e cald“ — zise el, și de data asta Ciang nu se supără: prea era bine să trăiești în lume, în această îmbucurătoare miază-zi. Și după aceea...

Însă aici iarăși se întrerupe visul lui Ciang.

— Ciang, să mergem! zice căpitanul, aruncându-și picioarele de pe pat. Și iarăși vede cu mirare Ciang, că el nu e pe vaporul din Marea Roșie, ci într'o mansardă din Odesa, și că afară e chiar amiază, însă nu îmbucurătoare ci întunecată, plictisitoare, urâtă. Și mârâie ușor-ușor la căpitan, care îl turburase din visarea-lui. Căpitanul însă, fără să ție seamă de el își îndeasă pe cap o caschetă veche, de uniformă și un palton la fel și vârându-și mâinile în buzunar și grăbindu-se, se îndreaptă spre ușe. Vrând-nevrând trebuie și Ciang să sară din pat. Pe scară căpitanul coboară treptele greoiu și fără voie, parcă silit de necesitatea constrângătoare. Ciang însă se rostogolește destul de iute: îl înviorează atâta încă nepotolită, cu care întotdeauna se sfârșește starea fericită de după vodcă...

Da, iată chiar doi ani, din zi în zi, Ciang cu căpitanul se îndeletnicesc numai cu aceia că tot umblă prin birturi. Acolo ei beau, gustă, se uită la ceilalți bețivi, bând și mâncând alături de ei, în sgomot, în fumul de tutun și a tuturor mirosurilor urite. Ciang se culcă la

picioarele căpitanului, pe dușumea. Iar căpitanul șade și fumează, rezemându-și vârtos după obișnuința sa de pe mare, coatele pe masă, și așteaptă ceasul acela când în puterea unei legi născocită de el însuși, să se strămute în acest restaurant sau cafenea: Ciang cu căpitanul își iau gustarea de dimineață într'un loc, beau cafea în altul, dejunează în al treilea, și cinează în al patrulea. De obicei căpitanul tace. Inșă se întâmplă, că se întâlnește căpitanul cu cineva din prietenii lui de odinioară și atunci toată ziua vorbește fără să tacă despre nimicia vieții și în fiecare clipă se cînstește cu vin, când pe sine-însuși, când pe convorbitor, când pe Ciang, înaintea căruia e pusă pe dușumea vre-o străchinioară. Acolo vor trece ei și ziua de azi: acum și-au fost dat vorbă să ia masa cu un vechiu prieten al căpitanului, cu un pictor în joben. Iar asta însemnează că ei vor sta mai întâiu într'o berărie puturoasă, printre nemți cu obraji roși, — niște oameni stupizi, muncitori, lucrând de dimineață până seara cu singura țintă, firește ca să bea, să mănânce, din nou să lucreze și să plodească asemenea sie-și, — după aceia se vor duce la cafenea, plină ca un furnicar de greci și de ovrei, a căror viață întreagă e la fel fără rost, înșă foarte alarmată, absorbită de șederea în cafenea și în neprecurmată așteptare a zvonurilor bursei, — din cafenea se vor îndrepta în restaurant, unde se scurge ori ce fel de lepădătură omenească, — și vor sta acolo până în noaptea târzie...

Ziua de iarnă e scurtă, iar în fața sticlei de vin, de vorbă cu prietenul, ea e și mai scurtă. Și iată că au fost de acum Ciang, căpitanul și pictorul, și în berărie, și în cafenea și-s șease ore de când șed și beau în restaurant. Și iarăși căpitanul, trântindu-și coatele pe masă, încredințează cu înflăcărare pe pictor, că e numai o dreptate în lume, — rea și josnică. Uită-te numai de jur împrejurul tău, zice el, adu-ți numai aminte de toți aceia, pe cari în fiecare zi îi vedem noi cu tine în berărie, în cafenea, pe stradă! Dragul meu — am văzut tot globul pământesc — viața e pretutindeni ca asta! E minciună și flecăreală lucrul cu care — zic oamenii că trăesc: — ei n'au nici Dumnezeu, nici conștiință, nici un scop rațional al existenței, nici dragoste, nici prietenie, nici cinste, — ei n'au nici milă, pur și simplu. Viața e o zi plictisitoare de iarnă într'un birt, nimic mai mult...

Și Ciang, înțins sub masă, aude totul în negura îmbătăirii, în care nu mai există atâtare. E de aceeaș părere sau nu e de aceeași părere cu căpitanul? La asta nu se poate răspunde cu precizie, însă din moment ce nu se poate, afacerea vasăzică, e rea. Ciang nu știe, nu înțelege, dacă are căpitanul dreptate; că doar noi toți vorbim: „nu știu, nu înțeleg“ numai în întristarea noastră: în bucuria-i ori ce ființă vie e încredințată că ea știe totul, că înțelege totul... Inșă deodată pare că o lumină de soare taie această negură: deodată se aude lovitura baghetei în pupitru pe estrada restaurantului — și începe vioara a cântă, după ea a doua, a treia... Ele cântă tot mai pătimăș, tot mai răsunător — și peste o clipă se umple sufletul lui Ciang de un alean cu totul altul, de o tristețe cu totul alta. El tremură de cântarea neînțeleasă, de un chin dulce, de setea de ceva — și iar nu-și dă seama Ciang de e vis sau adevă. Iși închide ochii. Și cu toată ființa se abandonează muzicei, cu supunere o urmează și intră într-o altă lume oarecare — și din nou se vede, pe pragul acestei lumi mărețe, ca un cățeluș neînțeleghător, încrezător în lume, pe vapor, în Marea Roșie...

— Da... și cum era atunci? — parcă visează, parcă gândește. — Da, mi-aduc aminte: bine era să trăești pe lume în amiaza cea arzătoare pe marea-Roșie! Ciang cu căpitanul ședea în cabină, după aceea stăteau în foisor... O, câtă lumină era, câtă strălucire, albastru, seninătate! Ce minunat colorate erau pe fondul cerului toate aceste cămăși ale marinarilor: albe, roși, și galbene, cu mâinile răschirate, spânzurate la proră! Și după aceea Ciang cu căpitanul și cu ceilalți marinari, a căror fețe erau cărămizii, ochii uleioși, iar frunțile albe și asudate, își luau gustarea în caiute-compagnie de clasa întâia, sub ventilatorul electric care sforăia și făcea vânt cu colțurile sale, după gustare ațipia puțin, după ciai — dejun și după dejun iar ședea sus în fața cabinei piloților, — unde lacheul pusese pentru căpitan un jeț de pânză, — și privea departe în largul mării, la apusul de soare, care înverzea plăcut în nouași de felurite culori și de felurite chipuri, la soarele roșu ca vinul, și lipsit de raze, care, atingându-se de orizontul turbure, de odată se turtia și semăna cu o mitră... Vaporul fugea grabnic să-l prindă și de-alungul peretilor mijiau spinările nedede de apă, lucind ca pielea albastru-liliachie, însă

soarele se grăbea, se grăbea, — marea părea că-l înghite, — și tot mai mult și mai mult se micșora, se făcea ca un unghiu lung și înflăcărat, tresăria și se stingea, și în clipa în care se stinse, deodată se lăsă pe lumea întreagă umbra unei tristeți, și mai tare se înteti vântul ce se mărea spre noapte. Căpitanul, uitându-se la flacăra întunecată a apusului, ședea cu capul descoperit, cu părul fâlfâind în bătaia vântului, și fața îi era îngândurată, mândră și tristă, și simția că *totuși* el e fericit, și că nu numai acest vapor întreg, fugind după voia lui, dar și mersul întreg e în partea lui, pentru că întregul univers era în sufletul lui în minutul acesta și pentru că și atunci se desprindea din el o adiere de vin...

Noaptea se lăsa înspăimântătoare și măreață. Era neagră, turburată de un vânt dezordonat și de niște valuri atât de pline de lumină și azvârlindu-se împrejurul vaporului cu atâta zgomot, încât câteodată, Ciang alergând în urma căpitanului care se plimba iute și fără oprire pe punte, săria cu gemăt înapoi de pe bord. Și căpitanul luă iarăș pe Ciang în brațe și, alăturându-și fața de inima lui bătândă, — dar ea bătea cu totul la fel ca a căpitanului! — merse cu el până la capătul punții și stătu multă vreme acolo în întuneric, fermecând pe Ciang cu priveliștea minunată și înspăimântătoare: de desubtul cărmei înalte și enorme, de desubtul șurubului uruind surd, cu freamăt sec, se răspândeau miriade de ace alb-înfocate, se desprindeau și într'o clipă se avântau în brazdă largă, spumoasă și scânteietoare, ce o desfăcea vaporul, în timp ce stelele enorme și albastre, și niște stâlpi vineți cari se destrămau cu o lumină, și stingându-se, fumegau misterios înăuntrul dealurilor de apă clocotitoare ca un fosfor palid-verzui. Vântul din toate părțile, izbia puternic și moale din întuneric botișorul lui Ciang, îi umfla și răcorea blana deasă a pieptului și strângându-se tare, frățește de căpitan, Ciang prindea un miros — ai fi zis — de pucioasă rece, respira pânțelele desgropat al adâncimilor mării, iar cărma tremura, o cobora și o ridica, o forță oarecare mare și nespus de liberă, și Ciang se clătina, se clătina contemplând cu turburare această besnă oarbă și întunecoasă, însă de sute de ori vie și răsvrătită cu asurzire. Și din când în când un val deosebit de zburdalnic și greu, zbu-

rând cu zgomot alături de cârmă, lumină dureros mâinile și haina de argint a căpitanului...

În noaptea aceasta căpitanul pentru prima oară aduse pe Ciang în cabina sa, mare și comodă, luminată moale de o lampă subț abajorul roșu de mătasă. Pe masa de scris, îndesată lângă patul căpitanului, stăteau în umbră și în lumina lămpii, două rame lungi și înguste, două portrete fotografice: o fetișcană drăguță și supărată, în cârlioane, șezând capricios și'n voie într'un jet adânc, și o femeie tânără, reprezentată aproape în întreaga statură, cu o umbreluță albă și dantelată pe umăr, cu o mare pălărie dantelată și în costum bogat de primăvară—sveltă, subțire, fermecătoare și întristată, ca o caucaziană fată de împărat. Și zise căpitanul, desbrăcându-se sub sgomotul valurilor negre de dincolo de fereastra deschisă:

— Nu ne va iubi, Ciang, pe noi amândoi femeia aceasta! Există, dragă, suflete de femei care veșnic tânjesc de un fel de jalnică sete de iubire și care chiar din pricina aceasta nu iubesc niciodată și pe nimeni. Sunt de astea — și cum să le osândești pentru toată lipsa lor de inimă pentru falșitatea lor, pentru visurile de scenă, de automobil propriu, petreceri în yachte cu vreun sportsman oarecare, prefăcându-se englez, sfășiindu-și părul unsuros cu cărarea la mijloc? Cine le va ghici? Fiecăruia — ce e al lui, Ciang! și nu se supun ele oare celor mai misterioase porunci ale lui Tao însăși, precum li se spune vre-o făptură de mare, care umblă în voie, chiar în valurile aceste negre, și cu platoșe de foc?

— A-a-ah! zise căpitanul, șezând pe scaun, clătinându-și capul și deslegându-și șnururile pantofului alb: — câte am îndurat, Ciang, când simți pentru prima oară, că ea nu mai e cu totul a mea, — în noaptea aceea, când pentru prima oară ea se duse singură la balul din yacht-club și veni acasă în zori, ca o roză veștejită, palidă de oboseală și de ațătarea încă nepotolită cu ochii întunecați cu totul, lărgiți și îndepărtați de mine! De a-i ști tu, cum vroia ea inimitabil să mă prostească, cu ce simplă uimire întreabă: „cum, tu încă nu dormi, sârmanul meu?“ Și nu putui rosti o vorbă și mă înțelese ea dintrodă și fără să mai grăiască ceva începu să se desbrace. Am vrut să o omor, însă ea zise uscat și liniștit: „ajută-mi să-mi deschii costumul la spate“ — și eu mă apropiai cu supunere și începui cu mâinile tremurânde să desfac a-

ceste copci și nasturi — și cum văzui numai în haina desfăcută corpul ei, spetele ei și cămășuța, lăsată din umeri și prinsă de corset, cum mirosii mirosul părului ei negru și văzui în oglinda luminată pieptul ei, ridicat de corset... Și fără să-și sfârșească vorba, căpitanul dădu din mână. Se desbracă, se culcă și stinse focul, iar Ciang, răsucindu-se și potrivindu-se în jețul de saftian lângă masa de scris, văzu cum brăzdau lîntoliul negru al mării fâșii de flacăre albă, aprinzându-se și stingându-se, cum pe orizontul negru mijeau sinistre un fel de focuri, cum de acolo năvălea din când în când un val viu, și cu zgomot amenințător creștea mai sus de bord și se uita în cabină, — de ai fi zis că e un balaur din povești, scăpărând întreg din ochii colorați, din smaralde străvezii și de safiri — și cum vaporul o azvârlea înapoi și fugea măsurat înainte, în mijlocul masselor greoaie și mișcătoare ale acestei substanțe străină și vrăjmașe nouă, numită ocean...

În timpul nopții, căpitanul deodată strigă ceva și, sperindu-se singur de strigătul său, ce răsună ca o patimă înjositor de jealnică, se deșteaptă numai decăt. Stînd așa culcat și tăcând o vreme, el suspină și zise zămbind:

— Da-a, ce mai istorie! „Inel de aur în nara porcului e femeia frumoasă!“ De trei ori ai dreptate, prea înțelepte Salomoane!

El găsi în întuneric tabachera cu țigări, aprinse, însă trăgând de două ori, scăpă mâna 'n jos — și așa adormi cu focușorul roș al țigării în mână. Și iar se făcu liniște — numai valurile scăpărau, se clătinau, și treceau sgomotos lângă bord. Inapoia valurilor negre se arată Crucea de Sud...

În clipa aceasta pe neașteptate un bubuit ca de tun asurzește pe Ciang. Ciang sare înspăimîntat. Ce s'a întâmplat? Sau s'a ciocănit vaporul din pricina căpitanului beat de pietrele de subt apă, ca acum trei ani de zile? Sau poate iarăși a tras căpitanul cu pistolul în soția lui fermecătoare și întristată? Nu, de jur împrejur nu e noapte, nu e marea și nu e ziua'n amiază de iarnă pe strada Elisavetivscaia, ci restaurant, foarte luminos, plin de sgomot și de fum: căpitanul beat a izbit cu pumnul în masă și strigă pictorului:

— Fleacuri și palavre! Inel de aur în nara porcului —

iată cine e femeia ta! „Cu covoare am împodobit așternutul meu și cu felurite țesături egiptene: vino, să ne desfătăm în iubire până dimineța, vino, și cu dragoste să ne îmbrățișem, că nu este bărbatul meu acasă“. A-a-ah, femeia, femeia! „Casa ei duce la moarte și cărările ei la cei morți“.

Însă, de ajuns, prietene dragă. E vreme, se închide restaurantul, — să mergem!

Și peste un minut, căpitanul, Ciang și pictorul sunt în strada întunecoasă, unde vântul cu zăpadă învăluie felinarele. Căpitanul îmbrățișează și sărută pe pictor, și se despart în părți deosebite. Ciang, somnoros, posomorât, deșteptat nu la vreme, fuge pe trotuar alături de căpitan, merge iute și se clatină... Iarăși trecu ziua, — e viș sau aevae? — și iarăși în lume e întunec, frig oboescală... Nu, are dreptate căpitanul: viața e alcol otrăvitor și rău mirositor, nimic mai mult...

Așa trec, uniform, zilele și nopțile lui Ciang. Când de odată într'o dimineată, lumea întocmai ca un vapor, se năpustește pe o stâncă submarină, ascunsă de ochii neatenți. Deșteptându-se într'o dimineată de iarnă, Ciang se uimește de marea liniște stăpânind în cameră. Sare repede de la locul său, se aruncă în așternutul căpitanului — și vede cum căpitanul zace cu capul azvârlit înapoi în zvârcolire, cu fața palidă și înmărmurită, cu genele pe jumătate deschise și nemișcate. Și văzând genele acestea, Ciang scoate un vaiet atât de desperat, ca și cum l'ar fi trântit de pe picioare și i-ar fi trecut prin mijloc un automobil în fugă...

După aceia când ușa odăii nu mai stă'n țâtâni, când fel de fel de oameni intră, ies și vin din nou, vorbind tare, — portari, polițiști, pictorul în joben și diferiți domni, cu cari ședea căpitanul în restaurante, — Ciang parcă începe să împietrească... O, ce groaznic vorbia ordinioară căpitanul: „In ziua aceia se vor cutremura pazitorii casei și se vor întuneca cei ce privesc pe fereastră; și înălțimile se vor înfricoșa pentru ei și ei vor vedea grozăvii pe drum: căci se duce omul în casa vecinicii sale și s'au pregătit bocitoarele să-l înconjure, fiindcă s'a spart ulciorul la izvor și s'a prăbușit roata deasupra puțului...“ Acum însă Ciang nici nu simte măcar groază. El zace pe dușumea, cu botul în colț, cu ochii tare închiși, ca să nu vadă lumea, ca să nu-și mai amintească

de ea. Ii răsună lumea deasupra lui, surd și îndepărtat, ca marea asupra aceluia, care tot mai adânc și mai adânc se afundă în adâncu-i fără fund...

Și din nou își vine în fire în tindă, lângă ușile bisericii catolice. El șade lângă el cu capul aplecat, tâmpit, pe jumătate mort și tremură tot de o tremurare mărunță. Și deodată se deschide ușa bisericii — și un tablou minunat, răsunător și plin de cântare izbește ochii și inima lui Ciang: în fața lui Ciang e un palat gotic, pe jumătate întunecos, stele roșii ale focurilor, o pădure întreagă de plante tropicale, un cosciug de stejar pus înalt pe un catafal negru, o neagră mulțime de oameni, două femei, minunate în frumusețea lor de marmoră și în doliul adânc, — ca două surori de deosebite vârste, — și deasupra tuturor acestora, — zgomot, tunete, alaiul de îngeri vestind tare despre o bucurie întristătoare, solemnitate, încurcătură, măreție, și cântări cerești, acoperind totul cu valurile lor. Și se face măciucă părul lui Ciang de durere și de încântare înaintea acestor cântări răsunătoare.

Și pictorul, eșind din biserică în clipa aceasta, cu ochii roși, se oprește uimit:

— Ciang! — zise el cu îngrijorare, înclinându-se spre Ciang: — Ciang, ce-i cu tine?

Și atingându-se cu mâna tremurătoare de capul lui Ciang, se lăsă și mai jos, — și ochii lor, plini de lacrimi, se întâlnesc într-o dragoste atât de mare a unuia față de celălalt, că toată ființa lui Ciang strigă fără glas lumii întregi: oh, nu, nu — există pe lume încă una, mi-e necunoscută, a treia Dreptate!

În ziua aceia, întorcându-se dela cimitir, Ciang se mută în casa stăpânului său al treilea — iarăși sus, în mansardă, însă caldă, mirosind plăcut a țigare de foi, așternută cu chilimuri, înpodobită cu mobilă veche, înfrumusețată cu tablouri enorme și țesături de brocart... se întunecă, vatra e plină de jăratric dogoritor, negru-roșu, noul stăpân al lui Ciang șade în jeț. Întorcându-se acasă, el nici nu-și scoase paltonul măcar nici jobenul, ci șezu cu țigarea în jețul adânc și fumează și privește la amurgul atelierului său. Iar obositul, chinuitul Ciang șade culcat pe chilim lângă cămin, cu ochii închiși, punându-și botul pe labe.

Acum, cineva zace acolo, în afară de orașul întunecos,

dincolo de gardul cimitirului, în ceia ce se numește, criptă, mormânt. Însă acest cineva nu e căpitanul, nu. Dacă Ciang iubește și simte pe căpitan, îl vede cu privirea minții sale, — al acelui lucru dumnezeesc, pe care el însuși nu-l înțelege în sine, — vasăzică căpitanul e încă alături de el: în lumea aceia fără de început și fără de sfârșit, care nu se supune Morții. În lumea aceasta trebuie să fie numai o singură Dreptate, — a treia, — dar cum e aceasta știe acel stăpân, la care în curând va trebui să se întoarcă și Ciang.

DUPĂ AMIAZĂ

de Vintilă Russu Șirianu

Degetele ei — porumbei isteți — aleargă pe clape.

O sonată se îngână moale cu amurgul.

Fereastra cu geamuri mici dă în iarnă. O iarnă cuminte, fără încruntări de viscol, cu frig prietenos, fără mușcături de ger.

Se întuneacă încet. Iarna toarce languros, fulgi mari și rari.

Degetele ei — porumbei isteți — aleargă pe clape.

Imi deapăn lung privirea în iarba albă a zăpezii și ascult: Un menuett.

Sunetele dansează cu grații de fetiță, sglobii și fragile.

Le însoțesc cu gestul și-mi cresc parcă zurgălăi de lumină pe suflet.

Odaia e plină de muzică. Trebuie să crească muguri de sunet în toate colțurile.

Ascult.

Schubert.

Il recunosc după familiaritatea nobilă în acord, după prevestirea frazei strecurată pe furiș.

Ascult.

Auzul se afundă în depărtări, ca privirea în zare și depărtarea crește prelung ca pe șinele de tren...

Mă pierd încet în neliniștea gravă care se desprinde din clavier ca un cuvânt...

Nostalgii de toiag, nostalgii de drumuri pustii și necunoscute, cresc în mine și toate gândurile au început a pribegi...

Drumeț în mine — pornesc după ele...

Degetele ei — porumbei albi — aleargă pe clape

Acum, un preludiu amplu, se nălță cu majestate de cupolă. Supus, mă fac mic, mă las strivit de acordurile largi, docil ca argila proaspătă sub deget de sculptor...

Afară fulgii cad atât de încet ca să nu-mi turbure liniștea. Iarna cuminte, ascultă alături de mine.

Odaia e plină de muzică.

Privesc cu ochii înpăenjeniți mânecile largi și albe — aripi agitate — deasupra clapelor și brațul alb — gât de lebădă plecat în apa clapelor...

Si ascult.

Sufletul mi s'a îmbujorat ca un obraz și gândurile îmi bat repede ca un puls...

Ași vrea să nu respir ca să-mi ascult mai tare fericirea.

Imi spun firesc și deplin convins: am să scriu, am să scriu ceva foarte frumos și pornesc să-mi adun gândurile din toate ungherile...

Da, mă frământă de mult adolescentul acela care-și pierde firul personalității.

Da, cadrul cel mai bun, ca început e lecția cea de zoologie la care am gândit atâta...

Intind mâna, îmi așez caetul pe genunchi și încep hotărât:

„— *Dan Alexandrescu!*

„*Dan tresări scurt și repetă dureros în gând: Dan Alexandrescu.. Pe mine mă strigă? Da, mă strigă pe mine și zâmbi stupid.*

„— *Ei Alexandrescu, n'auzi: ești la lecție!*“...

Tri-tri-tim — tri-tri-tam, ta-ra-ta-ta-tam...

Copii cățărați pe ziduri vechi aruncă bășici de săpun și aplaudă. April și soare. Soarele râde...

Recunosc îndată: Mozart.

Caetul a lunecat jos, creionul mi-a căzut.

Tri-ti-tam!

Degetele ei — porumbei albi — aleargă pe clape.

Privesc nătâng la foile răvășite pe covor și nu înțeleg și surâd zăpăcit.

Degetele ei povestesc cu grije tot concertul de Mozart.

Copiii au pornit la pădure în căruțul tras de un cal mic, mic. Batiste fluturate, zarvă proaspătă.

Frunze fragede, aer tare. Soarele se ascunde după pomi, sare sprinten în luminiș și iar se ascunde. Copiii râd și bat din palme...

Am coborât pleoapele. Le tremur măsurat și așa mă joc de-a ascunsele cu ninsoarea de afară: ninge, nu ninge, ba ninge...

Tot sufletul bate din palme și râde și râde...

Ea îmi prinde toată bucuria. O simt după cum îi aleargă degetele, pe clape... Oare sufletul ei bate din palme?

Deodată îmi prind fericirea cu gravitate și gândesc rotund și serios: dar când pot avea prilej mai mare? Când? Sunt tot numai suflet, numai gând. Da, da, o dacă ași scrie acum ar fi, ar fi minunat. Trebuie să scriu, trebuie.

Îmi ridic foile și creionul.

Caut.

Da, să-l las pe adolescentul cu sufletul chinuit. Am prea mult belșug de bucurie în mine acum ca să pot «face analiză». Să scriu, să scriu, ce să scriu? Da, «Nocturna» aceea pe care am trăit-o cândva atât de puternic.

Îmi așez caetul pe genunchi și încep cu seriozitate:

„Galopul scormonea liniștea nopții în ritm înfundat. Din vreme în vreme câte o cracă trosnea scurt și uscat — un cremene în întunericul tăcerii. Noaptea îmi săruta răcoros obrații...”

Ta, ta, tam, ta, tam.

Un atac acut, imperativ dar fără brutalitate. Pe urmă o poveste spusă răspicat și grav...

Recunosc: o «Novelletă» de Schumann.

Privirea mi-se subție, se întinde, se aburește...

Degetele ei — porumbei cuminți — pășesc pe clape...

Fraza se desface molcom, zăpăcitoare...

Un glas în depărtări... Depărtare, depărtare... apropiată,
întimă ca o căptușală, depărtare în mine...

În suflet: păenjiniși, păenjiniși..

Un foșnet.

Am mișcat cu piciorul foile răvășite pe jos.

Mă întreb amețit: unde sunt?

Afară aproape s'a întunecat — cu alb.

Degetele ei — porumbei albi — alunecă pe clape.

Le urmăresc, cu pleoapele pe jumătate lăsate, salturile
suple, frământarea agilă, fuga vioaie.

Degetele ciripesc mișcări.

Sărut cu ochii degetele albe, unul câte unul pe furiș...

Pleoapele mi se coboară mai mult și genele îmi așază
gratii în miniatură pe privire.

Și așa, întemnițat în mine, ascult...

Clavirul țese o melodie vagă pe care n'o recunosc:

Un gând de zi ploioasă, nehotărât și aburit. Glastre cu
flori la gemuri mici, căsuțe cu acoperișuri joase. Țărâit de
de streșini...

Capul îmi alunecă pe divan.

Mi-am îmbrățișat fruntea cu brațul și sufletul — glicină
albă — searcă spre degetele albe care aleargă pe clape...

Caut nehotărât creionul și însemn vag:

Degetele albe, degetele albe

Fug pe clape albe,

Degetele albe — au deșteptat din clape

Clipocit de ape...

Degetele albe...

Gând isbit cu dalta.

Bethoven: o sonată.

Respir mai adânc, mi-a crescut pieptul.

Ca atunci când urci din șes la munte...

Clavirul răsună sbuciumat.

Frazele se înalță ca un pisc, coboară violent ca un torent, se desfac uluitor și larg ca niște brațe de uriaș...

Clocotesc în aer vigori de element, vânt și apă și trăsnet...

Sunt răscolit ca un pământ.

Mi-s ochii aprinși.

Ași vrea — cenușe — să sbor în vântul muzicei.

Ascult, ascult.

Mă alătur într-o înlanțuire de acorduri care năruie temeli, simplu, răspicat, fără efortare.

Mă ridic în gol.

Tămplile îmi bat repede și brațele mele mă strâng în brațe.

O liniștire concentrată ca o piatră pe răscoală.

Acum acordurile se desfac grave și grele ca niște biserici care ar păși.

Nu-mi mai simt trupul nicăeri.

Gânduri mari și rare se desfac în mine solemn ca niște psalmi.

Le simt mai mari decât mine, dincolo de mine.

Deaceea mă admir cu evlavie firească, simplu, fără niei un orgoliu, ca și cum n'ași gândi eu...

Simt lămurit că viața e cel mai frumos lucru în viață.

Simt? Simt?

Dacă ași putea spune ce simt, poate pământul s'ar înfiora în jurul meu.

Știu eu, poate pieptul meu — corn prelung de aramă — ar cânta cel mai adânc, cel mai răsunător hosană, poate ochii mei ar aprinde toate pădurile și focul ar incolăci ca un șarpe trupul lumii, poate brațele mele prelungite în gol, ar strivi pământul ca pe o nucă...

Știu eu, poate ași tăcea dar mai tare și tăcerea mea s'ar auzi...

Mi-am lipit palmele de obraji fierbinți, ca pe niște frunze reci...

Îmi prind mâna cu mâna, îmi încheștez degetele în ea și mi spun violent, cu patimă: să scriu, să scriu. Am să scriu așa cum nu s'a mai scris niciodată.

Îmi strig, ca altuia, cu îndemn aprins: scrie, scrie!

Ridic creionul. Mă adun o clipă. Hotărâsc: da, bucata
ceea căreia i-am zis: «Am Meer».

Incep grăbit:

„Soarele murise în ape. Nisipul expira cald zi sorbită
în el..“

Tresar dulce. „Warum!“ „Warum!“

Degetele albe cântă „Warum!“

Linia aspră a trupului înălțat în avânt, s'a frânt brusc,
până la pământ...

Toate drumurile sufletului sosesc molatec și docil.

Toate gândurile se aburesc..

„Warum“, întrebare cântată șoptit, întrebare care știe.

„Warum“, tristețe moale ca o inserare, tristețe caldă,
blană fină pe suflet...

Ascult cu atenție de convalescent...

Degetele albe pășesc fragil pe clape, delicate ca o intenție.

Clapele abia se ating. Să nu șoptească prea tare.

Genele încep să mi se caute.

Degetele ei — porumbei obosiți — pășesc obosit.

S'au oprit.

„Warum“, își pierde ultimele acorduri dar rămâne ca
un parfum de floare mutată în altă parte...

Mă apropii încet, fără să știu. Umărul meu rează
fruntea ei. Mănile noastre se sărută.

Și tac.

S'a intunecat.

Nu mai ninge.

Iarna s'a culcat și ulița tace. Toate sgomotele dau în puf...

● Și n'am scris nimic.

PĂDUREA

de V. Voiculescu

*Pădurea 'n primăvară-i o frescă luminoasă
Cu cerul plin de pete, subțire și boltit
Acum întâi schișată de-o pensulă sfioasă
Mijind neisprăvită pe-un fond nedeslușit.*

*Dar vara, e un triptic : poeni, copaci, isvoare ;
O pânză măestrită din pastă 'mbelșugată
Trăind, fremătătoare, în rama ei de soare
Cu mase mari de umbre ce strălucesc de-odată!*

*În toamnă, caldă, plină de șopot și ecouri
Pe valea mărgenită de ape ca un tiv
Pădurea 'și desfășoară bogatele panouri
Cu galbene alaiuri în stil decorativ.*

*Apoi târziu, în iarnă, cu ramuri înghețate
Pădurea se preschimbă în friză de zăpadă,
Sculptată 'n alba piatră a zărilor crispate
Pe-un strîmpt frontal de ceruri ce par'că stau să cadă..*

*O frescă luminoasă și dulce, 'n primăvară;
Un mare triptic vara și toamna un panou,
În friză de zăpadă schimbată iarna iară,
Pădurea e de-apururi același-alt tablou.*

FURTUNĂ

de G. Bacovine

*Prin codrii Bacăului
Văjâie vântul
Și 'ntunecă lumea
Un cer ca pământul
Și codru pe codru
Se umple de clocot,
Iar toamna în hohot
Își cântă prohodul...
Și parcă mă cheamă
De crengi atârând
Avesalomi gemând
Cu plete 'ncălcite...
De spaimă mă prind
Priviri rătăcite
Și mintea de zgomot
Nimic nu înțelege...
Și-ași vrea ca să mor
Ca Romulus rege
Uitat legendar...
Cuprins de-o furtună
Pierdut să dispar
Prin codrii Bacăului..*

DRUMUL

de A. Cotruș

*Ale mele sunt deacuma toate libertățile:
De-a fi smintit ori înțelept,
De-a fi un făcător de rele ori un sfânt.*

*Am dat drumul în necuprins tuturor mănșilor neastâmpărului...
Am deslegat de țărm toate bărcile dorului...
Ale mele sunt de-acuma toate mările
Și toate drumurile către raiu și iad.
Pământu'ntreg e casa și ograda mea...*

*Cin' m'ar mai putea opri de-acum din drum?
Cin' mi-ar mai putea arunca o vorbă dulce și grea ca o ancoră
O vorbă de adâncuri?!...
Inimă, împrăstie-ți comorile pe toate drumurile lumii...
Ai fost o ta — vei fi a tuturor...
Imbogățeș'e-te împrăștiind ca verile și toamnele...
Imprăstie-te în dureri adânci și'n bucurii ce fug așa de repede.*

*M'opresc o clipă încă și privesc în urma mea,
Mai fără griji ca un pribelnic cerșitor,
Mai chinuit de gânduri și neliniștit ca un împărat
Inconjurat de dușmani nevăzuți..*

Nainte-mi, plin de taine, de ispite și primejdii — Drumul.

CONVERTIRE

UNEI FEMEI DIN NORD

de Ion Barbu

*Prin ce-înodate drumuri, pornind la ce răscruce
Incepe noaptea noastră să curgă, nu mai știu.
Văd doar la geamuri fuga trăsurii ce ne duce,
Cu-un sac de somn pe capră: ghebosul vizitiu.*

*În limba țării tale mă-îngănam a-ți spune
Că ești supremul bine și sfântul meu regat;
Că nu cuprinde altă dulceață și minune
Orașul zmeu; orașul ăstos și ferecat.*

*Cu ochi în jumătate (cu ochi ce-'ndeamnă hai!)
Priveai la omul oacheș venit din Valahai.
Cu ochi în jumătate, căci nu țineai să-l măsoari,
Întăia mea cucoană de voaluri și mătăsuri!*

*Pe crengi de vis, doi umezi de muguri: ochii tăi
Se deschideau în floare, când lampa din odăi
Bura lumină scumpă la geamul de trăsură,
Cu mare, mare frică te-am sărutat pe gură.*

*Și te-am rugat cu ciudă, de mila mea plângând,
Să uiți de stângăcia băietului ce sunt.
Că eu visez.. cum pruncul flămând la sân, la maică,
De carnea ta curată și albă de nemțoaică*

*Mai rară ca răcoarea în luna lui cuptor
— Mi-ai lunecat în brațe și-ai desfăcut fuior
Tot părul ca un galben, întins eter de miere.*

*Și mai făcut cu-un lucru de preț mai știutor:
Că dacă sunt nu una, femee și muiere.*

PORTRET SEMIT*)

de Perpessicius

*Când vine cu cafeaua de surogat pe tavă,
Cu părul ei mai negru ca noaptea din Tartar,
Fantomele din cadre cu toatele tresar
Și 'n ochi li se aprinde o flacără bolnavă.*

*Othelo pentru-o clipă își uită gelozia,
Desdèmona zâmbește de-un vis frumos prin somn,
Se-oprește gândul negru ca 'n pragul unui slomn
Și lago chiar — minune! — și 'nfrână felonia.*

*Un fir de lăcrămioară îi picură pe frunte,
Pe-obraji îi joacă tonuri din merele domnești,
In sân o turturică, cu zbateri nebunești,
A bluzei colivie se 'ncearcă să înfrunte.*

*Când vine cu cafeaua de surogat pe tavă
Și când taverna toată-i ca 'n toiul lui April
Cine-i nebun, din mâna fecioarei lui Rahmil,
Potirul să nu-l soarbă chiar de-ar avea otravă.*

Vaslui, 1918.

*) Din volumul de poezii: «Scut și targă».

ARABESCURI INUTILE

Dar de Vladimir Streinu

*Brățara-mi albă de-o privesc, oricând
Rezumă 'n forma-i rotunzimi de nud
Căci de-o așez oricum ea rând pe rând
E glesnă, coapsă, umăr, sânul crud.*

*Furându-l poate creștetelor sfinte,
Pe braț îmi pune-un cearcăn de lumină
Ori vre-un surâs când îmi aduce-aminte
Că ar rimă cu o cătușă fină.*

*Privesc întreg sidefu-i circular
Și sufletu-mi se răsuțește 'n el
Și-'n fiecare clipă 'ncepe iar
Ca și Satoru în albul său inel.*

*Și când gândesc că-ar vrea-o lumea toată,
Îlipèrbolic, brățara crește lin
Și globului orbita îi dilată
Din micul ei capriciu feminin.*

SOBOLII

de I. Valerian

*Cu târnăcopul strâns în mână
Cioplesc cu sârg de săptămâni
În blocul umed de caverne,
Călăuziți, prin sutele de galerii,
De pârtii roșii de lanterne.*

*Prin pulberea opacă de mangal
Unealta lor izbește rar;
Și 'n para ochiului de felinar
Ei sunt întârziați ciclopi,
Ce din bucăți de stâncă și cărbune
Vor să ridice altă lume...*

* * *

*Demult s'au coborât în mină
Și rătăcesc și-acum cu spor,
Iar alte umbre 'n urma lor
Așteaptă rândul să le vină.*

*În văgăuni, săpând mereu,
Răbojul timpului se ține greu —
Căci zilele se duc nescrise:
O apă galbenă ce curge
În gura hrubelor deschise.*

*În trupul muced din pereți
S'aud învo burări de ape
Ce bat în zid și vor să scape,*

*Iar grotele se tânguesc
Și 'ntind prin noapte brațele fluide,
Chemând sobolii ce muncesc...*

*Greu, târnăcopul de oțel
 Lovește 'n pântecul lor dur,
 Mușcând pământul dimprejur:
 Ecou îngână gestul lor,
 Ducând 'n cărcă până 'n fund
 Povara sunetelor grave —
 De unde alte lovituri răspund.*

*Și-așa răzbat mereu 'nainte
 Soboli prin bezna de morminte
 Și 'n truda lor nu văd cum, lin,
 Pământu' — apleacă umeri grei
 Pe galerii și peste ei.*

* * *

*Zăgazu-adâncului se rupe,
 În salturi apele țâșnesc din zid,
 Și 'n hohotul sălbatic de caverne,
 În ultim pălpăit se 'nchid
 Pleoapele măruntelor lanterne.*

INTERIOR

de Ion Pillat

Lui I. Brateş

*Pe scrinul scund, pe masa de mahon,
Cleştarul cupei picură amurg :
Pe liniştea lăutei fără svon,
Pieziş, petale de lumină curg.*

*Atinsă, struna tainic a sunat...
Şi Săn Nicoară din icoane vechi
Rămâne mut cu deget ridicat
Şi cântecul tăcerii în urechi.*

*Se scutură Garoafe de Luchian
Şi sângerate cad din rama lor ;
Prin florile unui chilim oltean,
Sperioase păsări se înalţă 'n sbor.*

*Pe-o strachină un cerb a tresărit...
Şi de pe raft, din fiece volum,
Poezii ies s'asculte liniştit
Un cântec risipit ca un parfum.*

O PAGINĂ DE POLITICĂ EX- TERNĂ ROMÂNEASCĂ (1683)

de V. Zaborovschi

Când enigmaticul Cara Mustafa, marele vizir, vice-împăratul turcesc, pornia „cu toată puterea” în primăvara anului 1683, împotriva împăratului creștin, Leopold al Austriei, se șoptea că merge să întemeieze un nou imperiu turcesc pentru el, prinzând semiluna, „alemul turcesc”, pe turnul înalt al sfântului Ștefan: un „pendant” al cuceririi Constantinopolului, o nouă etapă în supunerea creștinătății sub sabia lui Mahomed. Din Viena puterea otomană ar fi iradiat spre Roma, spre Germania, spre Polonia, închizând și innăbușind definitiv pe vasalii hibrizi și niciodată siguri, Ardelenii, Muntenii și Moldovenii precum și pe Cazacii, cari „ridicau mereu cap”; și Tătarii, cari adesea făceau politică proprie, s’ar fi plecat mai adânc iar națiunea maghiară ar fi devenit „câinele credincios al Sultanului” pentru totdeauna.

Se pare că Ludovic al XIV „rex christianissimus”, care incurajase pe Turci să facă această campanie, ar fi așteptat acest moment, pentru ca, după ce rivalul său, Împăratul german, ar fi fost înlăturat și toți ceilalți înfrânți sau înfricoșați, el, adevăratul „împărat ghiaur” pentru Turci, să ajungă față în față cu păgânul și să biruiască în numele crucii, devenind prin aceasta, Împăratul roman și creștin, urmașul lui Constantin cel Mare și al lui Carol Magnul, noul mântuitor și întăritor al creștinătății.

Pe de altă parte, vicarul lui Cristos, Papa Inocențiu al XI, credea că acum mai mult decât oricând era timpul potrivit să se unească toate forțele creștine spre a recăștiga pentru creștinătate, respectiv pentru catolicism, tot pământul pângărit și umilit de umbra semilunei.

Aceste trei politici de maximum, de imperialism mistic, de ambiție nemărginită erau menite să nu izbutească. Nici chiar Ludovic, arbitru și stăpânul situației europene în

acel moment — nu dispunea atât de real cum credea, de aliați, de sateliți sau de salariați, ca să lucreze cu elementele necesare în toată viața și să facă orice combinație vroia spre a ajunge la scopul său cel mare. Pentru a face o politică proprie, îndrăzneată și consecventă, îi trebuie o cât mai mare libertate de mișcări, cât mai multă independență și stăpânirea deplină a elementelor cu cari ai să lucrezi. Nimeni nu le are deplin niciodată, de aceea politica externă, diplomația, rămâne tot o întrecere de finețe sau chiar de șiretenie, în care și cel mic poate izbuti, uneori mai ușor de cât cel mare, dus prea departe de îndrăzneala pe care i-o dă puterea și libertatea de a lucra.

Și Papa și Padișahul credeau că dispun de forțele lor și se amăgeau. Cel dintâiu nu izbutea să facă să meargă în cruciadă nici una din puterile mari creștine: Spania vroia războiul general contra Franței, regele Soare răspundea la propunerile ce i se făceau și de Papă și de tinerii filozofi ca Leibniz, că timpul lui Ludovic cel sfânt trecuse de mult; cât despre Austria și Polonia, ele nu duceau o politică mai mândră decât cele trei principate vasale.

Această politică se putea rezuma în două idei: mai bine să se piardă teritorii către Turci, de la cari se vor relua cândva, dată fiind siguranța decăderii turcești, decât să ți le cucerească „definitiv“ o putere creștină în creștere iar; a doua idee era că nu e prudent să ataci pe Turc fără să fii sigur că-i poți vătăma. Austriacii de pildă, nu erau obișnuiți „cu robii“, cum zicea cronicarul nostru, și un războiu turcesc și tătăresc nu-i surădea de loc; Polonii aveau „prea multe găini de jumulit“.

Și mai puțin dispunea în realitate Cara Mustafa de elementele cu cari vroia să lucreze. Rivalii lui turci, ca Ibrahim de la Buda, nu erau dispuși să se sacrifice pentru mărirea personală a vice-sultanului; Tătarii veniau numai ca să asculte și cu scopul să prade, dar nu și ca să învingă, de oarece și ei ca și ceilalți vasali trebuiau de fapt să împiedice în chip disimulat, succesul lui Cara Mustafa, care ar fi însemnat „stingerea lor“ ca puteri atârinate dar existente.

Această acțiune negativă a tuturor vasalilor avea să aducă de fapt eșecul răsunător și determinant al Turcilor sub zidurile Vienei. Într'adevăr, contele Emeric Tököli, rege al Curușilor, „Suveran“ vasal Turcilor peste națiunea maghiară, ce urmă să fie liberată, dar deocamdată numai șef al rebelilor unguri, ar fi fost mai bucuros să i se con-

firme puterea de o autoritate creștină, valabilă pentru conștiința lui și a lumii. În orice caz el își dă seama că o victorie turcească ar fi însemnat umilirea lui și mai adâncă; de aceea, înțeles cu Sobieski, va evita să dea un concurs eficace Turcilor la Viena, căutând să nu facă „niciun rău” creștinilor, cum zicea el însuși mai târziu într-o scrisoare către Papă, în care se plângea că se află „între ciocan și nicovală”.

Mihail Apafi, slab și nehotărit, se gândea cum să amâne participarea la campania cea mare contra Împăratului; ajunge cel din urmă la întâlnire și obține să rămână în rezervă la râul Waag.

Cronicele noastre sunt pline de aforisme politice cuminti: să ajută pe creștini dar fără să primejduiești țara, să nu provoci pe Turci, să nu încerci lucruri peste puteri, să aperi pământul strămoșesc mai înainte de toate, indiferent dacă aceasta îți cere să fii cu Turcii și să lovești în creștini, să fii bine cu cel mai tare, dar să-ți păstrezi creditul politic în toate părțile. Politica lor oportunistă consă deci în a păstra pământul și autonomia câte eră, dar și în a ajuta pe cât posibil, fără primejdie, pe creștini, cari erau de fapt lumea lor, adevărații oameni, de cari se simțiau legați. Afinitatea lor cu aceștia, dragostea pentru cauza creștină izbucnește în bucuria cu care cronicarii înregistrează înfrângerile turcești „cu mare rușine”. E drept că aceste înfrângeri le foloseau și lor indirect: Turcii, intimidați și umiliți, numai apăsau așa greu și numai erau, în orice caz, așa de trufași și de brutali. De aceea o înfrângere a Turcilor, nu definitivă, și o pace de compromis, pentru care stau gata oricând să medieze, erau pentru ei totdeauna binevenite.

Toată lumea știa că cei trei principii vasali, apăsați și umiliți de Turci și amenințați de puterile creștine, au ajuns la o abilitate prodigioasă în jocul balanței politice, întocmai ca și micile state Italiene. Ce nu se știa eră că vasalii nu părăsiseră visul independenței și al reîntregirii teritoriului lor, mușcat pe alocuri destul de adânc de monstrul otoman. Diplomația papală însă o va ghici, de aceea va socoti aceste țări ca pivotul eventual al marelui acțiuni creștine contra Turcilor.

Dovada o avu întreaga Europă cu prilejul asediului Vienei. În tabăra turcească se complotă în taină contra marelui vis al Agarenilor. Se aflau acolo, Șerban Cantacuzino,

Domnul Țării Românești, Gheorghe Duca, Domnul Moldovei, rezidentul austriac baronul Georg Kunitz, reținut în tabără după un procedeu diplomatic turc, ca să-l aibă la un moment dat pentru eventuale tratative, Porfirita, agent român la Turci și interpret imperial, Mamuca dela Torre, interpret austriac la Poartă dar și rudă și confident al lui Șerban. Cei doi interpreți erau un fel de amfibii turco-creștine, având relații solide printre Turci, servind pe creștini când puteau, pe Turci când n'aveau înconțr.

Kunitz era în legături mai vechi cu ei și, probabil cu ajutorul lor, izbutește să trimită un curier în cetate, la ai săi și în tabăra lui Carol de Lotaringia, care, în așteptarea ajutorului polon și al principilor imperiului, stătea în apropiere, pe când Împăratul fugise pe Dunăre în sus și se așezase la Linz.

Kunitz transmitea desigur informații interesante, dar niciuna n'a ridicat mai mult moralul creștinilor decât știrea că Șerban Cantacuzino s'a oferit din toată inima să servească pe Împărat, înlezând transmiterea scrisorilor, nezezistând de loc în vreo eventuală ciocnire, într'un cuvânt deservind pe Turci pe cât îi era posibil. El doriă înfrânarea trufiei turcești, umilirea păgănilor. Deși nu era în buni termeni nici cu Apafi, nici cu Duca, el oferia și concursul acestora, fie că se înțelesese cu ei, fie că știa prea bine că aceasta trebuia să fie și atitudinea lor.

Imperialii știau deci că, în tabără lui Cara Mustafa, se aflau forțe negative hotărâte și că, în caz de luptă, acolo unde se vor arăta steaguri purtând pe Maica Domnului și crucea, vor fi aliați nu dușmani.

În curând se auzi și la Roma și la Paris că Românii s'au legat că, în cazul când creștinii se vor uni și vor da o lovitură decisivă Turcilor, ei vor trece cu toate forțele de partea fraților lor de lege, ajutând la nimicirea dușmanului obștesc. Nimic nu putea să dea mai multă putere ideii de cruciadă; și Papa și Împăratul și regele Sobieski vedeau că într'adevăr popoarele creștine vasale sau supuse vor merge cu ei, se vor răscula, se vor alătură oștilor germane sau polone și vor da cel mai eficace ajutor pentru dărămarea imperiului turcesc.

În acel moment chiar, la 1 Septembrie 1683, Șerban, ai cărui ostași — probabil în parte — tăiau o pădurice de lângă Schönbrunn, în vederea războiului de mine ce avea să înceapă, punea să i se cioplească o cruce înaltă de stejar

ca un simbol și o invocare a unirii creștinilor, a solidarității creștine, care se întindea până în tabăra păgânilor.

Acest semn vrăjitoresc avea să fie o slăbire a dușmanilor lui Cristos; înălțarea și preamărirea ei însemnă „mântuirea lumii” — creștine — „paza principilor” — creștini „întărirea credincioșilor”, „vătămarea demonilor” — păgânilor.

Acest descântec creștinesc, săpat pe crucea așezată pe locul unde se află masa de altar a taberii românești, avea să plutească împrejur, purtând puterea lui dizolvantă în sufletele Otomanilor, iradiând încredere în victorie pentru creștini.

STEFAN GEORGE¹⁾

de Ion Sân-Georgiu

Romantismul începuse cu un cult al poeziei și se isprăvise cu un cult al eului. Dela înăbușirea subiectivismului liric al romanticilor, literatura germană dominată de pozitivismul materialist dela sfârșitul veacului al 19-lea, era desigur resultanta tuturor tendințelor sociale. Desvoltându-se în funcție de societate, ea devine o sclavă a acesteia și chiar poezia lirică, în loc să rămâie un imn al umanității, începuse să devie o fotografie a vieții, din care încetul cu încetul se desprinsese acel impresionism liric, care deschidea drumul noii arte. Dar literatura dela 1890 era prea mult notație și prea puțin artă. Poesia era o îndeletnicire ca toate celelalte și începea astfel să devie o meserie. Meseriașii literari se înmulțeau mai cu seamă pe tărîmul romanului. Naturalismul domnia asupra întregii literaturi și părea că nimeni nu i se va opune. Chiar Richard Dehmel, care e un mare poet, a oglindit în el ceva din mișcarea naturalistă și a rămas desigur un cântăreț al tuturor chemărilor vieții, fără să-i fi ridicat poezia până la rangul unui apostolat și fără să-i fi dat însemnătatea unui act divin.

Dehmel începuse să scrie și primele sale volume erau tipărite, când Stefan George, uns ca profet al poeziei de către o ceată de tineri poeți, creă cercul său de artă și de închinare pentru poezie. Nu era acesta un cerc de literatură ca oricare altul, în care admirația mutuală creiază genii și impune programe, ci era un fel de castă religioasă, pentru care suprema zeitate era arta, iar vestitorul ei pe pământ Stefan George, un estet și un preot, în ale cărui vine se amestecă sânge gotic și romanic și al cărui suflet e un dor nestăpânit spre armonie și spre consacrarea divină.

1) Din studiul „*Lirica germană contemporană*” ce va apărea la toamnă în românește la „Cultura Națională” și în limba germană la Insel-Verlag, Leipzig.

Pentru Germania cercul lui George, cu respectul lui pentru sufletul creator și cu divinizarea artei, era într-oarecâtva o reînviere a romantismului. În tot cazul avem și aci de aface ca și în epoca „Sturm und Drang” și mai târziu în epoca romantică cu un triumf al spiritului asupra materiei, cu o apoteoză a artei ca creatoare de valori morale, prin însăși indiferența ei pentru tot ce este pământesc.

Stefan George a pornit lupta împotriva naturalismului și a meșteșugului literar, într-o epocă în care poezia nu mai era o artă, ci devenise simplă gazetărie sentimentală, rimată sau în proză. Nu a fost o luptă dată în văzul tuturor, ci a fost o reculegere rodnică într-o desăvârșită retragere, locul de unde a pornit arta și chemarea lui George. El și-a făcut întâiu cercul lui, a îndrumat talente și a creiat noul cult al poeziei; abia mai târziu a pătruns în marele public care a întâlnit dintr'odată un poet care aducea o concepție de viață egală cu concepția sa poetică. De aceia când înființează în 1890 cercul său de poezie și revista sa „Foile pentru artă” în jurul cărora se strâng treptat discipolii săi Hugo v. Hofmannsthal și Paul Gerardy, Karl Wolfskehl, Ludwig Klages, Leopold Andrian, Richard Perls, Max Dauthendey și alții mai tineri ca Ernst Hardt, Oscar Schmitz, Karl Gustav Vollmoeller, August Oehler și Friedrich Gundolf poetul se mulțumește prin a creia acea școală de artă în care aleșii noii generații trebuiau să-și facă ucenicia. „Foile pentru artă” sunt organul acestei școli literare și ele vor cuprinde și un program literar pe care tinerii reformatori îl vor opune naturalismului. Ceia ce au stabilit atunci „Foile pentru artă” ca program, ca concepție poetică și ca atitudine sufletească în fața vieții, a rămas crezul poetic și profetic a lui Stefan George. „Foile pentru artă” spuneau înainte de toate că „poezia este expresia cea mai înaltă și finală a vieții, că ea nu e o redare de idei, ci a unei atmosfere. Ceia ce impresionează în pictură este împrăștierea, linia și culoarea; în poezie alegerea, măsura, sunetul.” Poezia va fi deci forma superioară, aproape profetică a omenirii de a comunica. Poetul nu va mai fi un mânuitor de condei și un consumator de hârtie, ci va fi un visionar, va fi expresia cea mai curată a spiritului omenesc și în acelaș timp un profet creator de valori morale, va fi chiar

inițiatorul unei religii. Poetul este glasul lui Dumnezeu și glasul poporului. Poezia sa trebuie deci să fie un act divin, iar el preotul în slujba unui cult. Dela o banală ocupație scriitoricească, cum devenise cu timpul și cum o transformase desvoltarea triumfătoare a tiparului, poezia se prefăce acum la acești noi poeți-profeți în unicul lor scop de viață, în cea mai desăvârșită manifestare spirituală umană.

Dar acest suflet nou, această consacrare divină care e poezia, nu mai putea să se mulțumească cu veșmântul atât de pământesc al limbei literare obicinuite. Nu mai era vorba acum să se scrie simplă literatură, ci să se consacre prin cuvântul nou sufletul profetic al visionarului. În aceeași revistă „Foile pentru artă” poezia e definită ca o tălmăcire de dispoziții (Stimmungen), nu ca o invenție de istorii. „Poezia nu va mai fi contemplare ci plăsmuire, nu distracție ci impresie”. Poezia va fi o redare prin cuvânt a impresiilor pe care sufletul le are în contact cu lumea. Nu va fi copie după natură, căci natura în sine nu e interesantă și nu e poetică, ci va fi o pătrundere sufletească a lumii. De sigur că cea ce-i trebuia întâiu poetului era o formă nouă, adică o limbă în care să închidă în chip firesc sufletul său creator. De aceea Stefan George a căutat să creeze această limbă. Toată colecția de locuri comune încetățenită în limba poetică dela romantici și până la naturaliști trebuia părăsită. O altă limbă proaspătă, plastică, potrivită noului suflet care pătrundea în poezie, trebuia găsită. Alături de cultul sufletului întâlnim la George un cult al cuvântului. Față de o asemenea concepție a poeziei era lucru firesc ca George să caute pilde mari în literatura neamului său. O revizuire a valorilor literare, în raport cu noul crez de artă se impunea. Desigur că privirile sale s’au oprit mai întâiu asupra lui Goethe, pe care nu l’a prețuit în întregime, ci a ales din el acele opere în care a găsit cea mai desăvârșită construcție lingvistică și cea mai limpede concentrare sufletească. Stefan George a publicat un soi de antologii de poeți germani pe care îi prețuia și pe care-i socotea ca pilde de adevărată artă. Astfel ni l’a dat pe Jean Paul, la care prețuește mai cu seamă „culoarele sale arzătoare și sunetele sale adânci”, ne-a dat o antologie din Goethe și o culegere aleasă a tuturor poezilor lirice din „veacul lui Goethe”, concentrând astfel

toată arta lirică a unui secol de poezie. Dar privirile cerului se îndreaptă mai cu seamă asupra lui Hölderlin, pe care îl consacră rege a celor doisprezece poeți, căci la el se întâlnește întrunită într-o înaltă unitate „claritatea lui Goethe și bogăția luminoasă de sunete a lui Jean Paul“.

Hölderlin reprezenta pentru Stefan George și cercul său cea mai desăvârșită întrupare a poetului profet și a cântărețului orfic. Trăind într-o vreme când școala clasică se desăvârșia și când literatura ei reprezenta armonia dintre suflet și cuvânt, când umanitarismul răposatului „Sturm und Drang“ hrănit cu noi forțe de către revoluția franceză trăia o nouă primăvară și când romantismul cu entuziasmul său pentru poezie și pentru vremea antică se năștea, Hölderlin întrunea în viața și în opera sa idealul poetului profet, fiind în același timp un apostol al frumousului și unul al umanității. În această jertfă a poeziei și a nețăruritei dragoste pentru umanitate a găsit Stefan George cea mai desăvârșită pildă pentru crezul său poetic. Între marele stilist, George, și între Hölderlin cântărețul înebunit de năruirea idealului său, există mari afinități, căci la amândoi întâlnim, cum ar spune Richard M. Meyer, „o simțire romantică concentrată într-o expresie clasică“. Hölderlin a armonizat în evoluția sa literară care începe cu „imnurile pentru idealele umanității“ și se oprește la Hyperion și Empedocle care sunt miturile concepției sale umanitare și religioase, idealul umanitarist cu frumusețea rece și liniștită a artei grecești. Lirica sa a fost îndelungatul sbucium de a-și găsi armonia și de a împăca toate disonanțele pe care viața le producea în sufletul său sensibil și arcahic. În greția antică a văzut el singura pildă a contopirii acestui ideal umanitarist cu armonia desăvârșită a cântecului. Și astfel ajunse Hölderlin dela patosul din „imnurile către idealurile umanității“, dela bucuria de fi găsit pe Diotima și dela desnădejdea de a o fi pierdut la liniștea arcahică și la panteismul din ultimile elegii. Drumul său duce de la mit la mister, dela arcația grecească la misticismul creștin.

În evoluția lui Stefan George, există aproape aceeași scară de valori etice. Pe Hölderlin năruirea mitului l'a dus la nebunie, pe George disolvarea lui îl va duce la aceea desăvârșită contopire cu viața actuală în care nelămurit, nevăzut, dar totuși stăpânitor l'a găsit pe Dumnezeu.

Astfel s'a ajuns încetul cu încetul la un cult al lui Hölderlin, care a pătruns mai curând în masele largi ale oamenilor de știință și de literă, decât profetismul lui Stefan George, care e și azi încă redus la cercul de discipoli care-l înconjură pe poet.

Așa cum a căutat pilde, nu modele, în literatura germană, tot așa le-a urmărit și aiure. George a fost printre cei dintâi germani cari s'au oprit cu mai multă atenție la opera lui Dante, în care putea găsi explicată concepția sa poetică și putea întâlni o limbă creată anume pentru sufletul pe care florentinul l'a pus în ea. S'a oprit și înaintea lui Shakespeare, cu acea cucernicie cu care germanii au privit întotdeauna opera plină de caracter gotice a celui mai mare dintre tragedienii moderni. Shakespeare era desigur de mult tradus și cercetat în amănunțimi; dar o nouă revizuire a limbei poetice în care fusese tălmăcit devenea o necesitate acum, când limba poetică trebuia potrivită noului suflet. Nu puțin a contribuit Stefan George la acea revizuire a traducerii lui Tieck și Schlegel, revizuire care avea menirea să creeze noul vocabular, în care avea să se înveșminte Shakespeare, după cum spune traducătorul Friedrich Gundolf.

George el însuși traduce sonetele lui Shakespeare. Acolo însă unde însușirile sale de tălmăcitor se revelează în toată puterea lor e în traduceri din Baudelaire. Poetul ne apare nu numai ca un stăpânitor iscusit al limbei germane, dar și ca un nou creator al „*Florilor răului*“. Spiritul romanic și puterea sintetică a limbei germane se contopesc aici pentru întâia oară într-o armonie desăvârșită. George e parcă un simbol al acelei mult visate înfrățiri franco-germane. Acest preot al poeziei de pe malul Rinului pare să fi aruncat o punte de poetică înfrățire peste fluviul ce desparte de veacuri cele două neamuri îndușmănite. S'a accentuat mult prea puțin până acum importanța care a avut-o influența simbolistilor francezi asupra lui George. E drept că nu vom găsi la el reminiscențe și material poetic obișnuit împrumutat dela aceștia, căci Stefan George fiind el singur un creator, nu putea primi nimic din afară, ci creaa totul din lăuntru vieții sale sufletești, dar iarăși nu e mai puțin adevărat că acea puritate a limbei și acea minunată armonie a versului, ca și acea putere de a găsi forma plastică a celei mai înnegurate stări sufletești, poetul german le-a primit

în parte și dela maeștrii francezi. Ce-a învățat George dela Franța ni-o spune singur în poezia „Franken“, în care recunoaște că acea artă pentru artă care i-a fost formula prin care și-a justificat totdeauna un anumit estetism disprețuit de contemporanii săi, a găsit-o într'un secol de proză și de nesuferit militantism în țara din care își trage obârșia Villiers, Verlaine și Mallarmé care sunt preoții acelei poezii pure, pe care numai „la dulce France“ o putea produce.

Ridicându-se deasupra actualității, desprețuind-o și acoperind-o cu o nepăsare de rege, Stefan George a trebuit să rupă din capul locului cu materialul poetic al acestei actualități și bine înțeles și cu limba ei literară. Regenerând poezia trebuia să înnoiască și limba. Trebuind să croiască o îmbrăcămintă noului suflet, George a făcut o adevărată operă de purificare a limbei poetice. E destul să urmărească cineva din acest punct de vedere evoluția liricei sale, dela modestele începuturi din prima culegere și până la minunata frescă din „Das Jahr der Seele“ (Anul Sufletului), pentru ca să poată pricepe din ce uriașă sforțare constă arta poetică a lui Stefan George. Unii comentatori ai poetului, cum e de pildă Fredrich Gundolf văd în reforma lingvistică a lui George, un act aproape divin și fapta sa cea mai de preț din întreaga sa operă creatoare. Desigur că un poet creator va fi oricând și creatorul unei limbi poetice. Locul comun, care înseamnă literatură spre deosebire de arta literară și care e oglinda actualității, nu are ce căuta în marea poezie care e glas nou pornit din adâncimile fără fund ale sufletului. Dar o preocupare lingvistică cum e a lui Stefan George poate duce cu timpul dela fireasca exprimare originală a geniului poetic, la manierismul și obsesia unui artist maniac. George a fost multă vreme învinuit că e mai mult artist decât poet și că această preocupare formală e și ea numai un semn de degenerescență și decadentă a poeziei germane. Critica a avut desigur întrucâtva dreptate, căci poezia care îți lasă impresia că e scrisă cu dicționarul de rime și al cărei vocabular e un amestec de arhaisme și cuvinte noi, pare firește a fi mai mult opera unui estet rafinat decât a unui poet inspirat. Stefan George reușește cu toate acestea să creeze adevărate bijuterii poetice. Poate fiindcă ciclurile acestea de poezii sunt inspirate deadreptul din natură, poetul a putut da aci arta sa cea

mai desăvârșită, cu toate că în culegerile de mai târziu poezia ia un contact mai adânc cu viața exterioară...

Ceia ce din capul locului caracterizează poezia lui Stefan George este unitatea și armonia simțirii... Dacă lăsăm la o parte prima culegere în care întâlnim tendința de a se limpezi și a se armoniza, opera sa poetică, cuprinsă în cele șapte volume, reprezintă un lanț neîntrerupt de stări subiective perfect obiectivate, evoluția unui suflet dela cel mai limpede entusiasm pentru poezie, până la cea mai adâncă înțelegere a vieții, în tot ce are aceasta mai caracteristic și mai durabil.

În *Imnuri* poetul ne apare ca un consacrat al poeziei, ca un cântăreț al grădinilor și al apelor limpezi. Pentru întâia oară ochii săi se deschid dornici și lacomi asupra lucrurilor care îl înconjoară. Dar chiar aci subiectivismul său este stăpânit și aproape obiectivat, iar pornirea dionysiacă a cântecului său e prefăcută în imn apolinic, rece și stăpânit. Ceia ce va caracteriza și mai târziu poezia lui George se întrevăde aci: simțire stăpânită, ași zice dominată de visiunea sa cosmică. Totuși sufletul poetului e încă neliniștit, versul său e pe alocuri întunecat, arta sa e încă neîmplinită. Neliniștea aceasta îl duce însă mai departe în viață. E un pelerinaj dela o stare sufletească la alta. Aici e lupta sa cu poezia, căci e căutarea idealului său poetic, e o dibuire după frumos, care culminează în acel gest de desnădejde ce-l silește să-și sfarme lira.

Dar desorientarea aceasta îl duce în împărăția lui Algabab, în care se contopesc două figuri devenite mitice: împăratul Heliogabal și Ludovic al II-lea al Bavariei. Algabab e primul mit al poetului. El e mitul poeziei și al dragostei de viață. Ludovic al II-lea este creatorul de frumos și poetul vieții. Desfătarea sa e mai sfântă pentru el decât viața unui om. Sclavul care îl turbură dela hrănitul porumbeilor e ucis cu o lovitură de pumnal. Dar crima ceașta e o crimă fantastică a unui poet, și de aceea numele victimei trebuie înscris pe fundul pocalului din care va bea împăratul la ospăț vin.

În Algabab poetul și-a obiectivat cultul său de poezie și frumos, care merge până la disprețul omului și care e imnul sfâșietor al geniului ce vrea să-și întindă opera de creație asupra vieții materiale. Dar între viață și poezie a fost totdeauna o sfâșietoare luptă.... Idealul unei înfrățiri e dureros și întunecos că „floarea neagră” cu care

Îl simbolizează poetul... Numai o clipă s'a oprit George în această lume de contraste. Zeul apolinic ce se trezea cu o nestăpânită putere de creație întrânsul, a învins în cele din urmă beția dionysiacă a lui Algabal. Ciclul acesta e un punct important în dezvoltarea poetului, căci cultul poeziei pure învinge aci cultul vieții multicolore și pline de cântece. Și din punct de vedere formal ciclul acesta e o sinteză a însușirilor poetice ale lui Stefan George. Romanticismul din tumultoasa goană după fantasme a lui Algabal e înlănțuit de minunata armură a versurilor sale clasice.

Aceiași obiectivitate ca și în Algabal și am putea spune aceeași tendință epică se întâlnește în culegerea următoare de poezii, în care cele trei cicluri, acel al Ciobanilor și al Laudelor, acel al Legendelor și al Cântărilor și în fine acel al Grădinelor plutitoare ni-l arată pe poet rătăcind în mitologiile trecutului...

Căci dela Algabal poetul e în căutarea mitului modern.

Drumul acesta spre mit îl duce întâiu în Elada, unde nu se oprește nici la zei și nici la supra-oamenii mitici ai mitologiei clasice grecești. Fantasia sa nu îmbrățișează lumea imaginară a vechii Grecii, ci tocmai cea ce e mai puțin cunoscut și cea ce a creat sufletul greceii antice: lumea păstorilor câmpenești. Acel care e atât de limpede în visiunea sa poetică și atât de masiv și ritmic în forma sa poetică, nu putea să nu-i umple sufletul cu minunatele icoane ale Eladei.

Dar Stefan George nu ni-a dat o Eladă rece și neînsuflețită, ci a subiectivizat obiectivitatea nemișcată a acestei lumi. Gundolf spune cu drept cuvânt că Elada nu e pentru George o mitologie rece, ci o umanitate cosmică.

Fugind de viață și mai cu seamă de subiectivismul său ferbinte, pe care-l simțim străbătând în cele mai epice dintre poezii, Stefan George se refugiază în Evul Mediu. În acea epocă a vieții sale, în care el însuși e încă un romantic la care clocotește dorul de ducă și cultul iubirii, poetul găsește în Evul Mediu cavaleresc și eroic forma obiectivă care să-i poată închide simțirea. Voind să-și obiectiveze eul, el nu găsește decât calea subiectivării anumitor forme și elemente obiective. Nu trebuie înțeles acest lucru ca o poetizare obișnuită a Evului Mediu, cum au făcut-o în deobște romanticii, ci dimpotrivă ca o însuflețire a formelor celor mai tipice și mai caracteristice

ale acestei epoce. Stefan George a „desromantizat“ Evul Mediu. Iată mai jos o poezie în care poetul ne evocă figura luptătorului medieval și în care se aude parcă zăngănitul armurei cavaleresti și se întrevede figura hotărîtă a celui ce n'are răgaz să rămâie mai mult decât câteva clipe la căminul unde-l așteaptă un tată:

*Priviam copacii prin ferești deschise
Și înflorise'n haraci vița de vie,
Când dintr'o țară de minuni și vise
Veni feciorul meu din pribegie.*

*Și el îmi spuse suferința-i nouă
Și cum a fost mîndria lui rănită,
Că i-ași fi dat cu mînile-amîndouă,
Să-l mîngâiu toată pacea mea tihnită.*

*Dar ei nu vrură banii mei în dar,
Căci, vai, alminteri hărăzise cerul —
Pleacă în zori voinicul meu hoinar
Și nu-i văzui departe decât cerul.*

E în această poezie ceva mai mult decât o priveliște medievală: e însuși sufletul cavalerismului prins în cea mai lapidară formă clasică. Poet de sinteză și de expresie tipică, Ștefan George redă în ciclul său toate caracterele Evului Mediu. Alături de cavalerism, va sta în afară de viața monahală, minunatul cult al femeiei. Rareori un poet a întrupat cu mai multă grație și cu mai multă gingăsie castitatea feminină a Evului-Mediu. De data aceasta Ștefan George părăsește ritmul solemn și forma vidă a poeziei sale, pentru a-și mlădia versul după simțirea delicată a cântecului de iubire:

*Crin alb de câmpie,
Doamnă pe grădini
Lasă să mă bucur
Să mă înnoiesc
Azi de ziua 'ncorănărei tale.*

*Mamă a luminii,
Blândă 'ntre femei,*

*Dă-mi tu bunătatea
Ta copilăriească
Ce-ți gătește chipul alb cu ramuri.*

*Darnică domniță,
Când plin de nădejde,
Când fără păcat
Eu îți cânt domnia,
Tu îmi dăruiești ce-am cerșit mai mult.*

Dar dela această iubire castă și eterică, poetul trece în ciclul următor intitulat: „Grădinele Plutitoare” la sensualitatea sălbatică a Orientului. Și aici e o culminare a rătăcirii sale poetice în figura simbolică, așa zice mitică a unui rege oriental, care își rostește pofta sa de viață nu ca Algabal în tirania frumosului cu orice preț și în aceia a plăcerilor. E în acest ciclu, în care orientul e a treia țară unde îl duce pe poet fantazia și unde bogăția de culori și de visuri întrupate e un balsam pentru surplusul de viață pe care îl simte poetul în el, o litanie a sensualității, cum rar s'a mai putut crea într-o formă atât de obiectivă. Acea neliniște care-l poartă pe poet dintr'o țară într'alta, din veac în veac, găsește în lumea de vis și de tihnă stăpânire a tuturor plăcerilor, reculegerea de leneș visător oriental. Lumea lui Algabal trebuia stăpânită. Orientul stăpânește și covârșește el pe poet. De o perfectă construcție simfonică, ciclul acesta începe cu o risipă de patimi până la jertfa aceluia care se dăruiește în întregime sensualității și visului său ferbinte și se isprăvește în acordurile leneșe și melancolice ale renunțării.

Basmul se surpă, visurile se prăbușesc, iar poetul părăsește lungă sa rătăcire. Din multele mituri trecute în care poetul își întrupează sufletul, el se smulge spre a se întoarce purificat și liberat de tirania propriului său eu, la acea natură care odinioară îi era o goană de priveliști, iar acum e un cosmos, din care el, poetul, nu e decât o nesfârșită parte.

„Anul Sufletului” este pentru opera lirică a lui Stefan George biblia naturii... Titlul e ciudat și se explică numai prin concepția pe care George o are despre natură. Pentru el natura — cum scrie Gundolf — nu e un șir de mituri, sau un decor pentru senzațiile și sentimentele

poetului, ci e o unitate cosmică. Tabloul de natură, pastelul obișnuit în lirica germană, căruia i se mai adăoga odinioară un mic detaliu sentimental, nu poate fi pentru Ștefan George, poetul sufletului desprins de timp și de spațiu, un mijloc de a creia poezia naturii. Natura este pentru el suflet, este ca însăși o viață plină mișcare și în plină prefăcere. Ea nu trebuie socotită ca ceva deosebit de viața omenească, ci ca ceva legat într-o perfectă unitate cosmică de aceasta. Ea nu trebuie iarăși considerată ca un simbol al vieții omenești, ca o oglindă în care o poate uita sufletul nostru, ci ca o parte din însuși marele suflet cosmic. Desigur că ochiul ușuratec nu poate descoperi lesne această însuflețire și spiritualizare a naturii, care dau acestui ciclu de poezii nu numai o unitate desăvârșită, dar și o originalitate neașteptată. „Anul Sufletului” sunt cele patru anotimpuri în care se manifestă sufletul naturii... Cu o toamnă bogată în culori și darnică până la risipă cu roadele ei, începe acest ciclu. E o toamnă cu parcuri brumate, cu iazuri limpezi, cu fructe care cad grele la pământ, cu frunzare veștede și umede. Iată trei strofe tipice ale unei poezii, care numai în aparență conține lirismul oricărei poezii descriptive, dar în care vorbește însuși sufletul grădinei acoperite cu șalul de aur al toamnei:

*O, vino și privește'n parcul mort
Cum luminează țărnul depărtarea,
Și-albastrul norilor neașteptat
Cum înfloarește lacul și cărarea.*

*De pe mesteacăn și din merișori
Ia galbenul și cenușiul moale —
Nici trandafirii cei târzii nu-s veșteji:
Alege-i și'mpletești-ți-i în cale.*

*O, nu uita nici ultimile flori,
Nici purpura și lujerul sălbatic —
Din ce-a rămas, din toată viața verde
Îți împletește-acum un chip tomnatec.*

Dar subț condeiul lui Ștefan George până și iarna albă,

monotonă, rece și nemișcată ia viață, căci poetul descopere un suflet în priveliștea de marmoră albă a unei întinderi de zăpadă.

După ciclul iernei vine cel al primăverii, care nu e la poetul nostru obicinuitul decor pentru îndrăgostiți, ci e doar marea pregătire a naturii pentru marea ei serbătoare: vara. Cum a fost poetul iernei excesive, a gerurilor și a gheței, tot astfel este el poetul maturității și belșugului din timpul verii. Astfel aceste patru cicluri din „Anul Sufletului” sunt o subiectivizare, o umanizare a naturii și dacă forma individuală, lirică ar putea oareși cum da de bănuț că totuși poetul nu face altceva decât întuește și romantizează natura, forma interioară, însuflețirea atât de ciudată a celor mai mici elemente de natură, arată pe Ștefan George ca pe un adevărat poet antic, care în însuși natură vede un suflet și un destin. Dar sufletul poetului în contact cu marele suflet al naturii e cuprins deodată de o adâncă melancolie. Ritmurile pline și imaginile largi se disolvă într-o muzică dulce și caldă, cum nu s’ar fi așteptat nimeni și cum nu se mai auzise de mult în lirica germană. E oboseala după secerișul și rodul bogat din „Anul Sufletului”, e acea melancolie care cuprinde, pe poet după ce a răscolit viața naturii. Cântecul său răsună sfâșietor și dulce ca un suspin, căci el pornește din adâncul sufletului său. După rătăcirea în istorie și după popasul făcut la sânul naturii, poetul se îndreaptă către propria sa viață sufletească. Astfel ajunge poetul la noul său ciclu „Covorul Vieții”, precedat de acel minunat „Vorspiel”, care e din punct de vedere al armoniei ciclice și al limbei poetice e tot ce a scris Ștefan George mai bun.

Acest „prolog”, care în forma lui strânsă și rece reprezintă o adevărată dramă, e lupta poetului despersonalizat, cu viața care îl aclamă la sânul ei, după atâtea rătăcirii în țara poeziei. Ingerul care vine gol și alb, cu mâinile pline de flori, e solul vieții. După consacrarea muzei, abia acum vine cea adevărată: a vieții. Ca pe un copil care se teme și se împotrivește, ingerul îl ia pe poet de mână și-l duce în mijlocul vieții, unde el nu va mai fi, cum ne deprinsesem până acum, un stăpânitor (Algabal) sau un împărțitor de plăceri, ci un suflet stăpânit de toată puterea vieții. Ingerul îi mai arată un lucru: că viața e mult mai aproape de el decât ar crede-o, e chiar în jurul său, în acea priveliște înflorită a Rinului din care el își trage

obârșia. Aristrocatul visurilor trecute și a fanteziei orientale se'ntoarce nu numai la pământul său de baștină, dar și la oamenii pe care el i-a desprețuit până atunci. Ingerul îi spune:

Te chiamă pământul obârșiei tale,

și să strângă „frățește mâinile oamenilor, când va descoperi focul din inimile lor“. Ingerul acesta este desigur un simbol, dar e mai de grabă o parte din sufletul poetului însuși, dedublat în acest serafim cu degete de crin, care e un vestitor al frumuseților vieții și un aducător de poruncă. Estetul va fi deacum smuls din lumea imaginilor sale, el va fi smuls și dela sânul acestei naturi pururi vii și vorbitoare, ale unei naturi care e mai mult linie și culoare, melodie și tăcere, spre a fi dat vieții, care i se deschide poetului ca o mare carte de mituri.

Toată viața lui sufletească de până acum e un lung mister, o lungă jertfă pentru poezia și dorința sa de creație. Acum începe drumul spre noul mit, care va culmina în apariția dumnezeiască a lui Maximin. „Covorul Vieții“ nu e o frescă de priveriști din viață, nu e un șir de imagini parnasiene în genul lui Heredia, cu care George se aseamănă poate în ce privește concisiunea imaginii și economia expresiei, ci acest ciclu de poezii e înainte de toate, adevărata mitologie a vieții trăite de poet.

„Peisaj primitiv“ se chiamă prima poezie din acest ciclu și ea reprezintă un moment cu caracter de eternitate a vieții pământene: unitatea organică între om, plantă, cer și pământ. Poet magic, cum îl numește Gundolf, George va trezi, va renaște, va concretiza o lume care azi nu mai e, dar la care se pot reduce cele mai ciudate aspecte ale vieții. Căci viața aceasta nu e decât legătura între om și pământ, între Dumnezeu întrupat în omul creator și pământul privit ca o largă haină a Dumnezeirii. Rând pe rând se desprind miturile pământene dela plugarul care răstoarnă brazda și până la vrăjitorii de chipuri și de muzică, Holbein și Jean Paul. Și astfel viața rasei și pământului său se desprinde din aceste frânturi de epopee în ceia ce are ea mai tipic și mai durabil. Nicăieri mai mult ca aci lirismul lui George nu se arată mai impersonal. După ce și-a obiectivizat subiectivitatea,

acum subiectivează viața obiectivă. E o transpunere a sensibilității sale în viața exterioară, într-o viață însă, în care pentru întâia oară se simte sufletul covârșitor al poporului căruia îi aparține poetul. Aci are loc consacrarea pe care Germania o dă deocamdată numai cântărețului său care pășește liniștit dealungul amintirilor și trezește la viață nouă miturile veșnice ale unui neam. Viziunea sa plutește făcătoare de minuni peste o lume din care el alungă locul-comun și actualitatea, pentru a închide în ritmul patetic al unor minunate balade chipurile gingașe sau aspre ale vieții care se perpetuiază. Toată această goană de priveliști tipice se încheie apoi cu minunata muzică din ciclul „Cântece despre vis și moarte”, care sunt printre cele mai surprinzătoare jocuri de sunete și de ritmuri, pe care cel mai plastic dintre poeți le-a putut vreodată crea.

Aci e locul să spunem, că atât volumul acesta cât și „Anul Sufletului” constituie opera cea mai curat artistică a poetului. Apolinic și dionysiac tot odată, George ne dă în aceste cicluri nu numai toată puterea sa de a-și închide în imagine viziunea sa arzătoare, dar ne mai arată cum a ajuns la maturitate puterea sa de compoziție, frumusețea limbei sale poetice, bogăția termenilor poetici și nespusa grație a cantilenelor și cântece'lor sale. În aceste două volume, George nu ne deschide numai priveliștea magică a unei încântătoare lumi, ci ne biruie și vrăjește cu muzica unor ritmuri, care-l fac nu numai cel mai mare plăsmuitor de chipuri, dar și cel mai dulce cântăreț al nelămuririlor sufletești.

În drumul său spre noul mit, George întâlnește în „Covorul Vieții” acea mitologie germană care nu e legată de nici o figură legendară, de nici o zeitățe, dar care se desface din însăși viața primitivă a poporului. În acest ciclu Germania își deschide tainele ei poetului, care nu privise până atunci decât jocul de culori al priveliștilor romane, sau evocase chipurile de icoană ale eroilor și femeilor medievale. „Covorul Vieții” fu un pas spre sufletul poporului german... „Inelul al Șaptelea” fu ceva mai mult: fu contactul poetului cu actualitatea și lupta sa cu contemporanii. Acele „Zeitgedichte” cu care își începe George volumul, sunt de fapt o polemică cu vremea sa. Celor cari l-au numit un prinț singuratec ce-și numără silabele versurilor sale legănate, li poate răspunde cu

mândrie că deasupra tuturor luptelor trecătoare se ridică biruitor de tinerețe „cântecul liniștit de fluer al unui băiat“. Nu cel ce strigă și nici cel ce împoașcă actualitatea cu locuri comune este cântărețul vremii și profetul neamului său. Aceasta o știe bine Stefan George. Căci cântecul care rămâne este deseori cântecul pe care puțin îl aud și mai puțin îl înțeleg. În fața actualității vulgare el pune pe marii eroi ai cuvântului și ai sufletului. Goethe și Nietzsche, Dante și Leo XIII, Boecklin și Carl August, se ridică în veșnica lor tinerețe înaintea actualității cârtitoare. Există totuși o actualitate pe care el o iubește, aceia a Franței lui Verlaine. Acolo vede poetul domnia cântecului și domnia sufletului purificat de proza vieții. În jurul său mașina industrialismului modern ucide dumnezeirea. Rare sunt figurile mitice ale actualității. Ele trebuie să închidă în ele ceva din armonia cosmică. Acele „Chipuri“ pe care le evocă poetul sunt formele veșnice ale vieții zilnice. Numai cea ce este etern în om, numai cea ce ascunde în el divinitatea, poate pătrunde în sufletul poetului profet și poate deveni mit.

I s'a reproșat poetului că în lirica sa, viața sa subiectivă aproape nu se vede. Acea obiectivizare a subiectivității, care este caracteristica lui George, eră considerată de unii ca o minunată despersonalizare, ci ca o neputință de a-și realiza în poezie viața sa lăuntrică. Poate de aceia în acel ciudat și unic ciclu „Gezeiten“ (Fluxuri) poetul ne oferă pentru întâia oară lirism personal. Sentimentul său nu mai e obiectivat, ci el apare fără mască și fără travesti, într-o serie de imnuri de iubire. Toată gama iubirii, dela începutul ei sfios, trecând apoi prin furtuna pasiunei și până la resemnatele acorduri ale sfârșitului, o întâlnim aci.

Cu atât mai curioasă va părea trecerea poetului din împărăția iubirei erotice în templul platonismului celui mai curat din ciclul lui Maximin. Cântătorul de mituri care e George, va găsi în desăvârșita apariție a omului și poetului desăvârșit, în tânărul Maximin, întruparea Dumnezeirii pe pământ. În Maximin George vede o ființă supranaturală dar totuși pământească, în care s'a revelat Dumnezeirea. El este mitul căutat de poet. Ca și Hölderlin în Empedocle, Stefan George vede în Maximin un om desăvârșit, uns de divinitate, dar care prin faptul însuși că se apropie de desăvârșire, nu poate înfrunta diso-

nanțele vieții umane. A fost mai mult decât un om și de aceea a trebuit să moară.

Poetul vede în acest copil frumos „pe Dumnezeu pe care cutremurat l'a descoperit“. Adevărate imnuri de slavă sunt poemele pe care Stefan George le scrie la descoperirea acestui zeu. Ceia ce nu găsisese în mijlocul actualității și-l silise să călătorească în lumea fantaziei, găsește el în sfârșit în această actualitate, pe care nu o putuse cânta până acum, căci îi lipsise sufletul, îi lipsise divinitatea creatoare de mituri. De aceea el cere tuturor să slăvească pe acest zeu, care a apărut cu flori în mână și cu nimb de lumină în plete:

*Slăviți orașul ce v'a dat un zeu,
Slăviți epoca 'n care a trăit.*

Însă Maximin moare. Intruparea lui Dumnezeu a fost numai trecătoare. Dar pentru George rămâne amintirea neperitoare a celui care a întrupat Dumnezeirea, căci Maximin trăiește mai departe în sufletul poetului. El singur a putut da o nouă credință în Dumnezeu. Cu „Maximin“ Stefan George devine din simplu cântăreț profet. Astfel cum e construită poema „Maximin“, ea e mai mult decât un ciclu liric: e în minunata ei construcție simfonică, dela chiotul din primele poezii și dela bocetul pentru pierderea zeului și până la ruga duioasă și adâncă dela sfârșit, o dramă religioasă în adevăratul înțeles al cuvântului. Dramatismul întâlnit în „Algabal“ și în „Vorspiel“ atinge aci ultima treaptă a consacrării poetului. În „Algabal“ e consacrarea stăpânirii de viață, în „Maximin“ e consacrarea profetului prin Dumnezeul încarnat. De aci drumul lui George merge dela umanitate la Dumnezeire: drum de rugă și de poruncă religioasă ca în volumul său din urmă. Până atunci ostenit de lupta dusă pentru stăpânirea Dumnezeirii, poetul caută o digresiune. Dela acordurile majore din „Maximin“, lira sa trece la acordurile minore din „Traumdunkel“. „Din lumea consacrării conștiente și grave“, poetul se cufundă din nou în lumea visurilor. „Traumfittich rausche! Traumharie kling!“ strigă el versului care îi întinde cupa înșelătoare a dulcele minciuni, care e iubirea. Desăvârșite ca putere de inspirație și ca plasticitate sunt cele trei priveliști prin care rătăcesc îndrăgostiții. Iubirea e atât de puternic le-

gată de frumusețea naturei, încât natura însăși cu bogăția ei de forme și culori, pare să-i dea o nouă viață. Aceiași notă melancolică din „Traumdunkel“ și aceiași iubire, când sfioasă, când poruncitoare, răsună în „Cântece“, care sunt unice prin simplitatea lor și prin varietatea și sprinteneala ritmului.

De altfel întreg volumul se remarcă prin o tendință, nouă la George, de a simplifica limba, de a o păstra cât mai naturală isvorând limpede din sufletului creator. Prețiositatea din celelalte culegeri dispare aproape cu totul. Imnurile și rugăciunile pentru Maximin, plasticile poeme din „Traumdunkel“ și sprintenele ritmuri d'n ultimile cântece, ni-l arată pe Stefan George ca pe un rar mântuitor al ritmului. Din plastică și statică, cum fusese lirica sa până acum, ea devine ritmică și muzicală, dar de-o muzicalitate simfonică, în care motivele dominante revin mereu-mereu și în care se precizează prin goana de acorduri firul clar al unei melodii.

Ultima sa carte „Steaua lîgei“, nu este numai un rezumat al întregii sale opere, cum pretinde o parte din critică, ci este ceva mai mult: este opera profetică a inițiatului de către divinitate. Mai cu seamă cartea întâia a culegerii este o profetizare. George se simte aici trimis de noul Dumnezeu să vorbească omenirii. Maximin și poetul sunt acum una. Cuvântul dătător de credință și cuvântătorul se confundă. El singur spune aceasta într'o poezie caracteristică: „eu sunt unul și sunt amândoi“.

Dumnezeu și profetul sunt în anumite clipe o singură formă. Aristocratul de odinioară se simte acum dator să vorbească oamenilor, căci el poate vorbi în numele unei Dumnezeiri, pe care a găsit-o întrupată într'un om al veacului său. Omenirea este oarbă, căci ea nu vede toate bunurile ce zac la picioarele ei. De aceea poetul o dojenește în profeticele sale versuri.

*Având totul, ei suspină totuși,
„Viață grea! Și foame pretutindeni!
Nu-i belșug!“*

*Pe la case știu grânare pline
De semințe care'n zbor s'adună —
Nu iea nimeni!...*

*Pronițe în fiecare curte,
Unde curge vinul pe nisip —
Nu bea nimeni....*

*Aur mult și greu se pierde'n praf:
Cerșetorii îl mătură cu zdreanța —
Cine-l vede?*

Cartea întâiu este un fel de predică în cuvinte patetice și în ritm solemn, pe care o ține el poporului. El e aici „mijlocitorul“ între Dumnezeu și om. Opera lui Stefan George poate fi considerată cu acest ciclu, din punct de vedere al evoluției și maturității sale sufletești, ca deplin încheiată. Estetul devine profet, poetul culegător de imagini, devine preotul unei credințe... Dela voința sa spre desăvârșirea umanității, în locul estetismului din primele volume, întâlnim acum un larg umanitarism și o adâncă reculegere în fața lui Dumnezeu. Celelalte două cărți care completează volumul sunt o spiritualizare a dragostei, în care sufletul purificat covârșește patima, și o chemare la viață a noii lumi și a noilor oameni pe care pământul trebuie să-i nască.

După această analiză cronologică a operei lui Stefan George, nu ar mai fi de adăugat mult. O caracterizare a poeziei sale reiese din cele spuse până aici, care începe prin a fi numai poezie și numai artă și sfârșește prin a fi o predică simplă și adâncă a noului consacrat de către Dumnezeu.

Arta sa literară care e desăvârșită în „Anul sufletului“ și „Covorul Vieții“, unde bogăția de culori și economia expresiei ating frumuseți întâlnite numai în Faust și la Hölderlin, se simplifică și se disolvă în ritmul patetic din ultimile două volume. Totuși poezia lui Stefan George are caractere tipice și definitive, care trebuiesc remarcate acum, când căutăm să sintetizăm ceia ce este nou și desăvârșit în arta sa.

Stefan George nu a rupt numai definitiv cu vechile clișee poetice, nu a improspătat numai limba literară cu elemente verbale și cu forme sintactice nouă, dar a creiat un nou gen liric, *ciclul liric, simfonia lirică*, pe care o întâlnim la Faust și la Hölderlin și uneori în poezia totuși atât de eclectică a lui Dehmel. Muzica lui George

nu e melodie, ci ritm. De aceea simțirea sa nu se va întrupa în cântec, sau în câteva strofe, ci va șerpui de-a lungul unui șir de poezii independente, uneori cu ritmuri deosebite, concretizându-se când în acorduri majore, când în acorduri minore, izbucnind uneori în strigăte și imprecatii, alteori curgând leneș și liniștit ca o apă moartă. Originalitatea sa de compoziție constă în acest caracter simfonic al liricei sale, care îl face să țese poezia pe un șir de motive poetice și muzicale, întocmai ca cel mai fin compozitor de orchestrații.

Dar lirica lui George mai are două însușiri care o fac să stea mult deasupra producției contemporane. Ea e în același timp plastică și muzicală, statică în gest și dinamică în ritmuri. Stilul lui George e o sinteză de plasticitate și muzicalitate de gest, contur și culoare pe de o parte, și de ritm și mișcare pe de alta. Cei care reușise să realizeze uneori Goethe și Hölderlin creiază Stefan George cu un dar excepțional în poezia sa simfonică și colorată totodată. Privit din acest punct de vedere, considerat ca un cântăreț ce cântă doar pentru inițiați, ca unul a cărui artă nu e făcută pentru vulg, și făcându-se abstracție de concentrarea uneori prea exagerată a odei poetice și de prețiositatea numai aparentă a expresiei, Stefan George trebuie considerat nu numai ca cel mai mare poet al veacului, dar ca unul dintre marii și puținii artiști ai cuvântului ce-au existat până azi.

DOCUMENTE LITERARE

*Scrisori primite de d-l Iacob Negruzzi dela diferiți
scriitori Români, publicate*

de Gh. Cardaș

DELA VASILE ALECSANDRI

I.

Iubite d-le Negruzzi,

Îți trimit o curiozitate istorică pentru ca să aveți de ce râde când vă veți aduna Duminica viitoare. Acest document poate figura cu succes în Albumul grotesc ce compune D-l Pogor. M'am apucat se scriu un roman*) pentru Convorbiri, și mă silesc să-l dau gata pentru numărul de 1 Martie 1869. Multe amicii la toți și d-tale aparte.

Mircești, 19 Dec. 1868.

V. A.

II.

[1872]

Iubite d-le Negruzzi.

Aș dori să se publice în numărul viitor al Convorbirilor: *Pohod na Sybir* și *Pe coastele Calabrei***); și celelalte poezii în numerile următoare. Dacă puteți pune la cale astfel publicarea lor, mi-ți face plăcere.

Al d-tale amic

V. Alecsandri

*) E vorba de nuvela „Dridri“ apărută în „Revista Contemporană“ (1873) partea I; iar partea a II-a, cu subiect independent în „Convorbiri Lit.“ (1869) Of. V. Alecsandri, „Proza“ (Ed. „Minerva“ Buc. 1904) nuvela „Dridri“.

**) Publicate în „Convorbiri lit.“ (anul V.)

III.

Iubite Negruzzi,

Îți trimit articolul meu asupra lui Alecu Russo *). În această broșură vei găsi și câteva mici lucruri scrise de amicul meu; precum: *Peatra corbului*, *Cugetări*, *Studii naționale*, *Decebal* și *Ștefan*, pe care ar fi bine să le publici în Convorbiri căci îmi par destul de interesante. Adio, plec astăzi la țeară cu gând de a mă pune pe lucru. (?)

Al d-tale amic

6 Febr. 1873.

V. Alecsandri

IV.

Iubite Negruzzi,

Cred că Aslan ți-a dat copia actului I al, Ciocoilor, nu știu însă dacă el a făcut mai întâi schimbările ce i-am indicat. Te înștiințez dar că personagiul *Rusfetcovici* trebuie a fi înlocuit prin *Polcovnicul Viteazovici* și Contesa Luta prin *Prințesa Luța*... Te rog să privighezi ca să nu se comită eroare în tipărirea acelor personagiuri. Cât pentru celelalte schimbări ce am proiectat a face în actele II și III, le voi comunica lui Aslan în zilele aceste și el la rândul lui ți le va comunica.

Mi ai promis că întreaga comedie va fi publicată în ultimele trei numere ale Convorbirilor din anul VII. **) Contez pe această promitere atât în interesul piesei cât și în interesul foaii. Primind aice numărul din urmă al Revistei Contemporane, am constatat în poesia mea: *Căderea Rinului* două greșeli — pe care mă grăbesc să le îndrept pentru numărul 10 al *Convorbirilor*:

În strofa IX, versul de pe urmă va fi modificat astfel în privirea armoniei lui:

Privind acea cădere se 'ntunecă de nori.

În strofa XI versul întâi va fi modificat în privirea rimei:

Luându 'și cursul pacinic ear se îndreaptă Rinul.

Prin sate... etc.

*) Apărut în „Convorbiri lit.” anul VIII.

**) „Boeri și ciocoi” a fost publicată în „Convorbiri lit.” anul VII după promisiunea d-lui Negruzzi.

Mii face mare plăcere publicând această poezie în numărul ce este acum sub tipar cu modificările indicate.

Al d-tale amic

Mircești, Decem. 11 — 1873.

V. Alecsandri

V.

Iubite Negruzzi,

Încă o rectificare în piesa *Ciocoilor*:

În scena actului I care precedă pe acea de pe urmă Hirzobeanu zice lui Trufandaki: — *Am să te rânduesc Ispravnic la Hârlău.*

Și lui Slugărică îi zice: — *Din pulbere te-oiu ridica și pe tine, Slugărică. Te fac Viț-Agă de oraș.*

Te rog se comunică aceste mici schimbări: (ce sunt de mare importanță) la tipografie.

Am observat că începutul actului V este cam lănced.... Am de gând să-l schimb — Lucrul e lesne de făcut. — În curând voi trimite lui Aslan această nouă schimbare.

Al d-tale amic

Mircești, 14 Dec. 1873

V. Alecsandri

VI.

Iubite Negruzzi,

Cred că Aslam ți-au comunicat schimbările ce am făcut în acturile II și V din piesa *Ciocoilor*. De nu, reclamă-le pentru ca să se imprime cu modificările ce am găsit indispensabile. Tot odată, te rog, dacă ai de gând a publica întreaga comedie în ultimele numere a *Convorbirilor*, să nu se taie nici un act în două, ci să se imprime câte un act sau două întregi în fiecare număr. Alminteri tot interesul intrigei s'ar perde.

Binevoește a insera și nota următoare:

„Această piesă nu se poate reprezenta decât cu învoirea autorului“.

Al d-tale amic

Mircești, Martie [1874].

V. Alecsandri

VII.

Iubite d-le Negruzzi,

O scrisoare a fratelui meu îmi vestește că te afli la București și că în curând ai să te întorci la Iași. Vei găsi acasă un răvaș ce ți-am trimis, sunt câteva zile, în care te rugam să inseri în „*Curierul de Iași*” un anons scris pe-o bucatică de hârtie. — Găsind de prisos al mai publică, te rog să-l arunci în foc, sau să-l schimbi în modul următor:

„Ni se asigură că d-l Alecsandri compune o nouă piesă, care se va juca în curând, intitulată *Scrisorile anonime* sau *Ciocoi parnoniști*”.

Trenul trece, mă opresc, salutându-te frățește

Al d-tale amic

Mircești, 2 Martie 1874.

V. Alecsandri

VIII.

Iubite d-le Negruzzi,

Am primit No. 6 din Convorbiri și am constatat în pastelurile publicate în el două greșeli pe care aș dori să le văd corectate în numărul viitor.

Eată-le:

1° În *Mandarinul*: strofa VII, în loc de versul:

„Grațioasă, pânditoare sub *castelui* de atlas”, trebuie pus:

„Grațioasă, pânditoare sub *cortelui* de atlas”, căci nu are ce căta un castel în galeria Mandarinului.

Secundo: în *Calea Robilor*: strofa III, versul:

„Pustiu și trist ca golul ce *lasă* pe urma lor” trebuie înlocuit prin:

„Pustiu și trist ca golul ce *lasă* 'n urma lor”, căci almințere versul e defectuos, având un picior mai mult decât are nevoie.

Îmi pare rău că se strecur asemenea greșeli în publicarea poeziilor căci ele sunt de natură a recomanda rău și pe poeți și foaea Convorbirilor.

Al d-tale amic

Mircești, 4 Sept. 1874

V. Alecsandri

IX.

Iubite Negruzzi,

Ca să-ți probez că nu am nici un *parapon* asupra d-tale, eată că-ți trimit partea la legendei lui *Becri Mustafa* pentru N-rul viitor a Convorbirilor.

Eu voi veni la Iași cam pe la Sf. Dumitru, așteptând până atunci acasă visita acestui sfânt cu mâna plină.

Am cetit povestea lui Slavici) și am găsit că el singur știe să păstreze poveștilor caracterul lor adevărat poporal

Te îmbrățișez

Mircești, 7 Oct. 1874.

V. Alecsandri

Care sunt zilele ficsate pentru adunările Junimei, Vine-rea sau Sâmbăta ?

X.

Iubite Negruzzi,

În albumul unui bibliofil) ce ți-am trimis mai dăunăzi, este un articol intitulat: *Un orator mut*. Te rog să nu-l publici până nu-i primi avisul meu, căci am de gând al mai completa.... Celelalte părți din album pot să apară așa cum sunt, și aceasta, precum ți-am scris, în lunile de vară când ai lipsă de materie.

Al d-tale amic

Mircești, 15 Martie 1875.

V. Alecsandri

XI.

Iubite Negruzzi,

Ca să mă țin de făgăduință, eată că-ți trimit pentru numărul de Fevruar, trei bucăți de poezie *ejusdem farinae* cu cele precedente.

*. „Doi feți cu stea în frunte“ poveste publicată de d-l Slavici în „Convorbiri lit.“ anul VIII.

** Publicat sub titlul: „Din albumul unui bibliofil“ în Convorbiri lit.“ anul IX.

Acum nu-mi rămâne decât să-ți trimit urări de fericire pentru sfintele sărbători ale Crăciunului și o fac din toată inima.

Al d-tale amic

Mircești, 22 Dec. 1877.

V. Alecsandri

XII.

Iubite Negruzzi,

Intr'un volum publicat la 1879, și intitulat: *Dernierrs novells de Prosper Merimée*, am găsit o nuvelă *Federico* scrisă la 1829 și imitată dintr'un basm popular napolitan:

Articolul *Toderică jucătorul de cărți* este după părerea mea, tradus cu oare care mici variante și localizat cu multă dibăcie din nuvela lui Merimée.

Însărcinează pe Socec să ți procure volumul pomenit, și te vei încredința însuși de adevăr.

Te îmbrățișez

Paris, 12 Martie 1881.

V. Alecsandri

XIII.

Iubite Negruzzi,

Mi se pare că d-ta ești însărcinat cu ecsaminarea broșurilor publicate de d-l Riureanu; Te rog dar să citești alăturata scrisoare a lui, și încredințându-te de buna lui voință de ași modifica stilul și ortografia, să te arăți mai indulgent în raportul ce vei face asupra ziselor broșuri. — În adevăr lucrarea întreprinsă de d-l Riureanu e destinată de a fi folositoare și sunt sigur că orice va publica de acum înainte va fi curățit de incuriaturile ortografiei impuse de Ministrul Tell.

Felicitări pentru sfintele sărbători

V. Alecsandri

Trimete-mi ... scrisoarea lui Riureanu.

C R O N I C I

LITERARA : Literatură națională. Artă pur și simplu.

de Camil Petrescu

Încă nu s'a potolit discuția angajată de două reviste cu caracter polemic în jurul unei probleme e drept, destul de vechi. Susține una dintre ele anume, că prea suntem înconjurați cu ziduri chinezești că vegetăm într'o orientală indiferență când nu vădita ostilitate față de curente de idei și fapte noi care agită lumea occidentului. Suntem prea locali, numai locali, trăim în suburbia culturii... nu suntem deloc europeni scriu dânzii... Și iată că din cealaltă tabără se scutură cu îndârjire steagul, care dacă nu se vedea prea bine vina venea de acolo că vechimea îl decolorase. Ne amenință o adevărată invazie cosmopolită, vestesc apărătorii, dând alarma. Limba, obiceiurile, literatura sunt în primejdie. Câtva timp polemica a fost mai înțesită. S'a mai domolit în timpul din urmă, dar se continuă în tăcere, într'o formă sau alta și nu greșim dacă spunem că are un caracter cronic. Din când în când crize mai acute: un tânăr revoluționar în principiu anunța speriat că n'am prins de veste că la Paris a apărut un nou curent cu numele terminat în ism, pentru ca vre-un autentic băstinaș să deplângă amarnic că boerii noștri nu mai fumează cu nargheleaua și culmea calamității: au introdus sone-rie la țară, înlocuind pitoreasca și bătrâneasca bătaie din palme.

Căci pentru unul ăsta este europeismul: cea mai nouă modă apuseană, cel din urmă dans, cea din urmă formă a versului, cea mai recentă poză strâmbă, seringă cu cocaină a dansatoarei roșii, cea mai nouă absurditate discutată cu furie. E ceva din faimoasa preocupare: „Să avem și noi faliții noștri“.

Iar pentru altul, de cele mai multe ori, tradiție înseamnă: plu-gușorul, steaua, antereul, coliba și opincile lui Dincă Priboi; însemnează neapărat cântecul lăutarilor, cuvântul turcesc, călugărul incult și mobila pirogravată.

Între aceste două curente e explicabil firește un antagonism ireductibil. E antagonismul suprafețelor. Îndârjirea unei superficialități pe care o amenință o altă superficialitate. Între ele e miezul sufletului mare, care transformă în cultură tot ce atinge.

Firește că această opoziție n'ar avea nici o importanță. Ba încă ar fi poate un stimulent — și așa ar trebui să fie — pentru o cât mai variată topografie literară. Nu e mai puțin adevărat însă că

de cele mai multe ori aceste tendințe centrifuge artei, provoacă prea încălcite confuzii, fac să se rătăcească multe talente, pun în calea celor aleși greutatea inutile și contribuie mai ales la întretinerea unei atmosfere deprimante de imoralitate artistică. Iată de ce ni se pare absolut necesară o cât mai precisă delimitare logică a sufletului și culturii naționale deoparte și a umanității și culturii universale de alta. Cum în ordinea fenomenelor morale definițiunile nu se pot da, pentru orientarea oricărei discuții delimitările devin indispensabile.

Ce ar fi în fond acest suflet național românesc? Bine înțeles nu vom da o definiție, pentru motivul arătat mai sus. Dar o înlocuim cu o descriere. Ar fi gradul de intensitate, întinderea și tonalitatea sufletească a majorității membrilor unei colectivități de oameni, care sunt, se simt legați între ei datorită unui fel de forță centripetă. Obiceiurile, tradițiile, faptul de a locui în cuprinsul acelorași hotare, trecutul comun, și nici chiar origina comună nefiind în ultima analiză atribuite cu necesitate comune tuturor membrilor unui grup național și exclusive lui... Unele regiuni din Basarabia și Moldova au fără îndoială o bună parte din tradiție influențată de apropiere rusească, cele din Muntenia de popoarele balcanice, cele din Ardeal de Unguri. Muzica populară românească, afirmă G. Enescu o regăsești ca motive la unguri, sârbi și slavi în general. Poezia populară românească are principale variante în sârbește și bulgărește, costumele e de multe ori influențat. Limba e impestriată de cuvinte împrumutate. Nu poate fi vorba deci de o rasă pură. (Și e de netăgăduit că mai toți scriitorii noștri mari caracteristici Eminescu, Alexandri, Caragiale, mai toți fruntașii culturii românești n'au venit din zonele curat românești ale munților).

Sufletul românesc e o extrem de interesantă contopire de înșurșiri și cusururi dintre cele mai diverse altoite pe o rasă de bază. Aci stă poate toată superioritatea noastră ca rasă. Toată minunea stă în desăvârșirea acestei contopiri, în propria conștiință a unității ei. Tăria acestei conștiințe e dovedită de marea ei putere de asimilare a elementelor de alt neam: o dovadă că reprezintă o formulă superioară.

Există cert o formulă etnică, o formulă a sufletului românesc. Este un produs al timpului, și al împrejurărilor de tot soiul. Obiceiuri, tradiții, costum, muzică și chiar o bună parte din vocabular nu sunt decât manifestări exterioare ale acestui tot psihico-social. Ele urmează legile etnice și sociale, cum le-au urmat timp de aproape 2000 de ani, chiar fără apostoli tradiționaliști. Calitățile de sentiment, voință, sensibilitatea și inteligența sunt cele care ne deosebesc de bulgari, de sârbi sau de unguri, mai mult decât folklorul.

Ni se va răspunde poate că tocmai faptul că poporul nostru și-a păstrat tradițiile, folklorul a contribuit la rezistența lui pe aceste meleaguri. (Deși poate că ar fi de obiectat că a împrumutat destul din toate părțile). Adevărul e că și-a păstrat tradițiile, că a rezistat — și cum nu se poate mai logic să fie așa — tocmai din

cauza superiorității lui sufletești, din cauza prestigiului pe care l-a exercitat acest suflet, asupra celorlalte neamuri, cu care venea în atingere.

Toată importanța care se dă unor accidente secundare e însă de dată recentă. Imprejurări politice au determinat în ultimul veac un fel de „separare a apelor de uscat“, o — din ce în ce mai categorică — separare a popoarelor în vederea constituirii lor în state naționale. Folklorul în primul moment a fost o armă romantic politică. Pentru a se justifica importanța, neîndreptățită din cauza superficialității lui, i s'a atribuit o calitate culturală pe care fără îndoială că n'o avea în așa grad nici un popor. A fost un fel de apă la moară la timp venită romantismului preocupat cu pasiune de pitoresc. Costumul, obiceiuri la nunți, botezuri, țesături erau menite să furnizeze material unei literaturi averse de culoare.

E greu să deosebești popoarele după însușirile lor profund sufletești, dar în orice caz e mai puțin agreabil decât după lungimea cămășii.

Cu toate aceste însușiri de artă populară n'au cine știe ce mare însemnătate, e suficient să arunci o privire în cuprinsul istoriei. Popoarele dăinuiesc în conștiința omenirii prin războaiele pe care le-au avut sau prin cultura lor, în sensul superior al cuvântului. Atenienii și spartanii mai mult decât ceilalți greci trăiesc prin culeștile sufletești ajunse de câteva personalități. Trăiesc prin Socrate, Platon, Aristotel, și atâți filosofi, prin Fidias și atâți artiști, prin Homer și atâți tragedieni și poeți. Ei au produs opere *viabile și azi*. Artă populară au avut în definitiv toate popoarele, căci nu există popor fără obiceiuri și tradiții. Civilizația actuală se poate prea bine lipsi de toată arta populară mai mult sau mai puțin cunoscută a atâtor popoare, dar nu se poate lipsi de operele celor înșirați mai sus.

Să nu ne înșele interesul arătat pentru dansurile românești produse în cine știe ce teatru de varietăți, chiar predilecția unor cucoane pentru țesăturile românești, pasiunea pentru cântecelele românești în cine știe ce restaurant de lux și chiar favoarea cu care sunt primite unele citate din poezia populară. (Nu ni s'au cerut în ultimul timp opere cu caracter pitoresc românesc ca să fie prezentate englezilor amatori de exotism). Eminescu singur cu Luceafărul, Scrisorile și Călin al lui, poate e mai mult decât toată poezia populară românească la un loc.

E fără îndoială greu să deosebești miezul de valoare de sub învelișurile furnizoare de ieftine explicații și mai cu seamă e greu să te desperi de viciul acesta de gândire, curenți refractari analizei care concepe numai în generalizări. Dar azi, oare, arta rusească înseamnă căzăcească, troică, vutcă și verstă? Căci atunci ar fi mare oricare scriitor rus care s'ar ocupa numai de ele. Artă rusească înseamnă Tolstoi, Turghiniev, Dostojevski, Gogol, Cehov. Înseamnă sufletul lor, pe care îl atribuim și pe drept cu-

de cele mai multe ori aceste tendințe centrifuge artei, provoacă prea încălcite confuzii, fac să se rătăcească multe talente, pun în calea celor aleși greutatea inutile și contribuie mai ales la întreținerea unei atmosfere deprimante de imoralitate artistică. Iată de ce ni se pare absolut necesară o cât mai precisă delimitare logică a sufletului și culturii naționale deoparte și a umanității și culturii universale de alta. Cum în ordinea fenomenelor morale definițiunile nu se pot da, pentru orientarea oricărei discuții delimitările devin indispensabile.

Ce ar fi în fond acest suflet național românesc? Bine înțeles nu vom da o definiție, pentru motivul arătat mai sus. Dar o înlocuim cu o descriere. Ar fi gradul de intensitate, întinderea și tonalitatea sufletească a majorității membrilor unei colectivități de oameni, care sunt, se simt legați între ei datorită unui fel de forță centripetă. Obiceiurile, tradițiile, faptul de a locui în cuprinsul acelorași hotare, trecutul comun, și nici chiar origina comună nefiind în ultima analiză atribuite cu necesitate comune tuturor membrilor unui grup național și exclusive lui... Unele regiuni din Basarabia și Moldova au fără îndoială o bună parte din tradiție influențată de apropiere rusească, cele din Muntenia de popoarele balcanice, cele din Ardeal de Unguri. Muzica populară românească, afirmă G. Enescu o regăsești ca motive la unguri, sârbi și slavi în general. Poezia populară românească are principale variante în sârbește și bulgărește, costumul e de multe ori influențat. Limba e impestrițată de cuvinte împrumutate. Nu poate fi vorba deci de o rasă pură. (Și e de neîgăduit că mai toți scriitorii noștri mari caracteristici Eminescu, Alexandri, Caragiale, mai toți fruntașii culturii românești n'au venit din zonele curat românești ale munților).

Sufletul românesc e o extrem de interesantă contopire de însușiri și cusururi dintre cele mai diverse altoite pe o rasă de bază. Aci stă poate toată superioritatea noastră ca rasă. Toată minunea stă în desăvârșirea acestei contopiri, în propria conștiință a unității ei. Tăria acestei conștiințe e dovedită de marea ei putere de asimilare a elementelor de alt neam: o dovadă că reprezintă o formulă superioară.

Există cert o formulă etnică, o formulă a sufletului românesc. Este un produs al timpului, și al împrejurărilor de tot soiul. Obiceiuri, tradiții, costum, muzică și chiar o bună parte din vocabular nu sunt decât manifestări exterioare ale acestui tot psihico-social. Ele urmează legile etnice și sociale, cum le-au urmat timp de aproape 2000 de ani, chiar fără apostoli tradiționaliști. Calitățile de sentiment, voința, sensibilitatea și inteligența sunt cele care ne deosebesc de bulgari, de sârbi sau de unguri, mai mult decât folklorul.

Ni se va răspunde poate că tocmai faptul că poporul nostru și-a păstrat tradițiile, folklorul a contribuit la rezistența lui pe aceste meleaguri. (Deși poate că ar fi de obiectat că a împrumutat destul din toate părțile). Adevărul e că și-a păstrat tradițiile, că a rezistat — și cum nu se poate mai logic să fie așa — tocmai din

cauza superiorității lui sufletești, din cauza prestigiului pe care l-a exercitat acest suflet, asupra celorlalte neamuri, cu care venea în atingere.

Toată importanța care se dă unor accidente secundare e însă de dată recentă. Imprejurări politice au determinat în ultimul veac un fel de „separare a apelor de uscat“, o — din ce în ce mai categorică — separare a popoarelor în vederea constituirii lor în state naționale. Folklorul în primul moment a fost o armă romantic politică. Pentru a se justifica importanța, neîndreptățită din cauza superficialității lui, i s'a atribuit o calitate culturală pe care fără îndoială că n'o avea în așa grad nici un popor. A fost un fel de apă la moară la timp venită romantismului preocupat cu pasiune de pitoresc. Costumul, obiceiuri la nunți, botezuri, țesături erau menite să furnizeze material unei literaturi averse de culoare.

E greu să deosebești popoarele după însușirile lor profund sufletești, dar în orice caz e mai puțin agreabil decât după lungimea cămășii.

Cu toate aceste însușiri de artă populară n'au cine știe ce mare însemnătate, e suficient să arunci o privire în cuprinsul istoriei. Popoarele dăinuiesc în conștiința omenirii prin războaiele pe care le-au avut sau prin cultura lor, în sensul superior al cuvântului. Atenienii și spartanii mai mult decât ceilalți greci trăiesc prin culmile sufletești ajunse de câteva personalități. Trăiesc prin Socrate, Platon, Aristotel, și atâți filosofi, prin Fidias și atâți artiști, prin Homer și atâți tragedieni și poeți. Ei au produs opere *viabile și azi*. Artă populară au avut în definitiv toate popoarele, căci nu există popor fără obiceiuri și tradiții. Civilizația actuală se poate prea bine lipsi de toată arta populară mai mult sau mai puțin cunoscută a atâtor popoare, dar nu se poate lipsi de operele celor înșirați mai sus.

Să nu ne înșele interesul arătat pentru dansurile românești produse în cine știe ce teatru de varietăți, chiar predilecția unor cucoane pentru țesăturile românești, pasiunea pentru cântecele românești în cine știe ce restaurant de lux și chiar favoarea cu care sunt primite unele citate din poezia populară. (Nu ni s'au cerut în ultimul timp opere cu caracter pitoresc românesc ca să fie prezentate englezilor amatori de exotism). Eminescu singur cu *Luceafărul*, *Scrisorile* și *Călin* al lui, poate e mai mult decât toată poezia populară românească la un loc.

E fără îndoială greu să deosebești miezul de valoare de sub învelișurile furnizoare de ieftine explicații și mai cu seamă e greu să te desperi de viciul acesta de gândire, curenți refractari analizei care concepe numai în generalizări. Dar azi, oare, arta rusească înseamnă căzăcească, troică, vutcă și verstă? Căci atunci ar fi mare oricare scriitor rus care s'ar ocupa numai de ele. Artă rusească înseamnă Tolstoi, Turghiniev, Dostojevski, Gogol, Cehov. Înseamnă sufletul lor, pe care îl atribuim și pe drept cu-

vânt, poporului rusesc. Nu ce e rațional în ei ne sguđue, ci aceea ce e profund și superior omenesc. Ei au eroi care gândesc, iubesc, suferă, au îndoieli, nădăjduesc și urăsc neobicinuit de intens. Dar a gândi, a suferi, a iubi, a se îndoi, a nădăjdui și a ură, nu sunt fapte care se pot împrumuta, ele presupun un suflet și un suflet presupune o uriașe ascendență. Un suflet oricum ar fi el, orice influențe ar suferi, orice aspecte ar îmbrăca (și aci sunt legi sufletești peste care greu se poate trece) e național, așa cum chiar în haine nemțești un poiet e al mamei și tatălui lui oricât ar fi ei de săteni. Nu costumul l-a moștenit poetul nici sorcova, ci o anumită cantitate și calitate de nervi, o anumită structură sufletească, anumite instincte și predispoziții.

Sufletul unui *scriitor mare* este sinteza sufletească a unui popor la un moment dat. Nu tradițiile sunt sufletul unui popor ci scriitorii, gânditorii și artiștii lui, oricum ar fi ei, cu *condiția să fie mari*. Nici Goethe nici Eminescu nu sunt mari prin arta lor națională, națiunile sunt mari prin arta acestor artiști. Uneori un scriitor poate onora deopotrivă două neamuri. E capul lui Heine.

Fără îndoială că un scriitor suferă influențe străine, dar chiar așa el e caracteristic din punct de vedere al rasei sale. Eminescu sub influența poeziei germane înseamnă un suflet românesc, influențat la un moment dat. Dar e același suflet cum e același pârâul care culegând ape e menit să devie fluviu. Un scriitor norvegian, unul rus și unul român influențați de aceeași literatură franțuzească sunt totuși fundamental deosebiți între ei.

Se tot spune: asta e imitație după scriitorii francezi, literatură de import „străină sufletului nostru“. Imitația e detestabilă ori de unde o veni. E inutilă fie că e făcută după un scriitor străin fie că e după unul autohton. Dar influența e cu totul altceva. Influența e de dorit. N'a existat niciodată în nici o țară din lume un scriitor care să nu fi fost puternic influențat. Goethe a mărturisit-o pentru el însuși. Literaturile diferitelor popoare se influențează reciproc și continuu, așa cum se influențează civilizațiile. Romantismul a fost importat de toate țările, în așa măsură că nu se mai știe de unde a pornit.

Astăzi burghezia mică e și mare din toată Europa, exceptând — pentru moment Rusia — se îmbracă în aceleași haine nemțești, învață după aceleași cărți de știință traduse în toate limbile, se servește de aceleași mijloace de locomoțiune, comunică prin telefon, poștă și telegraf; duce cu un cuvânt aceeași viață intelectuală și socială. În ce se deosebește oare un student dela Universitatea din București de unul de cea din Paris, la aspect și preocupări? Aproape în nimic. Dovedește asta că nu sunt însă profund deosebiți sufletește? Fără îndoială că nu. Nu mai încapе îndoială că pe măsură ce se întind mijloacele de comunicație costumul în deosebi și folklorul dispar. Moare pitorescul. *Inseamnă oare că va muri și arta!? Ar fi o copilărie să crezi asta.*

Va pierde cel mult aspectele naționale și detaliile superficial ca-

racteristice, devenind din ce în ce mai inaccesibilă amatorilor superficiali.

În înțelesul celor de mai sus credem că apare cu totul nefundată acuzația care se aduce din când în când unor scriitori că „au rupt cu tradiția”. Întâiu pentru că pentru un scriitor adevărat e din cale afară de greu să rupă cu tradiția și bine înțeles cu cât mai mult rupe cu tradiția cu atât mai de preț îi e opera. Toată greutatea cade deci pe valoarea intrinsecă a operii de artă. Această valoare întâiu se judecă, se afirmă și pe urmă se atribue din punct de vedere național și tradițional, așa cum se face de obicei și biografia părinților unui creator de geniu. Cum un scriitor nu înseamnă o generație spontană ca om nu poate fi nici ca artist. La împărțirea recompenselor totdeauna morale au dreptul să vină toți cei care au contribuit la ființa lui fizică și sufletească.

Și cine știe ce știe ce surprize ne-ar putea rezerva o mai strictă cercetare a originilor marilor personalități ale istoriei și culturii în general. **Cine știe dacă nu s'ar dovedi că mai toate aceste personalități mari sunt produsul încrucișărilor de rasă.**

E necesar să spunem însă acum la încheiere că din punct de vedere didactic arta națională are rațiunea de a fi și că pentru unitatea politică a națiunii ea e de o mare însemnătate.

POLITICA: Valoarea argumentelor istorice în privința Basarabiei.

de V. Zaborovschi

La Viena, reprezentul Rusiei n'a vroit să invoace argumente istorice pentru revindicarea Basarabiei. A avut oare intenția să arate că acestea n'au o valoare absolută și că, în sensul evoluției omenirii, mai mult preț poate avea momentul de acum, în care conștient o națiune arată că vrea să aparțină unui anume stat, decât cutare an din istorie în care un stăpânitor absolut și o minoritate războinică și-a întins ordinea până la un hotar anumit?

Dar tocmai sensul dinamic evolutiv al istoriei arată Basarabia românească. Nu vom insista asupra faptului că transformările petrecute acum în urmă. În Europa centrală și sud-estică, au fost determinate de evoluția social-economică a umanității și din acest punct de vedere ne par — aceste transformări — pe deplin justificate, inevitabile și definitive. Expunerea acestui fapt, evident de altfel, ar cere totuși un studiu foarte amănunțit, obiectiv, aprofundat; și apoi ți se poate răspunde, din tabăra adversă, că și acolo schimbările din urmă au înlăturat un regim, care nu era decât ultima ipostază viabilă a vechilor forme de cucerire, de imperialism și de exploatare.

Dar atunci cei ce reprezintă acest moment al evoluției — pentru moment revoluție în Rusia — nu trebuie să se contrazică.

Într-adevăr și ei au recunoscut că vremile nu se mai pot întoarce înapoi și că lichidarea Austro-Ungariei ca și a țarismului sunt o achiziție definitivă a istoriei, un pas înainte al omenirii,

Pământul între Nistru și Prut, ca și restul Daciei, au fost, din timpuri îndepărtate, în calea multor imperialismes cuceritoare, dar dedesubtul lor și după înfrângerea sau istovirea fiecăruia din nu-i alt fenomen izbândia și se dezvoltă evolutiv și sigur în aceste țle,

turi: expansiunea pașnică, *democratică*, activă a națiunii autohtone, independent de stăpânitori, de regime sau de cuceriri. Au fost desigur și străini prin aceste locuri în toate timpurile dar tocmai vitalitatea națiunii române, care i-a deznaționalizat pașnic în cursu-veacurilor, dovedește *naturalitatea* existenței noastre aici.

După atâți barbari vremelnici, Tătarii stăpâneau sau exploatau aceste ținuturi, pornind din unghiul de trecere. Bugiacul, în care s'a accentuat mai intens ca oriunde sensul luptei între deznăltarea evolutivă a națiunii democratice românești și cuceritori.

Imperialismul maghiar, cu trupe de români, gonesc pe Tătari, dar țara liberată nu e luată în primird de acest nou imperialism decât într'un mod nominal. Vigoarea națiunii române se afirmă prin întemeierea *Țării Românești* moldovcnă, care încurând e o realitate până la Marea cea mare.

Și iată că imperialismul maghiar, polon, turcesc apoi cel austriac și rusesc continuă sau încep efortările lor de a trece peste întrupările naturale, evolutive ale dezvoltării românești. Transilvania intră în sfera imperialismului maghiaro-german, lupte continue polono-române fac să vibreze granița de nord a Moldovei, care la urmă se rupe în favoarea Austriei, în acest loc moștenitoare a imperialismului polon, Turcii mușcă din teritoriul mărginaș al creșterii noastre și Rușii, veniți mai târziu, dau năvală, peste pragul puternic al Nistrului până la Prutul nestatornic și zbuciumat.

Dar aceasta nu înseamnă că neamul românesc fusese împărțit în bucăți: unitatea și evoluția lui, independentă de imperialisme și liberă de forme vechi care s'o ducă pe căi greșite și zadarnice ca pe Unguri sau Germani — se urma, cu dureri, cu stânjeniri, dar mereu în acelaș sens — chiar dacă separarea era prea adânc tăiată că în cazul Basarabiei.

Dacă e un argument care să dovedească și faptul că noi sântem ca să zicem astfel fauna și flora acestor locuri precum și că unirea noastră este expresia unei evoluții democratice și naturale, este tocmai vigoarea persistentă și sigură a dezvoltării noastre unitare, în contra tuturor piedicilor.

Dar acum să venim la Ruși. Atunci când luau Basarabia, ei erau continuatorii marilor încercări de cruciadă liberatoare în contra Turcilor lângă Viena, unde amenințau Europa creștină într'un nou val imens, și mai ales când s'a auzit că Românii și toți vasalii au contribuit indirect la zdrobirea Turcilor și că toți creștinii supuși sunt gata de răscoală, și Occidentul și Orientul au crezut în fine sosit marele moment de cruciadă generală care nu se va opri decât la Constantinopol, sub strălucirea crucii de pe cupolele Sfintei Sofii. Cazacii și Moldovenii, patronați de Polonia lui Sobieski, liberatorul Vienei, s'au și răscolat și s'au îndreptat spre raiaua turcească: Bugiacul. Restul Basarabiei de azi era Moldovă și Miron Costin spusese Turcului, atunci când vroia să ocupe Hotinul, că nu e bucuros să vadă pe Turci că se „întind” peste țara lui. Oamenii aceia aveau noțiunea exactă a lucrurilor; într'adevăr Kunițki, șeful răscoalei dela 1683. hatman cazac, scriind primul raport, destinat lumii întregi, asupra victoriilor moldovo-cazace în Bugiac, așează în capul ei „Tighinea, oraș al Moldovei”, „urbs Valachiae”, în momentul care se credea în recucerirea sigură a Bugiacului, un străin afirmă că aci nu e pământ turcesc sau al oricărui altuia, ci pământ al Moldovei, al Țării Românești.

Aşa dar modestul dar frumosul început al luptelor de liberare națională în aceste locuri poartă pe frontespiciu, aş zice afirmarea dreptului românesc în Bugiac, adevărata Basarabie.

Din acest început, prin contradictoriile transformării istorice, își are originea acțiunea repetată a Rușilor pentru liberarea țărilor vasaale și a creștinilor supuși.

La 1812 ei trebuiau să „libereze” cele două principate românești întregi; întâmplarea a făcut ca să zmulgă numai Basarabia. Dar aceasta nu era nici liberarea creștină a lui Kunițki, nu era încă nici liberarea națională. Într’adevăr câțiva ani după cucerire, un raport rus ne arată, într’o hartă anexă „Bugiacul zis și Basarabia” — despărțit de restul provinciei, peste care e scris *Moldova* — drept loc de colonizare, unghiu din care să se înceapă din nou lupta imperialismului cuceritor în contra dezvoltării națiunii unitare a Românilor: poală de zid din care să se bată din nou fără cruțare în cetatea românească.

Dar acea cetate nu era de pietre cimentate, nu era o construcție ci pentru a face o comparație: era stâncă, munte, formă naturală.

Spuneam că liberarea n’a venit nici în 1683, nici în 1812. Cea dintâi a eșuat, a doua a fost numai un schimb de imperialism. Și acum o întrebare: dacă Rușii luau la 1812 Țara Românească și Moldova în întregime, ar fi însemnat oare că aceste „provincii luate de la Turci” nu mai reprezintă evoluția neamului românesc¹⁾? Această evoluție ar fi fost încetinită, ca în Basarabia, dar nu înăbușită. Ea ar fi dus însă în orice caz la adevărata liberare, dacă nu acum, mai târziu și atunci, fără doar și poate, ar fi cuprins și pământul românesc dintre Prut și Nistru în mișcarea, avântul și izbânda ei.

SOCIALA: Condica penală față de progresul economic.

de M. Mihăileanu

„O țară nu câștigă nimic dezvoltând marea industrie, care pune pe oameni în condițiuni de muncă și de sănătate mult mai rele ca agricultura. — Nu băgați pe muncitori în uzine, când puteți să-i lăsați în aerul curat al câmpului.

Emile de Lavoley.

De curând o telegramă ne-a adus vestea că și în parlamentul englez s’a cerut desființarea pedepsei cu moartea.

Motivul?

Motivul este că și în țările unde ea se mai aplică, criminalitatea este departe de a se fi împuținat. — Negreșit că mai sunt și alte

¹⁾ Un exemplu interesant: În 1686 cardinalul Buonvisi, cel mai important promotor al ideii de cruciadă, după Papa Inocențiu, în acel moment, propunea Poloniei să ia în confederație, după exemplul Lituaniei, Moldova, cărei i s’ar fi anexat Ucraina, după cum i-o anexaseră și Turcii în 1680 (Fraknsi, *Relationes Buonvisi* H. 71-72 în *Monumenta Vaticana Hungarie*). Am fi putut noi revendica Ucraina, care în acest caz ar fi fost luată tot dela Turci?

motive. — Așa de pildă, unii cer suprimarea pedepsei cu moartea și ocrotirea criminalilor pentru cuvântul, că cutare sociolog sau criminalist susține că ucigașii trebuie socotiți drept niște victime ale mediului social. — Deci, conform acestei filantropice teorii, — se cuvine să-i ocrotim și să așteptăm. — Până când? Până când, modificându-se mediul social, se vor împuțina dela sine și *victimile* lui, adică: simpaticii ucigași.

Așa se explică pentru ce sub influența acestor filantropi sociologi, — asasinii sunt priviți și tratați cu o crescândă indulgență. — Așa se explică, pentru ce se tot întinde credința că asasinii trebuie întreținuți în niște penitenciare, transformate în confortabile și atrăgătoare cafenele.

Și rezultatul?

Rezultatul este că, mulțumită acestei contagioase indulgențe, loviturile de cuțit se îndesc pretutindeni. — Așa de pildă în Franța, ne spune Bonjean în scrierea sa: *Copii revoltați și Părinți culpabili*: „Numărul delicvenților criminali a crescut într-o enormă proporție, dela 88.662 inculpați, câți erau în Franța la 1841 — statistica ne arată că numărul lor s-a urcat la 202.105 în 1891”.

Dar nu e numai atât:

„Care ar fi cifrele adevărate — se întreabă Bonjean — dacă indulgența, care se aplică atât de mult la crime, nu s'ar aplica în mod firesc și la delictе? — Căci să notăm bine că cifrele de mai sus nu corespund decât indivizilor, care au fost judecați, și nu cuprind pe toți aceia, care au scăpat printre ochiurile năvodului judecătoresc. — Căci, dacă examinăm numărul afacerilor clasate, din cauză că autorii lor nu-au fost descoperiți, — constatăm o enormă progresiune dela 9000 la 75.000, ceea ce ne arată, că dacă numărul inculpaților a crescut în proporție de 400% pentru crimele și delictеle, atingând direct ordinea publică, — inteligența și cutezanța lor au crescut în proporție de 800%”.

Aceasta, înainte de marele război. — După război însă, ne spune statistica Ministerului nostru de Justiție:

„Mai cu seamă după război constatăm nu numai o creștere a criminalității, dar și o virulență a ei. — În orașele mari atacurile nocturne contra trecătorilor se înmulțesc. — Statistica ne relevă aceleași constatări: de unde în vechiul regat în 1914, au fost condamnați de curțile cu jurați 86 indivizi pentru tâlhărie, în 1919 numărul lor se ridică la 237, deci s'a triplat. — Pruncuciderile de asemenea au crescut dela 6 în 1914, la 41 în 1919”.

De aceea, pretutindeni se caută să se țină piept pornirii de a privi cu simpatie pe ucigași și de a le tot pune la îndemână în niște confortabile pușcării distracții de tot felul. — Așa de pildă iată cum conchide în astă privință consilierul de casație din New-York, dl. Lewis Wawcett:

„Suferințele fizice par'că sunt o trebuință imperioasă a împrejurărilor actuale *post bellum* pentru a intimida pe criminali. Inchisoarea cu cinematografele ei, cu teatrele ei și cu alte diferite distracții plăcute, împreună cu tratamentul și cu oșebita îngrijire ce se dau deținuților în penitenciare nu mai pot fi considerate ca pedepse pentru mulți din cei condamnați. — Ei nu suferă dureri și prin urmare nu simt asprimea unor astfel de pedepse”.

Știu bine că aci mi se poate arunca întâmpinarea: De vreme ce constatările de mai sus sunt luate tocmai din Franța și Statele-

Unite, adică tocmai din țările unde se aplică pedeapsa cu moartea, nu este și aceasta o dovadă, că dreptate au aceia care susțin că pedeapsa cu moartea nu are darul de a face să se împuțineze criminalitatea?

Și la prima vedere s-ar părea, că nimic nu s-ar putea răspunde la această întămpinare. — Totuși mă încumet să răs-pund următoarele :

Mai întâi ar fi de luat în seamă că în Franța, de pildă sub înăurirea teoriilor umanitariste aproape că a căzut în uitare pedeapsa cu moartea. Dar, lăsând la o parte acest argument, — iată ce cred că se poate spune : În Franța în ciuda ghilotinei a crescut ce e dreptul criminalitatea. — Nu trebuie însă să uităm un lucru, acolo numărul ucigași dat de către populațiunea ales prin uriașul contingent de ucigași dat de către populațiunea orașelor.

„Statistici criminale — spune Alfred Fouille în *Proprietatea Socială și Democrația* ne arată că din o sută de condamnați, — numai 29 sunt analfabeți. De altă parte, satele care sunt desigur mai puțin instruite, — dau 8 acuzați la 100 000 locuitori, pe când orașele dau 16 acuzați la 100.000 locuitori, adică îndoiti. — Și cum moravurile orașenești năpădesc satele, de aci rezultă o creștere a criminalității“.

Ce însemnează aceasta ?

Aceasta însemnează că cu cât mai mult populațiunea satelor scade în favoarea populațiunei orașelor, cu atât mai tare sporește și numărul criminalilor. — Și cum, fapt neîndoios este că progresul economic cu al său mașinism și cu ale sale uzine pompează din ce în ce mai cu zor din populațiunea dela țară, îngrămădind-o în orașe, — rezultă din nefericire că criminalitatea, cu atât mai mult sporește cu cât mai tare înaintează progresul economic.

„În 1846 — spunea de curând *La Temps* — populația rurală era în Franța de 26.755.018, iar populația orașenească era numai de 8.640.743. — Populația rurală era deci de 75,6% în 1846 iar populația orașenească era de 24,4%. — Ei bine, în 1921 populația rurală scăzuse până la 21.004.026. — Populația orașenească însă a făcut un salt, salt prodigios, căci s'a ridicat în 1921 până la 18.205.492“.

Așa stând lucrurile, nu este cred de mirare să în Franța numărul criminalilor a crescut în ciuda pedepsei cu moartea, — căci sigur este că în Franța, fără amenințarea cu ghilotina, — potrivit celor arătate de Fouille, pustiirea crescândă a satelor în favoarea orașelor ar amenința să întreiască și chiar să împătrească numărul criminalilor.

De aceea, drept este ca atunci când discutăm eficacitatea aplică-rei pedepsei cu moartea, să nu ne oprim numai la faptul, că în ciuda folosirea acestei crunte pedepse, criminalitatea nu vrea de loc să se împuțineze. — Ci se cuvine să ne întrebăm : Nu cumva în țările industriale, unde orașele se înmulțesc și cresc mereu în paguba satelor, — numărul criminalilor s-ar înzecii, în loc să se îndoiască, fără această amenințare a pedepsei cu moartea ?

Și cu atât mai nemerită mi se pare și pentru noi această întrebare, cu cât se știe bine că și la noi se tinde în spre o artificială și primejdioasă industrializare.

Și concluzia ?

Concluzia este că pedepsele trebuiesc înăsprite în aceeași măsură în care înaintează și progresul economic, adică industrialismul, care numai decât târăște după sine îngrămădirea sâtenilor prin orașe în paguba satelor. Și această înăsprire este mai ales trebuincioasă

acolo, unde nu există pedeapsa cu moartea. — Căci, ne spune *Tarde* în *Filosofia Penală*:

„Pedeapsa cu moartea nu ar putea fi desființată, de cât dacă flagelația ar fi încă practică în închisorile franceze, unde de altfel necesitatea ei se impune ca o trebuință, ca o sancțiune a obligativității muncii“.

Aceasta bine înțeles, dacă din lumea senină a abstracțiunilor și a considerațiunilor de ordin pur filantropic, ne coborâm în sbuciumatul vâlmașag al realităților aspre și neînduplecabile. — Așa judecă cel puțin aceia care au în vedere adevărul săpat de Taine în cuvintele: „Totul este filantropie în vorbe; totul este violență în fapte și dezordine în lucruri“.

În orice caz fapt sigur este, că atunci când se legiferează în astă privință trebuie să se aibă mai puțin în vedere așa numita doctrină, și mai mult realitatea. — De aceea, profesorul Garçon dela universitatea din Paris nu se sfiește să ne învețe că:

„Atunci când este vorba de o legiferare, legiuitorul trebuie să se conducă numai și numai după necesitatea impusă de împrejurări, și în făurirea legii el nu trebuie să urmărească de cât dezlegarea dreaptă a problemei ce este chemat să rezolve. — De aceea, legile cele mai bune, de foarte multe ori emană dela oameni nespecialiști, căci aceștia nu se rătăcesc în discuțiuni doctrinale, ci legându-se de realitatea lucrurilor, caută să alcătuiască textul legii în consecință“.

Este dar profesorul francez de părere că legiuitorul trebuie mai întâi să se preocupe de interesele societății, adică de siguranța societății. — Și crescândă îngrămădire a oamenilor prin orașe ne silește să înăspriș pedeapsele iar nu să tot indulcim regimul închisorilor, care cu cât mai mult își mai sporesc indulgența și distracțiunile cu atât mai mult devin niște „școli de corupțiune și de trândăvie“. — Vreau adică să spun că nu trebuie cu totul să se piardă din vedere interesele societății de dragul principiului, că pedeapsa trebuie să fie mai întâi moralizatoare. — Pedeapsa trebuie în primul rând să slujască drept exemplu, adică drept stavilă, drept învățătură amenințătoare pentru ceilalți cari s'ar afla pe punctul de a păcătui.

Deci, numai în al doilea rând ea trebuie să caute să moralizeze pe cel deja căzut în greșală.

Dar încă odată: aceasta, numai dacă se judecă lucrurile fără un sentimentalism bolnăvicios și fără temerea de a fi socotit drept un întârziat sau un antidemocratic. — Căci nu-mi închipui, că a fi perfect democrat însemnează a crede, că neapărat în milostivirea către cei de jos trebuie să se cuprindă și compătimirea asasinilor, pentru cuvântul că și aceștia în cea mai mare parte tot dintre cei de jos s'ar recruta.

ARTISTICA: Deschiderea Expoziției internaționale de artă din Veneția¹⁾

de I. D. Ștefănescu.

Vineri 25 Aprilie era sărbătoarea Sfântului Marcu, patronul Veneției: afișe mari vestiseră venețienilor sosirea regelui Italiei, care

¹⁾ ... la care am expus și noi pictură și sculptură. Pavilionul românesc a fost-migălos și cu toată grija—organizat de „Fundafia Principele Carol“. Despre rostul și valoarea artistică a acestei manifestări românești, vom scri încă, mai pe larg.

venea să prezideze solemnitatea inaugurării Expoziției internaționale de artă.

Întregul oraș era în plină și pitorească sărbătoare: drapele în culori felurite, covoare de preț, gobelinuri, tablouri și flori... — o ploaie de flori; ai fi zis: Veneția de altădată, Veneția lui Carpaccio și Canaletto. Rege! — al cărui cortegiu avea în linii simplitatea impunătoare a secolului al XVI — a fost primit în aclamațiile adânc entuziaste ale unei imense mulțimi. Au urmat discursurile președintelui activ Bordige și al Ministrului de Instrucție, Gentile.

Dar, în clipa când începea să vorbească Regele, s'a petrecut un incident nespus de penibil — care a uimit și indignat: Regele a fost întrerupt (și nevoit să renunțe la discurs) de strigătele violente ale pictorului italian Marinetti, cunoscut prin ultra-modernismul său: el protesta împotriva unei presupuse împiedicări a expresioniștilor și ultramoderniștilor (futuraștii, dadaștii, etc.) de a expune în Expoziție; Regele însă a surâs și, astfel, incidentul nu a avut urmări grave. Dealminteri, cu toată... „noutatea” lui, Marinetti este foarte popular în Italia...

După vizitarea pavilionului central italian, Regele a cercetat îndelung expoziția românească și a cerut unele lămuriri asupra felului cum am înțeles noi să organizăm participarea artei românești. Dintru început, a distins — în cel dintâi salon — pictura lui *Steriade și Verona*; s'a oprit, apoi, în fața unui tablou de *Luchian* („interior de biserică”) și, în urmă, la tabloul lui *Grigorescu* — care l'a interesat vădit, în chip deosebit. Hotărât, cea mai întinsă cercetare a fost în sălile românești. A stărut, deasemeni, mult asupra sculpturii lui *Paciurea*. La plecare, Regele a subliniat — lucru neobișnuit la acest suveran tăcut, pentru a treia oară — însușirile cu totul artistice ale expoziției noastre și preocupările de cultură ale A. S. R. Principele Carol. Expoziția noastră a fost încă deosebit cercetată de d. Ugo Ojetti, directorul revistei „*Dada*”, cunoscut scriitor de artă cum și de cel mai prețuit critic artistic italian, Léonce Bénédite — cari au făgăduit studii amănunțite pentru revistele românești și italiene.

Expoziția este minunat înjghebată.

În ea, un loc de frunte — ca alegere și valoare artistică a operilor expuse — îl are, indiscutabil, *Spania*. Dealminteri ea a cheltuit numai cu orânduirea expoziției 19 milioane lei. A dobândit, fără tăgată, un succes deplin și meritat: un număr mare de sculpturi admirabile îi asigură întâietatea în acest domeniu — în chip tot așa de hotărât ca în acela al picturii.

Olanda expune numai aqua-forte, „des bois” și gravuri — cele mai multe cu peisagiu și suflet de reală valoare artistică.

Ungaria înfățișează (în cel mai pretentios chip) pictori moderniști și ultra-moderniști amestecați fără multă socoteală și opere de artă de o realizare artistică relativă și de o concepție strict ortodoxă; pictorul Rudney se înalță singur prin lucrări mai serioase și inspirate. Dar o propagandă — îndemănatec întocmită — decerne Ungariei unele laude pe de-a-ntregul nemeritate.

Arta germană se desface, din atâta cât se expune, turbure, încomplet: multe picturi fără interes artistic — și nu se sprijină trainic decât pe câteva lucrări mai vechi ale lui Zügel și von Stuck.

Pavilionul englez închide aquarele admirabile și marine, realizate din o plină conștiință artistică.

Expoziția franceză pare să fie înjghebată în pripă. E, oarecum,

și ea incompletă. Deasupra celor expuse se ridică însă lucrările lui Charles Cottet — care are un salon întreg — și cele ale lui Forain și Degas. Sculptura nu este reprezentată.

Rusia și Belgia nu au terminat până acum așezarea pavilioanelor, care se vor deschide cert la 1 Maiu.

Italia prezintă artistic 600 picturi și 160 sculpturi: portrete și compoziții, luminos și cu multă adâncime lucrate...

În întregime judecată, Expoziția Internațională de artă din Veneția — despre care vom scri curând și în amănunt — a realizat desăvârșit rostul ei. Pavilionul nostru stăruiitor cercetat, a izbutit să așeze actuala față a manifestărilor artistice românești cu totul *serios* și, mai cu osebire: *sincer*...

MUZICALA: Muzica românească: Mihail Jora.

de E. R. Rigler

Orice inițiat știe că specificul românesc al cântecului nostru a fost întotdeauna prezent. Ca printr-o minune copii de țărani care păzesc vitele și „răcnesc“ pe coastă au moștenit și au păstrat comorile integrante ale artei românești: portul, graiul și cântecul. Absenți au fost interpreții salonului oficial. Multă vreme melodiile populare românești au rămas flori de plaiu necunoscute ierbarilor. Cei care le puteau culege, ori nu aveau autoritatea să le impună ori erau reținuți de gloria Parisului.

Netipărite, nepuse pe note, le auzai oricând la țară. Răsfoiți culegerile de cântece populare a lui Kiriac, Bartok, Brediceanu, sau Voevidca. ¹⁾ Melodiile urcă, svâcnesc, poartă cuvântul și-l străluminesc în doine și cântece de leagăn ca izvorul de apă vie ce sare pe stâncă. Sânt o minune. Când însă o mână neîndemânatecă le prezintă, nu le mai recunoști: izvorul se tulbură sau e filtrat, sterilizat.

După Feruccio Busoni, orice melodie are în desenul ei o armonie latentă. Prin urmare orice armonizare, orice orchestrație (țesătura în care prinzi și prezinți tema), trebuie să fie congemală, să se potrivească, să fie necesară, *organică*. Când Beethoven ia un motiv de joc unguresc în finalul simfoniei a XII-a, găsește astfel de ritmuri și astfel de sonorități încât simți autenticitatea inspirației. Acelaș lucru se întâmplă cu simfonistii moderni: Pfitzner, Ravel, Strawinsky. Cu atât mai mult când un compozitor vrea să redea o atmosferă de muzică națională, trebuie să ție seamă de aceste legi. De mai bine de 80 de ani, de când *Rușinschi* publica în „*Dacia*“ lui Mihail Kogălniceanu „*Quadrille sur des thèmes moldaves*“ (1840) până la albumul lui *Scărlătescu* din care nu lipsește *Steluța* (1920) Moldova și-a căutat zadarnic interpretul. Răsufletul acestui pământ românesc nu trăia cu adevărat decât în literatura lui Alexandri, Creangă și Eminescu sau în pictura lui Grigorescu.

¹⁾ Dece întârzie Ministerul Artelor cu tipărirea lor?

Însfârșit după războiu tânăra generație de avant-gardă, convinsă de urgența unei manifestări europene și în același timp românești, triumfă încet, încet și în muzică.

Ultima și cea mai bună compoziție simfonică a tinerei școli e suita d-lui Jora „Priveliști Moldovenești” intercalată în programul concertului „Thibaud”. Maestrul Enescu a condus-o: s'a ridicat prin ea și a ridicat-o. Amândoi, compozitor și dirijor, au interpretat minunat ceea ce din copilărie simt în ei: Moldova.

Partea I-a (*Pel malul Tazlăului*) e un tablou de impresii cu un colorit inițial quasi-debussyst (figurațiile caracteristice ale basului continuu) Melodiile au frânturi de melisme românești. Tema simfonică se împarte proaspăt în toată orchestra: mii de fire viorii scilpesc în răstimpuri sub bătaia soarelui. Basul continuu redă murmurul Tazlăului. Oracăitul broaștelor nu lipsește cu nota de haz și de melancolie. Acordurile pastorale sânt însă conduse mărt în armonii și timbre care amintesc de începutul straussian din „Alpensymphonie”.

Partea II-a (*Jocul*) dela care ne așteptam cel mai mult ne-a dat cel mai puțin. Adică prea mult.

Prea multe efecte orchestrale (la alături mai ales) cântate în dauna ritmului saltăreț. Jocul? „Trei pași la stânga binișor și alți trei pași la dreapta lor, se prind de mâni și se desprind și bat pământul tropotind în tac ușor”. În jocul suitei n'a fost tactul ușor al lui Coșbuc și al țaranului. Ritmul era prea împovărat ca să se poată desprinde de pământ. Dealtminteri și maestrul Enescu a trebuit să încetinească măsura iute, cerută de autor, ca execuția să fie posibilă. Finalul nelogic, lung ținut, a căzut sub nivel. Desigur însă că altfel ajustată bucata aceasta ar avea efectul dorit.

În schimb nu putem lăuda îndeajuns partea III-a (*Grâu sub soare*). E cea mai personală și cea mai inspirată pagină simfonică pe care o cunoaștem în muzica tânăra românească. Tematica romantică (pe alocuri cu reflexe vagneriene) se ridică în sonoritate subtilă și melancolică la înălțimea lui Scriabine din „*Poème d'extase*”. Sfârșitul recade după o inspirată psalmodie la cornuri (pentru vecernie) în pură descripție. Soarele coboară în zarea roșie—quartsextacordurile lemnurilor astupate, cu sextele punctate de harpe în gamă cromatică descendentă. Cântecul grăului se ridică tot mai sus în căutarea astrului zilei—frânturi de melodie românească se ridică treptat la viorile prime și sus, în registrul acut, formează un acord imens cu instrumentele de suflat.

Tragi-comicul drăcesc al ultimei părți (*Alai țigănesc*) arată că paleta d-lui Jora, sensibilă la fenomenele naturii poate reda și frământări de suflete primare. Carele țiganilor pleacă, unul câte unul. O expoziție de fugă la fagoturi sugerează scârțâitul carelor care se urnesc din loc. Flautele, clarinetele apoi întreagă orchestra intervine în creștere; harababura se ridică tot mai mare până când un fortissimo enorm, marcat de tobe, se oprește brusc, sus, ca în fața unei prăpăstii; se aude un cântec de vioară, un cântec de inimă albastră. Nu-i însă decât un episod. Hărmălaia crește și în ritmuri îndrăcite și efecte orchestrale de mare îndrăsneală, convoiul dispăre într-o volbură de praf în zare.

La o bucată de înaltă factură simfonică asimilările din muzica străină sânt fatale. Ele arată un nivel de producție contemporană. Astfel și la Jora remarcăm influențele lui Debussy, Mahler și Stravinsky. Dar știința tânărului compozitor nu ucide elanul inițial, suf

etul românesc sbucnește spiritual, pasionat, voios (vioșia e caracteristica interesantă a suitei) totul în atmosfera quasi-orientală a unui vis de vară. Nu putem decât lăuda.

Privești Moldovenești marchează un început european în școala românească.

DRAMATICA: „Masca” de Ion Sân Giorgiu; „Biruiitorul” de Băbeanu și V. R. Șirianu.

Teatrul Național, Masca un act de d-l Ion Sân Giorgiu. Un pictor urmărește să se răzbune pe aceea care l-a făcut să sufere prin cochetăria ei mincinoasă.

Întâlnind-o din nou peste un timp lung, măritată cu un miliardar, el ar vrea să o umilească, după posesiune pentru ca astfel să se stabilească un nivel de suferință. El a suferit altădată — ea să sufere acum. Și scopul este ajuns.

Aceasta este ecuația sufletească și, în reducere, miezul uman al actului D-lui Sân Giorgiu.

De aci trebuie să se pornească în raționamentele ce s'ar face. Este singurul lucru real.

Chiar Omul-Mască, acela care în tot timpul spectacolului pare a deține un loc central, nu este decât o figură interesantă, bună de pus într-o altă combinațiune dramatică mai concentrată și mai cu sbucium.

El este o abstracție politicoasă, un gentleman care își oferă serviciile. Atât se reține din acest act, care deși fără prea puternici convulsii dramatice și cu toate că stilul în care este scrisă este voit al oamenilor de afaceri, rămâne totuși prea de-a'ntregul interesat.

Construcția, în intenție, expresionistă a actului D-lui Sân Giorgiu amintește luminos de *Nyu*, iar compoziția sa — și mai ales prin Omul Mască, de „Sburătorul” D-lui F. Aderca, piesă publicată în „Viața Românească”.

E vorba nu de influență ci numai de înrudire.

Dorindu-l prea mult expresionist, momentul ales de d-l Ion Sân Giorgiu nu a fost expresiv.

Totuși calitățile de dialog aliate cu meșteșugul prețios al d-lor N. Bălățeanu și Constantinescu fac acest act mai mult decât acceptabil.

Ceilalți interpreți s'au arătat supuși mai mult sau mai puțin viiunii d-lui Gusti.

Biruiitorul, 3 acte de dd. Băbeanu și V. R. Șirianu. — Biruiitorul este omul de finanțe Ion Strujan, plebeu ajuns, care pentru blazoane are disprețul sclipitor al aurului; voință metalică, cinism, brutalitate, avere și director de bancă.

Acestea sunt atribuțiile sale pe care le folosește practic până în fața iubirei, când armura sa de aur colțuros cade lăsând să i se vadă inima.

Nesocotindu-și iubirea adevărată pe care o avea pentru Maria, soția unui funcționar din banca sa, el credea, din obișnuință, că o va avea fără înconjur. A fost o eroare.

Și în această eroare stă plusul dramatic al piesei d-lor Băbeanu și Șirianu.

Maria este de o rezistență rigidă. Tot ceace mai este în afară de acest scurt rezumat (intenționat oprit aci pentru că actul 3 este aparat tehnic bataillist: afaceri, sustrageri de bani, pușcărie, copil, etc... etc...)

Bernstein și Bataille au suferit crunt în imitația de acum 20 ani a d-lui Florescu. (*Sinda*); de data aceasta respiră amândoi *in tempo* și satisfacți. Autorii prin tehnica și celor două acte dintâiu sunt demni de maeștrii lor.

Replica scurtă și picantă a tuturor personagiilor și în special a Prințului Dumitrache e o dovadă de rară pricepere în teatrul nostru.

Scrisul este stilizat, fără retorism și numai când trebuie plastic.

Ion Strujan e o figură. Maria și mama ei au deas menea trăsături de caractere.

Nu stă mai prejos nici prințul Dumitrache.

Însfârșit autorii au lucrat în plasmă vie.

Nu trebuie nimeni să ignore aceste lucruri peste care în dramaturgia noastră contemporană se dă numai la sărbători mari.

Prăcipitarea dramatică se simte și se așteaptă în dureroasa logică sufletească în care autorii au făcut, de pe trambuline necunoscut, *plonje* adânci.

D-l Storin în Strujan a primit dela rol și a acordat abundant la rândul său rolului un prestigiu de culme. Ca și d-l Bulfinski, d-l Storin impune de cum apare și numai prin apariție.

Când Maria, pentru a-și scăpa soțul de pușcărie, intră în biroul lui Strujan la bană, d-l Storin are un joc care face ca această scenă să rămână dusă în memoria spectatorului: gestul mâinii întinse spre Maria, ridicată cu dosul pe frunte și apoi lăsată pe speteaza de lem sculptat a fotolului, aci crispată (toate acestea lent petrecute) este o minunată obsesie de studiu teatral.

Din Maria, d-na Aura Almajan-Buzescu a făcut o replică de calitate jocului d-lui Storin.

D-na Almajan-Buzescu cunoaște arta de a-și înșinua dispoziții și sentimente pe care apoi pe lunecușuri de inflexiuni ni-le înșinuiază nouă ierarhiv — deși nu ca rol, ci numai ca interpretare, vine d-l N. Bălățeanu, o siluetă remarcabilă care trăește numai din virtualități pe care, credem, nu și-le speculează cu entuzias m.

E o potență care trebuiește așteptată cu nerăbdare să se actualizeze.

Un nou teatru Reinhardt.

de Em. Riegler

Din Aprilie 1924 „Artiștii din Iosephstadt sub conducerea lui Max Reinhardt (cum anunță afișul) constituie mândria teatrului vienez. Finanța lui Castiglione a poleit cu roșu și aur o vechitură de teatru de peste o sută de ani (Theater in der Iosephstadt). S'au adus u sculptate, stucaturi, candelabre, mobile în stil vechiu venețian, în să bogat tapetate și parchetate. Cu un neobișnuit fast, Veneția de altă dată trăește și pe scenă dela prima la ultima reprezentație a stagiunei: *Servitori la doi stăpâni* de Goldoni și „*Negustorul din Veneția*”.

Intre timp s'a mai dat „*Kabale und Liebe*” de Schiller, „*Der Schiwerige*” de Hoffmannshal și „*Aimée*” de Gerald.

Reinhardt reușește să adauge impecabilității rulajului tehnic un itim de viață potențată la care se văd mușchii atletici ai regiei

ca la sclavii goi de marmoră, purtători ai unui monument baroc. Se poate ca teoretic regisorii expresionisti ai celorlalte teatre în frunte cu *Lessner* să fie mai departe față de Reinhardt, reprezentantul baroului wilhelminic, dar realizarea practică a acestuia din urmă întrece orice altă regie germană.

Singurul concurent în Viena, Burgteatrul e în plină decadentă. La aceeași săptămână s'au jucat la ambele teatre aceeași piesă: *Shylock*. Scena din Iosephstadt, foarte mică, a realizat surprinzătoare decoruri arhitectonice venețiene de un colorit aprins cu ajutorul turnurilor mobile pe axă ale lui *Strnad*. Burgteatrul a rămas la fonduri șterse, pictate, reproduceri după Canalul Grande al lui Gentile Bellini și Carpaccio. Desigur *Portia* Eliei Wolgemuth dela Burgteatrul rivalizează cu patriciana venețiană a Erikei Wagner dela Reinhardt dar *Albert Heine* în *Shylock* e declamator și gol față de masiva creație a lui *Kofner*. Întreg ansamblul de sub regia lui Heine suna trivial ca o vioară de rând față de stradivoriul lui Reinhardt. Mii de amănunte ritmice adăncite până la ultima consecință, intrarea în plin dans a măștilor înainte de răpirea *Lessiei*, încheștata desfășurare a judecății lui Shylock, trânta jidovului hrăpăreț și nemilostiv, toate acestea au lipsit la Burgteatrul. Nu se cunosc încă aci *modulările* ingenioase și inspirate ale regiei celei noi, continuitatea dintr'o scenă într'alta, basul figurat al atmosferei generale de carnaval (nici inspiratele bucăți de orchestră și cor compuse de *Humperdinck* dinadins pentru Reinhardt). Nu se cunoaște însă nici regisorul demonic al lui Shakespeare care, încă la proba generală, aleargă cu manuscrisul în mână pe scenă, amestecând între actori, îndreaptă replica fiecăruia, exclamă la sfârșit, necăjit „*Der fünfte akt ist noch immer nicht da!*“ și decide pentru a doua zi dimineața în ziua premierei, încă o probă generală. Până în ultimul moment reprezentarea e pusă la punct și se însuflă *artiștilor din Iosephstadt* coeziune, încredere și entusiasm. Cu toate defectele (decorul judecății meschin, Lorenzo și *Lessica* artiști slabi, ultimul act prea lung ținut) Shylockul regiei lui Reinhardt o culme a reprezentațiilor teatrale din acest an.

IDEI, OAMENI:

Ivan Bunin.

de G. M. Ivanov

Poet, nuvelist, romancier, filozof.

În literatura rusă e figura lui Apolon.

Și ca și zeul frumuseții, — Ivan Bunin răspândește în juru-i lumina largă, pretutindenească și adânc pătrunzătoare a frumuseții artei celei mai desăvârșite.

Alegerea lui ca membru al Academiei din Petersburg n'a uimit pe nimeni, n'a îmbucurat peste măsură pe nimeni: era un dar prea pământesc pentru o personalitate, a cărei creație de artă trecu timpul său și într-o nemuritoare în veacuri.

Se mira cineva cum un romancier analist, ca Bunin, poate să fi în același timp un poet. Un poet atât de desăvârșit, se poate adăoga. Se aducea cazul lui Dostoievski, care niciodată n'a scris versuri, și a lui Maupassant și Bourget, cari deși au scris în tinerețe, versurile lor n'au încheiat o operă literară și n'au adus o rază de frumusețe la strălucirea literaturii franceze.

Bunin e cel mai adevărat artist-creator. E analist și sintetic. Toate

nuvelele lui, nu sunt decât întoarcerea din năuntrul în afară a iaturilor lăuntrice ale sufletului omenesc. Nimic nu e așa cum vedem.

În dosul formeii există structura mărunță și meșteșugită a totului. Aici, înăpoia formeii, sunt rănilile cele mari, sunt culele care se ascund bubulilele de puroiu, aici se întind umbrele ce nu le poale speria nici o lumină. Când nu există armonie — pe un principiu de sinteză biologică — între formă și fond, între aparență și realitate, se deschide spărtura prin care ni se înfățișează tragedia disarmoniei. Artistul cu talent și artă și mai ales prin genialitate, caută chiagul ca să contopească — cel puțin în granițele iluziei, — viața mărunță, celulară și întotdeauna imperfectă, cu forma netedă și integră, și să ne dea impresia unei armonii complete. Iluzia soarelui — aceasta e însetarea marilor artiști. Pesfrângerea soarelui, prefacerea ta într'un soare, „însorirea” vieții dinprejur, aceasta e funcția cosmică a lui Apolon, funcția socială a artei apoloniane. Aceasta e arta lui Bunin.

Cu o cruzime savantă îți prinde sufletul și-l așterne pe masa de operație.

Cu o iubire creatoare cântă minunea ce o prezintă acest suflet omenesc în trăirile sale conștiente.

Sfărmă și zidește. Tace și încheagă. Și întracă toată lucrarea sa, toată opera sa în haina celei mai frumoase arte.

Proza e partea întâia a lucrului său: a analizei. Nuvelele lui, dintre cari fiecare e un roman scurtat, și fiecare e sămburele unui roman ce trebuie să fie dezvoltat sunt scrise într-o limbă — dacă e vorba să amintim despre aceasta — marmoreană. Literatura rusă nu cunoaște o limbă mai precisă, mai conținătoare și mai sculpturală. Așa sunt scrise:

„*Lângă drum*”, „*Ioan Plângătorul*”. Primele lui nuvelele apărură în 1892—1902 cu titlul: „*Poala dealului*”. După aceea urmează: „*Cupa Vieții*”, „*Fundul de aur*”, „*Frații*”, „*Visurile lui Ciang*”. „*Satul*” și „*Domnul din San-Francisco*” nu sunt încă romane, fiind ceva mai mult decât simple nuvele. Poezii multe, perfecte ca formă și de o fină sensibilitate masculină în fond. „*Listopad*” — căderea frunzelor, e o capo d'operă de armonie de culori sănatoase și melodie legănată.

Bunin a pătruns în viața sateanului astfel decât Cehav vedea în țaran o ființă predestinată, parcă, să sufere la nesfârșit și să-ți zdrobească inima cu această stupidă și inexplicabilă suferință.

Bunin nici nu idealizează, nici nu condamnă. În fața lui, țaranul se dezvăluie ca o ființă complexă, cu eredități mari și încărcate, cu o viață sufletească din cele mai inepuizate și variate, cu o trăire psiho-biologică din cele mai curioase. Să ajungi să pipăi acest suflet în toate culele lui și până în fund, înseamnă să știi fără a te speria ce e într'adevăr omul în primitivitatea lui aparență, deși întârziată. Dela acest țaran care se prăpădește în viețuirea lui deasupra unei plictisitoare nimicirii și și până la miliardarul din „*Domnul din San-Francisco*” dus într'un cosciug, în fundul unui vas ultramodern, deasupra unei ametoitoare adâncimi ale oceanului — nu este decât o diferență de reprezentare ale aceleiași nimicirii.

E, deci, pesimist, Bunin?

Artă e singura realitate pentru el. Și pentru că arta în efectul său mișcător nu e niciodată dezasperantă, ea purifică viața și nimicnția ei.

Opera poetică a lui Bunin e o cântare în mii și mii de frumuseți ale vieții, admisă și desfășurată în realitatea artei.

Cuvinte despre Rainer Maria Rilke.

de O. W. Cisek.

Severitatea solemnă a lui Stefan George față de cuvânt, atitudinea acestui preot al poeziei noi din Germania a adus cu sine mișcarea atât de tipică a redeşptării simțământului absolut pentru formă. Naturalismul, astfel, trebuia să fie învins, dar nu printr'o altă mentalitate isvorâtă din centrul substanțial al vieții, ci prin noi *înfălișări* artistice, turnate într'o formă impecabilă și cristalizată. Cuvântul își recapătă un sens independent care nu mai avea nimic comun cu vitalitatea sensualitatea și cu puntea invizibilă de căldură ce duce de la om la om. Dante și Mallarmé au fost sfinții ridecați pe altarul acestei arte. Și cu toate că de obicei numele lui Rilke apare în apropierea lui Stefan George și Hugo von Hofmannsthal, cu toate că și în versurile și în proza lui preciozitatea cuvântului e potențată până la extrem, Rilke, ultimul vlăstar al unei familii de nobili, a pornit pe calea poeziei, privind viața liniștită și îndrăgostit de ritmurile triste ale cânteceleor populare slave. Nu e, de sigur, o coincidență că poetul lui „Malte Laurids Brigge” s'a născut între zidurile vechi ale orașului Praga, într'o atmosferă unde «o lume invizibilă trăia în lucruri», unde o cultură întreagă a secolelor trecute dormea sau privea, retrasă în propria-i fire, viața de azi, viața unui alt popor, mai tânăr și mai îndepărtat de florile ofilite ale trecutului. Rilke simți această disarmonie, dar rămase preotul trecutului, și el retras ca un călugăr ce vrea să ispășească păcatele străbunilor.

Poezia lui Rilke cuprinde un cerc aparte și înseamnă un sfârșit plin de minuni, dar fără vre-o legătură cu evoluția viitorului. Un sihastru inscrie în letopiseții vremii celei trăite de alții, zugrăvește în linii diferențate și în culori limpezi și fragede o frescă a trecutului, culminând într'un domeniu străin și abstract. Iar substanța e atât de stranie—uneori un pănjiniș pe pârreții unui castel, alteori atmosferă rusească din timpul lui Carol XII sau simțăminte unei pantere din grădina botanică a Parisului—încât fluiditatea ciudată a formei rămâne întotdeauna îmbrăcăminte cea mai mătăsoasă, cea mai organică a conținutului. Astfel orice mișcare mai dărză, rupturile și asprimile se ocolesc. O singură dată, în tinerețe, Rilke ne-a dat un tablou cu mișcare multă, cu goană și foc. Și poate că și atunci ar fi zovăit s'o facă, dacă n'ar fi descris viața și moartea stegarului *Christoph Rilke*, adică a unui erou al familiei sale. De la schița „Ein Gespräch” din volumașul intitulat atât de semnificativ „Die Letzten” și până la unele scene ale acestui „cânt” e numai un pas. Vorbe puține leagă imaginația noastră de conținut. Un impresionism neîntâlnit la alți scriitori germani preface ritmuri și rime în liniște, în noapte, în mișcare eruptivă.

Singurul poet german de azi care poate fi comparat cu misticul Novalis și care în cartea lui de rugăciuni „Stundenbuch” e atât de aproape de firea lui Eckhard, a lui Heinrich Suso și a lui Angelus Silesius, prietenul lui Rodin, care și el înseamnă o culme a trecutului, nu un centru de porniri pentru evoluția sculpturii de azi, n'a mai eșit din liniștea lui. Nici chiar atunci când imaginația lui se pierde în groază sau în plăcerile săugeroase din alte vremi sau când atmosfera slavă, rusească e străpunsă de lumina mentalității unui german care veșnic îl caută și îl găsește pe Dumnezeu.

REVISTE

Românești

„Buletinul Cărții” — anul 2, numărul 1. 2. 3:

Se svârlise, cândva, gândul bun al înjghebarii unei reviste: „*Recenzia*” — cu rost informativ și de călăuză în hățișul tainic al cărții. Inițiativa avea rădăcini într-o nevoie reală: până să ajungă la o carte bună, cetitorul — neîndeajuns orientat — era silit să bată căi cotite și lăturalnice. Revista, înțeleasă în chipul acesta, ar fi fost, desigur, un îndreptar util; numai că: bobul a căzut pe lutul sterp al unei desăvârșite desinteresări.

A venit însă „*Buletinul Cărții*”. Anul trecut, mărturisim, l’am urmărit cu o brumă de neîncredere: îl credeam prins de anume interese editoriale. Dar ceața s’a ridicat. „*Buletinul*” s’a împlinit ca publicație pe de-a-ntregul obiectivă. Între timp și-a primestit fața. E acum o mână pricepută, care desface drum lîmpede — în rafturi celei mai încărcate librării — preferințelor cărturărești ale fieștecăruia. Numărul acesta (apărut cu o ușor de lămurit întârziere) este desăvârșit — și ca intenție, și ca realizare. Preocupările de răspândire a cărții au fost cu înțelepciune și științific adâncite. Caracterul într-o măsură comercial, de până acum, al bibliografiei s’a șters; ea va fi, de aci încolo, făcută în două feluri: sub formă de recenzie care va apropia cât cu putință miezul cărții — și statistic. Sunt recenzate 28 cărți, din domenii diferite: poezie, proză, drept, economie, învățământ, știință, sociologie, etc.; și semnează d-nii: *Em. Bucuța*, *Perpessicius*, *Onicescu*. Numărul paginelor de reclamă comercială a fost redus. A biruit recenzia. Notăm aceasta aproape cu bucurie, fiindcă nimic nu ajută la răspândirea cărții bune mai cu folos ca recenzia.

În mijlocul „*Buletinului Cărții*” este prins, ca un fel de supliment și într’un chip independent, un altul al creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei Române: „*Bibliografia Românească*”. Se pare că el ține loc bibliografiei statistice, pe care o făgăduiau conducătorii „*Buletinului*”. E poate aci un singur punct șubred: Academia primește, cert, câte două exemplare din tot ce se tipărește în lăuntru țării; dar, se știe, publicațiile sosesc uneori cu destulă întârziere — astfel că: s’ar putea deodată întâmpla ca „*Bibliografia Românească*” a „*Buletinului*” să fie în curent cu unele cărți mai vechi (abia acum sosite Academiei) și să scape altele mai noi, întârziate. Și cum rostul ei ar fi să păstreze mereu între cetitor și ultimile tipărituri o legătură nedeșăcută de nici o scăpare, se înțelege lesne neajunsul pe care l’ar pricinui.

Din articolul d lui *Em. Bucuța* „*Un an de activitate a unei edituri*” și din notele «din câmpul cărții», aflăm că — numai într’un an — două edituri bucureștene: «*Cartea Românească*» și «*Cultura Națională*», au tipărit singure 4.500.000 exemplare cărți diferite. Deci, ca producție o criză a cărții nu mai există. Rămâne acum stăduința a-nevoioasă de a apropia cartea cetitorilor; adică, să înlăturăm piedica grea a prețului. Lucrul e dificil: cartea e o faptă bună, dar este și o marfă. Prețul, hotărât, nu poate fi scăzut. Cetitoru va

putea însă face economii. O informație serioasă i-ar pune numai-decât în față cartea utilă. L'ar feri astfel de neajunsul unor băjbăieli dăunătoare. Teama de carte ar dispărea. Zidul care desparte pe cetitor de librărie s'ar nărui. Și, fără îndoială, acesta este în bună parte rostul revistelor de azi — și, mai cu osebire: al „*Buletinului Cărții*”...

Între timp, au apărut din „*Buletinul Cărții*” numerele 2 și 3. Ele, ne dau mulțumirea desăvârșită de a nu se schimba nici un rând din cele scrise. Dimpotrivă. Partea e recenzie a crescut, prin colaborarea nouă a d-lor *Neișescu* și *Branște*. Felurite probleme din viața cărții sunt cu pricepere discutate. Nu știm însă măsura în care „*Buletinul*” a izbutit să se apropie de cititori—fiindcă rostul îi e : să coboare cât mai spre mijlocul publicului.

Atunci numai străduințele celor din fruntea lui vor fi, cu adevărat, aur...

„*Viața Românească*” — Maiu 1924 :

Un număr bine alcătuit. Mai cu seamă în ce privește proza. Continuă tipărirea romanului d-lui *Ion Minulescu*, „*Roșu, Galben și Albastru*” : notația ironică și amară, linia personajilor pe care observația o înalță și frânge, amănuntele intime, faptele dureroase dar luate cu omenescul lor, lășitatea sinceră și cinică a lui Băleanu, eroul romanului, ne interesează ; așteptăm numai sfârșitul ca să putem privi în întregime crâmpeliul ăsta de viață, prins gol și cu toate adevărurile — în care dacă am avea curajul să ne recunoaștem, am roși de multe ori.

D. *Mihail Sadoveanu* dă încă un fragment din romanul : „*Venea o moară pe Siret*” din care a mai tipărit o parte. Deasemeni, d. *Titus Hotnog*—un prozator în plină desăvârșire — iscălește o schiță : „*Vulcanul*”, în care închide în trăsături hotărâte și simple sufletul unuia dintre acei mulți inși, cari—în zăua unei ipocrite profesii de credință—au izbutit să urce înălțimi. Dintr'o luminoasă poezie a d-lui *Dem. Botez*, desprindem începutul :

„De primăvara ce-a venit de-odată
Câmpiile-au rămas nedumerite ;
Pădurile așteaptă împietrite
Minunea ce-o să vie luminată.

E-o lungă așteptare dureroasă.
Pe sub pământ lucrează Dumnezeu :
Îl simt în dealuri ca în pieptul meu
În ziua asta clară și frumoasă.”...

Versuri au încă, d-nii : *Al. Pihilippide* și *Al. Nanu*.

„*Revista Română*” — Iunie 1924 :

O revistă nouă. O socotim și un semn bun : apare într-o vreme de grele piedici materiale. Cei din afară nu pot bănuși măcar ce luptă dărză e azi editarea unei reviste de format mare. Întâi doi dușmani

hotărâți : hârtia și tiparul ; apoi, un al treilea, la fel de primejdios : publicul !...

„*Revista Română*“ se subîntitulează „*publicație lunară de studii, informații și cercetări*“. Nu va fi, prin urmare, o revistă propriu-zis literară. Va avea însă destule puncte de contact cu literatura. Va discuta problemele pe care le ridică nevoile sufletești ori materiale și actualitatea—deci : „*o publicație de cultură generală*“. Nu va fi astfel, o revistă de directive ; va apropia numai marile preocupări științifice, economice, sociale și literare ale vremii.

Subliniem dintru început articolul de interesante considerațiuni — „*Simptome Sociale*“ — semnat : *Al. Claudian*. Oricât s'ar părea de ciudat, o față caracteristică a actualei vieți sociale românești e sărăcia ; sau, mai exact : nevoia de a munci mult spre a câștiga abia atât cât e nevoie pentru un trai modest. Cert : sărăcia este dușmana cea mare a moralei ; dar, indirect, ea a înzestrat pe om cu o însușire utilă : puterea de muncă. Tânărul intră mai devreme în viață. Se deprinde cu o înțelegere realistă a ei. Elimină romantismul dăunător și inactiv. Dăm înapoi un pas puntru efortul suprem al sărituri pe celălalt mal de mâine al vieții. Suntem socotiți drept răi și amoral, dar să nu se svârle piatra : din vremile aspre de acum, de trudă grea și dibuire, se va desface curând lumina ad-văratei noastre existențe politice, sociale și intelectuale.

Despre „*Estetica Cinematografului*“ și de nevoia liberatoare a contopirii viziunii ecranului cu muzica, scrie d. *Tudor Vianu*, elegant și cu adâncă pricepere...

Versuri de linie și limpezime clasică, are d. *Perpessicius* în ciclul „*Asortiment*“ :

„Zadarnic gonim un sezon după altul
Că nu ne alină pământul, nici'naltul
Văzduh și nici mara și nu ne e bine
De cât pe-așternutul biete Proserpine“...

D. I. Barbu în „*R. ga Crypto și L. pona Enigel*“, dă o poezie bună, curățată de orice sgură de sonorități inutile ori acumulări de balcanisme...

Convorbiri Literare — Maiu 1924:

Despre noua înfățișare a „*Convorbirilor*“ n'am scris încă nimic până acum. N'am fi vrut să fim nici cei din urmă. Am zăbovit totuși câtăva vreme: ne reținea o oarecare teamă și am fi vrut, poate, să-i judecăm schimbările în cât mai multă lumină. De o primenire era hotărâtă nevoie. O coborâre din firida pe care și-o sâpase singură, mult deasupra actualei mișcări literare, era cu totul trebuitoare. Fiindcă o revistă nu e ca o carte pe care o poți tipări oricând : ea trebuie păstreze totdeauna imediate legături cu literatura. Iar când nu înseamnă o atitudine, când nu adaogă nimic literaturii, revista are, măcar, îndatorirea de a nu nesocoti nimic. „*Convorbirile*“ se depărtaseră însă de frământările literare voite și, fără îndoială, inexplicabil — căci viața unei reviste nu e ca cea a unui individ: ea se primește necurmat și nu poate îmbătrâni. Și pentru noi, senili-

tatea uscată de anii trecuți a «*Convorbirilor*», după tinereța eroică de acum un sfert de de veac, era dureroasă...

De aceea, înjghebarea unei linii de drum, puternică și nouă, ne bucura. Am lăsat dinadins să treacă patru numere ca să se limpezească gândurile de acum ale revistei.

Numărul acesta începe cu tipărirea a șapte scrisori din corespondența lui V. Alexandri cu Doctorul Obedenaru. Scrisorile sunt: o parte din vremea concursului „gintei latine” de la Montpellier; restul, de mai târziu — și vorbesc de viața de moșier a bardului. (Între altele, aflăm aci intenția lui Alexandri de a face din „*Despot-Vodă*” libret pentru o operă muzicală, pe care ar fi trebuit s-o compună italianul Marchetti) D. I. Bianu dă date prețioase din Ardeaul de acum o sută de ani și câteva învățături pentru ardelenii de azi; d-nii: G. Z. Petrescu și P. N. Panaitescu, două articole: „*Originele doctrinelor medicale*” și „*N. Filipescu-economist*”...

Partea grea a Sumarului o fac deci, ca și până acum, studiile. Cu ele însă revista intră în făgașul bătut și șters al celorlalți ani. Sunt studii interesante, fără tăgadă; dar sunt studii de linii nici. Nu aduc o problemă mare și de actualitate. Proza lipsește cu totul.

Unei reviste i-se pun, în definitiv, două condițiuni: să apară și să intereseze Amândouă grele, mai cu osebire azi. „*Convorbirile*” au împlinit una. În ce privește a doua, ele stau încă nehotărâte la vechiul țărn. Nădăjduim totuși că vor porni, curând, în larguri...

„Gândirea”. — 15, 1924:

Dintr'un serios și documentat articol al d-lui Cezar Petrescu: „*Prejudecata modernistă*”, cităm:

«...modernism însă nu înseamnă actualitate. Modernismul de azi e și mai puțin decât atât: e prejudecata actualității, idolatrizarea necondiționată a noutății, înainte ca primenirea exteriorului să fi statornicit și o armonie nouă interioară. Abia când omul se va adapta noului ritm de viață, se va familiariza cu noul aspect al lumii, asemenea copilului obosit de contemplarea amețitoare de la fereastra vagonului, se va așeza în coșul său și va prinde să cugete...».

Rânduri cari închid un adevăr de piatră. Văcuim în o vreme a formelor. Adâncul lucrurilor nu mai preocupă. Aproape fără busolă plutim în larguri smintite de actualitate. O epocă de primenire; dar o primenire într'o imprimăvărare prea timpurie. Arterele vechii orândurii plesnesc în apăsarea noului ritm. În fața ochilor noștrii, viața gonește și se frânge atât de grabnic—încât o reconstituire lăuntrică devine imposibilă. O mărturisește scrisul, a cărui unică însușire de seamă rămâne notația. Dar notația e numai o umbră de viață: singură nu poate alcătui o literatură. Articolul d-lui Cezar Petrescu se reazimă astfel pe observațiuni juste. În lumina lui, noi rămânem pe un țărn mai ferit. Furia modernismului ne-a aflat—dealtminteri — în plină vreme de primenire; și, în tot cazul: ea a început cu mult înaintea vânturilor venite din Apus.

D. Gib. Mihăilescu semnează începutul unei admirabile nuvele: „*Vedenia*”. Despre scrisul acestui viguros prozator trebuie să vorbim odată pe larg și cu tot entuziasmul: împlinește una din cele mai grele nădejdi ale literaturii noastre de azi.

Versurii: dd. A. Maniu și G. M. Ivanov...

„Ideia Europeană.” — 147, 1924:

Un eseu: „Pentru muzica populară”, de G. N. Georgescu; opinii luate dintr-o realitate intristătoare. Muzica veche a poporului a fost nedreptățită. Avem culegeri multe și aproape complecte ale poeziilor populare, dar nu avem măcar una, a muzicii populare. E o vină grea: străinii alături de un cântec transcriu și muzica lui. Cele câteva mărunte înmănuchieri de muzică populară ale noastre, rareori ne dau cântecul așa cum trăiește în popor; de cele mai multe ori, culegătorul — sub pretextul cizelării — i-a adogat ori luat ceva. Neîngăduit: pornind din același loc, muzica la fel cu poesia populară, mărturiseste naiv și sincer sufletul național. O alterare a ei este o alterare însăși a acestui suflet.

Poesia populară alcătuiește zăcămintul generator al muzicii culte. Cu atât mai mare e nevoia colecționării ei. Întru cât ne privește, trebuie să subliniem cu toată tristețea aproape deplina desinteresare a publicului nostru pentru muzica românească. Fiindcă nu se poate numi interes pentru ea, curiozitatea cu care un biet cântec — scâlceiat și trivializat — este ascultat între un jaz-band și un vals vienez. Muzica noastră populară se irosește și falsifică acum la sate, în cântecul lăutarilor veniți acolo cu sufletul străin al orașelor.

Articolul d-lui G. N. Georgescu, alături de interesul obștesc pentru muzica românească, chiamă și o inițiativă oficială: pe orice căi, această adevărată avuție veche și cu totul a noastră, trebuie pusă la adăpost pierderea ei este, hotărât, înstrăinarea unei părți din sufletul românesc.

Nu gândește la fel și Ministerul Artelor?

„Lamura.” — 5, 6. 1924:

Despre „Apostol Bologa” scrie d. Nichifor Crainic. Eroul ultimului roman al d-lui Liviu Rebreanu este înfățișat într-o lumină simbolică. Bologa e generația de după război; o problemă pe care „Pădurea Spânzuraților” o pune cu hotărâre: nevoia de ideal. Înaintea războiului ne stăpâneau două mari preocupări: idealul unionist și idealul democratic — într-o măsură amândouă s'au înfăptuit. Astfel, acum viața noastră sufletească cere cu tărie un drum pe care să-l bată. E întoarcerea lui Apostol Bologa spre vatra părintească, șovăitor și gol. Noi însă vom isbuti să ne aflăm vatra părintească, primitoare și apropiată a unui nou ideal? «Să deslușim acolo în colțul uitat icoana lui Dumnezeu plutind pe norii albi și cu inima înbrățișând crucea de aur din înălțimii să scoatem strigătul de mântuire: „sufletul meu a regăsit pe Dumnezeu?”»

D. Cezar Petrescu, în articolul „Gazetele și Cultura”, subliniază lipsa și nevoia măcar a unui pagini pur culturale a gazetelor: un luminii cetitorului, după rătăcirile obositoare prin hățișul informațiilor fără însemnătate și rău scrise. S'ar desbata acolo lucruri care trec peste actualitate: o problemă națională, culturală ori socială, și ar avea mult rost, mai cu osebire astăzi când cartea pătrunde atât de greu. Un cuvânt bun și la timp ar fi zăgaz tare pentru rătăcirile multora. Cum făceau altădată gazete ca: „Lufta” lui G. Panu sau „România Jună” a lui Aurel Popovici, s'ar putea poate face și acum. Din patru fețe ale unui ziar una ar trebui barim dată numai culturii; dar între ea și celelalte pagini, ar fi de așezat hotărât de piatră: pagina culturală să trăiască alături de restul gazetei. Pe drumul ăsta mare se

străduise anțărt Vlahuță cu „*Dacia*”. Apoi nu mai încolo de primăvara asta începuse „*Neamul Românesc*”. Nu ne dumirim de ce s'a oprit. Scriau acolo condeie iscusite și era o pildă bună, mai ales că pornea dela d. N. Iorga. Nevoia paginei culturale la gazete e cu totul evidentă. Ea trebuie neapărat împlinită: deasupra senzaționalului și actualității mărunte, în chiar interesul lor, ziarele vor trebui să ridice preocupările de cultură generală, Alminteri, însemnătatea lor nu va păși mult dincolo de un „fapt divers”.

D. G. D. Mugur, publică din ciclul ; «*Scrisori către învățătorii*», rânduri, tăiate limpede și cu adâncă pricepere pedagogică, despre «educația cetățenească a școlarilor».

Al. Bădăuță.

„Grafica Română” :

O revistă profesională. Rostul îi e: dezvoltarea artelor grafice în România. E cu grija tipărită și e avută cu multe reproduceri după cele mai bune lucrări ale tipografiei noastre.

„Societatea de Măine” :

Apare la Cluj, sub conducerea unui comitet. O revistă care desbate actualități: sociale, literale, pur culturale și politice. E scrisă limpede și vioi. Rubrica literară o are d. G. Bogdan Duică. Cronica e totdeauna bogată.

„Cele trei Crișuri” :

Revista de sub conducerea d-lui G. Bacaloglu, și-a înmulțit numărul colaboratorilor. Tipărește literatură bună. Se străduie să ducă acolo în ungherele depărtate ale Ardealului, scrisul românesc. Ne-ar fi de mult folos dacă ar izbuti. Am vrea însă cronica mai întinsă, astfel ca să poată da adevărata față a literaturii noastre.

„Revista Vremii” :

Aduce, ca de obicei: probleme din toate domeniile vieții românești. Discută cu multă adâncime și pricepere; uneori, poate cam prea polemic. Cronica literară o are d. Camil Petrescu—cea dramatică. d. I. M. Sadoveanu; amândouă sunt scrise cu nerv. Insemuări cu miez și tălc.

„Ramuri” și „Năzuința” :

Revistele Craiovene apar, depășind mult ceia ce numim «reviste de provincie». Merg pe drumuri hotărâte și sunt tipărite cu îngrijire. Amândouă au izbutit să dobândească o sumă de colaboratori aproape numai ai lor. Aceasta le asigură o unitate de direcție. Consacră însă și destule pagini altor literaturi: «*Năzuința*» a închinat un număr întreg lui Miguel de Unamuno, cărturarul exilat; «*Ramuri*», prin pana d-lui N. Iorga în atâtea rânduri, judicioase portrete multor scriitori streini.

„Natura” :

Revistă de preocupări științifice. Se bucură de sprijinul tuturor savanților noștri. «*Cultura Națională*» o tipărește curat și o înstărește—in interesul împlinirii și popularizării rosturilor ei—cu ilustrații reușite...

al. bd.

Procese de conștiință au fost întotdeauna la modă, mai ales după războaie. Bătrâni, maturi și tineri își privesc sufletul în oglinzile pătate de sânge și-și mărturisesc tulburarea. Așa și după acest războiu. Tinerimea însă se resimte mai mult de sguđui. Unii vorbesc de anume sensibilitate de după războiu, pe care o urmăresc în toate romanele celor tineri. Așa René Arcos („Europe“, 15 Martie 1924) care-i socotește „niște victime nevinovate ale unei civilizații care a dat faliment trănd cu sine cele două mari forțe morale care susțineau lumea: Catolicismul și Socialismul“.

E părerea unui matur. E însă și părerea celor tineri și unul din ei Marcel Arland, stăruie într-o emoționantă confesiune publicată acum în broșură „Les temps mauvais“ asupra diferitelor caractere ale generației lui. O parte din aceste gânduri le-a publicat sub titlul „Asupra unui nou rău al secolului“ în *Nouvelle Revue Française*. Critica lui pe deoparte caută să explice apariția violenței dadaiste. „Era natural ca în mijlocul atător grații să apară grosolanția violenței“. Literaturii de ornament de ieri el opune literatura cu bază etică. Pentru dănsul toate se reduc la aceeași problemă unică a lui Dumnezeu:

„Dumnezeu, veșnicul sbucium al oamenilor, fie că năzuiesc să-l creeze, fie că se străduiesc să-l distrugă; opera unui Racine se explică prin prezența permanentă a lui D-zeu; aceea a lui Rousseau prin râvna de D-zeu; aceea a lui Stendhal ca să-i ascundă absența, prin efortul pasiunilor. Absența lui D-zeu este non sensul oricărei morale...“

Actualitatea lui Dostoiewski e un semn puternic. Niciodată nu s'a simțit francezul mai aproape de anume eroi din *Poseidații* sau *Frații Karamazoff*. Neliniștea în care trăesc aceste personaje, alura tragică a gesturilor lor, și misticismul evanghelic ce romancierul împărtășește câteodată cu eroii săi sunt trăsături ce se pot întâlni la unii din contemporanii noștri“.

„Dar după atâtea jonglerii zădarnice, după atâtea grații se strămbături, după atâtea eforturi către originalitate, după atât exotism și literatură cinematografică, oare n'a venit ceasul unei noi simplități, a epocilor în care, fără gesticulare, omul se apleacă asupra propriei sale drame, cu cele 5 mizerii ale celor 5 simțuri, cu îmbătătoarea mizerie de a gândi și a fi mișcat?“

Acestor Indoeli le urmează un articol al directorului revistei, Jacques Rivière: „Criza conceptului de literatură“. René Arcos credea că tinerilor le lipsesc „rațiunile serioase de a trăi“. Jacques Rivière socotește că tinerii scriitori acordă creațiunii literare scopuri extrinsece și că se complac într-o concepție deplorabil romantică a rolului lor. Ei au imaginat întotdeauna pe scriitor la altar, oficiind.

„Imi pare că văd începând, o vârstă în care chestiunea sensului literaturii va înceta complet să preocupe pe acei care o fac, o vârstă în care scriitorul nu se va mai crede designat

pentru o funcție transcendentă dar va lucra să fixeze aspectul lucrurilor celor mai aproape de el. Îmi pare că s'a dat o lovitură serioasă calității de „Fiu al Soarelui”, a scriitorului. Nu vor mai fi așteptate revelații dela dânsul ci informații fericit formulate asupra omului, asupra vieții, asupra călătoriei noastre în astă lume“.

* * *

Felicien Challaye prezintă în *Europe* (15 Februarie) pe „Paul Richard, pelerinul lumii”. Francez, cetățean al lumii și-a împrumutat inima pe rând, Japoniei, Indiei, Americii, Africii. A fost amicul lui Gandhi și Rabindranath Tagore. A fost pastor protestant, dar a suferit mai ales influența religiilor indice, Brahmanismul și Budismul. Pacifist convins, a pledat călduros mișcările pentru liberarea Indiei. E un scriitor profund, care mănuește cu vigoare antiteza. Multe din maximele lui au devenit clasice pentru lumea orientală. Câteva din ele:

„Copilul: mic animal capabil să devie Dumnezeu” — „Dureră e o bucurie care încă nu se cunoaște pe sine”. — „Numesc datorie actul dela care nu se așteaptă nici un profit nici pe lumea asta nici pe cealaltă. Bogăția este pricina sărăciei. Surplusul unuia e foamea altuia... Când bogății se adună ca să se ocupe de cei săraci, aceasta se numește caritate, când se adună însă săracii ca să se ocupe de cei bogați, asta se numește anarhie”. — „Sclavul care nu e hrănit, poartă numele de om liber”. — „Dacă sclavia a încetat în colonii, în schimb sclavia coloniilor dăinue încă... După sclavia oamenilor trebuie abolită aceea a popoarelor. Căci și popoarele sunt oameni. Cuvântul *colonie* nu-i decât un pseudonim designând sclavia popoarelor”.

* * *

„In căutarea artei” e titlul unui eseu publicat de Emile Bernard în *Mercur de France* (15 Februarie 1924). E o succesiune de critică a școlilor actuale în pictură, urmată, în partea a doua de o clară expunere a „Artei clasice în raport cu tradiția”.

Cetitorii „Cugetului Românesc” care au avut norocul să urmărească în anii trecuți, competentele cronici artistice ale pictorului, și criticului de artă Francisc Șirato vor afla cu plăcere că unele din meditațiile lui Emil Bernard au fost devansate și în aceste pagini. Esedul sfârșește cu o paralelă între „Clasicism și Academism”.

„Clasicul este cea mai înaltă și mai cuprinzătoare formă de artă care există; ea a dat în Grecia, pe Phidias și vremurile moderne pe Michelangelo. În toate direcțiile clasicul reprezintă culmea. A nu voi să fii clasic, înseamnă să renunți a fi artist. Academicul, este parodia și negațiunea clasicului, pe care-l deformează. Clasicul nu pictează decât de că sentimentele superioare, pe care le tratează prin generalitate cu nudul și draperia. Când întrebuintează Istoria o ridică la rangul poeziei eterne despuind-o de orice arheologie; face

loc frumosului și sublimului, preferindu-le decorului și costumului.

Academicul descinde în realitate, introduce adevăratu-i obiectiv în toate subiectele—cărora le răpește, în chipul acesta, cea mai mare parte din puterea lor și le reduce la o figurație teatrală. Uitând frumusețea pentru exactitudine, imitația pentru copia directă, academismul ruinează prin detaliul vulgar armonia generală. Ignorând sacrificiile care formează chiar știința marelui arte, vroid să spună totul nu spune nimic, și se adresează mai mult ochilor și meșteșugului decât spiritului și geniului.

Academismul se îndepărtă din ce în ce mai mult dela măreția concepțiunilor clasice, încercându-le de arheologie. El crezu că dă mai multă forță operii limitând-o la o anume epocă și reproducându-i accesorii, decorul, locurile, costumele, tipurile. De aici acei Greci și acei Romani după cari se mai suspina și de cari fuseserăm eliberați după David și Ingres; plicticoase figurațiuni teatrale la romantici, țapene și uscate la falșii clasici ai Academismului. Și unii și alții au înlocuit prin magazinul de accesorii și garderobă mărețiile cumplite ale dramei eschylene. A fi credincios adevărului de loc, de timp, de costum este prin urmare în acest caz, a fi necredincios adevărului de artă care cere înainte de toate expresiunea sentimentelor sufletului. Aceasta-i adevărul prescris de arta clasică și pe el îl practică marele artist“.

„A părăsi căutarea armoniilor spirituale exteriorizate prin frumusețea limbajului plastic, înseamnă a se pierde în negațiunea și inutilitatea artei însăși sau cum spunea Pascal: *„Ce mai zădărnice și pictura“* ... prin acestea reproșând pictorilor că vor să rivalizeze cu natura pe care ochii noștri o văd și ale cărei multiple perfecțiuni le admiră ... Reproș desigur meritat când pictura nu depășește arta olandeză și se mărginește la reproducere directă și nimic altceva. „Dacă ar avea și animalul o artă, spune Lamennais, aceia ar fi pictura“.

„Deci între arta clasică și încercările moderne este un punct comun: libertatea creațiunei. Ce e mai liber de cât metoda care a lărgit totul până la generalizare și care-ți spune: *„Faceți ceea ce concepți. Științele stau la ordinele voastre, întrebuințați-le și vorbiți oamenilor limba ce le place s'asculte, aceea a adevărului și frumuseții“*. E limpede și este evident că toate cercetările își găsească aici rezolvarea și că tot ceea ce a suferit arta de o sută de ani, încoace, nu era altceva de cât teama de a se întoarce la cămin. Să se întoarcă deci! De aici vor ieși forțele cele noi, acelea cari au învins întotdeauna timpul și rătăcirea“.

* * *

Tipic pentru mentalitatea contemporană e concluzia din studiul „Criza natalității“ al lui Victor Giraud din *Rev. de deux mondes*. (1 Martie 1924). După ce privește chestiunea așa de spinoasă pentru Franța, a despopulării, sub toate aspectele, ajunge la constatarea că

toate metodele oricât de științifice nu pot nimic fără concursul voințelor convertite de bună voe:

„E totuși un punct asupra căruia șcepticii s'ar putea să aibă dreptate: când susțin faimoasa axiomă antică: *Quid leges sine moribus?* „ce prețuesc legile fără moravuri?“. De fapt ar trebui într'una repetat, căci aici e nodul problemei: *chestiunea despopulării nu-i atât o chestiune politică, economică sau socială cât o chestiune morală*. Cele mai bune legi din lume, — legi necesare de altminteri, legi echitabile și al căror efect va fi de a împărți, într'un chip mai just, sarcinile sociale, — nu vor izbuti să nască un copil mai mult dacă se adresează la voințe refractare. Voința trebuie atinsă; starea morală a Franței contemporane trebuie modificată... Toți tinerii și toate tinerele franceze să admită ca axiomă a evidenței că: *orice menaj, care, putând, n'are cel puțin patru copii, nu și a făcut datoria*..... *Familiile numeroase au salvat Franța: iată ceace nimeni n'ar trebui să uite. Și tot ele o vor salva și în viitor*“.

* * *

Se cunoaște origina melancolicului prinț al lui Shakespeare. Tema a fost luată din Gesta Danorum a lui Saxo Grammaticus, operă din preajma lui 1200, care nu e decât un amalgam provenit din saga-tele scandinave. Poemele scanzilor conțin aluzii la Hamlet — Amlethus din cronică — încă din Sec. X. Se credea deci că prințul indecisiunii își datorește ființa unei fantazii creatoare a nordului. În contra acestei păreri scrie Lucien Maury, sub titlul „Hamlet, héros méditerranéen“ o serie de observațiuni în *Revue Bleue* (16 Februarie 1924). E vorba de o serie de apropieri cari pledează pentru o filiație mediteraneană. D. p.: Iunius Brutus, fondatorul Republicei își răzbună tatăl și frații, pedepsind pe Tarquiniu, după ce simulase nebunia. Brutus în latinește înseamnă dement slab de minte; Amleod în islandă, nebun. Apoi o serie de coincidențe, de amănunt, sau înrudiri cu legenda bizantină despre perspicacitatea lui Ptoleleon, sau un roman grec etc. Concluzia înaltă cazul la generalitatea unui fenomen de propagare folkloristică:

„Cazul lui Hamlet e tipic: Candidul Saxo l'a raportat fără să bănuiască complexitatea personajului, după cum a înregistrat atâtea alte legende așa zise scandinave, ieșite direct din Eneida sau Odyseea.

Fără îndoială că textele grecești și latine nu erau cunoscute de scanzii și compozitorii Sagalelor; dar un întreg curent de tradiții orale însoțea pe navigator, pe neguțători, pe soldații nordului când se întorceau în porturile și pădurile lor după ce traficaseră în porturile mediteraneene sau după ce serviseră la curtea împăratului bizantin Nici o urmă de relațiuni savante; doar printr'un fel de contagiune populară temele clasice au pătruns mai întâi în Scandinavia.

Hamlet e un excelent exemplu din acel folklor care, dincolo

de frontierele imperiilor militare și până la marginile Europei locuite, propagă iradierea civilizațiilor clasice".

* * *

Cronicarul literar dela „Revue de France“ și dela „Figaro“, Fernand Vandérem, reprezintă tipul curierului literar, al reporterului care inventariază cu simpatie și grabă toate evenimentele literare în ale sale „Les lettres et la vie“. în *La Revue de France* (15 Februarie 1924) scrie despre situația poetică a ultimilor 8—9 luni. Din cei vreo 200 de poeți ce i-au trecut pe sub ochi reține un lot de vreo 80 și asupra poeziei acestora notează câteva considerații de mult bun simț, din care vom spicui și pentru justetea lor și pentru spiritul cronicarului :

„În lungile veghi de iarnă, când crivățul suflă cu putere pe afară, ce poate fi mai încântător decât să te instalezi într'un comod fotoliu în apropierea radiatorului sau focului încins, și să citești în tihnă un poet ?

Unul, da, desigur, dar 80 cum mi s'a întâmplat mie, trei seri de-arândul, iată ceea ce nu doresc nimănui“.

„Versurile sunătoare, jongleriile de rime, devin din ce în ce mai rare, tind să dispară pentru a ceda locul unei poezii mai simplă, mai umană și căutându-și efectele mai mult în sobrietatea termenilor și în emoția sinceră, decât în virtuositate.

Ci numai, ceea ce mă izbește la majoritatea acestor poeme, este cât sunt ele de directe, de limitate și desbrăcate dacă nu de substanță, cel puțin de rautate și dedesupturi. Poetul iubeste, poetul simte bucurie sau melancolie ; îl mișcă o înserare frumoasă sau un peisagiu sumbru îl îngheață ; jocuri de lumină și de culoare l-au sedus, — dacă, pentru a reda toate acestea, a găsit cuvinte juste, ritmuri apropiate, imagini care concretizează, sau, câteodată, o învecinare între starea sa sufletească și cutare fenomen fizic, iată-l satisfăcut, nedorind altceva mai bun de vreme ce a îndeplinit totul, pe placu inimii... Dar ce mai doriți ? Imi veți obiecta dv. Și-mi veți aminti adagiul : „Vrei să spui că plouă ? Apoi spune pur și simplu : „plouă“ !

Da, în proză, poate mi-ar ajunge atâta, dar dela poezie aștept mai mult. Și-apoi chiar poetul care, ca să-mi spună că plouă descoperă întorsăturile cele mai dibace, armoniile imitative cele mai ingenioase, de nu mă lasă indiferent în privința abilității lui dar cel puțin mă decepționează și nu-mi potolește foamea.

Fiecare cu domeniul și cu rolul său. Romancierul, psihologul, realistul, de nu-mi dau decât o transcriere fidelă a sufletelor, a inimilor, a înșilor, locurilor, sunt prea mulțumit pentru că plăcerea mea o așteptam numai dela exactitudinea și pătrunderea lor. Poetul însă, dacă se mărginește numai la descrierea fie exterioară fie interioară și nu adaugă nimic mai mult decât romancierul, pentru că împrumută limbajul zeilor ? De ce să-mi întindă cupa sfințită dacă, în loc de ambrozie nu

aflu într'nsa decât vin, oricât ar fi de bun. Intr-un cuvânt, petruce versuri dacă e vorba numai de copiere și nu de transfigurare?

Intr'o scrisoare către Armand Fraisse, Baudelaire a vestejit la Musset „totala lui nevolnicie de a înțelege lucrarea prin care o reverie devine un obiect de artă”. Lăsând de o parte nedreptatea mai mare sau mai mică la adresa lui Musset, dar nu-i așa că formula e foarte cuprinzătoare pentru delimitarea poeziei de primă inspirație—fără gânduri nici planuri ascunse, căreia i-ași zice poezia directă de cealaltă poezie care nu rezultă de cât dintr'o transmutație secretă a firescului și instinctivului în poetic și spiritual?”.

Post-Scriptum (20 Iunie 1924). Dificultățile tehnice care au zăbovit apariția acestei reviste au aruncat o umbră de anacronism asupra acestei cronici a revistelor franceze. Ele n'au fost însă înlocuite pentru că periodicitatea apuseană nu exclude studiul serios și informația gravă, calități ce depășesc interesul clipei. În înțelesul acesta excepțiile fost lăsate; interesul lor stă în chiar valoarea lor permanentă, cum însă o punere la punct a întregii producții de reviste pentru acest răstimp, n'ar fi fost cu puțință, din motive de spațiu, adăugăm câteva informații întâmplătoare — mai mult ca o punte necesară pentru viitorul acestei cronici.

Mercure de France (15 Mai și 1 Iunie 1924). *Constantin Balmont*, scriitorul rus, autorul interesantelor *Visiuni Solare*, publică un articol imn și studiu pentru vrăjile femeii sub titlul: «Chipuri de femei în poezie și în viață». Tema articolului e antagonismul între bărbat și femeie. «Femeia e o entitate prea focoasă. Ea-l orbește și-l arde». De aceea bărbatul preferă deseori cuvinte răutăcioase și blesteme la adresa femeii:

«Cu ce repeziciune trecem dela picăturile de rouă irizate, la vijelie și furtună de'ndată ce pășim în domeniul femeii. În timp ce am fi dorit să ascultăm musica trâmbițelor, murmurul izvoarelor și să vedem fântânile arteziene printre roze și leagăne de verdeață, — iată că'naintea noastră sbucnesc urletele furiilor, tăsnesc fulgere, un nor negru se abate pesisă: bătoarea matinală, florile sunt rupte, culcate la pământ, șivoaie de apă tulbure năpădesc și Toamna vestejită privesc peste umăru-i pe care frunze susurătoare se depun...» Și explicația acestui războiu pe care-l duc și pe care Balmont îl ilustrează cu pilde din literaturile universale: «Inima bărbatului și a femeii vorbesc o limbă diferită. Nu-i între ei o convorbire unică, ci două... inima femeii e incomparabil mai profundă decât a bărbatului, după cum și capacitatea de suferințe a inimei feminine e infinit mai mare....»

Fernand Divoire autorul aceluia ingenios tratat de «Strategie literară» prezintă lucrarea hilară și subtilă a lui *René Lobstein*: «Mercur sau cele 12 duzini de versete ale negoțului». Sunt aforisme muiate în cel mai agreabil cinism. Vom spicu, cu titlul de eșantioane câteva din ele:

«Cumpărătura bună, îți păzește arginții. Vânzarea bună, îți aduce aur. Vinzi fără să cumperi, faci avere.

Fără credulitatea publicului, abilitatea de a vinde n'ar fi de ajuns ca să-ți aducă un bun câștig. Și credulitatea aceasta e ineptisabilă, căci de când lumea, publicul se ia după publicitate. Nu râsul e propriul omului. Și nici cugetarea. S'au văzut câini ce râd și animale ce cugetă.

Propriul omului este pofta de bani. Nici un animal nu s'a ridicat până la cunoașterea banilor. Și omul, cel mai rău om, e acela care nu trăiește decât pentru bani, și acesta-i perfectul negustor.

Concurența între negustori e moartea negoțului, deoarece pune prețul la îndemâna consumatorului. Dar negustorul trebuie să menție concurența între lucrători și trebuie s'o favorizeze între consumatori. El va fi stăpân pe prețuri dacă oferă bani puțini la cât mai mulți lucrători și mărfuri puține la cat mai mulți consumatori.

Scopul creditului e de a substitui banilor, care au valoare, simboluri care n'au valoare. Arta de a da valoare hârtiei se numește bancă.

Judecătorul care condamnă un negustor, e un om sărac care se răsbună.

Falimentul are de scop să elimine din negoț pe cei săraci, adică pe cei ce-s prea neîndemânatici de a deveni sau rămâne negustori.

Nu există rude sărace. Când unul din ai tăi sărăcește, încețază să-ți mai fi rudă. Rămân în familia ta numai cei ce-au rămas sau au devenit bogați.

Când negoțul va stăpâni lumea, lumea întreagă va vorbi englezește și numai englezește.

La Nouvelle Revue Francaise (1 Iunie 1924). În «Reflecțiuni asupra literaturii» din acest număr *Albert Thibaudet* scrie despre «Anatole France în Anglia». Stăruiește asupra universalității operei lui France și în speță asupra explicației care l-a impus și asimilat așa de mult Englezilor. France s'a impus în Anglia prin latura lui de natură umoristică. Cu prilejul acesta accentuiază asupra caracterului umorului. Tradiția literară franceză, distingea opunând ironia și mila:

«Spiritul este agresiv, corosiv, simțul ridicolului țintește săucidă și Macaluaay în eseele său asupra lui Frederic al II-lea numește ironia lui Voltaire arma cea mai teribilă de care au dispus oamenii. Umorul dimpotrivă țintește nu numai să mențină *pari passu*, dar să-și topească într'un tot original, ironia și mila, — și, de bună seamă, acestea sunt cele două muze pe care Anatole France le suscită pe cele două laturi ale destinului uman. Umorul este o ironie tandră, constructoare și care departe de a distruge ceva, cruță și sporește viața, o încălzește cu râsuflarea-i, îi dă tonuri emoționante, și adaogă surâsului batjocoritor ceva din acea simpatie care palpiă în surâsul mamei».

Europe (15 Mai 1924). Poeme interesante de *Pierre Jean-Jouve* și *Henry de Montherlant* și un dialog filosofic «Despre amor, despre poezie și despre serviciul de Stat» al lui Alexandru Blok. Sub titlul «*Diversissements*» câteva glose în marginea actualității:

«Lumea pare dusă de aste două forțe internaționale: Finanța și Biserica. Biserica comandă forțele morale și Finanța pe cele

materiale. Cea de a doua decide războaiele și face tratatele, iar cea dintâiu, ca o bună complice le justifică și le binecuvântează Clericalismul, nu cumva asta-i dușmanul? Întâi Finanța. Hotărâți că mari financiari vor porni în prima zi de mobilizare și în prima linie sau că vor fi toți împușcați în ziua declarării războiului; spuneți că biserica va fi depozitară de toate bunurile ei înaintea oricărui dintre cetățeni când vor trebui furnizate munițiuni de război, și nu veți mai vedea, pentru multă vreme războaie. Nu vor mai fi de temut războaiele pe care le vor vrea guvernele: Finanța și Biserica vor fi totdeauna destul de tari ca să le împiedice».

Les Marges (15 Maiu 1924). Fiecare număr al acestei reviste cu o atitudine îndrăzneată dar obiectivă, în care fanteziștii dau nota literaturii ca și studiilor critice sau de istorie literară e precedat de o pagină veche din poezi sau memorialiști, de multe ori uitați. În numărul acesta o adorabilă anecdotă «Peruca D-lui de Sartine» de *Baron Cleichen*:

«D-l de Sartine, ministrul Marinei, își îngrijea foarte mult coafura; el avea peruci care uimeau prin cantitatea buclor. În ajunul unei audiențe pe care o avea la Versailles, a trimis la peruchier să-i aranjeze peruca de cu seara, așa ca să poată trimite dis-de-dimineață s-o ia. În consecință, peruca fu aranjată și așezată în cutia ei. Peste noapte, nevasta peruchierului dădu naștere unui copil mort pe care în lipsă de coșciug, îl puseră într-o cutie de peruci, pentru ca să-l îngroape cât mai curând. Puțin după ce se pornise micul convoiu de înmormântare, un servitor de la D-l de Sartine, vine după perucă. Dar care nu le fu mirarea, la deschiderea cutiei, când găsiră un copil mort. Se gresiseră cutiile și fusese îngropată peruca d-lui de Sartine, care fu obligat să-și întârzie plecarea până ce lucrurile fură din nou puse la locul lor».

Perpessicius

Englezești

Mi-e teamă că trebuie să încep cu o apologie. Revistele engleze suferă ca orice descinde din septentrionalul suflet, de o însușire: regionalismul, reclusionismul.

Rubrica sub care scriu vrea să scuture ca un Ygrasil de ultimă oră poame pentru toată lumea și Englezii n'au decât pentru dânsii. Ei numără secunde de inspirație și la provincialii continentului toate ceasurile au stat; prinde fulgerele condeiului și pe câmpul lor literar o diligență duce în peșit ca pe vremea molcomei Jane Austen o fetișcană diafană sub panerul decolart al unei pălării de pae.

Alți cronicari dela această și mai ales celelalte reviste, de inteligență unui stil care ar strânge magie în jurul Heliazilor noștri și ar trezi isvorul sacru din stâncile cele mai repede ale trecutului nostru scris, — totul în literatură nu-i decât cestiune de toiag! — vor vorbi familiar unui public toute oreille de Linze și

Werfel, Mann, Dufy, Macquet, Prampolini și Souppault și, dela le Phare", vor diagnostica clipa cubistă — futuristă — expre- sionistă — dadaistă, trimbițând cu entuziasmul connaisseurului, publicului celui mai generos din Europa, că starea bolnavului e din ce în ce mai genială.

În Anglia, lumea însă la Flaubert Cehov și Verga iar Mascfield traduce și își dă seama că nu poate: să-și redea, pe Racine; în estetică abia s'a ajuns la Croce iar Bergson e în sfârșit puțin mai mult ca Apuleius comentat.

Eram de doi ani aici și nu auzisem de Spengler. Cum am sosit în Gara de Nord îl găsim pe dinfară.

În schimb se perindă prin periodicele engleze duhuri rebarbative ca: Christopher Smart, Plutarcul lui North, Florio și Anatomia Melancoliciei, Religio Medici și Religio Laici, Viețile Doctorului Johnson și Dialogurile lui Plato, Satyricon și Lucian; se exaltă autorități ca Pater, Andrew Lang, Austin Dobson, și se exaltă în jurul edificiilor limitate ale unui Donne sau Congreve.

Cu prilejul morții lui Marcel Proust s'a cerut pentru un Memorial, colaborarea celor mai avansate pene engleze. Cei mai mulți au marturisit că n'au citit, n'au putut citi tot sau n'au înțeles decât puțin din fascinantul scriitor.

Ce să mai vorbim; uități-vă în coada revistelor engleze. Căciace înundă jumătate dintr'un Mercure de France cu o orgie a chenizinel mondiale, devine, — spre a cita echivalentul britanic — la London Mercury: Note Editoriale despre festivități, decese și donații; Scriitori dela Cettori despre aceste festivități, decese și donații; Note și Nouități Bibliografice; Mișcarea Librăriei și a Catalogului; Cronica Bibliofilă, urmate de un șir de Arte Frumoase, Arhitectură, Biografie și Memorii, Sport, Arte și Meserii — negreșit toate: engleze.

Pun și Englezii reflectorul eternității pe câte vreun nou. Dar aceasta e atunci cehul Ciapkek, vagabondul Davies sau fostul hamaal în port Ougel O'Neil, mistre netrebnici care n'au contribuit și nu vor contribui niciodată la așezarea secretei lor pe acelaș plan cu sistoniul convingător sau nuanța de culoare mondenă.

Se va spune: popor mare; își poate plăti orice lux, chiar al filitismului; dar Englezii au fost și popor mic și au fost mai rău decât alăta, Filistin tânăr și pasionat a fost Shakespeare și în- treaga ceață de boemi din preajmă-i dela Marlowe la Greene și Lodge, Filistin bătrân și neostentat a fost Samuel Johnson iar mai încoace toți Victorienii și în zilele noastre Kipling și Wells cași toți profesorii de Oxford și Cambridge. Ce ar da aceștia să știe că un gazetur din fara românească?

Suntem cei mai moderni dintre cetitorii Europei și n'avem o traducere bună din limbile vii, firele noastre telefonice zbârnăie ca să trimează zilnic redacțiilor știrea că un nou curent literar a is- bucnit în America Spaniolă și o operă revoluționară s'a arătat în

Kamciatca; iar cine se culcă noaptea asta în România e sigur că a doua zi va găsi un nou poet sau pictor, indigen sau strein, la modă, în vreme ce primul nostru poet, e singurul și abia de o lună — pare-se — ajuns la întâia lui ediție critică.

Dixi et salvavi rubricam meam!...

— În *The London Mercury* (vol. IX, No. 54) aflăm din notele editorului, de centenarul Galeriei Naționale. Cine ar crede că Luvrul Angliei a început numai un veac, și încă cu ce? Cu pictura de gen din seria „Marriage à la Mode” — inspirația din Dryden — a bine dispusului Hogarth și „Venus și Adonis” a lui Tițan. Azi sînt 20000 de tablouri.

Sume uriașe s'au ridicat din daniile în vremi recente spre a se târgul Venera lui Rukeby și Ducesa lui Holbein. Pe viitor teamă mare: cumpără Americanii.

Mai aflăm că, cu prilejul centenarului lui Byron Anglia cultă s'a gândit la un memorial; el va constă dintr'un „centru de hrană” a 500.000 de Greci refugiați. Aceasta cu toate că și Liga Națiunilor lucrează la un proiect în speță. Comitetul cuprinde cele mai mari nume ale inteligenței engleze: Lord Crewe, Edmund Gosse, Thomas Hardy, E. V. Lucas, John Masefield, Gilbert Murray profesor de Greacă dela Oxford, mare traducător, Sir Owen Seaman, J. St. Loe Strachey. Incep donațiile.

Poesia nu strălucește cu nume mari. Autorul dramatic A. A. Milne spune ce ar face dănsul „Dacă ar avea o grădină:”

*Ași culege o pansea
Ș'n grădină aș șede.*

iar criticul musical și dramatic W. J. Turner, poet de avangardă ne dă opt sonete. Al patrulea e intitulat: „*Studiu în litera S*”, sugerat de forma încălțită a unui iaz. Al optulea iese însă din cabalistică în aerul dimineții:

*Sărutându-te nu se 'ntâlniră buzele noastre
A fost o înfruptare din desfrăul altora.
Dar te-am iubit în așa chip iubito
Că pe buzele tale duhul meu uită
De orice altă vieață și rămase cu tine*

Intr'o epigramă, inițiale nouă H. V. J. S, reînvie genul lui Matthew Prior și al lui Marvell în două rânduri care în engleză sună unic, deși în românește gluma a trecut de mult prin toate cafenelele:

Celui ce a făcut epitaful poetului

*Decând mi-ai făcut epitaful mi-e dor
De moarte: e scris fermecător.*

În vreme ce J. C. Squire, directorul revistei și literat de calitate nu se simte prea tânăr ca să-și însemne amintirile unei vieți

care l-a dus cu iuteală dela situația jurnalistului de ieri la aceea leader al scrisului englez de azi. „Noaptea din Grub Street” numește dânsul aceste amintiri. Grub Street! Ce mai nume plin de ecou pentru boerul penei decât cel al străzii acesteia azi botezată Milton? Dela taverna în care se înjunghiau tovarășii lui Shakespeare la aceea unde planturosul Ben Jonson își dăscălează în fața propriului său bust „tribul” de fanatici, întru literatură și beție, și de aici la Cafeneaua lui Will unde o priză din tabacherea lui Dryden, pontiful literar, consacră pe tânărul neofit sau aceea a lui Burton, unde Addison s'a simțit dator să-și mute „școala” imediat ce moartea acestuia a lăsat un jilț vacant, nu e loc mai vestit în viața scribului englez ca strada care a furnicat dealungul veacului 17 și 18 cu toți pățimașii slovei, cu sârmanii „hacks” — mercenari ai condeiului cocliziți sub teancul de copii și compilații plătite cu ora, tineri purtători de manuscris, bătrâni ratați sau consacrați, toată ceata poligrafilor, plaga editorilor și tipografilor din cartier. Pe aici și-a thrît, muritor de foame Dr. Johnson Dicționarul și Viețile Poeților și a bătut la uși cu un roman scris ca să aibe din ce să-și înmormânteze mama; dintre pigmeii aceștia ai gloriei și răbdăreii și-a recrutat Pope clientela faimoasei sale „Dunciade”. Azi rămas în vorbirea curentă ca un simbol, ca un nume evocator de pământ al... nefăgăduinței.

Dar articolul central al numărului e „Byron” al Prințului D. S. Mirsky. Corespondentul rus al lui „London Mercury” care se plimbă prin literatura engleză cu ușurința cu care a tăiat până acum drumuri mari în scrisul rus contemporan, pune ca toți cei ce au scris cu prilejul centenarului problema autorului lui Manfred.

De unde atâta faimă, atâta imortalitate și universalitate la poetul cel mai superficial din câți cunoaște literatura? Prințul răspunde: tocmai din superficialitatea sa. Sunt poeți delicați, care ca vinul bun nu pot trece canalul. Byron l-a trecut. El e alcoolul ieftin care se poate turna în orice damigeană și chiar câștigă atunci când e turnat într'una de Madera. Așa se face că în franțuzește de pildă Byron e mai bine poate ca în original. În englezește retorismul lui supără; în franțuzește proza îl desbară de pretenția poetică și face din orice pasaj un discurs în el însuși. Discursul celui mai mare maestru al verbului pe care Anglia l-a produs.

Ideia aceasta critică e a literatorului superior care a fost Swinburne. Mirski o adâncește cu mărturii de traducere rusească. Adevărul ei vine încăodată împotriva acelei prejudecăți care poartă numele de eternul în artă. Cfr. și Hugo Racine, Oscar Wilde versus Thomas Hardy. De cei doi sensaționali s'a aprins universalul, pe când ceilalți doi rămân înconjurați de neîncredere între zidurile țării și am zice aproape, ale vremii lor.

The Times Literary Supplement (an XXIII No. 1163 Mai, 12). e revistă literară engleză cea mai tradiționalistă și deci mai pozitivă. Editată de un Scoțian al cărui nume aproape că nu se

cunoaște și scrisă anonim, ea aduce săptămânal verdicte care rămân definitive și adaugă la istoria literară. Câteva coloane de corespondență sunt singurele iscălite și ele desvăluiesc pe cetitorul englez care dela autodidact sau student până la scriitorul mare sau profesorul universitar înțelege să fie nu răsfoitorul de curiozități sau adulemecătorul de șicane al periodicelor noastre, ci glosatorul oricărei afirmări, paznic al adevărului ce va rămâne. Nu e pildă mai frumoasă de mai frumoasă conștiință critică: în aceste coloane s'au publicat texte rare trezite de vre-o recenzie, s'au corectat date și înviat autori, sau dus polemici și vânturat bibliografie, censurându-se veșnic scrisul editorial pe de-o parte, pe de alta chemându-se în joc autoritatea de căpetenie, și socializându-se astfel întreg scrisul englez spre a nu ajunge nici când bisericuța monomanilor, capriciul sectelor sau desucheala proștilor.

Onestă până la virgulă, simplă și obiectivă, harnică și fără gărgăuni, lipsită de panașe ca și de orice obsesie literaturistă revista e expresia sufletului englez în literatură și ca atare un monument de sănătate și acuratețe.

De aceia cu greu se poate cită ceva din ea pentru streini!... Articolul de fond se ocupă de pildă de Poetica D-lui Abercrombie.

— Un nou roman de James Joyce? întrebă cineva dela noi. — Nu e nici măcar o operă postumă a lui Flaubert. Cine a parcurs cele patru volume de *Georgian Poetry* știe că numitul e printre acei poeți englezi tineri care aproape singuri mai îndrănesc să atace azi teme mari în poezie. (v. deasemeni Gordon Bottomley., De la Mare etc.). Cine cunoaște universitățile engleze mai știe apoi că Lascelles Abercrombie e profesorul de poetică dela Leeds. De curând dânsul a publicat două extrase ale cursului său: „Teoria Poesiei”, și „Principiile Prosodiei Engleze”. Ambele apără două puncte de vedere scumpe minței britanice: poezia ca expresie a armoniei din lucruri; și versul alb ca o putere elementară a inspirației engleze sigilată de geniul Shakesporean. „Cele mai frumoase năzuințe ale noastre sînt îndreptate către „înfăptuirea acestei lumi — a lumii care nu îngăduie abatere „de la ordinea ei, lumea de perfect de coerentă și indestructibilă relație. Noi nu putem niciodată să isbutim în a o realiza. Dar putem să-i dăm versiunea desăvârșită: Un poem e „o versiune ideală a lumii pe care o vrim din adînc; și aceasta „datorită formei. În poezie noi locuim o lume în care deplă „satul nu se cunoaște și totul trăește în siguranța coerenței”.

No. 1166, Mai 22.

Ce e vinovată, de pildă, cronica de față dacă numărul ultim al revistei are ca articol de fond: Literatura Grădinaritului pentru a-i urma subiecte ca: Albii și Negrii în Africa de Răsărit, „Teoriile Antropologice ale lui Archibald Weir” a cărui carte recentă e dedicată memoriei lui Marcu Aureliu; Corespondența

Lordului Lyttelton; Historia Tenisului; Romanticism în Spania; Kilimanjaro și locuitorii lui; Prosa lui Yeats; Gravurile lui Turner; Epitafurile lui Walter de la Mare.

Dela cea dintâi pagină la cea din urmă luăm însă contact cu fețe reale de suflet englez. Cine decât un Englez s'a oprit vreo dată în fața unui bostan? Când aceasta e... hotărât de pe un strat de violete sau o brazdă de talipe — la Hampton Court sânt vreo două zeci din cele mai frumoase specii — iată deajuns ca să umple câmpenișul fermei și vagabondajului. Pope era un mare grădinar. Dovadă Twickenham, faimoasa reședință făcută din banii Iliadei. Englezii au cântăreți ai vânătoarei, pescuitului, în parcul și vila căreia hibrida făptură catolică de eri primea acum prinți de coroană și puternici ai zilei. E drept că poetul gusta mai mult decât cânta legumele! Nu le-a chiar atacat cu universală-i satiră? Clasic, nu-și putea îngădui mesalianțe cu viatura. Când aceasta fu restaurată în literatură, poezia se umplu de verdețuri. Walpole, la crăpat de ziua romantic, trebuia să dea semnalul; și eseul său „Despre Grădinărit“ stă în faimă alături de cel „Despre Pictură“.

Dela grădinărit la Walter de la Mare e depărtare. Omul acesta a stat — până să-și ia locul printre cei 3—4 mari poeți ai generației sale — douăzeci de ani într'un birou de Asigurare; cântăreț al morței, din ce singurătăți a adunat atât ecou? Ultimul volum „Ding-Dong Bell“ (clopote de înmormântare) e un fraget mă-nunchi de epitafe. Moartea e adusă printre noi ca dela o serbare câmpenească. Trei fete bătrâne, Rebeca, Ana și Adelaida, Susanna Fry, cea săracă cu duhul, cerșetori, săteni, dorm în visul poetului. Unul se roagă:

*Nu-mi săpați groapa adânc
Ca nu cumva din somn să tresar
Speriat, și să ies
În aerul proaspăt.*

Dar să ne grăbim către reviste de avangardă. Va trebui pentru aceasta să sărim — nu fără ușurință — peste mult răspânditul, mai mult social decât literar, *Spectator*, care sub conducerea destoinicului John St. Loe Strachey, dă verdicte cumpănite în cele patru direcții ale scrisului englez; *The Nation* and *The Atheneum* fuzioneate de vreo doi ani, și prin aceasta istovindu-se reciproc; și mai ales *The Chapbook*, sprintara revistă a poetului librar Monro, ucisă numai de câteva luni de indiferența publicului pentru futurism și alte apariții „ejusdem grani“.

Acolo citeam pentru prima oară, anul trecut, traduceri din Tristan Tzara și frații săi dadaști, ca specimene de posibilități literare recent înregistrate de Gide; cum și asalturi tinere contra diversilor idoli ai preujdecăței literare albione.

Dela fostul „Atheneum“ distinsul John Middleton Mury — care

alături de John Squire dela „London Mercury“ e desemnat să ia mâne din mâna bătrânului Edmund Gosse destinele criticei engleze — a trecut ca editor la noua revistă lunară *The Adelphi*.

Ajunsă numai la al 12-lea număr, revista și-a și făcut numele, din câteva victorii de critică tradiționalistă.

Una a fost cea din Decembrie trecut cu apărarea romantismului, prin chiar pana directorului. T. S. Eliot — reluând poate pe Lasserre — refuzase în revista sa *The Criterion*, romantismului, vreun caracter estetic propriu. Middleton Mary îl găsește în însăși literatura engleză — tocmai acolo poate unde așa numita mișcare romantică s'a manifestat mai cu indiferență. „Sufletul Angliei e o anima naturaliter romantica... Nu o gimnastică intelectuală sau gesticulație melodramatică, cum a fost în țări latine; dimpotrivă un Romanticism practic, experimental. El păstrează un fel de contact cu izvoarele adânci ale vieții“.

Numărul pe April apără pe Thomas Hardy în care Englezii cred tot atât cât și în Shakespeare. Ori, romancierul cunoscut George Moore, în ultimul său volum „Conversations in Ebury Street“ ironizase pe autorul lui „Jude the Obscure“.

Aceasta a fost deajuns ca să trezească în criticul englez pe polemistul care doarme în publicistica engleză aproape dela moartea lui Byron.

Numărul pe Mai conține tot în scrisul directorului o exaltare a unei piese a lui Berdard Shaw: „Saint Joan“, deasupra Jeanne-i d'Arc a lui Anatole France.

Dar rubrica finală „Multum in parvo“ ne face cunoștință de-a lungul numerelor citate cu o nouă limbă. „Journalese se numește aceea engleză proastă care s'a format cu timpul și-și caută legi fixe, în coloanele ziarelor. Specimene, din ce în ce mai înfloritoare curg. Romancierul Arnold Bennett protestează însă. Dânsul trimete revistei un specimen, care bate pe toate celelalte: E o analiză a piesei „The Way of the World“ capodopera lui Congreve, ieșită din pana savantă a unui doctor dela Oxford, profesor universitar!

The Criterion e cea mai frumoasă revistă engleză. Trimestrială și internațională, ea imită de aproape „La Nouvelle revue française“ și editorul ei T. S. Eliot, revelat în coloanele dispărutului „Chapboot“ ca un aprig răsvrătit, e un mare generos. Găsim la finele fiecărui număr (circa 350 pagini), 5 pagini corp 7 de „Reviste streine:“ americanele *The Modern Kuaterly*, *The Dial*, *The Broom*, *Secession*, *The Little Review*, *Poetry*, *The Yale Review* etc.; germanele: *Neue Merkur*, *Die Weltbühne*, *Vers und Prosa* etc., și corespondență, reviste franceze, italiene, olandeze.

Numărul pe April, conține un eseu nou: „Sufletul într'o sărutare“. (The Soul in the Kiss) al lui Stepher Gaselee. E un început de antologie a sărutului. Pornind dela versuri atribuite lui Plato și trecând prin Bion, Meleayer, Favorinus, autorul ajunge la Pe-

tronius, surprinde pe Aulus Gellus ascultând la o cină de învă-
tăcei, din gura unuia, cum:

*Dacă încă o minută,
Mai ne ține alipiși sărutul
Bietul suflet mi s'a dus
Și iată-mă, vai, mort.*

și pe Angelo Politiano în: „Puella delicatior Lepusculo ac cuni-
culo”, pentru că printre englezi delicvenții să apară mai ales în
persoana lui Marlowe Donne, Shelley și chiar crudul — în apă-
rență — Tennyson.

Maestrul tuturor nu e însă Voiture?

*Mon âme sur lèvres était hors toute entière,
Pour savourer le miel qui sur la votre était;
Mais en se retirant elle resta derrière,
Tant de ce doux plaisir l'amorce l'arrêtait.*

Dragoș Protopopescu

Două noi reviste:

Germane

Două reviste germane, noi în mai toate preocupările de seamă,
s'au evidențiat prin conținutul lor valoros și sistematizat într-o
înaltă și cumpătată sferă de spirit. Și tocmai aceste începuturi
bune au găsit o largă rezonanță în Germania, astfel că și des-
voltarea viitoare a acestor întreprinderi de cultură pare asigu-
rată. Revista „*Deutsche Literaturzeitung*” există de aproape o ju-
mătate de secol, dar se îndreaptă într-o formă cu totul nouă și
sever adâncită spre o cale cât mai largă, desenată de valori universale.
Subtitlul revistei se numește astăzi: „*Pentru critica științei internați-
onale*”. Acest subtitlu prinde în patru vorbe un program de lucru
care atacă și desvultă mii de idei, presupuneri, ipoteze, opere reali-
zate de literatură și vrea să dea critică serioasă, încheată pe
nivelul cel mai înalt. Lumea științifică de azi are nevoie de critică,
căci după sterilitatea pricinuită în mare parte de nepăsarea de spir-
a războiului mondial; după atâtea incursiuni gnostice și apocaliptice
lumea științifică va trebui să ajungă iar în preajma liniștii și a
unei autonomii învingătoare. Așijderea unui colos înarmat cu o mă-
tură de fier, revista aceasta germană își va îndeplini misiunea cea
mai înaltă ca organ de recenzii. Independența revistei e garantată
chiar prin numele redactorului ei: Prof. *Paul Hinneberg*, sub con-
ducerea căruia a apărut și minunata enciclopedie a sintezei timpului
nostru „*Die Kultur der Gegenwart*” (Editura G. B. Teubner, Leipzig).
Comitetul redacțional e compus din doisprezece savanți. Nu lipsește
din înșirarea numelor mari, nici *Adolf von Harnack*, nici *Wila-
morwitz*. Acest colegiu de doisprezece e condus de *Julius Petersen*.
Revista e scoasă de Uniunea Academiiilor de știință din Germania
și Austria și apare de două ori pe lună în editura Walter de Gruyter
& Co., Berlin. Începutul făcut e eminent și totdeauna o promisiune

Caștelul Românesc.

hotărâtă. Recenziile se ocupă de toate ramurile științifice. Într-o anexă se vor publica în mod regulat rezultate de cercetări, congrese, noutăți literare și științifice.

A doua revistă e înainte de toate un organ pentru studii și se numește: „*Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte*“ (Editura M. Niemeyer, Halle). Revista intenționează în deosebi o cercetare cât mai profundă a evoluției spiritului german. În centrul acestor cercetări va sta literatura ca fenomen istoric al spiritului precum și ca loc de pornire pentru problematizarea estetică. Se va urma, pare-mi-se, în privința aceasta teoria lui Wilhelm Dilthey. Restrângerea aproape tradițională a cercetărilor asupra domeniului „literaturii noi” nu va mai fi luată în seamă aici. Înainte de toate, Evul mediu cu minunatele sale monumente literare, din care rezultă atâtea chestiuni de ordin filologic, va fi de acum înainte pentru această revistă substanța multor preocupări în ce privește istoria stilului și evoluția ideilor conducătoare de azi. Dar acest orizont larg al ideilor mari cere neapărat și intensificarea studiilor filozofice, religioase și etice. Acest program încăpător se va realiza cu greu, însă destule forțe s’au pus în slujba unui adevăr, care până azi a fost mascat de neputința științei. După primul an de muncă se găsesc destule valori limpezii în această revistă, al cărei prim volum nu numără mai puțin de 700 de pagini. Primul număr al anului II, e închinat de-antregul istoriei filozofiei germane, iar numărul viitor va înfățișa o sinteză a ideilor în legătură cu Romanticismul. Revista e redactată de Paul Kluckhohn, profesor de istorie a literaturii la Münster, și de filozoful Erich Rothacker din Heidelberg.

Avântul neobișnuit luat de aceste două reviste înseamnă o valoare roasă fortificare a spiritelor științifice din Germania.

O. W. Cisek

Ungurești

Pásztortűz. (Foc de păstor) (No. 5 și 6, 1924).

În fruntea revistei o poezie de Bartalis János: *A jövő dala* (cântecul viitorului). Cităm câteva versuri interesante fiindcă indică cu precizie o latură foarte respectată în tână poezie maghiară contemporană: o sentimentalizare a cugetării:

Hirdessétek az élet örömet,
Mert nagy szomorúság van e világon.
Vigasztaljátok a lelkeket és aljátok sok örömet.
Örömet, örömet hirdessetek, tiszta örömet,
Mert ez egymagában is mindent jelent.

(Vestiți bucuria vieții,
Căci mare tristete e’n lumea aceasta.
Mângâiați-vă sufletele și dați bucurie multă.
Vestiți bucurie, bucurie, bucurie curată,
Fiindcă prin ea însăși aceasta înseamnă totul).

Privim versurile maghiare și tălmăcirea românească, făcută în fuga condeiului. E o enormă deosebire. Mai cu seamă primele versuri au în ungurește o vigoare concentrată care reiese foarte palid în românește. Putem reține în legătură cu aceasta că, în special cuvântul

și fraza de sinteză precisă, sunt incomparabil superioare în limba maghiară așa cum fraza și cuvântul sugestiv e mult superior în românește. Observația interesează mai mult decât s'ar crede traducerea din românește în ungurește și din ungurește în românește. Aceia cari nu cunosc amândouă limbile încă n'au la îndemână tălmăcirea care să poată da o părere justă. Am auzit multe discuții ciudate în această privință, între intelectualii maghiari cari citeau traducerea din românește în ungurește.

Între diferite alte bucăți în versuri și proză, subliniem poezia *Chaos* de Reményik Sándor, unul din cei mai serioși cântăreți ai lirii maghiare din Ardeal. Are unele accente în gândire și ritm care ne aduc aminte vigoarea caldă a lui Nichifor Crainic.

Două studii (Rembrndt și Barrès), serios lucrate, iar la cronici, un foarte elogios articol asupra misterului dramatic al d-lui Blaga *«Zamolxe»*. Cronicarul, după ce discută în fond concepția lui *Zamolxe*, laudă fără rezervă realizarea scenică, montarea și interpretarea ce i s'a dat la Teatrul maghiar din Cluj. Aceleași cuvinte pentru traducerea datorită d-lui Bárd Oszkár.

(No. 6). Este o rânduială de paginație care așază în fruntea fiecărui număr o poezie. Poezii din diferitele ținuturi trec astfel într-o rotație oarecum antologică, fiindcă versurile puse în pagina întâia sunt intenționat subliniate în felul acesta. Dedesubt o paranteză indică orașul sau ținutul scriitorului.

Vom cita la fie care recenzie versurile mai caracteristice din poeziile așezate în fruntea revistei, fiindcă avem astfel prilejul să aruncăm o privire antologică, cel puțin asupra materialului poetic din literatura maghiară din Ardeal pe care ni-l oferă *Pásztorfűz*.

Numărul acesta aduce patru strofe ale lui Tompa László: *Egy kezet keresek* (Caut o mână). Deși poezie de atmosferă, cu versul mai mult sugestiv decât cugetat, bucata cuprinde tot o idee sentimentalizată:

Testvérték után topogat hezem,
De sötét van, s nines senki sem közel.
Mána mea caută (pipăind) mâna de frate
Dar e întuneric și nimeni pe-aproape).

Și sfârșitul:

Ureş a föld, inas a levegő.
(E gol pământul, văzduhul e gol).

György Lojos, unul din maturii intelectuali maghiari, scriitor cu o frumoasă disciplină culturală, publică un studiu foarte documentat asupra elementelor maghiare în literatura germanică.

Cercetarea interesează mai cu seamă informativ.

Într-o povestire din tinerețe Ibsen amintește cu generoase sentimente războiul de desrobire al maghiarilor iar în prefața celei dintâi a lui piese vorbește de unguri. Axel Gustaf Vrgin, scriitor suedez a alcătuit un ciclu întreg din materialul pe care îl dă lupta pentru independență a Ungariei.

O poveste a lui Andersen apoteozează o latură sufletească a maghiarimei.

Material de inspirație, elemente ori momente din istoria maghiarilor, se găsesc cu precizie în Walter Scott, Shakespeare, Marlowe, Ber

Jonson, Swift, Byron, Swinburna (premiat cu premiul Nobel; are o puternică povestire despre eroul 48-lui maghiar, Kossuth). Un și mai bogat material în această privință îl oferă literatura germană.

O informație semnificativă pentru noi, întâlnim în ultimele pagini: în secțiunea maghiară a lui «Ludwig Vögyenreiter Verlag» din Berlin au apărut până acum o sumă de volume din clasicii și moderni maghiari. Excelente condiții tehnice. Prețul unui exemplar variaza între 6–25 lei.

Genius cu subtitlul: revistă a culturii universale.

Semnalăm cu un sentiment de uimire apariția acestei publicații care poate sta ca exterior și alcătuire, pe o linie cu „Gândirea”.

Apare în Arad sub auspiciile Fundației Kölesy, cu redactarea d-lui Franyo Zoltán al cărui nume e cunoscut cercurilor noastre intelectuale mai cu seamă din excelențele traducerii în nemțește și ungu-rește din poezia românească, apărute în diferite publicații.

Cu format ceva mai lung decât „Gândirea”, „Genius” se înfățișează cu un tipar de mână întâi, hârtie bună și admirabile reproduceri de artă.

Afară de materialul pur literar, „Genius” cuprinde cronici din Budapesta, cronici franceze și germane, recenzii asupra ultimelor cărți, o revistă a revistelor străine una a celor românești și corespondențe din multe orașe (și de peste oceane) ale globului.

Numărul din Februarie aduce între altele o traducere reușită a „Elegiei” de Nichifor Crainic, datorită d-lui Franyo, o schiță interesantă prin sarcasmul tânăr, a lui Karinthy Frigyes. D-l Franyo mai publică o serie de traduceri în nemțește din versurile lui Petőfi. Talmăcirea dovedește o muncă grea și conștiincioasă. E păstrat ritmul, sensul și spiritul limbei.

Cu prilejul apariției volumului: „Rina Kincse” de Berde Mária nume pe care l’am semnalat de mai multe ori în diferite recenzii, cronicarul lui Genius subliniază hotărât că în numele acesta literatura maghiară de azi pune nădejdi mari. Și mai cu seamă în ce privește un gen și acolo anemiât: romanul.

Și Berde Mária, profesează cu simplitate profesoratul într-unul din umilele târguri ale Ardealului, Tg.-Mureș. O spunem fiindcă acest mic amănunt aruncă o lumină specială asupra celui caracter de sriitor adevărat, adânc, trăind în sânge, care la noi de pildă nu prea prisosește...

La revista revistele românești, recenzii rezumative ale revistelor: Ideea Europeană, Revista Vremii, Cugetul Românesc, Viața Românească, Lamura, Omul liber (recenzie care dovedește o informație slabă asupra mișcării literare din București) și Gândirea.

Incheiând cu multe cuvinte de laudă rândurile despre această revistă, nu putem să nu o acuzăm apăsător din pricina unei mari și foarte însemnate lacune, în general constatată la publicațiile maghiare, dar mai importantă aci decât aiurea fiindcă e vorba de o publicație care dă o excelentă impresie și vadește pretenții și posibilități mult mai mari decât celelalte: nici o rubrică, nici un rând care să ne vorbească despre lucruri cărora le purtăm un interes mai mare decât tuturor paginilor de informații și cronici străine. E vorba de problemele culturale vii și numeroase pe care le creiază situația specială a maghiarimei în România de azi. Mai sunt pe

urmă acele însemnări mărunte de primă actualitate care dau o oglindă mai sugestivă asupra vieții intelectuale decât multe cronici și articole. Lipsește cu totul și acestea.

Am fi foarte mulțumiți dacă dreptatea acestor observații ar fi controlată de către colegii dela „Genius“ cel puțin tot cu atâta băgare de seamă cât traducerea în nemțește a unui vers de Petöfi.

A Hirnök — (Vestitorul, — publicație creștină, socială, literară și artistică) (No. 6).

E o foaie de familie pentru familiile unde copiii obișnuiesc să-și facă seara rugăciune. Materialului literar e inexistent.

La cronici, un foarte elogios articol asupra lui „Zenolxe“ de Luvian Blaga.

Tot acolo un articolăș care constată renașterea „literalismului maghiar“ în mișcarea literară din Budapesta. Aceasta e în legătură cu accentuarea unui curent pentru literatura de baștină adevărat maghiară care își are leagănul în Ardealul care a dat pe Petöfi, Arany János și Jokai.

O polemică interesantă cu savoare de puerilitate, o polemică de nou testament pe care o naște tot „Zamolxe“. Cronicarul dramatic al unei publicații sioniste din Cluj, vorbind de reprezentarea lui „Zamolxe“ afirmă, sprijinit pe misterul d-lui Blaga că nu ovreii ar fi omorât pe Iisus ci creștinătatea. Această îndrăsneală indignează pe creștinii infocați dela „Hirnök“ cari intervin să apere paternitatea uciderii Mântuitorului.

V. Russu Șirianu

În numărul ultilor, recenzii amănunțite despre :
„Lângă pământ“ de Adrian Maniu ;
„Luchian“ de U. Cioflec ;
„Odiseia“ și „Iliada“ trad. de G. Murnu ;
„Rătăcire“ de Bratescu Voinești !
„Bulentinul Institutului de Literatură de M. Dragomirescu ;
și „Bulentinul „Fundăției Principele Carol“
red. de : Gh. Mușur, N. Crainic și U. Voiculescu.

CARTI

„Memoriale“, de d. Vasile Pârvan. (Cultura Națională):

Un jertfelnic de aur, pe o scoarță albastră, ca noaptea, — astfel volumul „Memoriale“ închis încă, lespede, poartă pe el, simbolic, o inscripție de gând.

Căci cuvintele încheiate de multe împrejurări, roesc—fie într'un cerc mai sever de învățătură: „Gânduri despre lume și viață la Greco-Romani“..., fie în cuvântări: „Dies violaris“ și „In memoriam“, fie în puternice vâsliri de aripi în: „Rosalia“, „Parentalia“ și „Laus Daedali“, — toate, în jurul unei același flăcări închinată. Pe turnurile acestei cetăți de gânduri, care sunt „Memorialele“, se veghează zi și noapte și astfel se scrie aci legea: și din miasma prafului aspru de lumi măcinate; și din tristețea pietrelor cu zei și litere rotunde pe care, lunecos, în caldă bătaie de soare, o vipera le subliniază; și din doruri și vise de paznici, în foișorul cu aerul rar și rece; și din fugă vrăjite, pe apă neagră de cisternă, de constelații...

Cerul spart, preschimbat în livadă; stelele în craie; săgetare în albastru, cumpănire de vase în eter și totuși învăluire de noapte, prăbușire în gol, cu patimă, sete de tăcere... „tot avântul liric, e o inițiere în tăcere“... Din toate misterele vieții noastre, cel mai mare e acel care ne așterne pământului iar pulberea dă cea mai bună cunoaștere a țării. Urmele ei, sunt trepte luminoase pentru gând.

Astfel, d. Pârvan, din trudă ocolită de mulțime, din cititor cu alte rosturi, iscusit, de timp, oaspe la mii de suflete și'n veselie, dar mai ales în tristețiile morții,—lucru care fiecea dă dintre noi se întâmplă numai de câteva ori în viață—polește, cu un larg suflu de poezie.

Limba sa, de o limpeziune de cleștar, înaintează încet, în undă plină și cotropitoare, ca o apă miraculoasă, care însemăntează. E un ritm amplu; el amintește de multe ori Biblia, și în mai noua prelucrare pe Claudel și pe Spitteler. Mai ales de acesta din urmă se apropie d-l Pârvan, nu atât prin imagină, nici prin țesătura temelor, cât prin tiparul sufletesc, în care închiagă gândul și simțirea. Amândoi simt necesitatea materialului uriaș, în turburarea producătoare a creațiunii, indiferent de plâsmuirea cu linii netede ale unuia, sau mai încețate, ale celuilalt.

„Memorialele“ nu sunt numai o desfătare de o superioară calitate. Ele pot plâsmul generații. Asprimea gândurilor înalte, cari dau bucurii de lungă durată, farimițarea cătușelor trecătoare și mărunte, reclădirea zărilor cu altare, gândul metafizic, va deschide atâtor tineri cititori dumuri generoase, largi, pline de un singur soare: al idealismului, de care avem atâta nevoie.

Ion Marin Sadoveanu

Ion Minulescu : *De vorbă cu mine însu-mi*. «Cultura Națională». 1924.

Reiau un omagiu consemnat, prizărit. Într-o notiță bibliografică. Spuneam : «Arghezi și Minulescu, acești misionari ai liricei noastre contemporane...». Cu mărturisirea acestui adevăr trebuie începută și o

recensie despre acești doi poeți. Poziția lirice contemporane pare consolidată. Poate și este. Dar spectatorul de Duminică, curiosul dispus să privească la iarba crescută pe taluzul acestor fortificații să nu se înșele. Binevoiască să-și aducă aminte. Pământul acesta n'a fost totdeauna așa de liniștit. A vibrat într-o vreme de zăngănit de arme și impetuoase înverșunări. Fiecare palmă de loca fost plătită cu sacrificii. Din rețută s'a răspuns cu îndărătnicie. Dar steagul a fost înfipt și victoria lirismului contemporan se poate ceti și 'n anale. Să ne începem deci pelerinajul cu o comemorare a ostașilor acestei credințe. Primul gând, așa dar, la acești misionari și la fapta lor.

Ceeace caracterizează începuturile poeziei lui Minulescu este temeritatea, siguranța de sine, eleganța și firescul cu care poartă armura. E vorba acolo de un marș încontinuu spre alte zări, spre țări enigme, într-o centurie de pelerini, amanți ai acelorași miragii, disprețuind drumul și oboselile, nesocotind indoelele, glumind pe seama cobelor. Rareori un poet și-a mers, mai nepăsător de vecin, mai convins de efortul său, drumul ca Minulescu. Poezia lui arse neghina locurilor comune ce năpădiseră câmpul și din luminișul holdelor crescură și răsunară sub cupola de azur a nămiezii, «Romantele pentru mai târziu». Armonia lor fu așa de cuceritoare că la distanță de un an numai d-l Mihail Dragomirescu prefătă ediția II-a, în perioade legănate de paranteze, ale căror ondulări aduceau foarte mult cu arabescurile fumului de tămâie.

Și cu toată ceata țăitorilor de ison ce se grăbiră să-l îngâne, Minulescu și-a urmat steaua. Minulescianismul, precum bine observă d-l N. Davidescu, și-a trăit traiul și din toată zarva rămase și mai pură poezia lui Ion Minulescu. În virtutea căror drepturi?

O atmosferă într-un totul nouă. Acorduri întâlnite până la el sporadic, capricios, se chemau, se conjugau într-o orchestrație bogată. Teme de un exotism vechment, un verb plin de savoare și noutate, (d-l Lovinescu vorbește pe buna dreptate de «revoluție lexicală») o metrică ingenios returnată din bronzul metricei tradiționale, un vers care deschide muguri nu numai la capătul alexandrinilor, ci și la emistihuri și chiar mai des, o melancolie de trubadur și de pelerin, cântând la toate balcoanele și sărind în șea decum se arată Dulcinea, gonind spre altă nălucă, chemat de altă apă-a-morților.

Intr'un cuvânt ceva, poate mult, din sufletul cavalerului Tristei-Figari, urmărind himerele, dar pururi tineresc, nevindecăt, nealinat.

Poezia lui Minulescu e o poezie de o bogată ornamentație de vaste panouri decorative desfășurându-se, vibrant, în snopul de lumină al unui reflector magic. Dar nu numai atât. «Romantele pentru mai târziu» n'au cucerit favoarea publicului, minoritate și gloată numai cu elementul decorativ. Decorația se irosește, mai curând, sau mai târziu și atâtea arcuri de triumf se vor măcina pentru că podoaba exterioară ne e atrasă de magnetul unei axe lăuntrice. Faldurile togei lui Minulescu nu cădeau pe un corp lipsit de viață. Nu o creație în stil academic. Nu rigiditatea luxoasă a unui erou de dramă istorică. Cât mai curând un biet om, cu un biet corp greu, purtat prin toate părțile sângerând de toate căile, un corp închizând ca pe o pasăre rară un suflet, într-o mică și prețioasă cutie de rezonanță. Acest corp purtă pe el, mai curând niște zdrențe glorioase din costumul ce mai amintea pe fiul de împărat, pornit în lume, în călătoria de cunoaștere, cu sandala

de fier aproape roasă. Dar sub sdrențele acestea de purpură trăia un corp, cu toată experiența lui, Poezia lui Minulescu biruia prin sinceritatea accentului ei. «Romanțele» mai ales, cuceriră prin palpitul acelei melancolii, acelei tristeți care se degajează din toate sonoritățile, din toate podoabele de cari Minulescu agață ceva din umbra sufletului său. Este în «Romanțe» o undă de adevărată și mare poezie, care trebuie căutată mai ascuns. Lirismul romanțelor pentru mai târziu trebuie valorificat, căci numai astfel se poate explica toată vraja lor captivantă. Cu atât mai mult cu cât lira lui Minulescu are mai multe coarde.

Vagul zărilor și melancolia peregrină, setea după tot alte frumuseți nici odată potolită, în cantăția lirică care chiamă odihna peste truda sufletului, se vor mai întâlni și în «De vorbă cu mine însu-mi». De n'ar fi să amintim de cât numai de tulburătoare armonie și de misterul marin din «Cânta un matelot...» și am avea și pentru acest volum corespondentul aceluia vag și aceluia melancolii care se incovoae peste destine și ne sugrumă aspirațiile ca un clopot de seră captivă :

*Cânta un matelot la proră
Și immul lui solemn plutea,
Pe 'ntinsul mării Marmară
Ca 'ntr'o celate spaniolă,
Când orologiul din cupolă
Anunță fiecare oră
Printr'un preludiu de mandolă...*

*Cânta un matelot la proră
Și marea nu-l înțelegea.*

*Cânta un matelot la proră
Și 'ntregul echipaj dormea.*

*Cânta un matelot la proră
Dar ce lunatic l-ascultă
Și cine cântu-i repetă
Din largul mării Marmară
Când mateloții toți dormeau
Și marea nu-l înțelegea ?...*

*Cânta un matelot la proră
Și'n larg, sirenele plângeau !...*

Întâlnim și în acest volum, apoi, acel sensualism din «Romanțe», acel amor de legionar care poposește și apoi ridică tabăra și pornește mai departe. Dar e și o notă nouă care n'a fost pusă, pare-mi-se, în justa ei lumină, care se accentuează în poemele zilelor din urmă, până la recenta «Spovedanie» (Id. Europ. VI, 147) și asupra căroia neputând insista în limitele unei recenzii, o voi indica numai. E comicul, burlescul și de multe ori umorul bătând drumul, așa cum ni-l arată Thibaudet între ironie și milă, între glumă și înduioșare. «Romanța

Rozinci», «Prin gările cu firme albastre», «Pastel mecanic» sunt tipice pentru această latură:

Pe valea Oltului

Sau poate pe valea Prahovei...

Decorul

E acelaș peste tot când plouă.

Si aceleași agonii profane

Schițează orice tren de marfă când vrea să calculeze zborul
Expreselor ce urcă fanta cu grații de aeroplan.

Și dacă am mai aminti și de cealaltă latură ce se desprinde din strofele pentru natură în care varietatea imaginilor multiplică aspectele naturii și le divinizează, am avea schițat un Minulescu complex a cărui întreită hipostaziare ar cere o exegeză mai laborioasă. Și totuși sufletul lui Minulescu cuprinde mult mai multe taine decât se desprinde din armoniile lirei lui cu multe coarde. E în el un demon care-l muncește și-l pornește pe cât mai multe drumuri. Nuvela și teatrul ni lău arătat stăpân pe meșteșug. «Omul care trebuie să moară» avu singurul păcat să cadă pe mâna unor actori asasini. Și-acum: Minulescu se dedică romanului, în textura căruiă aduce pe lângă o cunoaștere adâncă a oamenilor și a vieții, un spirit de acidă satiră și mai ales un suflu de poezie, căruiă nu se putea să nu-i arate și cu acest prilej o dragoste serioasă.

Perpessicius

Drumul cu Plopi de Cezar Petrescu. — „Cultura Națională“:

Despre D-l Cezar Petrescu s'a scris prea mult, prea elogios și prea amical, pentru ca elogiul de acum să mai poată părea cum-pănit și ponderos.

Regretul este al celui care semnează această recenzie.

Literatura d-lui Cezar Petrescu este evidentă ca urul dintre ace plopi care îi mărginesc drumul său.

Continuă sa atitudine de pasionată retrospectivă sentimentală, considerată izolat, lasă impresia sălciei plectoase care își privește etern rădăcinile; raportată la principiile literare ale d-lui Cezar Petrescu și deci transpusă pe planuri intelectuale, ea duce la tradiționalismul său, ceea ce îi acordă prestigiul celei mai robuste unități artistice contemporane.

Totul în această literatură, despre care vorbim, se determină stringent.

Sentimentalismul retrospectiv, degajat din amănunte esențiale pe care se polarizează un moment de viață trecută, i-a indicat genul D-lui Cezar Petrescu.

D-sa nu scrie nici schițe, materia frământată este prea fragilă pentru acest gen. Când scrie nuvele autorul nu se poate scutura de calitățile adevăratului său gen constant, preschimbate într-o nuvelă în defecte.

Și adevăratul său gen este povestirea.

Este singurul fel de literatură care tășnește din miezul amintirii. Povestirea erupe, nu se compune. Nu este un gen artistic, de construcție, ci unul poetic, de revărsare.

Moara lui Iliuș din „Scrisorile unui Răzes“ și *Zăpada* din „Drumul cu Plopi“ pledează pentru aceasta, prin simpla lor prezentare.

«De câte ori în drum spre casă ori incuiat în biurou, cu capul în mâini, atunci când cu urechile astupate de podul palmelor tăcerea hăuia ca într'un ghioc; de câte ori nu și-a urzit singur, în minte, cu vorbe fierbinti, explicația acea așteptată, de care aveau nevoie ca de o eliberare! S'ar fi plecat amândoi deasupra sufletelor, ca deasupra unei fantăini în paragină, unde între mușchi și liane, în ochiul apelor făcute n întuneric, ar mai fi deslușit poate oglindită o bucată de cer».

Acesta este un fragment de autentică povestire (*Zăpada*), care dacă s'ar stabili o erarhie estetică a genurilor, stă cu mult deasupra schiței sau nuvelei.

Aceste din urmă pot fi mai artistice, dar și mai factice.

Arta începe acolo unde începe artificialul și dispăre odată cu el. E tensiune cerebrală, iar nu sbatere cordială. Multiplă și diversă ca viața, povestirea este umană, conținutul ei este adevărat!

D-l Cezar Petrescu este singurul om, care nu se ignoră ca atare, din literatura noastră.

Ceilalți sînt esteti, oameni de litere.

În acest chip, scrisul acestui autor se poate numi instinctual.

De la cuprins care, birue pe cetitor, și până la epitetul mărunț, care ține de observație, totul poartă sigiliul instinctului.

După lectura volumului nu se rămâne cu expresii ca după citirea unui volum de Maupassant (ceea ce nu-l scade pe aceasta) ci numai cu amintirea unor vieți expresive. Iar în fraza d-lui Cezar Petrescu, ca o întărire a unei ideale unități, se arată selecționarea instinctivă a epitetului, cerută de observația acută.

«De două zile, Ion Sărbu întârziea drumul spre casă, ocolind calea cea mai lungă, desfătându-se de legănarea molatică a fulgilor. Aerul proaspăt îi risipea din nări mirosul leșetic al dușumelelor nespălate și al cernelei violete din cancelaria liceului. Deacolo, de la bustul lui Aron Pumnul, cu arama coclită îmbrăcată în vestmânt de zăpadă, calea cea mai dreaptă era pe ulița Armenească, prin piața Halelor, pe dinaintea bacăniei lui Petrov, unde se adună la aperitive ofițerii de la batalionul de vânători. Un sfert de ceas se oprea întotdeauna să ciocnească două țuici, cu sardele înfipte în vârful scobitorii.

Era un popas obligatoriu. Pentru a afla noutățile târgului, Maiorul Steriade, cu pântecul nedeslipit de tejgheaua soioasă, deschiat la gulerul tunicii pătate, povesteă știrile garnizoanei; Ștefănașe, arhivarul prefecturii, noutățile poliției și nenea Tăsiță, grefierul, cele de la tribunal. Madam Petrov, din cutia ei cu geamuri de sticlă, ridică fereastra pe care scria cu litere roșii „Cassa“ și asculta cu luare aminte ținând o contabilitate a evenimentelor mai strict decît cea a seferturilor de cafea Martinica și orez turcesc, din condica cu tarțașele verzi dungate cu negru. După a doua țuică, Ion Sărbu culgea restul înșirat pe farfurioara de porțelan, de degetele grase și cu unghii roșii ale lui Madam Petrov, strecura în buzunar pachetul cu caramelle pentru Lizeta și pornia grăbit în urmă maiorul Steriade îi făcea semn de adio cu paharul, clipind dintr'un ochi, mușcând o scobitoa e în dinții stricați».

În pasagiul acesta e o pildă de autenticitatea observației d-lui Cezar Petrescu.

Cer iertare D-lui Cezar Petrescu pentru felul inabil în care l-am laudat.

Vladimir Streinu

Octavian Goga: Poezii (Cultura Națională, 1924) 306 pagini, 150 lei.

Cultura Națională tipărește într'un singur volum „Poeziile”, „Ne cheamă pământul”, „Din umbra zidurilor” și „Cântece fără țară”. care alcătuiesc opera poetică de până acum a d-lui Octavian Goga.

Credem că pentru orice critic de specialitate reunirea acestor poezii, constituie o adevărată trufanda intelectuală, fiindcă cercetarea operei poetice a lui Octavian Goga în lumina zilei de azi, e cu desăvârșire interesantă.

Dece? Dintr'o sumă de pricini, ce se înfățișază foarte limpede:

1) Octavian Goga e unul din marii consocrați;
2) Peste opera lui poetică a trecut unul din acele decenii care e mult mai mare și mai mult decât un deceniu, atâta sunt de mari schimbările prin a trecut situația noastră politică, socială, culturală și — ma ales, socotim că nu exagerăm — întregul suflet colectiv al nostru;

3) Poezia lui Goga a răsbătut — unele glasuri oarecum micșorătoare au accentuat în sens pejorativ aceasta — cu acea victorioasă violență în toate păturile publicului nostru, fiindcă era sentimentalizarea puternică a suferinței și revoltei unuia din cele mai frumoase și mai însemnate ținuturi românești; pentru că era strigătul fierbinte al unei mari năzuinți naționale.

Numai aceste trei elemente de mai sus, ca să lăsăm de-o parte altele mai puțin însemnate ridică întrebări pe care specialistul le va putea discuta pe larg în cercetări de mai mare întindere; ca simplii recenzenti, noi vom indica doar câteva sugestii pe care ni le dă azi, așezarea alături ale celor patru volume de poezii ale lui Octavian Goga.

În România mică și în provinciile de sub stăpânirea străină de atunci, cu toată aparența paradoxală, o afirmăm hotărît, exista o legătură culturală mult mai intimă decât acum. Se ajunsese la o oarecare stratificare a mentalității și a potențialului cultural pe care prefacerea mare prin care au trecut, le-a încălzit, le-a difuzat. Același lucru în ce privește viața socială. Exista atunci un motor social cu un angrenaj bine stabilit la care revărsările și mișcarea aceea socială asemeni legănării apei din vasele comunicante până ce își găsește nivelul, n'au ajuns. În sufletul colectiv al românismului de-atunci sfârcat de granițe exista un sentiment patriotic precis, în care acel „ideal național” era un mare și profund curent electric pe care fiecare scânteie îl intensifica, creia acele trepidățiuni în suflete, asemeni cazanelor sub presiune.

Azi năzuința s'a împlinit. Idealul e un fapt. Acele elemente înrăitoare ale războiului au înrăit sufletul colectiv orice am spune. Simți

în masele mari ceva de baltă turbure și nu simți mișcarea aceea generoasă în care te poți *încrede*.

Șatunci întrebarea se pune de-a dreptul: care este intensitatea de viață a poeziei lui Octavian Goga, poezie a cărei osatură în linie mare, este esențificarea acelui larg curent patriotic, înfățișarea unei năzuinți naționale, accentuarea acelui intens *românism* dus până și în poezia de pitoresc ori de intimitate lirică?

Este ea dărmată? Este scăzută?

Și mai departe: atunci când efectele acestor prefaceri din viața politică, socială, culturală, transformările prin care trece sufletul colectiv, se vor resorbi și vor îngădui stabilizarea generală într'un sens sau într'altul, care va fi vitalitatea poeziei lui Goga. Care este locul pe care acest mare și unanim consacrat îl va ocupa în literatură. Cu aceasta se pune deci însăși problema istorică a acestei poezii. Poezia intrată cu succes furtunos în viața noastră intelectuală și în marile mase, va pali în fața istoriei literare?

Cea dintâi chestiune rămâne prin ea însăși în suspensie fiindcă pentru a se putea afirma ceva sigur dacă în imediată actualitate poezia lui Octavian Goga are ori nu un alt răsunet, o altă intensitate decât înaintea războiului, ar trebui să se găsească numitorul comun al unei largi observațiuni. Afară de aceasta, e vorba de o atmosferă despre a cărei durabilitate nu putem face nici o afirmație și nu are o însemnată hotărâre pentru cea de a doua chestiune, singura care cuprinde problema de competență a operei poetice a lui Goga: locul și în istoria literară, valoarea sa artistică trecută dincolo de vremelnice, adevăratul ei potențial de creație.

Și în această privință, nu credem că se pot ivi îndoeli: poezia lui Goga își așază piatra sa de veci în istoria literaturii noastre, tocmai prin aspectul ei de *enorm românism* (dăm acestei noțiuni o sferă mult mai întinsă decât în de obște, înțelegând prin el acea amplă însușire de a crea nu numai formal dar și ca fond sufletească, ca motiv de inspirație *poezie românească* dela lirismul viguros patriotic până în cea mai delicată nuanță a poeziei intime, trecând prin diferitele game).

Astfel: „Oltul“, „Noi“, „Plugarii“, „Apostolul“, ciclul cântecelor în cap cu minunatul „Lăe Chioru“, „Clăcașii“, „De demult“, „Scrisoare“ și încă alte câteva, sunt poezii din cele mari, foarte mari, care vor rămâne atâta cât va bate inima acestui popor.

Și vor rămâne nu fiindcă ar fi doar simple realizări a căror calitate *majoritară* le dă o valoare de înțeles general, nu pentru că ele exprimă sufletul obștesc ci pentru că *sunt așa cum sunt, exprimă așa cum exprimă* acest suflet obștesc.

Așa cum sunt, așa cum exprimă, prin avântul lor formidabil, prin sentimentalismul lor fierbinte, prin însușirea de a reda *poezie românească* în crearea acelui pitoresc extraordinar de *caracteristic*, prin acentul lor cald și învaluitor, prin limba cu sonorități de clopot, cu șoptit sugestiv de păpuș și frunză de stejar, ele trec dincolo de valoarea cunoscută a poeziei de inspirație pur băstinașe, ele realizează *artă în sensul ei universal*. O sută de poezii patriotice franceze nu ne interesează, nu ne mișcă, n'avem diapazon pentru ele. Vestita „Marseillaise“ ridică însă parul în vârful capului. Prin accent prin *realizare*, iar nu prin speță, ea capătă valoare universală. Tot asemenea cu poezia națională rusească. Am citit o culegere întreagă cu interes, dar atât. „*Sciții*“ lui Alexandru Blok a făcut să-mi svăc-

nească tâmpilele. Prin *felul* cum exprimă iar nu prin *categoria* pe care o exprimă, sfera poeziei a trecut hotarele etnice. În acelaș fel „Oltul” lui Goga tradus (bine tradus) va da cetitorului franțuz ori rus ca și nouă demența splendidă a entusiasmului.

Tot ca material de simple sugerări vom da câteva indicații mai precise asupra înțelesului pe care îl acordăm acelui *românism* de care vorbeam :

Zdrobită'n praf murea arama
Și codrul chiotea, viteazul;
Iar tu frăține, mare meșter,
Biruitor frângeai zagazul
Și 'mbujorându-te la față,
Treceai prin văile afunde,
Incovoiindu-ți îndărătnic
Mărețul tău grumaz de unde.

(Oltul).

În accentul clocotitor al acestei minunate poezii: motiv de inspirație, sentiment, vocabular, așezare de frază, tot într'un cuvânt, alcătuiește *românismul* în specia lui mai naturală, așa cum e românesc tricolorul, sau imnul național.

Eu vă sărut, păreți străbuni
Pe varul alb scobit de ploaie

De ce-ți ștergi ochii cu cămașa
— Ori plângi, vecine Niculaie?..

(Casa noastră).

Dar, *românismul* reprezentat în aceasta poezie de sentimentalitate proprie, în sens absolut, subiectivă, e tot atât de întreg prin accentul acelei „*turnuri*” de duioasă familiaritate *pur românească*.

Iată, același *românism*, dus până în cel mai formal element poetic imaginea, descripție:

Stăpâne codru crai bătrân:
Mai ții-le tu minte oare?..
— La umbra unui fir de nalbă,
Plângea o floare de cicoare,
Și-un firicel de ismă creață
Se sărute atunci cu Oltul..
Atunci m'am în lume eu,
Feciorul lui Iosif preotul!

(Reintors)

Aci e românesc ca o velință, ca o țesătură românească, ca o priveliște românească.

Am putea înmulți după voie asemenea pilde, dar ni sunt suficiente. Am voit doar să schițăm calea pe care se poate arăta unul din cele mai interesante fenomene de creație: puterea talentului care generalizează valoarea unei spețe tot atât de logic, tot atât de puternic ca și erditul gânditor într'o problemă de teorie a cunoștinții. Și prin aceasta trece hotarul nemuririi poezia lui Octavian Goga.

V. Russu Șirianu

F. Aderca: *Moartea unei republici roșii*; — ed. „Ancora”. București [1924]
 În opera epică a lui Aderca volumul acesta e a treia imagine a tripticului.

„Domnișoara din Str. Neptun” era romanul evoluției unei familii rurale al cărei cel mai de seamă vlăstar — Nuța — slujește cultul Venerei de Suburbie și după o serie de desamăgiri sfârșește, ca o altă Anna Karenina, sub roțile unei locomotive. Dar desigur nu tema interesa. Autorul, e drept, se opriese într'un rând și la răspântia unor capitole: schițase câteva considerații teoretice. Dar fără nici-un prejudețiu: povestirea își urma cursul, oamenii trăiau, se iubeau și se certau, Don Juanii și Wertherii mahalalei își cântau Serenadă sau mureau pentru Nuța și romanul se încheia din destinele acestea mai mari sau mai mici în care până și bietul Avram cel trist pentru că era mai înalt decât ceilalți, își juca rolul cu conștiință.

Cu „Țapul” trecem la un interesant caz de inconștiență sexuală. E o povestire alertă totuși destul de cețoasă, în care verva impudică a eroului și luminile întinse pe care, ades, și le proiectează asupra mlaștinilor ca și umanității din el, ar vrea parcă să capete — cum ar zice Topârceanu — „măreție de simbol”. Nu cumva „Țapul” s'a rătăcit printre noi de pe vremea când Pan, cu picioarele de diavol, modula pe țevi de sirinx?

Și acum iată-ne la a treia fază a tripticului epic al lui Aderca.

„Moartea unei republici roșii” e jurnalul de campanie al căprarului Aurel, acest frate Siamez al autorului. Campanie e aceea din 1919 în contra bolșevicilor unguri și care sfârșise cu ocuparea Budapestei. Ideologia scriitorului întrețese însemnările dintre halte și marșuri cu gânduri izvorite din oroarea războiului, cu înduioșări pentru durerile unanime, cu revărsări de alte zori peste întinsul granițelor. În tendințele ei intime cartea e desigur pacifistă. Marșul căprarului Aurel ca și al oricărui alt militant al epocii noastre, a fluturat deasupra Câmpului lui Marte și ceva din stindardul înfrățiților viitoare. (Cât de ciudat mă gândesc — sună la ureche versurile lui Gri-gore Alexandrescu ce se opun timpilor de fapte strălucite din vremea lui Mircea: „prin științe și prin arte națiile înfrățite, în gândire și în pace drumul gloriei gădesc”).

Din fericire cartea nu e jurnalul unei ideologii, numai. Aceasta-i doar răul necesar. Totul se petrece ca în dialogul preliminar, dintre căprar și critic, care deschide volumul: „pe mine, cercetător al producțiilor de artă, nu mă interesează o ideologie sau alta decât atâta întrucât malul ei a putut hrăni în deajuns rădăcinile acelei plante prețioase, ale cărei flori de artă să tindă a parfuma adâncul veacurilor ce vin”. Ceeace se și întâmplă. De-oarece Aderca e poetul îndrăgostit de locuri și de oameni, îmbătat de peisagiu și gata să cadă la picioarele celei mai rustise dintre Aphrodite. Cu un astfel de suflet, deflagrația sentimentală e chestie de secunde. Și cum, deși în aparență epic, jurnalul e cel mai liric produs al fantaziei, nu e de mirare că dintre paginile acestei cărți, se desprinde ca o frescă cinematografiată de felurite împelițări ale grației feminine. Dar ce caută, s'ar putea întreba pretorul militar al pusteii anului 1919, acest dușman în rochii, a cărui numeroasă prezență nu-și amintește să i se fi semnalat? El știe că Scipio Emilianul izgonise, în Spania fiind, pe cele mai bine de 2000 femei ce se țineau după legiunile lui, și că troianul

Paris ținea în captivitate pe frumoasa Elena. Fără să bănuiască poate că liberul Paris era sclavul captivei Elena, că Achille își pusese scutul în cuiu de dragul Briseidei sau că, spre pildă, Septimiu Sever îngăduise legionarilor să stea în tabără cu soțiile sau concubinele lor. Miturile sunt ale poetilor și ei își pot îngădui orice libertăți cu dănele.

Însoțind pe surorile din Uj-Leta căprarul Aurel vorbește: «Totuși sunt singur și orașul acesta e străin. Ce s'a schimbat de fapt? O administrație. Marile fapte omenesti nu se schimbă în natura lor și oamenii umblă, iubesc, cugetă — de-ar stăpâni ungurii, de-ar stăpâni românii aci. De aceia umblu pe uliți numai noaptea. Orașul e unguresc și ziua mi se pare că sunt un siluitor, un legionar roman pe ulițele grecești ale Alexandriei». Și scriitorul comentând: «Omul care se vedea sub haina militară, era un adevărat trădător. Fetele tăceau prețuind sinceritatea dureroasă a aceluia care li se arăta ca unor surori... Dar nu, căprarul nu era de loc trădător și fetele se îngelau prețuind sinceritatea acestui retor la discreția Dalilei. Căci aceste ispite trebuiesc privite ca tot atâtea aspecte ale poligamismului sentimental, așa de în conformitate și cu temperamentul poetului și cu necesitățile taberii. Dialectica lui e galanteria sexului tare și atâta tot.

Dar ce galerie ispititoare dela Ferenzia din Uj-Leta, la Ilonka din Abony ce apare ca o zeitate refugiată la vie, și până la școlărițele din balconul dinspre Dunăre, dând drumul pe un fir de ață, la două petunii albe — «sufletele lor» — deasupra celor doi călători însetați de aventură și de mister. Dar mitul frumoasei și inexistentii Tanul many? Căci mai presus de peisaj pentru care Aderca are întotdeauna o paletă bogată și afară de paginile războinice din *Înaintarea d. p.*, care nu pot merge până la palpitarea aceea nebună a asaltului din „Le Feu” al lui Barbusse, ceeace realizează această carte e o multiplicare a cultului Afroditei. Și dacă nu suntem în fața a 300 de variațiuni câte ajunseseră, ale Venerii, sunt cel puțin două: O Venus Peristeria cu inocența columbelor și mai ales o Venus Popularea, o Venus dela Syracuse conștientă de „orgolioasa dictatură a cârnii”, nudă și ținând în mână o scoică marină.

Perpersicius

Din viețile sfinților: Spre Emaus, de Mihail Sadoveanu și D. D. Pătrașcanu (Cartea Românească — Buc.) 262 p.

Am prins a răsfoi această carte cu intenția de a-mi îndeplini datoria, făcând o recenzie corectă despre o lucrare a cărei valoare morală și mai cu samă a cărei prielnică venire în zilele acestea ale noastre, eram deplin hotărât s'o afirm cu glas apăsător. Atât socoteam că aveam de făcut, fiindcă „*Viețile Sfinților*” le cunoșteam doar prea bine. Am prins a răsfoi cartea; dar iată că ceasurile târzii mă afla plecat încă asupra ei și a trecut bine de miezul nopții când sfârșesc istoria Sfântului Mucenic Patrocle.

Am oarecum îndrăzneț dar, într-o măsură: firească, pretenție de a mă socoti un cetitor bun și dificil. Acestei cărți li sunt recunoscător: mi-a dat emoție reală și blândă liniștire lectură acestor „măgăetore povestiri” (cum spun autorii).

Mărturisesc că dela o vreme afară de volumele de curând răspânditului scriitor englez James Joice, n'am întâlnit o singură carte printre ultimele noutăți ale librăriilor apusene, care să-mi poată opri ochiul și gândul. Le încep din datorie și le părăsesc cu silă, cu atenția secătuită, cu o tristețe mai mult. Pretutindeni, sub meșteră scrisului, zace aceeași sărăcie de inspirație, aceeași lipsă de generozitate.

Simplitatea și adevărul liniilor mari se pierd.

Și nevoie de cărți bune, câtă avem, o știm și o simțim. Nevoie de pagini adevărate care să tocească chiar și pentru câteva ceasuri colturile juloare pe care viața de azi ni le înfige în suflet, de pagini care să ne fecundeze generos gândul obosit și desorientat.

Tălmăcirea aceasta pe care ne-o dau domnii Sadoveanu și Pătrășcanu din „viețile sfinților“, ne a dat clipe de emoție, mângâiere și adevăr.

Orice intelectual, deci cititor cu o altă osatură culturală, cu o altă carnăție psihologică decât marea majoritate, va recunoaște aceasta. Și va mai recunoaște că tălmăcitorii scrierilor acelor „părinți ai bisericii“ sunt mult prea modești atunci când spun: „în lucrarea noastră care se razimă pe scrierile bătrânilor părinți ai Bisericii, noi n'am pus decât o mică parte, dar am pus-o din tot sufletul, cu toată dragostea și cu gândul că vom folosi tuturor aceluia cari n'au nevoie numai de pâine ci și de cuvântul cel bun“.

Dar această „mică parte“ e foarte mare, căci nimic mai greu decât aceste prelucrări în simplul ale scrierilor simple.

Cu toată garanția certă pe care o dădeau numele lui Sadoveanu și Pătrășcanu, realizările, în această privință, trec dincolo de așteptările noastre.

Ca alegere a capitolelor, o perfectă pricepere — iar ca prelucrare formală, autorii au dovedit o măsură dusă până la măiestrie și o mare știință de a așeza corecțiunile așa fel încât textul să fie ridicat exact în clipe trebuitoare iar unitatea povestirilor să fie păstrată pe de-antregul.

Lungimile, naivitățile și paliditatea coloritului din vechiul text sunt astfel salvate.

Întâlnim în acest chip frumuseți de adevărată valoare ca: „a cunoscut apoi și limba egipteană, cu toate învățăturile ei din veacuri. Și a fost și zugrav ales, având dar să scrie cu colori moarte laudă vie lui Dumnezeu. Iar după ce s'a deprins desăvârșit și cu învățătura evreiască, s'a dus la Ierusalim“.

Sau:

„Și începând dela Moise și dela prooroci drumetul acela a prins a le tălculi scripturile. Și mergeau încet, pe drumul deșert, și soarele asfințise după piscurile Libanului. Iar Luca și Cleopa ascultau și li se umplea inima de nădejde și de dulceață“.

Pasagiu a cărei putere de evocare e de o grandioasă simplitate, rânduri de înaltă frumusețe literară.

Am putea da o sumă de pilde dintr'acestea care arată oarecum taina prin care prelucrarea autorilor reușește să dea chiar cititorului intelectual clipe de adevărată și evlavioasă emoție. E ceva adânc și senin care te cucerește.

Aceasta pentru cetitorul mai dificil, al cărui număr e mai mic.

Cât despre marele public, cu păterile adânci din masa poporului

împreună, socotim că pentru acela cartea este o adevărată binefacere. E cel mai puternic antidot împotriva otrăvirilor stupide ce zac în prea răspânditele reeditări ale romanelor de 5 bani fascicula de înaintea resbelului. Avem convingerea că această „Viață a Sfinților” căreia i-se va da răspândirea pe care o merită, va ieși isbânditoare din lupta pe care va trebui neapărat s'o poarte...

Regretăm foarte că nu putem avea aceleași cavinte pentru ilustrațiile cu care se împodobește cartea: păcat că ele stau alături de un text minunat.

V. Russu Șirianu

Pénétration des idées de l'Occident dans le sud-est de l'Europe aux XVIIe et XVIIIe siècles. (Conferințe ținute la Sorbona și tipărite în „Revue Historique de Sud-Est Européen”).

Sunt trei capitole și anume: *Primele contacturi prin Constantinopol și prin Greci; Principatele române și ideile Occidentului; Viena ca centru al ideilor Occidentului și al spiritului revoluționar.*

Este o expunere în finețe de detalii. Cunoștințele prodigioase și puterea de sinteză mereu tânără a d-lui Iorga îi dau posibilitatea să urmărească și să înlanțuie nenumărate detalii — unele puțin cunoscute sau puțin băgate în seamă — din cari reconstitue substratul occidental mai vechiu, mai puțin evident al vieții sud-estice a Europei. Cu ochiul care știe să vadă dincolo de aparențe, de etichete sau de mască, d-sa recunoaște cecace e mai adânc, mai esențial, mai durabil, adevăratul caracter al fenomenelor. E o lucrare de disociere și de diferențiere foarte delicată, ducând apoi la o sinteză care-ți dă impresia hotărâtă de adevăr și noutate. Dacă ar fi o operă artistică, ai putea zice că, după ce ai privit-o ochii tăi văd altfel universul. Pentru a realiza astfel de sinteze originale, trebuie să stăpânești, ca d-l Iorga, materialul atât de bine, încât să poți plana deasupra lui cu ușurință și înmădiere. Influențele occidentale sunt *plămăditie și contopire* în civilizația noastră, care a primit „sar un très ancien fonds rural de traditions paysannes, toutes les traditions byzantines ou slavo-byzantines du Sud” precum și acele influențe occidentale.

D-l Iorga face să reiasă cât de real a rămas occidentul în Constantinopol, după cum, în sec. al XVIII, acelaș occident mai ales francez, a strălucit la Viena de unde s'a răspândit în Orientul apropiat.

În general, popoarele supuse Turcilor sau vasale, neputând evolua, mai mult încă, civilizația lor bizantino-slavă ruinându-se într-o oarecare măsură și ne mai având destulă vitalitate, sunt conduse și de nevoia de independență și de instinctul lor fin de civilizație și cultură (vezi comparația între Români și Ruși la început. sec. XVIII, pp. 1+2, spre Occidentul cu care au afinitate și spre al cărui nivel tind. În acelaș timp, prin puterea lui de expansiune ideologică, morală, politică, etc. acest occident se infiltrează sau se revărsa peste aceste locuri și în aceste suflete.

Fenomenul de interpenetrație e surprins de d-l Iorga în cele mai mărunte detalii și în manifestările lui cele mai discrete, mai deghizate sau mai neobservate. Forma de conferințe face însă ca aceste expu-

neri să aibă un aspect provizoriu, un stil vorbit și un caracter de schiță cam pronunțat. Să sperăm că ceea ce e nou în aceste sinteze va intra într-o carte generală a d-lui Iorga, câștigând întreaga lor valoare și un temei definitiv, de piatră.

V. Zaborovschi

Ilarie Voronca: Restriști. (Cu desene de Victor Brauner); „tip. Rahova” [1923].

Poemele lui Ilarie Voronca merg pe drumul bătătorit de pașii lui Francis Jammes. E ținutul Elegiilor, cu tânguirea amorurilor divinizate prin suferință, al tristeților „cât pădurile de mari” al celor 29 de ani cărora le pare rău după vremea celor 17 ani. „al preumblărilor prin azur, al reîntoarcerilor oboseite, cu lecturi din Paul și Virginia, într’un cuvânt al adolescenței „pasionată și tristă”, cu dialoguri aiurite, cu paranteze de glumă („când voiu muri — se moare întotdeauna la sfârșitul Elegiilor”), atmosferă romantică, de sigur, dar purificată de retorismul solemn al primilor maeștri; umanizată și coborâtă pe pământ. Prin ținutul acesta a trecut și muza lui Ilarie Voronca.

„Restriști” sunt într’adevăr elegiile multiplicare ale unui adolescent torturat de iubire, muncit de demonul amintirilor, alinat de preumblări, în amurg, în parcuri plouate și desfrunzite, pe cheiuri stinse, pe lângă panorame tragice, cu drumuri prelungite până la marginea orașelor, cu privirea dizolvată în zare, ca și tristețea în propria-i fiere. Versul lui Ilarie Voronca, deslănat și obosit, e instrumentul cel mai potrivit al acestei tânguiri, al acestei melancolii iremediabile, care se lasă ca ceața de toamnă pe străzi și zăbovește. De multe ori ea te prinde în hora ei de scamă și atunci ascuți acorduri de-o elocventă armonie:

*Totuși pe aici, plopii au ascultat, când atâtea ți-am spus,
Și au repetat și ei, ca un ecou, o chemare;
În ochii tăi mi-am înecat lebedele privirii, ca ntr’o mare,
Și mi-am sângerat sufletul, asemeni unui cer în apus,
[Balcon Vechi].*

Confidențele lirice ale lui Voronca se disting, în generalitatea lor printr’o strangulare a rezonanței sentimentale. E desigur un joc. Strunele dau un acord, vibrația abia se pornește și o mână grăbită înăbușe unda sonoră. Alt acord, altă vibrație, altă strangulare, și așa mai departe. Nu e vorba de o pasiune năvalnică amplă, cât de un neoromantism, dacă se poate spune, în care inima își bate pulsul normal și prin aceasta monoton. Și totuși, aceste nebulose elegiace sunt punctate de nuclee puternice care fixează atenția și luminează cu intensitate. Nu e poezie de Voronca, să n’ai o imagine, (nu e vorba de imagina incidentală — „Restriști” — le sunt un bazar somptuos de imagini din cele mai rare), o imagine-axă, care fixează fizionomia fiecărei poeme în parte, imaginea-embriion care rezumă

sensul întregii poezii. Desigur ele ar trebui citate în launtrul poemei, pentru a face dovadă. Voiu indica numai câteva din ele, pentru pregnanța lor:

Păsările tristeții, mă ciugulesc ca pe-o bucată de pâine
[Neliniști]
Gândul tău — ca un țărș în pământ — e în mine
[Sfășieri]
Măinile tale, le simțeam iar, ca pe-o melodie regăsilă
[Preumblări]
Tristetea, ne înecă adânc, ca o luse
[Preumblări bolnave]
Știam că în fiecare suflet desnădejdea, ca un arc de ceasornic s'a strâns
[Panorame]

Sau, și mai limpede, din această strofă caldă și simplă, acest al doilea vers, ca o monogramă sentimentală imprimată în colțul unei pasiuni însetate:

Vino! Pe uliți e frig... Și cioburi de toamnă, reci.
Până când o să rătăcim ca două desnădejdi pe sub ferestre?
Uite, colo e o ceainărie cu geamuri triste,
Să intrăm, ceaiul e cald și ochii bătrânilor dureroși ca o poveste,
[Rătăcire]

L-am nedreptăți însă pe Voronca, dacă n'am aminti și de o altă latură a sensibilității lui. Poemele din ciclul „Lumini” precum „Gânduri pentru Soveja” și „Amurg în munți”, luminează ca un stindard de azur peste toată elegia toamnătică de până acum. Și imaginea parcă se înviează.

Și ritmul parcă ia în piept coasta dură a munților:

Mersul ne va deschide pieptul, ca o secure
sau:
Strigătul sănătos al trenului ne-a deschis sufletele,
Asmeni unui cuțit filele dintr-o carte,
Și tot aerul proaspăt a intrat alb în noi,
Ca niște copii sprinteni în odăi până atunci umede și deșarte.

După cum iarăși l-am nedreptăți dacă n'am stăruî și asupra unor vicii, capricii de poet desigur, dar care nu adaugă prea mult personalității sale poetice. Când am avut prilejul să scriu despre „Povestea omului” a lui Demostene Botez căreia nu i se poate tăgădui prezența unei serioase vine de elegie, am subliniat repetiția suprasaturantă a cuvântului *singur*. În numărul trecut, vorbind de Camil Baltazar, spuneam că singură prezența cuvântului *lumină*, e inoperantă. Voronca are obsesia lui *trist*. E cuvântul blason al acestor trei poeți.

Investigație ar putea fi dusă mai departe. Remy de Gourmont se se distra găsind pentru fiecare poet francez, herbul lexical. Și mai e ceva: Voronca se lasă influențat de o topică și mai ales de o anume turnură eliptică care în românește n'are rădăcini și mai ales displace prin rememorarea cu modelele franceze: „Aici, atât de trist, cântecul cheiului și-al apei” — „Întreba unde serile, unde, viața.” — „Întrebi unde glasul ei, unde surâsul ei”.

Nu e vorba de vreun sfat. Poetul e tânăr și talentat, el va elimina cu dela sine pornire sgura.

Perpessicius

N. Carţoian: *Alexandria în literatura românească. Noi contribuţii. (Studiu şi text)*. Bucureşti, Edit. „Cartea Românească”

În 1919 d-l Carţoian dădea primul său studiu asupra Alexandriei în literatura românească. Necesitatea unei asemenea lucrări mai întinse asupra vestitei cărţi populare, fusese exprimată încă din 1883, de d-l M. Gaster în lucrarea sa generală despre „Literatura populară română”:

„Cercetarea cu deamănuntul a tuturor variantelor şi deosebirilor, precum şi un studiu mai vast, se poate face numai într-o monografie specială asupra Alexandriei române în comparaţiune cu Alexandriile celorlalte popoare, colacionând şi manuscrisele române şi tiparele între dănsese, ceea ce ese din cadrul acestei cărţi”. (pag 26).

Rezultatul cercetărilor d-lui Carţoian stabiliu următoarele concluzii:

1. Codex Neagoeanus (în care se păstrează cea mai veche traducere asupra Alexandriei) nu ne înfăţişează însăşi traducerea primitivă a romanului lui Alexandru Macedon, ci e o copie după un manuscris anterior;

2. Legenda nu s'a tradus în aceeaşi vreme şi în aceeaşi regiune cu Psaltira Scheiană şi C. Voroneţean, ci s'a tradus, poate în a 2-a jumătate a secolului XVI-lea;

3. Popa Ion Românul din Sâmpetru nu e traducătorul legendei lui Alexandru Macedon;

4. Legenda s'a tradus într-o regiune dialectală deosebită de aceea careia aparţinea satul Sâmpetru, probabil prin părţile sud-vestice ale Ardealului.

5. Legenda s'a tradus din limba slavă.

Spre elucidarea definitivă a acestor constatări se îndreaptă studiul cel nou. Carţoian apelează la metoda comparativă a numelor proprii din redacţiunile: română, sârbă, greacă modernă şi din aceea a lui Pseudo-Callisthenes. Această întrebuintare a numelor proprii înseamnă schiţată şi în studiul din 1910 M. Roques în recensia făcută ediţiei din 1922¹⁾ a cărţii lui Carţoian îşi reclamă dreptul de întâietate în aplicarea acestei metode, de care dânsul s'a servit pentru determinarea originii celei mai vechi traduceri române a Vechiului Testament, *Palia dela Oraştie din 1580* în studiul publicat în „Mélanges offerts à M. Emile Picot,” Paris, II, 515-531, apărut în 1913, deci cu trei ani mai târziu decât lucrarea lui Carţoian.

Numele proprii din redacţiunea română reproduc pe acele din redacţiunea sârbească. Câteva exemple:

Redacţiunea română:

Nehtenav
Olimbiada
Calistenus
Atlamiş

Redacţiunea sârbă:

Нехтенавь
Олибиада
Калистеноуш
Атламини

Dacă am fi avut o traducere din greceşte, nu am fi întâlnit în toate manuscrisele proprii păstrate cu fonetismul sârbesc. De asemenea nume proprii compuse din nume comune în bizantină

1) *Dacoromania* I. p. 456.

și neogreacă traduse în redacțiunea sârbă și română: latinul *Bucephalus*, bizantinul *Βουκεφαλός* în redacție sârbă și română *Ducipol*, etc.

Tot în susținerea teoriei expuse de Cartoian vin și frasele stereotipe din redacția sârbă în mss. românești.

„Astfel la episodul nasterii lui Alexandru toate mss. românești adaugă următoarele: «Si-i puseră numele Alexandru, ce se chiamă grecește, iar sârbește *Łopar*, iar rumânește să chiamă ales, că ales era de toti» (17-18).

Se studiază apoi limba textului pentru a se putea stabili regiunea unde s'a scris Codex Neogoeanus. Analogia dintre particularitățile fonetice ale textului, cu acele de astăzi din Țara Hațegului expuse în monografia lui O. Densusianu, îl hotărăște pe Cartoian, să ajungă la concluzia că satul Sâmpetru, unde copistul a scris traducerea, nu poate să fie altul, decât acel din acest ținut. Părerea lui Bogrea,¹⁾ asupra localizării traducerii în Moldova, nu poate fi admisă până la alte argumente mai hotărâtoare, în afară de aceea a câtorva moldovenisme din limba tutului.

Studiul filologic al textului n'a avut desigur alt scop, decât acela de a elucida problema propusă și ca atare, achizițiile filologice se subordonează problemei de istorie literară.

Transcrierea diplomatică a textului, așa cum o cere M. Roques²⁾ aduce de multe ori confuzii³⁾ și e de preferat în asemenea cazuri redarea textului în cirilică.

Pentru o viitoare dezvoltare a capitolului privitor la stratul popular din Alexandria, sau pentru cei care urmăresc asemenea probleme, indicăm răspunsurile la „Chestionarul N. Densusianu“ privitoare la Alexandru Macedon și Blajinii. (Biblioteca Academiei Române, secția manuscriselor).

Contribuțiile noi ale lui Cartoian, izvorâte dintr'o cercetare disciplinată și erudită, aduc foloase reale literaturii noastre vechi.

Gh. Cardaș

M. Sadoveanu: *Oameni din lună*; „Cartea Românească”. (1924), 157 pag.

Romanul lui Sadoveanu a apărut întâiu în „Viața Românească”, iscălit Silviu Deleanu. Dacă nu mă'nșel, pseudonimul n'a fost identificat. Poate că din lipsa unui oficiu de verificare critică, căci lectorii și critica epocii noastre cam plutesc pe oceanul contemporanității, fără de vreo busolă. Poate însă și din pricina operei însăși. Pentru că „Oameni din lună” fac figură a parte în opera cu așa de personale și caracteristice însușiri a lui Mihail Sadoveanu.

Romanul începe în primăvara anului 1921, la Iași, unde locuiește familia Balteanu Iancu Balteanu e avocat, nu face politică sau mai bine zis nu mai face; are o casă mare și cuprinsă în care s'a mutat cu doi înainte de războiu, casă acum îndatorată. Nu e un avocat

¹⁾ Cf. *Romania*, XLVIII, 630-631.

Romania t. 48, No. 192 p. 631.

Cf. Generalul P. V. Năsturel, *Manuscris român din secolul XVII. Viața Sfîntilor Varlaam și Ioasaf*. Buc. 1904.

strălucit dar e temut de confrăți pentru știința chitibușurilor profesionale. Soția lui e o femeie gospodină, muncita de necazurile tot mai frecvente ale vieții din ce în ce mai grea. Traian, băiatul lor, e avocat și lucrează cu tatăl său. Domnișoara Emi, fata lor, e studentă, deci fată de măritat ca mâine. Familia Balteanu duce o viață nestrămtorată, însă turburată din când în când de lipsa banilor. Ratele la Credit, pentru casă se îngrămădesc, rata pianului se apropie; femeile au nevoie de toalete de primăvară. Deaceia și asistăm la o scenă între d-l și d-na Balteanu cu puțin înainte de plecarea bărbatilor la tribunal. D-l Balteanu e incolțit și exasperat. După ședința barbații se întorc, d-șoara Emi servește ceaiul, toată lumea e împacată. D-na Balteanu va înțelege, și procesul ei e câștigat. Emi citește o epigramă contra lui Traian. Părinții se bucură și....

Sunt 35 de pagini de expunere sobră a unui menaj, în primăvara anului 1921, la Iași, un stil sec, expeditiv, de cronică. E ca o descriere a unui ram geneologic a „oamenilor din lună” a personajilor din București, a lui Eudoxiu Bărbat și anturajul său pe care ni-l prezintă continuarea romanului. Desigur că acest menaj putea fi urmărit în cât mai multe din intimitățile lui și enumerația fugară putea fi înlocuită cu tot atâtea dezvoltări de planuri diferite. D-l Sadoveanu l-a vrut, însă, romanul — cronică. Deaceia afară de scena unde am oprit darea de seamă a romanului, totul se urmează în stil de referat.

Scrisul e luminat de caracterizări sumare, de un sobru realisme, punctat adesea de-o ironie discretă. De pildă: „Prin anii aceștia terribili, d-l Iancu Balteanu ieși cu încredințarea că ar fi fost mai bine ca această epocă glorioasă să fie hărăzită altei generații”. Sau „Bărbatul trebuie să înțeleagă el singur de ce-i trista femeia și o doare capul și dacă rețeta trebuie trimisă la farmacie ori la modistă”, gândea d-na Balteanu.

Spuneam: Părinții se bucură și d-l Iancu Balteanu le citește o scrisoare primită dela Eudoxiu Bărbat, un văr a lui din București, profesor pensionar, dedicat bibliotecii, retras și urs, ajuns, după moartea mamă-si, proprietar al unui imobil, pe str. Lepidopterului, aproape de centrul capitalei, imobil răvnit de samsari și misiți care-i turbură liniștea dimpreună cu nenumărați locatari, tocmiți și complici la aceasta. Eudoxiu Bărbat propuse să i se trimeată Traian la București, care să preia însărcinările avocatului Gorceiu și să se ocupe de soarta imobilului.

În felul acesta Eudoxiu Bărbat se putea întoarce în liniște la cărțile lui și Traian ar fi câștigat drepturi asupra casei ce i-ar fi revenit — soții Balteanu înțeleg viitorul copilului și-l trimit. Traian e o fire francă și mai are și avantajul de a se ocupa cu literatura, de-a fi deci mai aproape de inima bătrânului prin înrudirea aceasta a cărturăriei. Bătrânul îl primește cu efecțiune și-l face familiarul său, alături de bătrânul lui tovarăș Siman Iiri, arhivar și Artinia, menajera lui, care uneori îi arde friptura și-i afumă mâncarea, pentru care motive fusese numită astfel, când ea se numea Ana Tulbure. Mediul acesta al cărturarului străin delume „căzut din lună”, locuind în mijlocul acestei case ostile, practicând cultul lui Crinus, a zecea muză, născută din amorul târziu al unui anticar cu Mnemosina, e prezentat cu infinite resurse. Lupta și loturile ce se urzesc în jurul acestei proprietăți, mizeriile ce le îndură bătrânul complicitatea în cele din urmă a lui Iancu Balteanu, câștigat de samsarul Florescu,

sdrobesc pe bătrân care închide ochii împăcat totuși că a avut la capătul lui, sufletul înțelegător al lui Traian. Acțiunea dela București se urmează bogată în amănunte dar ea cuprinde un singur moment. Din tot romanul rămâne mai ales, figura cărturarului absent în mijlocul haitelor de lupi ai zilelor de azi. Snopul de lumină stăruie asupra lui Eudoxiu Barbat.

Aminteam de o anumită ironie care punctează romanul. E în câteva rânduri, ceva mai mult — e pronunțată tendința caricaturală.

Eodxiu Barbat se sfârșește ca un sacrificat. Era parcă tocmît de zei să cadă jertfă. Și romanul se sfârșește. Oamenii din lună e prea episodic ca să fie un roman. Rămâne o povestire, în stil de cronică, o schemă pentru un roman al epocii de după războiu, iar în opera așa de multiplă, dar așa de unitară a d-lui Sadoveanu, prin scrisul obiectiv, rece ca și prin expeditivitatea noastră, se alătură, în oarecare măsură de „Strada Lăpușneanu”, romanul d-sale — cronică din 1917 a d-lui M. Sadoveanu.

De pildă sfârșitul: „Sămbătă, la 9 Maiu, apăru în gangul casei din str. Lepidopterului 14, semnul morții: negru și alb, ceiace dădea bătrânei clădiri o înfățișare de răs sinistru: îngroparea profesorului Eudoxiu Iosif Barbat avu loc Luni, la 11 Maiu, cu totul neobservată și fără nici un răsunset în presă. Tărarul poet ieșean se închise neurastenizat în umbra bibliotecii, c'un fel de încredințare stranie că e fiul mortului, care lucru, după părerea mea de medic, nu prevestește nimic bun”.

Perpessicius

G. Rotică: *Paharul blestemat*, poezii. «Edit. lit. a Cassei Școalelor», 1924.

Dl. Rotică e unul din fiii veselei grădini, răpita de Austriaci în 1777 și revenită la sânul Patriei mome, în anul unirii, în 1918 — am numit Bucovina. Inceputul acesta nu e lipsit de tâlc. Scriitorii ținuturilor, până mai ieri, la străini, au adus în scrisul lor, preocupări naționale, care dacă nu s'au ridicat niciodată până la accentele de poezie sacră ale unui Eminescu — vorbesc de poezia patriotică — n'au înrăurit mai puțin atmosfera literară a zilelor războiului. Octavian Goga a dat semnalul acelei poezii încununată în 1906 și de Academia Română și a cărei diagramă a fost *cântarea pămîntului nostru*. Feciorii lui Apollo cum arzice în vorba-i neaoșă, d-l Rotică, l-au urmat și n'a fost unul care să-l asimileze cu mai multă îndemânare ca domnia-sa. De aceea „Poezii-le” pe care le adună în 1909, în volum sunt o parafrază a temelor din Goga. Pe deoparte ecouri ale stărilor bucovinene dar stinse, cu o lumină rece cum se și cade la un satelit, pe de altă, variațiuni pe tema înstrăinării de sat, de glie, temă așa de frecventă și 'n poezia d-lui Goga. Vocabularul și locurile comune ades le întâlnești în forma originară: „Milostiva slovă”, „la noi e ceru 'ntunecat și floarea câmpului uitată”, „străjer cinstit, ce slab ți-e glasul” (numai că e vorba de un câine!), „un ban de-argint dela împăratul”, „avemu-te în pomenire, pe veci, mărite Craiu” — nu duc acestea la poezia d-lui Goga?

Apoi a venit războiul și poezii noștri au desmintit dictonul. „*Inter arma silent musae*” le era necunoscut. Ce va rămâne din toată febrele lirică a poezilor de cartier general e o întrebare pe care și-o va pune istoria literară. În ori ce caz „Cântarea Suferinței” a d-lui Rotică n'are de ce se teme. Nu va fierbe singură în cazanul cu smoală al răzunătoarelor Pieride. Și-apoi a venit pacea și-a început războiul inimii. *Militat omnis amans*. D-l Rotică ne dă poezie erotică. Pe terenul acesta îmi place să-l întâlnesc. „Paharul blestemat” conține o astfel de licoare. Nectar sau otravă? ca să vorbim în stilul fabulei care deschide volumul. Să experimentăm.

În veritabil amant, d-l Rotică a aninat întreg universul de pantoful iubitei sau ca să vorbesc în nota imaginilor dumisale, de fustele ei:

*Le tine 'n seara asta cum mă gândesc, o ploaie
De foșnete coloră și trista mea otaie
Mi-o umple cu parfumuri, cu grații și mătasă:
Sânt rochiile tale ce le aud prin casă:*

Și după ce descrie două din ele, din care una e străvezie, făcută par'c anume:

Ispitele să poată ochi mai bine 'n lume

trece la a treia rochie:

*Acuma văd a treia pornită la plimbare
Și o femeie nouă dintr'însa îmi apare
Și 'n uliță deodată....*

[Rochiile tale].

Ovidiu avea dreptate: amantul are o sută de motive ca să iubească neconținut. *Centum sunt causae cur ego semper amem*. D-l Rotică e miruit cu semnul amantului. Totul îi e motiv de poezie. Iată, deci practicând ceva din acea contabilitate poetizată la Catul cu săruturile. D-l Rotică adună fără rezultat greșelile iubitei, în vederea „ceasului judecării”:

*Le-adun cu voluptate, iar când sosește ceasul
Greșelile să-ți judec și glas să-i împrumut
Asprimei ce în pieptu-mi gemea nerăbdătoare
Eu ți le iert pe toate ca 'n ziua următoare
S'o iau dela 'nceput....*

[În ceasul judecării].

motiv a cărui esență revine și'n „Și azi ca totdeauna”:

*Și azi ca totdeauna nu știu cum s'a făcut
Că m'am trezit la urmă tot eu cerând iertare.*

și care nu-i alta decât esența finalului din „Venere și Madonă”, final de-o așa de dramatică renunțare în motivarea lui Eminescu.

Ambianța întreagă, apoi, e motiv de poezie. Totul participă la fericirea sau nefericirea poetului. Așa de pildă un dușman neîndurat:

E ușa care 'ntr'una ne strică vraja 'n ciudă,

un amic care înduioșează amintirea poetului e „bătrânul pădurar” care a patronat amorul lui sau un „biet palmaș”:

L-am cunoscut îndată; era un biet palmaș

Ce-și are acolo casa, afară din oraș.

Pe-acelaș drum adese, cu-acelaș lung salut,

Iubirii loc să treacă palmașul i-a făcut.

După cum se vede nu motivele de poezie lipsesc d-lui Rotică. Ceace socotesc că-i lipsește e însăși poezia. Din chiar citatele de până acum se poate remarca o totală absență de fluid poetic. Cu-vântul la d-sa, e opac, plumbos, fără de nici-o rezonanță. Trec peste epitete: *sfânt* e de rigoare. Toate sunt sfinte ca 'n buna poezie de acu jumătate de veac. Apoi epitete șterse care nu fac decât slujba unor picioare metrice, după cum tot metrica cere atributul multiplu și inutil, semn al oricărei absențe critice. Lirismul dumisale e prea facil. Aproape automat. Să exemplificăm.

Iată de pildă a treia strofă din „Citind scrisoarea tristă”:

Și tocmai teama asta din slova ce nu are

Cu-raj să 'mbrace taina ce-și tremură în piept,

Eu simt cum mă vrăjește mai mult decât oricare

Cucărit, ce mi-ar aduce din parte-ți tot ce aștept.

Alăturați acestor versuri care alunecă atâta plăcere și în a căror legănare sensul se ametește, acestelalte:

Frumoasă-i lună când se reflectă

În chiu-ți dulce, viu, amoros,

Frumoasă-i buza-ți când îmi repetă

Cântul iu'irei tainic duios.

sau:

Nici o ființă n'a fost ferice

Trecând în taină p'acest pământ,

Când la lumina-i n'a putut zice:

Iubesc, și sincer iubită sunt,

Și spuneți Intrucât aceste două strofe valsând și ele cu o egală patimă scrisă acum jumătate de veac de soția unui vestit muzician de pe vremuri (căruia îi dedică nenumărate poeme ca „Departee de al meu Soțiu” sau „Stimabilului meu Soțiu”) întru cât, zic, aceste două strofe sunt mai prejos de versurile de dragoste ale d-lui Rotică?

Spuneam că nu motivele lipsesc d-lui Rotică. Iată-l de pildă, într'un acces de fericire („Cânta iubirea 'n mine”) sărind să ajute, „un om

sărman și-un cal care, topiți de trudă, s'opinteau la deal să urce-o grea povară":

*Poenă de greutate căruța sub povară
Și ziua cea frumoasă era o zi amară.
Pentru-amân'toi pe lume, și umărul și eu
L-am pus și-amândurora li-am ajutat la greu.*

Sau iată-l urmărind pe stradă cortegiul trecătorilor în care i se pare că vede tot pe aleasă inimei. Cu alte cuvinte, teme minunate pentru poezia erotică, acele nenumărate nimicuri cu care se poate petici un admirabil cort de purpură pentru amantă. Dar ce folos? D-l Rotică e un primitiv care a învățat un curs de poetică. Oeeace. Il obligă să numere silabele, să alcătuiască picioarele și cum picioarele sunt lungi, d-sa recurge la umplutură. De aici acele stângăcii care dau versurilor sale un efect dubios. d. p:

*...Și ochii mei pe stradă
Nu-și prelungesc, sporită, privirea să te vadă,
Și nici sub pălărie nu-i zâmbetul ce-l vreau,
Ființa ta pe stradă, străine pălării
Mi-o dăruiesc întreagă privirilor pustii.*

Stângăcii provocate apoi și de neobosita d-sale tendință etică. Amorul d-lui Rotică e amorul unui om cum se cade. Ascultați, de exemplu, câteva ecouri de la bal mascat

*Purtând în ochi reflexul simfiriei contopite
Se leagănă în sală, păcat lângă păcat*

Sau :

*Se 'mbrățișau unindu-și nebunele senzații
— Noi singuri la o parte de toți, vorbiam cuminți.*

Și straniu lucru—decenta și cuviința de care abuzează d-l Rotică se întorc împotriva-i. Decența dumisale e obscenă. E de ajuna să spunem ca d-sa e autorul versului :

Și simt că 'n clipa asta mi-ți da tot ce ți-aș cere

ca să se vadă toată inanitatea pudiciției din erotica d-lui Rotică. Lipsit de grație, vorbesc de grația muzelor, d-sa a rechiziționat toate foile de viță cu care și-a acoperit poemele. fără să-și aducă aminte că poezia e goală și nerușinată ca și zburdalnicul Cupidon, copilul alintat al Venerii, vicleanul ce se hărjonește după spusa-lui Eminescu cu copiii, „iar la dame doarme în pat și căruia de te rogi frumos, e în destul de hain să înlăture puțin vâlul alb de peste toate.

Prin urmare, de mi-i îngăduit un sfat, între altele, și mai cu seamă: jos cu foile de viță.

Perpessicius

Dr. Ioan Lupaș: *Istoria Românilor* — București 1923.

Acest manual de școală este de fapt o carte pentru toată lumea. Nicăieri — exceptând volumul IV din Studii și documente ale d-lui N. Iorga — nu se atinge așa de concret, cu degetul aș zice, realitatea unității noastre naționale. Istoria își schimbă perspectiva; la lumina unor mari rezultate, cadrele oficiale se strică, dispar, și adevăratul sens, de multeori ascuns, deghizat, subteran, al istoriei, se arată tocmai prin acele rezultate. Războiul cel mare, realizând România tuturor Românilor, a arătat că o istorie unitară a acestora există. Ea trebuie căutată în alt plan decât acela al istoriei suveranilor și claselor dominate și tocmai în acel plan se va desfășura mai ales istoria în viitor. Istoria tuturor Românilor este istoria vieții comune a unui popor, în aceleași condiții, în aceeași credință: eforturi, nedreptăți, tradiții și scopuri precum și în continuă circulație și interpenetrație de energie de la un cap la altul al teritoriului național. Este de fapt istoria vitalității unui popor, care îmbracă sau purpura regală maghiară sau pe aceea a martiriului, care „sparge” în revoluție sau înfloarește în rafinament politic; istoria unui popor vechiu și fin, dând măsura nobleții sale ori decât ori împrejurările inextricabile ale vieții sale contingente i-o îngăduie; ținându-se de pământul și de idealurile sale ca o plantă ce se lipește printr-o tulpină-rădăcină aspră de stânci mereu călcate în picioare sau zguduite de furtuni. Și atunci ce e mai fundamental, acest fond nesecat al maselor ce se ridică, unitar, la nivelul civilizației și culturii, după ce a pierdut situații politice și militare, elite și privilegii, averea spirituală și materială în profitul altora, ese la suprafață și ni se impune ca adevăratul element al evoluției în aceste locuri.

Mai e desigur și unitatea reală a acestor „locuri”: viața lor comună economică, socială și politică, prin exponenții contingenți, prin elementele de toate neamurile, conduse de necesitatea istorică a „trac-tului” Daciei.

Toate aceste realități sunt prinse și reliefate într'un mod admirabil de d-l Lupaș. E vădit că o altă nuanțare trebuie dată istoriei noastre, alte detalii trebuiesc scoase în evidență, alte accente trebuiesc relevate, asupra altor fapte trebuie apăsăat mai mult de acum înainte. Această nouă nuanțare și schițarea unei noi sinteze, mai apropiată ca ori unde, se vede în cartea de școală a d-lui Lupaș — bineînțeles în marginile atât de restrânse ale unui manual.

În acest sens, cât de interesantă apare, de pildă, grija pătimasă și delicată a lui Șerban Vodă pentru păstrarea ortodoxiei în Ardeal sau și mai mult a lui Brâncoveanu, care scrie în 1701: „Incredințați suntem că Dumnezeu unora ca acestora, cari ocăresc și nu cinstesc legea, întru carea s'au pomenit și înaintea lui Dumnezeu s'au făgăduit, cu degrabă le va răsplăti. Cel ce-și lasă legea sa și poartăte alta, ia plata de la dreptul judecător, Dumnezeu”. (p. 254).

Sentimentul unității naționale și religioase, conștiința națională, efortarea spre ajungerea la nivelul politic și cultural european pulsează când dincoace de Carpați, când dincolo mai tare, dar jocul forțelor se echilibrează repede și orice act național dintr'un loc sau altul devine un act unic, al unei singure națiuni. Acest „miracol” al istoriei noastre precum și sufletul democratic și nobil al poporului nostru este redat cu credință, cu grija adevărului, cu multă dragoste de neam în această carte, pe care ar trebui s'o citească, cred, orice român.

V. Zaborovschi

Cora Irineu : „Scrisori Bănăţene“. Ed. Cultura Naţională, 1923.

În preajma lutului reavăn, care a pecetluit fiinţa firavă a scriitoarei, volumul a venit ca o târzie şi cuminte măgnădere : personalitatea apare mai desluşită din marginea întunericului, decât în lumina desvelitoare a oraşului. De dincolo, însuşirile reale bat cu tărie în poarta adevărului, şi astfel sufletul eţit din unghiul sărac al timidităţii, sparge pojghiţa de izolare, dăruindu-ne prin limpezi clopote de cristal, rezonanţă de intensă şi sinceră simţire.

Călătorim cu autoare, în „Scrisori Bănăţene“ prin răcoroasele afunduri ale Banatului românesc. Fără a ne preocupa aparent de stil, sub înfăţişarea unor scrisori adresate unui prieten (bănuim dela Ideea Europeană, unde au apărut câteva primaoară) cartea aproprie prin abundenţa nestăvilită de imagini şi adevărată simţire. Cu meştesug ne rape în fiecare pagină, ceaţa sură de monotonică caracteristică impresiilor de călătorie, prin zugrăveli de umor sau spirit anecdotice :

„Am fost ieri la Strand—o plajă artificială pe canalul Bega (Timişoara) unde am zăbovit toată ziua. Sunt bai mixte unde se bălăceşte tineretul din ambele sexe, dar nu se lasă mai jos nici babele şi moşnegii şi, printre nimfe brune şi blonde în costume care mai atâtătoare, efebi bronzăţi sau albi, se amestecă bătrâni pleşuvi şi uscaţivi cu ochelari, în costumaşe de copii, matroane de măsură caftastrofale, unele sculptate într-o coajă de burduf sau de harbuz, de nu le lipseşte decât o codiţă răsucită la spate. Stau la mese aşa goi de parca ai fi în carnaval sau aiurea“.

Un colorit specific îl dau cuvintele în dialect bănăţean, poate prea mult folosite. Rând pe rând poposim în inima Caransebeşului sau Timişoarei, cu case obluite şi zidiri învechite sau suntem găsuşti la „paurii“ bogaţi din Torontal, care nu mai tac în vădud de cântece şi şotii.

Din adâncul legendelor bănăţene umbre eroice trec purtând fanarul grafului şi credinţelor bănăţene, pentru care viaţa jertfită în trude cel mai sfânt drept a fost. Bănăţeanul Doda, primarul Prălaescu, sunt căliţi la acelaş foc de mucenici Ardeleleni. Înţeleniţi în istorie.

Povestea clopetelor rechiziţionate, într'un sat pe vremea de grea amintire, a războiului, vorbeşte desluşit asupra bănăţeanului suflet în viforniţa :

„Când Prusiaceul veni să cumpere cu cântarul ceeace avea fond de lege şi de amintire se adună în faţa bisericei tot norodul chemat de cântecul de desnădejde, cel de pe urmă cântec al lor. Fură date jos pe scriptii, le-au chitit în cununi de flori, s'au aprins lumini împrejur. Porohodite şi plânse cu lacrimi, le-au urcat pe trăsuri şi cu atâta bănat le jeliră încât şi soldatul prusiace se înduioşă“.

Vigoarea descriptivă se ridică pe alocuri până la cascadele de lumină sgomotoasă a unui alt cutreerător de poteci muntoase : Calistrat Hogos, trecând prin sufletul iubitor de pline frumuseţi, emoţiuni fericit zugrăvite :

„Dorm sterpele — pietre albe, nemişcate şi nu ştiu ce tristeţeă au cules din lună. Somnul Sterpelor albe. Un ochiu roşu crapă la răsarit; o rujă înfloreşte din noapte“.

La răspântii se agată de stânci castele albe, ruini cuvântătoare de alte vremuri, pe sub zidurile cărora se tânguesc în fiecare noapte stafiile celor zăvorați.

Și, poate, că ea, Cora Irineu, era menită să ducă la bun liman acea atâta șteptată „România Pitorească”, în toată întregimea.

I. Valerian

G. I. Brătianu: *Concepțiunea actuală a Istoriei medievale* (lecție de deschidere a cursului de Istorie universală, cu un apendice bibliografic). *Cultura Națională, București, 1924* — 36 pag. de text cu o bibliografie generală de 26 pag.

„Lecția” d-lui Brătianu lasă o impresie de echilibru, de măsură și de maturitate de gândire; se desprinde însă mai ales o atitudine morală superioară față de misiunea pe care o reprezintă catedra de Istorie universală — misiune de care e deplin conștient. „A cuprinde în cadrul unui singur curs întreaga evoluție a omenirii timp de mai bine de cincisprezece veacuri, a stăpâni și a expune sistematic toată activitatea materială, toată viața sufletească a acestei vremi, atât de îndelungate, ar fi din partea oricui o siluire nefolositoare a științei: numărul izvoarelor crește cu cât ne apropiem mai mult de timpurile în cari trăim, și critica lor devine cu atât mai grea cu cât știrile sunt mai numeroase și mai complexe”. A lăsa deci imaginația, spontaneitatea, talentul, să sburde pe câmpiile nemărginite și fermecate sau grandioase ale trecutului omenirii, e o primejdie, e o greșală, care poate fi foarte gravă ba chiar brutal-nestetică. Rațiunea noastră critică, sufletul nostru, sintetizează a întregului trecut nemărginit, — și urmele lăsate de viața omenirii dinaintea noastră, sunt atât de formidabile fiecare, pot fi atât de infinit nuanțate, prezintă atâtea posibilități, atâtea resurse încât a „critica” izvoarele oricât de mult și de prudent, a analiza ori cât de atent sufletul tău și al altora, sub aspectul multiplelor sale manifestări, și a nu neglija nici una din urmele istorice, nu e o formulă exagerată. Siguranța nu o ai nici aci, bineînțeles, formula absolut obiectivă nu e realizată nici astfel, dar drumul e cel adevărat, cel mai real. Fără scepticism dar cu prudență și modestie, dacă nu mai încerci să faci să rețrăiască, prin subiectivism, prin poezie, epocile și personagiile istorice, în schimb îți dai toată osteneala să realizezi o sinteză cât mai obiectivă din elementele cele mai pozitive pe care le ai la îndemână.

Totuși „nu-i ușor pentru un istoric de a se desface de mediul în care trăiește și care îi dă tiparul inconștient al gândirii” de aceea din sinteza pe care o realizează, istoricul va înlătura factorul subiectiv activ dar nu pe cel contemplativ, în care mentalitatea, tonalitatea și preocupările timpului sunt perceptibile, sunt de fapt normative.

De aci de pildă, însemnătatea ce se dă laturii economice: „un Scholler, un Sonabart sunt tot atât de însemnați pentru istoriografie ca și pentru știința economică”.

Dar și acestea nu sunt la urma urmei decât tot mijloace prin care căutăm să înțelegem, „savoir c'est comprendre” mai larg, mai complet și mai complex, mai încet și mai sigur decât subiectivii; în-

frângându-ne temperamentul în loc să-l potențăm, nu facem decât să amânăm sinteza, care rămâne totuși ultimul nostru scop. O vedem însă mai grea, mai îndepărtată, ne impunem mai mult ascetism al gândirii, mai multă pregătire de erudiție ca s'o ajungem, dar credem în ea; altfel n'am fi decât niște bizari strângători de material, de care orice „suflet“ se obosește.

Așa dar, limitând domeniul lucrului nostru, intensificând completând și adâncind metoda critică, tindem să ajungem la o nouă sinteză, pe care de altfel timpul nostru, ce a răscolit și a pus în discuție din nou totul, ne face s'o presimțim alcătuită din mult mai multe, mai îndepărtate, mai complexe, mai adânci și mai vechi elemente, decât credeam. Lucrurile mari sunt în trecut; ele ne domină încă și toată acțiunea noastră nu e decât evoluția lor. Sociologia, etnologia și etnografia ne-au făcut să vedem la origini baze ale alcătuirilor omenești, forme morale și sociale, cari și acum prezidează, fără să știm, la destinele noastre; economia politică ne-a relevat deasemeni forme cari evaluează înspre viitor, mai repede și mai intens decât cele dintâiu și cari dau o cauzalitate mai aparentă și un ritm perceptibil vieții umanității. Toate acestea ne fac să credem într-o mai sigură și mai adevărată explicare a faptelor istorice, în înlanțuirea lor.

Totuși istoria rămâne ceea ce este: „știința care cercetează și expune faptele determinate în timp și spațiu ale dezvoltării oamenilor ca ființe sociale în înlanțuirea cauzalității psihofizice“ (Bernheim).

Aceste fapte ale dezvoltării umane, aceste acțiuni (singulare, tipice sau colective), nu vor putea fi niciodată privite și studiate ca aștrii cari sunt tot „individual“, dar nu individual durabil și având un aspect general (Xenopol). Individualul istoric e efemer și numai în înlanțuire apare adevărata lui valoare, adevăratul său rost.

Dar ca să concepem aceea înlanțuire ne trebuie totuși forță de creațiune, intuiție, instinct poetic, personalitate. Înarmați cu mijloacele istoriei — disciplină, ale condiției, „ce aspiră să se organizeze științific“ (Berr) — și tot mai stăpâni pe acele mijloace, vom încerca să ne suim pe culmile unor noi sinteze.

Calea este cea aleasă de d-l Brătianu, care se oprește, cu toată sinceritatea, la disciplina unei largi erudiții, al cărui soldat este și în numele căreia a pornit să formeze și alți soldați.

V. Zaborovshi

C. Lacea: *Copliștii Psaltirii Scheiene*; Extras din «Dacoromania» anul III (1924).

Studiul D-lui C. Lacea prin noutatea sa deosebită pune iarăși în discuție chestiunea «Psaltirii Scheiene» studiată și editată în mod definitiv de dl. Candrea în 1916. Rezultatele la care ajunge dl. L. sunt următoarele:

1. Partea cea mai mare a Psaltirii Scheiene, anume paginile 197—530 a fost copiată, cu siguranță, de un cărturar sas care vorbea dialectul săsesc bistrițean.

2. Probabil că întreaga Psaltire Scheiană a fost copiată de copii sași.

3. Constatarea existenței cărturarilor sași cunoscători ai scrierii chirilice.

4. Metafonia lui *a* la *ai* și a lui *u* la *ui* nu poate fi considerată ca o lege fonologică proprie limbi românești, ea fiind o alterație uzuală numai la Sașii care vorbesc românește.

5. Necesitatea unei revizuii a tuturor studiilor făcute până acum asupra Psaltirii Scheiene, precum și a ediției critice a d-lui Candrea.

6. Controlarea ipotezelor bazate pe particularitățile de limbă ale scrierilor noastre vechi și în special ale Psaltirii Scheiene.

După cum se vede rezultatele noi ale d-lui L. vin să confirme cu toată siguranța unele lucruri ce erau până acum numai presupuse.

Așa în 1908 dl. A. Procopovici zicea că copistul care a transcris paginile 20—196 «se pare .. că.. a fost un preot secuesc»,¹⁾ iar dl. Candrea în introducerea ediției sale critice vorbind de la treilea copist al psaltirii, copistul C. afirmă:

«poate chiar să nu fi fost român» (pag. 39 și 43).

Argumentele aduse în studiu, în sprijinul afirmațiilor, provin din compararea fonetismului limbei din Psaltirea Scheiană cu acela al unor texte vechi scrise în partea locului, unde se presupune că s'a copiat, precum și cu alterațiile frecvente la streinii care vorbesc românește.

Studiul de față este însoțit de o notă, datorită d-lui S. Puscariu, în care se discută și vestita criptogramă (pag. 483 a Psaltirii Scheiene). Se analizează cele trei slove din criptogramă, care după părerea tuturor acelor care s'au ocupat cu această chestiune, ar cuprinde anul când s'a scris, s'au s'a copiat textul psaltirii. Dl. I. Bianu presupunea în ediția psaltirii din 1889 că putem citi anul 6990 sau dela Hristos 1182; dl. Gaster²⁾ dăduse anul 7093 (1585); iar dl. Puscariu dă anul 1515. În ultimul număr din «Revue historique»³⁾ Dl. I. Macurek dela universitatea din Praga, ocupându-se de data când s'a copiat P. S. deslegă slovele criptogramei, în același fel cum făcuse și Dl. I. Bianu în 1883, scoțând anul 1482. Dănsul presupune că acele slove reprezintă următoarele litere cirilice: S (dz)=6000, (t)=900 și (tsch)=90, adică 9990=anul 1482⁴⁾.

Prin ipotezele sale, studiul d-lui Lacea deschide probleme noi dar după părerea noastră, încă neelucidate pe deplin.

Gh. Cardaș

¹⁾ Despre nazalizare și rotacism, Anal. Acad. Rom. Secția lit. seria II, Anul XXX, Buc. 1908 p. 34.

²⁾ Archivio glott. ital. XII p. 197.

³⁾ Anul 1924 No 1—3 p. 64—65.

⁴⁾ În studiul dl. Macurek din «Revue historique», s'a tipărit literele cirilice cu caractere latine și tot odată s'a strecurat și greșeli (de tipar, desigur). Deslegarea pe care a voit să o dea el, este cea de noi mai sus.

Vasile Romanescu: „*In Priegie*”, însemnări. «*Cartea Românească*» 1924.

O carte scrisă în vremea războiului. O carte întârziată: paginile de război s'au scorojit de mult în vitrine. Au coborît în subsolul librăriilor și al preocupărilor noastre. Teama eternizării — prin scris — a nebuniei roșii era, astfel, cu totul neîntemeiată. Războiul a rămas azi numai ca temă literară. S'a șters ca o nălucă. Cruzimile lui — văzute prin literatură — nu ne mai impresionează. Literatura războiului rămâne aproape numai istoricului. Ne-au prins, dealminteri, preocupări mai noi și adânci: peste pământul vechilor lupte pășim, acum, spre lupta noastră.

De fapt, cartea d-lui Vasile Romanescu nu este alcătuită din însemnări scrise în pripă, pe marginea tranșului ori în bivuac. Nu sunt pagini de pe front, cu peisagiul negru al morții și descripții înecate de sânge. Războiul îl deslușești nelămurit, doar ca o primejdie care stă înlăuntrul la căpătâiul fiecărui gând. Nu e cea ce numim literatură. Insușirea de seamă a acestei cărți este sinceritatea deplină, care trece deasupra faptelor și oamenilor de acolo, plină și nezăgărnită. Dela început până la ultimul rând, simți neliniștea pe care o așează — ca un zid tare — depărtarea.

Cartea d-lui Romanescu — scrisă deschis, fără prea multe preocupări de literatură — te câștigă prin sinceritatea și omenescul închis, ca sub o lespedă, în fiecare pagină...

al. bd.

Giovanni Papini. *Un om sfârșit*. În românește de Gh. Calinescu. Cu o prefață a autorului pentru ediția românească și o introducere de Alex. Marcu. Ed. „Cultura Națională”.

Limpede tradusă de d-l Gh. Calinescu și cu o interesantă prefață de d-l Alex. Marcu „Un om sfârșit” este cartea cuiva care la 30 de ani își povestește viața și caută să-și lămurească rostul ei. Această întreprindere neobișnuită la o vârstă relativ tânără explică și scuză intrucâtva intemperanța acestei biografii. Autorul povestește cum la 16 ani concepușe planul unei Enciclopedii. Ni se destăinuște munca încordată, nopțile de veghe și toate eforturile la care îl obligă această absurdă activitate. Din fericire felul său e nestatornic și părăsind proiectul unui inventar al tuturor cunoștințelor omenesci, dar neinstruit de experiența pe care tocmai o străbătuse, se avântă în studii de literatură comparată, de exegeză biblică ș. a. m. d. Câte lucruri a putut în adevăr reține acest inimos și fantastic adolescent descoperă Papini tocmai mai târziu când este adus să facă dureroasa mărturisire: „Am ciugulit peste tot, am răscolit toate lucrurile, am atins și mirosit tot ce se poate cunoaște, m'am bătut cu capul de necunoscut, dar n'am adâncit niciodată nimic”. Scărbit la vreme de erudiție, tânărul ajuns între acestea, la vârsta de 20 de ani și vrea pur și simplu să reformeze omenirea. Revista „Leornado” deveni expresia acestei ambițiuni.

Pe atunci pragmatismul american era la modă și Papini se raliaza formulei lărgind-o — sau desfigurând-o până la cadrul unui roman-

tism magic, ca d. p. la un Hardenberg-Novalis. Orgoliul insului este atât de mare încât visează să se substituie oarecum divinității: „Șco-
pul meu imediat era unul singur: să sporesc la infinit puterea voin-
ței mele; să fac așa în cât spiritul meu să poată comanda oamen-
ilor și lucrurilor fără nevoia actelor externe”. Hotărăște — pentru că
nu amintirile literare îi lipseau — să se retragă în singurătatea care
pregătește marile inițieri, în singurătatea unui Zarathustra. Dar nu
mai câteva săptămâni trecură pentru că țelul protetului să se dove-
dească neîndestulător. Se innapoiază așa dar cu inima plină de invi-
nuiri și blesteme îndreptate împotriva sa însuși. De-atunci lucrurile
merseră rău. Autorul simte că vegetează până când recăstigându-și
treptat liniștea își face o listă de merite literare ca într-o cronică
sau un necrolog. Dacă însă Papini nu este altceva — după cum tar-
div recunoaște — decât un polemist și un literator, de ce atâta zarvă
de ce acea nesuferită mizantropie care insultă semenii și contem-
poranii fără nici un rost, la ce bun acel ton solemn manifestând
pentru o misiune superioară care nu ne convinge niciun moment?
Acest om era bolnav. Metafizica sa era un efect de neurastenii. Pa-
tosul său, o nervozitate. Numai un lucru se poate învăța, din cartea
aceasta, în care un scriitor orgolios a ținut să fixeze sterilele sale
străduințe: ce anume *nu* trebuie să fie un om; cu cât mai demnă de
stima noastră este disciplina interioară și adevărata umilintă care
nu se divulgă, care este discretă.

Din punctul de vedere al artei literare „Un om sfârșit” nu este
un roman. Nu este nici o autobiografie în toată regula, pentru că
nu evanimentele vorbesc, ci numai judecățile autorului. Este o operă
de retorică, scrisă clar, cu oare-care coloare, cu oarecare bogăție de
limbaj. Ne-a rămas însă o enigmă până la sfârșit căror calități i se
dorește marele succes al acestei cărți...

T. Vianu

Anthologie des Poètes du Divan, avec une introduction par Pierre Lièvre:
«Le Divan», Paris, 1923.

Antologia aceasta constituie numărul 92 (pe Sept.—Oct. 1923) al
revistei Divanul. Ea apare de 10 ori pe an, sub direcția lui Henri
Martineau. Datează din 1909 și a grupat în jurul ei poeți a căror
operă prezintă puncte de contact pe care a căutat să le lămurească,
criticul dela „Les Marges” *Pierre Lièvre*, în bogata introducere cu
care însoțește antologia. «Divanul n’a revelat un grup care există dina-
inte, în tăcere, cât existența lui a ocazionat o grupare. Nimic care
să semene mai puțin nașterii sau constituirii unei școli, ca acest de-
but”. Școala literară!... Iată un punct asupra căruia revine în dese
rânduri spiritul de introducere a lui Lièvre. După dânsul literatura
franceză n’ar cunoaște decât două școli, pleiada lui Ronsard, și ce-
naclul lui Victor Hugo. Pentru că: „amândouă aveau o doctrină co-
herentă și bine condiționată. Dar, mai ales aveau un poet de o talie
nemăsurată în care se încarnă, cu strălucire, doctrina. Un maestru în
adevăratul înțeles al cuvântului. În jurul maestrului, discipolii con-
stituiau de fapt școala. Ei recunoșteau eminența și superioritatea lui

Cugetul Românesc.

și nu hrăneau decât o ambiție: nu să-l egaleze sau să-l întrecă cât pur și simplu, să-i calce pe urme, să-i semene și să se apropie cât s'o putea mai mult la orice distanță, mai mică sau mai mare, de acest geniu eroic care-i conducea și-i târă".

Ceeace n'a fost, după Lièvre, cazul nici cu unanimitatea, cu toate că Jules Romain deține un soi de geniu, nici cu școala română, cu toate că Fernand Fleuret e un artist incomparabil, nici cu școala fantezistă, cu toate calitățile lui Tristan Derème. Și mai puțin desigur cu Divanul, care totuși a fost amenințat într'un rând să devie o școală — pe vremea eflorescenței talentului lui. Toulet — cel mai eminent poet al grupării „care fără să fie un Ronsard sau un Victor Hugo, și fără să aibă o doctrină formulată, era într'un fel un maestru și prin propria-i valoare și prin autoritatea lui spirituală".

Poeții Divanului sunt tradiționaliști, în tehnică. Ei cultivă rima și numerația silabelor, ritmul, Exclud versul liber; Sunt dușmanii extravaganțelor îndrăznește și se deosebesc în generalitatea lor printr'o anume „distanță de spirit": grație, decență, discreție armonioasă. Ei sunt apoi elegiaci și epigramiști. Tipic e Toulet, pe care Lièvre îl consideră unul din cei patru poeți de întâiul plan apăruiți după Mallarmé, Moreas, d-na de Noailles și Henri de Régnier.

Toulet, era o sensibilitate distinsă, un ironist remarcabil și, în preajma războiului, când succesul lui și trecerea pe lângă tinerii poeți era în toi, a determinat gruparea care își zice fantezistă: „surăsuri amare lacrimi înghițite, zeflemisre de sine și a propriei melancolii"... Așa era Toulet, așa toți ceilalți. După caracterizarea lui Toulet, Lièvre trece la aceea a altor poeți, începând cu cei dispuși. Jean Marc Bernard: „avea un sentiment ales și fraged al naturii, un epicurism delicat, o sensualitate fremătătoare. Avea despre vesnică scurgere a lucrurilor un sentiment profund și delicat, cum trebuie să-l aibă orice mare poet". O strofă a lui ușurează caracterizarea întregii grupări:

*A Carco commè a Derème,
A moi — même,
On nous reproche aujourd'hui
De chanter notre maîtresse
Et l'adresse
D'un beau corps qui nous séduit.*

Iar pentru distincția și melancolia discretă a artei lui:

*Ce soir en com tu te lèves,
O lune, amicale clarté:
Et sous le jardin enchanté,
Tu viens nourrir mes tendres rêves.*

*Plus tard, dans ce même jardin,
O lune, que de soirs encore
Tu chercheras, jusqu'à l'aurore
A me revoir — hélas! en vain ...*

Apoi Jean Pellerine cel mai melancolic dintre fanteziști (Carco, Derème și, tânăr de tot Chabaneix). Urmează o împărțire a celorlalți poeți ai Divanului înobiectivi (sau plastici): Jean-Louis, Vau-

doyer, Emile Henriot, Albert Erlande și în poeți subiectivii (sau muzicali): Guy Lavaud, Alphonse Métérié, Jean Lebrau, Francis Eon. Lavand e mallarmean prin cultul muzicalității și al misterului. Poezia lui se înflorează adesea de o taină care trăște în adâncul ei:

*A l'ombre des bouleaux, des saules et de saulnes
Une eau dort, en quel songe oubliée? Les automnes
L'emplissent chaque année de leurs feuillages morts.
Ils pourrissent, égers lesquifs parmice port,
Puis chamment. Et lents, on peut les vois descendre,
Schelettes qui s'en vont où vont toutes les cendres.
Mains l'eau, qui les reçoit, de ces allumions
Qui purent les printemps et les été, au fond
Debe-même en refait, ô retour, cette vie:
Le fleurs d'un nénuphar sur elle épanomè!*

Am desprins câteva citate din antologia cu fragmente din opera poetică a peste 50 poeți, ca o cât de slabă imagine a talentelor grupate în jurul Divan-ului.

Ea trebuie citită în întregime pentru că fie care aduce o notă personală care nu poate fi înglobată în caracterizările de grup pe care le distinge Lièvre în introducerea lui.

Ceeace însă trebuie spus: volumul e un model de antologie, de o facilitare rară de informație. Cele două rânduri biografice sunt urmate de o bibliografie a colaborării la Divanul și de o bibliografie complete a operei poetului.

Perpessicius

Dmitri Mérejkowsky: *Quatorze Décembre*, roman, tr. du russe. «éditions Bossard» Paris.

Revoluția decembriștilor, pusă la cale pentru 14 Decembrie 1825 în ziua prestării jurământului către țarul Nicolae Pavlovici, e subiectul acestui roman. Ea e plănuită de o mână de vizionari, în frunte cu scriitorul Ryliev și colonelul Muraviev, sub dictatura virtuală a prințului Trubețcoi. Sprijinită pe răscoala câtorva trupe, care înțeleg că trebuie adus la tron Constantin, fratele țarului Nicolae, lipsită de hotărâre și de pătrundere, se limitează la o insurecție în piața Senatului. Insurgenți se fixează în formație de careu, sprijinit pe statua lui Petru-cel-Mare. Țarul dinpreună cu aghiotanții și clerul vin să-i convingă. În cele din urmă se aduc tunuri și piața Senatului e mitraliată și curățată de trupele și poporeni ce se adunaseră. Revoluția e înăbușită. Incep arestările. Țarul Nicolae conduce ancheta, ia interogatoriile, descoperă toate tainele. Conspiratorii sunt torturați și închiși în celulele dela Petru și Pavel. Prin Iulie a anului următor sunt spânzurați din ei: Ryliev, Kašovschi, Muraviev, Bestujev și Pestel. Pentru ceilalți, între cari se afla și prințul Galițin, poate cel mai simpatice și mai omenesc dintre eroii revoltei, se comută spânzurătoarea în deportare și muncă silnică. Galițin va fi urmat în exilul lui, de Marinka soția lui, sub a cărei veghere spirituală se și află tot timpul.

* * *

În linii cât mai reduse cam aceasta ar fi fabulația. Romanul însă e unul din cele mai caracteristice și pentru scriitor și pentru psihologia

sufletului rus, cu arcele lui enigmatice. Conspiratorii sunt niște visionari, drept-credincioși unii, alții alții, toți însă iluminați, plutind între pământ și cer, făuritori de planuri, somnambuli, după spusa unuia din ei, ce merg pe marginea acoperișelor și cad de cum îi strigi pe nume. Așa e „dictatorul” Trubețcoi, ce tremură tot timpul, n’are curajul să fie împotriva revoluției pe care o favorizează și pentru care redactase proiectul de constituție dar care dispare tocmai în ziua răscăleii. Și mai ales așa e Ryliev, exaltatul apostol „literat” revoluției, care nu se sfiește să îndemne la asasinarea țarului pe Kașovski și care dispare de asemeni depe câmpul de luptă.

Timiditatea, reveria, vagul, contemplația, indecisiunea sufletului rus, într’un cuvânt misticismul sub pavăza căruia sufletele se sbat între țărmuri lașității și exaltării, nicăieri nu poate fi mai pregnant surprins ca în paginile acestui roman. Pregătirea revoluției, ajunul de 13 Decembrie, desfășurarea luptei dela 14 Decembrie, în piața Senatului când oștile stau față în față, deoparte revoluția, de alta țarul cu toată puterea lui, nehotărâți și nevoind să înceapă nici unii nici ceilalți dintr’o neînțeleasă dragoste de frate, dar huiduindu-se reciproc, toată partea aceasta, jumătate din roman, se petrece într’un tempo de tragedie bufă, care te-ar îndemna să râzi dar n’o faci de teama unor presimțiri funeste, care se și realizează. Revoluția e înecată în sânge din îndemnul sfetnicilor care în cele din urmă înving rezerva țarului. Protocolul acesta funebru îți îngheață un zâmbet dureros. Și apoi vine al doilea act al comediei: Țarul în calitate de inchișitor. Toată prefăcătoră și ipocrizia lui Tartuffe, tot duhul de creștinească duhovnicie își dau concursul: cuvinte bune, promisiuni, lacrimi, confidențe, tânguiri, săruturi și îmbrățișări, o inundație de bunătate care-l pierde pe Ryliev și-l face să mărturisească totul. (Țarul li dă și batista cu care-i ștersese lacrimile). Ryliev e aici canalia, trădătorul, care denunță pe Kașovski cel ce trăsesse în Miloradovici. Pe bună dreptate Kașovski îl palmuește la confruntarea ce are loc între ei. Și totuși să nu ne înșelăm. Căci al treilea act al comediei schimbată savant în groaznică tragedie, mută pe oameni în purgatoriul inchișorilor. Aici sufletele se spovedesc și se apropie de visul lor. Pe locul spânzuratorei Kașovski ce se crezuse tot timpul un izolat și Ryliev, canalia, se îmbrățișează. Ei vor muri împreună. Moartea îi împacă.

Și n’am amintit nimic de cel mai organizat și mai reflexiv dintre eroii acestei revoluții, de Galițin. Nici de amorul lui cu Marinka, împărțări de suflete așa de proprii romanului rus și petrecându-se într’o beatitudine vecină cu extasul.

Perp.

L’equipage. Roman de J. Kessel. (Edițiunea „Nouvelle Revue Française”).

Goethe spunea lui Echermann că detestă marile opere pe cari le visezi ca tânăr și pentru cari acumulezi mereu amănunte și podoabe fără să ajungi vreodată să faci din ele un întreg, o realitate. Poate că e o manieră a tinereții de altfel, să strângi „material” pentru o operă mare, material discursiv, mai mult decât să trăiești subiecte sau personaje și să le crezi, să le crești încet, încet, până se desprind

din tine ca un fruct copt, ca o nouă lume, reală, vie, ca o nouă substanță evidentă, incontestabilă.

Desigur tinerețea e prea subiectivă în general și natural egoistă de multe ori pentru a obiectivă cu ușurință și cu intensitate. Deaceia un autor tânăr poate mai repede să povestească mișcător, de fapt liric, o poemă — roman, care, parcă s'ar adresa, ca vechile poeme, unui cerc larg de auditori, ce trebuesc mișcați, minunați, răpiți. De fapt romanul însă care se zice că se adresează numai unui cititor, nu se adresează nimănui, sau mai exact nu ține seamă, în primul rând de cititor cu care pare să nu aibă nici un contact direct. El ar fi deci o creație mai necesară, mai meritabilă, și mai necondiționată decât poezia lirică și epică, mult mai mult în orice caz decât teatrul. Cititorul există dar, pus în contact cu lumea creată de tine în roman, singur și în adâncul sufletului său, el se bucură de creația ta și o trăiește, prin fiecare nuanță ce-i dai și poți să-i dai cât de mult. E drept că aceste nuanțe trebuie să aibă o calitate, să nu-ți apară ca *notațiuni* evidente ale autorului, ci să facă impresia că ies din însuși obiectul, personagiul, care trăiește în roman. De aceea trebuie să aibă o caldura, o viață spontană, care îți dă iluzia dezvoltării dinamice din însăși viața ființelor vii din roman, în chiar acțiunea lor, la care iei parte și o trăiești odată cu ei. Desigur că atunci conversațiile personajilor, faptele lor caracteristice nu generale, și purtând pecetea necesară, incontestabilă, originală a personajului și a momentului, sunt mai prielnice efectului de care vorbiam de aceea sunt și mai greu de realizat.

D-I Kessl este tânăr, e poet și e și foarte bun psiholog. Subiectul său e nobil, tratat cu tact, cu fineță, cu maturitate. Notațiunile D-sale de psihologie sunt admirabile uneori și, cu instinct sigur; și fiindcă a ales ca erou un tânăr, foarte tânăr, notațiile de cari vorbiam sunt și foarte adecvate.

Jean Herbillon, aspirant aviator, pleacă pe front. „J'avait vingt ans Malgré les récits qu'il avait entendus malgré un sens assez aigu des réalités, sa jeunesse n'acceptait pas la guerre sans l'habiller d'une héroïque parure que ses rêves avaient tissée“.

E fericit și mândru că pleacă la luptă. „Il reportait sur lui un peu de cet amour et de ce respect“, pe care-l avusese totdeauna pentru cei ce luptau. Nici o îndoială, nici o deziluzie: întreaga admirație superficială, beletristică pentru războiul cunoscut din cărți și de departe. „J'avait vingt ans“. La gară se întâlnește cu iubita lui. Un moment, în tot romanul, această Denise care și dădea un nume fals și al cărui trecut și situație socială Herbillon nu-o cunoștea, nu ne apare vie, reală. „Comme elle était fraîche! Il ne trouvait que ce mot pour la peindre pleinement. Le bouche, la nuque, les épaules étaient comme baignées d'une onde toujours nouvelle. Et sa pensée aussi vive avait le charme changeant de l'eau des sources“.

Așa o vedea — literar, poetic — Herbillon care avea douăzeci de ani, și nu adănea nimic și avea încă un sentiment într-adevăr profund. Totul se petrecea la el în partea sufletului moștenită sau primită dinafară, în sufletul mediului, al vârstei sale, al categoriei sale biologice și sociale; sufletul său de altfel nu e niciun moment activ, nu construiește, nu reacționează realmente, nu ajunge nici un moment deasupra jocului orb al instinctelor, prejudecăților, sentimentelor, ideilor admise. Cu toată purtarea lui frumoasă în război,

cu toată onestitatea lui sufletească, Herbillon nu e un erou, el e un copil sau un tânăr simpatic și banal.

Denisa (numele fals) îl adoră. Autorul ar fi făcut bine să ne spună de ce, să ne convingă; probabil însă că ea-l iubea pentru tinerețea lui. Cât despre el „saus Denise, il eût manqué à son départ une nuance chaude“ și ca să-i arate cine e el, dă un ordin fratelui său „plus militairement peut-être qu'il ne l'aurait voulu“.

Herbillon e tânăr, e egoist, teatral. Despărțindu-se de amanta sa „il mit une grâce voulue, tellement le souci de bien tenir un rôle se mêlait à son émotion“. Acea emoție era desigur foarte slabă, căci Herbillon nu regretă nici familie, nici pe Denisa, el se gândea la spectacolul războiului care-i va face cadra persoanei sale, avea conștiința „de ses avantages nouveaux“.

Indată însă în tren, Herbillon e din nou pradă mecanismului său. Scoate o pipă „qu'il jugeait indispensable à l'esthétique de son personnage“ și începe să încerce să hipnotizeze o tânără femeie din compartiment. Liberul exercițiu al funcțiunilor vitale, fericirea de a trăi, într'adevăr, dar cu un aspect cam caricatural și fără nici una din preocupările sau nici unul din sentimentele adânc omenești, dureroase sau fericite, cari dau greutate, relief, pecete ideală de umanitate, care ne mișcă, și ne leagă de un personajiu de roman, ca de partea cea mai adâncă sau mai ideală a sufletului nostru.

E în orice caz un altfel de om decât eroul lui Kuprin din „Duelul“ care se urmărește pe el însuși ca pe un erou de poveste sau roman în ceea ce face sau în ceea ce visează, ca și Herbillon, dar care e în stare să spargă conventionalismul său, să iubească până la aberație sau sacrificiu. E o altă lume aci. Herbillon nu iubește pe nimeni e dincolo de limitele egoismului: la părinți nici nu se mai gândește iar pe iubita lui o înșală chiar în trenul, care-l ducea de la ea pe front. Avea un moment îndoială: „Elle (Denise) se montrait si douce et si fidele. Allait-il la tromper, à peine quittée?... Il serait au front demain. N'avait-il pas droit à toutes les faiblesses? Il enlaça la jeune femme qui ne résista point“.

Dar tânărul, cinic de cinismul tinereții, nelmpedat nici de idei, nici de sentimente mai profunde, e poet. El simte adânc și frumos că trenul intră în regiunea frontului „Doucelement, tendrement presque le train avançait comme s'il devinait que l'être humain devenait désormais tres fragile“. Un moment de îndoială, de teamă apoi chiar de ură pentru Denisa, care nu l-a reținut de la această primejdie, de a căreia monstruoasă grozăvie are, fugitiv, conștiință. Aceasta îl face să vadă mai adânc și în legătura lui cu Denisa—pe care o suferă oarecum, fără să-și dea seama—și să se îndoiască de această iubire. Misterul cu care-și înconjură ea ființa i se pără un semn „de méfiance et de froideur;“ se simți singur și „j'ai peur, songea-t-i malgré lui“.

Am insistat asupra începutului, fiindcă ni-l arată pe Herbillon foarte clar. Ajuns pe front găsește pe acei „supraoameni“ dintre cari căpitanul, tânăr ca și Herbillon, reprezintă tipul desăvârșit al ofițerului brav, bun camarad, leal, iubitor și binecrescut, elegant și pasionat. Dar și el e acelaș mecanism nuanțat, și în acelaș timp superficial: „c'est une bonne recrue“ gândește el despre Herbillon „Sans s'apercevoir qu'il appliquait cette louange bien plus au jeune sous-lieutenant qu'il avait été“.

De altfel pe toți acești oameni, Herbillon îi vede și simte tot literar: „leurs jeux chantaient leurs aventures.... Lui entraîna, seulement dans l'épopée“. Autorul însuși ne descrie pe toți eroii de epopee, camarazii lui Herbillon, oarecum *prealabil* și în afară de faptele sau vorbele lui. E o descriere mai mult exterioară, care-i conturează fără să ne facă să-i vedem chiar sau să trăim cu ei.

În mijlocul lor, după ce tânărul nostru erou s'a amalgamat cu ei, apare un nou venit, un om altfel decât ei, Maury, matur, fără eleganță, dar, ne-o spune autorul, mai cultivat, mai adânc. El e împins pe front de dorința să placă femeii sale, pe care-o adoră și o idealizează. Se întâmplă însă ca această femeie să fie tocmai Denisa. „Hélène Maury de son vrai nom“—și atunci romanul se precizează în ființă. Herbillon e atras spre Maury întâiu dintr'o elegantă compătimire, apoi prin personalitatea însuși a celui de al doilea. Își vorbesc de cele două femei—care e una și aceeași—și nu-o recunosc nici unul nici celălalt, atât de mult e pentru fiecare numai o expresie a visului lor subiectiv. Maury e de fapt un naiv, cam „livresc“ și el. Vorbind despre căpitan spune „Mais je l'aime déjà. Il porte une limpide noblesse qui ne peut tromper“. Pe soția lui el o vede idealizată, estetizată; cât despre Herbillon, care știe că „Il est des femmes pour tout. Aux unes le désir, aux autres la tendresse“, el vede în Denisa toată dulceața tânărului corp, care „doublait son flanc d'une chair douce“. El are pentru ea fraze de poezie ușoară „ce corps lui était doux et chère cette tête ardente“. Maury e în stare să moară sau să bea băuturi tari pentru Elena „(C'est ainsi qu'on plaît au, femmes, n'est ce pas? Intreabă el naiv) iar Herbillon, în momentele mai glorioase, ar dori ca Denise să fie de față să-l vadă, pentru ca s'o orbească cu meritele și frumusețea lui.

Deocamdată, Herbillon, prin fatalitatea sentimentelor lui, ajunge tovarășul de aeroplan al lui Maury, formează cu el *echipajul*: Maury e pilotul, Herbillon observatorul. Viața lor se amalgamează, ei devin o singură ființă întocmai cum Heléna și Denise eră o singură femeie. Frumoasă tragedie, unde noblețta, bravura, iubirea se amestecă și se luptă cu trădarea, cu minciuna, cu joshicia.

Cei doi presimt situația, o prind din mici amănunte și bănueli, apoi Herbillon are siguranța, ducându-se în permisie la Paris, să transmită o scrisoare soției lui Maury care e—după cum ne așteptam Denisa, cu care deoarece lăsase scrisoarea pe ultima zi—se întâlnise tot timpul șederii la Paris. Aci lacuna inexistenței Denisei devine dacă nu supărătoare, întristătoare. Nemotivarea adorării sale pentru amant, a insensibilității și feloniei față de bărbat, căruia îi scrie așa încât acela poate păstra, iluzia că e iubit, face ca Denisa să ne apară antipatică, detestabilă, mai mult încă: nulă, stupidă, animalică. Dar se poate ca autorul să fi vrut să facă din femeie, un element care determină frumoasa și nobila tragedie a celor doi luptători!

Deși sentimentul de cinstită revoltă a tânărului aspirant ar putea fi crezut cam artificial—de altfel el determină, deslănțuiește tragedia. Tot cam teatral și tot cam deasupra adevăratei conștiințe deci cam exagerat și în acelaș timp lipsit de soliditate și adâncime, sentimentul lui de cinste e însă cel mai esențial ființei sale. El se va trăda, Maury va lupta să nu înțeleagă și la urmă, în înaltul cerului, pe când erau incolțiți de dușman și condamnați, Herbillon va împreună mâinile ca să-i ceară iertare, înainte de a răscumpără prin moarte, greșala nevoită, dar pe care nu și-o iertase însuși nici o clipă.

Aşa superficial cum era, tânărul erou avea toate sentimentele nobile ale tinereții curate. În seara chiar a decorării sale de pildă el ascunde cu mâna crucea de pe piept, la apariția—in drumul său a unui detașament de infanterie, care tocmai eșia din tranșee, obosit și desfigurat. Opera D-lui Kessel, care a vroit să fie sinteza romanului de acțiune cu cel pur psihologic, al timpului nostru,—ne dă nn subiect de războiu neașteptat de frumos, de uman, de tragic dar în același timp nobil și curat, ne dă notațiuni de psihologie de tot remarcabile și un stil poetic delicios și fin. E una din cărțile frumoase și folositoare, căreia îi lipsește ceva mai multă adâncire și maturitate pentru unul din bunele romane ale timpului nostru. În orice caz „l'Equipage“ trebuie citit și, după părerea mea, ar trebui și tradus în românește. Aceasta ne-ar face să vedem marea faptă complexă a războiului și sub o altă față care e reală și care va alcătui farmecul acestei epopei trăite de noi toți, peste veacuri.

V. Zaborovschi

Revoluția în aprecierea artelor plastice. — Părerile lui *Goethe* despre arta italiană s'au învechit de mult. Cetitorul cultivat surăde astăzi când aude despre o slăvire a lui *Raffaël*, care totuș rămâne un centru de porniri artistice în ce privește forma și împărțirea spațiului. Cea mai nouă descoperire a misticismului catolic a apropiat omenirea și mai mult de primitivii italieni ca teoriile lui *Ruskin*. În ultimul timp însă multe părerii au răsturnat toată concepția artistică de până acum, scoțând pe drept toate teoriile estetice din preajma artei pure. Și numai astfel, măreția stilului gotic s'a putut apropia pentru totdeauna de omul modern. Numai cu ajutorul unor ipoteze de generalizare, *Wilhelm Worringer* și *Karl Scheffler* au deschis poarta atât de grea după care s'au ascuns până acum multe chei ale unui tezaur fără de margini.

La noi în țară nu se prea știe despre aceste fapte cu toate că nu sunt de eri. Din cauza aceasta, Expresionismul a rămas neînțeles. (Nu mă gândesc aci la realizările acestui curent, ci la posibilitatea lui artistică). Și tot din cauza unei lipse elementare de orientare, chiar celebrii noștri cărturari se falsează parcă cu nepriceperea lor. Dar nu sunt pricepute nici alte precizări foarte simple, care pornesc însă dela o apreciere nouă a artelor plastice.

Un citat ne va ajuta să răzbim mai ușor printr-o întreagă pădure de idei, care a început să răsăre de abia acum douăsprezece ani.

„În Europa s'a creat artă mai valoroasă între anii 500—900, decât dela 1450 și până la 1850“.... Și chiar dacă cea mai bună artă bizantină făcută între secolul al 9-lea și al 12-lea, nu poate sta tocmai alături de aceia a secolului al 6-lea, totuși aș vrea s'o așez peste tot ce i-a urmat mai târziu chiar, peste minunatele opere din timpurile cele mai slăvite ale Egiptului și ale Greciei“. „Dela ultimul pisc, care se numește *Giotto*, unda cade încet, dar neconținut: *Giotto* e începutul unei mișcări care tinde la imitație și la o comercializare a simțămintelor. Mulți au fost victimele acelei molime ciudate și mari, care se numește renașterea clasică“.

Aceste aprecieri, pe cât de riscate pe atât de îndreptățite într'un organic întreg de laude și acuzări, sunt luate din cunoscuta carte

„Art” de Clive Bell, care a apărut în anul 1912 și a fost de curând tradusă și în limba germană de către criticul Paul Westheim. (Sibyllen-Verlag, Dresda). Pentru Clive Bell, Giotto nu înseamnă un început, ci sfârșitul artei adevărate. Susținerea aceasta e un salt mortal pentru toată istoria artelor de până acum. Și e o piatră peste care vor cădea mulți, cu toate că Evul Mediu cu tendințele sale artistice câștigă, încă de acum douăzeci de ani, un loc tot mai mare și mai absolut în ce privește judecarea valorilor de bază ale artei moderne. Drumul artei dela Trecento și până la jumătatea secolului trecut, adică până la „moartea oricărui adevărat simț artistic” e luminat apoi numai de figura lui Cézanne, „acel Columb al unui nou continent al formei”. (Aceasta suprataxare a lui Cézanne nu ne miră în cazul de față; nu înseamnă o disonanță după un șir atât de nesfârșit de negațiuni). Învățătura lui Bell e destul de empirică, destul subiectivă, dar rămâne, între altele, o piatră ce înseamnă un nou kilometru pe șoseaua unui tărâm de răzvrătire.

În ce privește această admirație superlativistă pentru arta bizantină și arta italiană veche, mai cu seamă a aceleia din Dugento, Clive Bell nu mai dibuește singuratic. O carte nouă a marelui savant suedez Oswald Sirén, care acum câțiva ani a publicat și cel mai bun studiu asupra artei florentine a secolului al paisprezecelea, pătrunde într-un domeniu aproape necunoscut. Glorificarea lui Cimabue n'a fost susținută până în prezent de cunoștințe suficiente de legături destul de trainice, astfel că noua lucrare „Die toskanischen Maler des 13. Jahrhunderts” (Editura Paul Cassirer, Berlin, 1922) va sluji, de sigur, mult credinței noi în primitivi și în spiritul curat al artei lor. Atitudinea lui Bell pornește dela o estetică nouă a formei, care se împotrivesc mijloacelor realiste, pe când Sirén vede în pictura italiană a secolului al 13-lea „o transpunere artistică a impulsului spiritual și a emoțiilor în ritmuri de culoare și delinie”. Tocmai pictura acestui secol a fost săvârșită, mai mult ca oricare alta, numai prin inspirație fanatică și nespuse de vie, precum și printr-o tehnică de cea mai mare spontaneitate”. Sirén întreprinde chiar aci fixarea unei paralele între arta primitivă și arta cea mai nouă, spunând că amândouă devin sterile când expresia lor abstractă nu se razimă pe intențiuni formale destul de intuitive. Pentru arta toscană a secolului al 13-lea, Sirén recunoaște baza tendințelor inițiative în mișcarea franciscană, pe atunci nouă, dătătoare de impresii proaspete. Francisc din Assisi „e ultima flacără puternică a Evului Mediu”, nu însă, cum credea altminteri și Henry Thode, prima lăcrare al spiritului Renașterii.

Astfel, pentru Sirén, Cimabue e ultima ridicătură a unei linii medievale de evoluție, nu însă punctul de pornire al unui nou spirit pictural, așa că apropierea de teoria lui Bell devine neapăra tot mai evidentă. Și Sirén întărește substanța acestei convingeri printr-o minunată inițiere în dezvoltarea picturii toscane din Dugento, scoțând în relief școlile din Lucca, Pisa și Florența, fără a neglija în întregul organic al descrierii cele mai importante teme tratate, adică crucificările și scenele din viața lui Francisc.

Oswald Sirén a găsit chiar un fel de orânduire pentru șirul tablourilor din secolul al 12-lea, adăugând părerilor sale atât de originale, valoroase descoperiri pozitive, care vor răzbate în largul istoriei artelor plastice chiar dacă teoria marelui suedez va fi cândva definitiv combătută.

(Va urma)

O. W. Cisek

Alphonse Séché: *Le dictateur*, «ed. Bossard», Paris. 1924.

Evenimentele politice ce se desfășoară în Italia și pare-se criza fascismului sunt un bun prilej de a începe cu citatul următor din acest quasi-tratat de strategie a dictaturii, luat și e la rândul-i din cartea închinată fascismului, a lui Domenico Russo și în care e vorba de tergiversările și ezităările lui Mussolini: «El trece cu o ușurință deconcertantă dela tonul intransigenții la acela al toleranții și invers. Viitorul fascismului depinde de rezolvarea antinomiei pe care o revelează discursurile lui. Două concepții de stat par a se alternă, din Noembrie 1922, în spiritul lui. Într-o zi e vorba de statul fascist, rezervând fascistilor, responsabilitățile guvernamentale și beneficiile conexe! A doua zi, e vorba de stat pur și simplu, deschis tuturor claselor și utilizând toate competențele». (pag. 130). Acestor îndoeli i-au urmat însă acte categorice, care l-au trecut în rândul dictatorilor. Căci puterea dictatorului se alimentează din două izvoare: voința de putere personală și voința de putere a colectivității — imperialismul național. Astăzi obiecțiunea lui Domenico Russo se pune din nou. Se poate vorbi de o criză a fascismului, deci. «Pas de maladie, pas de crise» spune Séché. Și în același timp: «Dictatorul e omul crizelor sociale și politice». După ce a suit tronul dictatorial, dominând crizele anterioare, succesiunea lui să fie pe punctul de a se deschide?

Iată ceea ce viitorul se va obliga să descurce. Séché exprimă „rețeta” dictatorului în formula: „Un om întâi, împrejurări favorabile mai apoi”, sau trăsind formula matematică a lui Machiavel: „Fără de ocazie talentul și curajul lor ar fi fost inutile; și fără calitățile lor personale, zadarnic s'ar fi prezentat ocazia”.

Sub aceste presagii au debutat toți dictatorii pe care-i cunoaște istoria. Cu aere de paradox, urmează capitolul: «Dictatorul e omul democrației».

Nici un regim nu abundă în atâtea crize interioare ca democrația. Ea favorizează odată cu luptele politice și crizele de tot soiul și ambițiile competitive care fac posibilă restaurarea dictaturii: „Nepunând cârmui Statul în interesul superior al națiunii, lăsându-se păcălită sau mințită de demagogi, democrația e prin chiar natura ei, predispusă să suporte autoritatea unui om». Urmează un portret al dictatorului, a cărui superioară calitate e: forța sufletească, caracterul. Autorul încheie cu credința că „mergem către o putere personală”, cu alte cuvinte către dictatură. Face o prezentare a situației politice din Franța, a spiritului vechitor republicani în care trăește imobilismul burghez, care înalță teorii peste teorii și al tinerilor republicani, căliți în experiența războiului care «le-a revelat prețul comandamentului, al disciplinei și al șefului». În felul acesta cercul e închis. În centru: dictatorul cerut imperios ca de o lege geometrică. „Violența e preferabilă debilității și descompunerii. Ea e o manifestare de viață. Violenta e creatoare. Un dictator nu s'ar putea menține la putere în dezordine. Interesul lui fatal se confundă cu interesul general”. Aceasta-i esența acestei, așa zice, pledoarii a unei prejudecăți presărată de interesante observații și aforisme Comentariile sunt în aer. Istoria pe care o trăim, așa de luxuriantă în aspecte, stă înaltea noastră ca o oglindă. Se vede acolo dictatorul? Răspundă fiecare.

Perpessicius.

MIȘCAREA INTELECTUALĂ

DIN STRĂINĂTATE

[Literatură]

Guiseppe De Lorenzo, *Leopardi e Schopenhauer*. — Napoli, Ricciardi 1923, 54 p. Lei 3.

Pentru poetul italian din Recanati ca și pentru filosoful german, viața e un chin și prin urmare ea nu merită a fi trăită. Amândoi au ajuns la aceeași concepție fără însă să se influențeze unul pe altul. Pe Leopardi, Schopenhauer nu l-a cunoscut decât prin intermediul prietenului său intim Adam Ludwig von Doss, care i-a vorbit despre poetul italian făcându-i cunoscută opera poetică a lui. Din corespondența dintre Schopenhauer și Doss — citată de Lorenzo — reiese cât de mult era prețuit Leopardi, de autorul „*Lumei ca voință și reprezentare*” :

..... „Dar nimeni n'a tratat acest subiect [despre neant și suferințele vieții] așa de profund și de complet, ca, în zilele noastre Leopardi. De aceasta el e adânc pătruns. Tema lui statornică e ironia și durerile existenței noastre pe care le descrie la fiecare pagină a operilor sale, dar cu o așa varietate de formă și de expresii, cu așa o bogăție de imagini, încât, departe de a ne obosi, întotdeauna ne interesează și ne mișcă”.

Tiburce (Eugène) *Etudes homériques*. — Paris, E. Leroux, 1923, 279 p. Chestiunea homerică atât

de mult discutată de specialiști, este reluată din nou și studiată după un criteriu necunoscut de critica modernă. Eroii a căror fapte formează acțiunea principală a poemelor homerice sunt, după d-l Tiburce, Achile în *Iliada* și Ulyse în *Odiseia*; dar acest Achile și acest Ulyse nu ne sunt prezentați într-o lumină cu totul nouă. Ambii autori (căci *Iliada* și *Odiseia* nu sunt scrise de aceeași mână) au ales un subiect — ce poate fi singur descoperit, din analiza amănunțită a textului, — care cuprinde caracterul poetului și a moravurilor din timpul său. Dacă *Iliada* se adresează, nu unui singur om, sau unui grup de oameni, ci tuturor; în schimb *Odiseia* : „chante un homme” (p. 199) și faptele glorioase ale acestui om, eclipsează pe ale celorlalți eroi din epopee.

Autorul a căutat să dea, în studiul său, un răspuns mai plauzibil la numeroasele chestiuni de amănunt puse de cercetările moderne.

Vechea civilizațiune ce reeșă din cuprinsul *Iliadei*: se deosebește de aceea pe care o cunoaștem din lectura *Odiseiei*; fiindcă în intervalul de timp ce separă aceste două poeme, concepțiile morale, religioase, politice și sociale au evoluat și s'au schimbat în mod simțitor.

Bossuet, *Correspondance*. — (Les grands écrivains de la France), éditée par MM. Urbainget E.

Levesque; t. XIV, 1923, un vol. in-8° Paris, Hachette.

În tonul XIII, din aceeași colecție se dăduse corespondența lui Bossuet, din Ianuarie 1701 până în Octombrie 1702. În acest nou volum se continuă din Noembrie 1702 până în Aprilie 1704; iar în apendice se publică scrisorile despre „quiétime en Bourgogne și „le cas de conscience“ și în fine ultimele documente referitoare la moartea marelui orator. Chestiunea editării corespondenței intime a marilor scriitori, nu este ținută în seamă de editorii volumului de față, cari reproduc cu fidelitate tot ce s'a putut afla prin arhive și biblioteci de pe urma scriitorului, chiar și unele fapte curioase din viața lui, cari nu slujesc întru nimic la completarea biografiei. Problema selecționării unei corespondențe, trebuie să fie aplicată de editori, atunci când vre-un amănunt pune într-o lumină neplăcută memoria marilor dispăruți.

Jules Dechamps, Sainte-Beuve et le sillage de Napoléon. — Liège, Vaillant-Carmanne et Paris, Champion, 1922, in-8°, 116 p.

Istoricul literar caută să studieze în volumul său, influența pe care a exercitat-o asupra lui Sainte-Beuve și asupra întregii epoci romantice, personalitatea lui Napoleon. În sprijinul argumentărilor, se pun în contribuții multe mărturii noi, necunoscute până acum. Această teză se susține și de André Le Breton în lucrarea sa asupra teatrului romantic. Reforma spiritului francez din prima jumătate a veacului al 19-lea, se datorește desigur, în bună parte, personalității energice a lui Napoleon, dar Sainte-Beuve, a găsit această transformare în opera lui V. Hugo, amic al intim al său. Dar această admirație idolatrică ține numai până în 1834, când

apare „Mémoires de Mirbeau“ care produc ruptura sa cu admirația entuziastă a contemporanilor.

Muzică

Charles-Marie Widor, — Initiation musicale (Collection des Initiations) Paris, Hachette, 1 vol. in-12, 5 francs.

În această colecție de „initiations“, literare, filosofice, artistice, chiar financiare, și pentru toate ramurile științelor, muzica trebuia să ocupe și ea un loc. Autorul studiului care este dealmintrelea un scriitor, caută să expue în mod succesiv toată evoluția artei muzicale din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre.

Invățământ

Pascuali (S.) e P. Calamandrei, — L'Università di domani. Foligno, Campitelli, [1923] XIII + 338 p. Lei 30

Cu prilejul reformei lui G. Gentile, s'au iscat numeroase discuții pro și contra. În volumul pe care îl anunțăm, Pascuali e de partea acelor care susțin autonomia administrativă a Universităților de Stat și desființarea Universităților libere. [Gentile le lasă numai cu condiția să se întrețină singure]. Susține reorganizarea liberei docențe, a sporirii bibliotecelor, și e pentru organizarea seminarilor și pentru examenul de Stat.

Istorie

Lieutenant-colonel de Rifert d'Alauzier, Un drame historique, — la réurrection de l'armée serbe, Albanie, Corfou, 1915—1916, préfacé de M. le Maréchal Foch, d'Espérey, vol. in-8°, 240, Paris, Payot, 1923, 10 fr.

Volumul de față este un prețios document, oferit de autor în calitate de fost comandant al infanteriei din armata generalului de divizie Piarron de Mondesir, vestitul conducător și organizator. El va servi în fața lumii în mod pozitiv la cunoașterea sacrificiilor făcute de Sârbi în timpul războiului mondial; și traducerea lui în sârbește va mijloci prin licee și școli secundare, educația națională a generațiilor viitoare.

The Glass Palace Chronicle of the Kings of Burma translated by Pe Maung Tin and G. H. Luce. Issued by The Text Publication Fund of the Burma Research Society. Oxford University Press, London, Humphrey Milford, 1923, XXIV+180 pp. in-8°, preț 10 sh.

Birmanii posedă un număr considerabil de cronică ce cuprind istoria regilor din timpul evului mediu și până în timpurile moderne. Cele mai vechi datează din secolul al 15-lea, câteva în secolul al 16-lea, trei din al 18-lea și în fine ultima din 1829.

Publicațiunea Burma Research Society, prin continuarea, în traducere, a textelor istorice în ediții critice, foarte bine adnotate cu note explicative, educe un serviciu real științei, făcând accesibilă istoricilor, cunoașterea faptelor săvârșite de regii din Birmania.

Filozofie

H. Barth, *Ethische Grundgedanken bei Spinoza, Kant und Fichte.* — Tübingen, Mohr, 1923. in-8°, 32 pp.

Conferința lui Barth, ne conduce în linii generale prin înalte regiuni ale metafizicii din morală lui Fichte, rațiunea practică și imperativul categoric al lui Kant și prin etica lui Spinoza. Ea ne procură o cunoaștere

de morală așa cum au căutat să o dea acești trei mari gânditori ai omenirii în operele lor.

Folklor

P. Saintyves, *Les Contes de Perrault et les récits parallèles.* — Paris, Nourry, 1923; in-8° XXIII+646 p.

În această nouă ediție, marele folklorist de astăzi, caută să discute prin documente critice, originea poveștilor. Se dă o împărțire a poveștilor în trei categorii: contes d'origine saisonnière (Zânele Cendrillon...); contes d'origine initiatique (Bărba-albaștri, pisica încălțată) și «contes inventés par les sermons» (Griselidis, les Souhaits ridicules...).

Arte

André Michel, *Histoire de l'Art.* — Tome VII: l'Art en Europe au XVIIIe siècle, première partie. Paris, Libr. A. Colin, 1 vol. in 8° en 450 p. 50 fr.

Cu secolul al 18-lea se începe o perioadă de tranziție în artă: este epoca stilului *rococo* care va duce la o renaștere a clasicismului. Această evoluție se produce în arhitectura franceză începând dela 1708 (moartea lui Mansart) și merge până în timpul revoluției. Tot în același timp, pictura și sculptura franceză își caută motive noi. În Italia, după cum ne arată studiile lui Marcel și Charles Raymond, arhitectura și sculptura la un loc se manifestează variat din oraș în oraș: dela Roma la Turin și dela Neapole la Veneția.

Opera arhitectonică a lui A. Michel ajutată de unele monografii speciale ale diferitelor țări, rămâne prin planul ei original și invariabil, una din cele mai perfecte lucrări de ansamblu asupra istoriei artelor în general.

Aspecte din literatura poloneză.

Literatura poloneză este astăzi una dintre cele mai gustate și prețuite de publicul apusean: ocupă locul al doilea între literaturile slave, după cea rusească.

Sprijinită de o tradiție glorioasă, de o cultură trainică și străveche, literatura țării vecine s'a ridicat, prin bogăția talentelor, prin viața și sufletul nou cari se descoperă atrăgător în paginile ei și prin înrădire fericiată cu literatura rusă care își câștigase mai dinainte locul ei de cinste.

Pentru noi, scriitorii poloni sunt încă, în bună parte necunoscuți. Aceasta, datorită poate necunoașterii limbei—și mai degrabă: vinovatei noastre neglijențe cari ne-a împiedicat să organizăm prin instituțiile noastre, încercări de apropiere a acestei minunate literaturi. Deasemenea și lipsa unei bune istorii a literaturii polone—în care să se dea cititorilor noștri frânturi din această literatură—și date îndrumătoare asupra ei.

Socotim aproape ca o datorie să dăm câteva știri asupra literaturii contemporane polone: deși poate o prea slabă imagine a stărei ei actuale.

În două articole publicate în „*La revue de France*”¹⁾ sub rubrica: „*Lettres Polonaises*”, D-na Maria Kasterska, consacră câteva pagini romanului poporan, social, epic și exotic.

Apusul a cunoscut literatura poloneză mai ales în epoca romantismului, când unii scriitori s'au stabilit la Paris sau în alte orașe ale Franței, exilați cu prilejul revoluției din 1831.

Priviți cu simpatie, ei s'au bucurat de o deosebită atenție

din partea scriitorilor francezi: George Sand, Michlet, Montalembert, Lamennais, Edgar Quienet, etc., au vorbit și scris dese ori despre literatura polonă.

Pe de altă parte, scriitorii Poloniei își exprimau cu ușurință gândurile lor în limba franceză și, tot odată, căutau să traducă cu multă râvnă poeziilor naționali, și mai ales pe Mickienvicz.

Despre epoca mai nouă a literaturii poloneze se leagă numele a trei scriitori reprezentativi: Reymont, Kasprowicz și Zeromski.

Cel mai original, mai independent și mai polonez în acelaș timp, din această trinitate literară este desigur Ladislas Reymont, cari ne-a dat în romanul său poporanist „*Chłopi*” (Țărani) o adevărată epopee a țăranimii.

Câmpia poloneză găsește în Reymont,—după cum găsise și în Sienkiewicz un pictor genial.

„Autorul Țăranilor” a scris deasemenea romane istorice și sociale. Dar unul dintre cei mai demni reprezentanți ai *romanului social* este, fără îndoială, Ștefan Zeromski: „patriot entuziast, altruist, exaltat, spirit foarte larg și foarte cultivat” a fost mai adânc slav în scrierile sale. Fiindcă după cum notează și D-na Kasterska, sufletul polonez a fost în toate timpurile jumătate slav și jumătate latin. Cu toată cultura sa latină, Zeromski însă a fost stăpânit de elementul slav — „iubirea mistică pentru umanitatea ce suferă”. Eroul lui este omul lipsit de bucurii cari se închină unui ideal visat „renunțând la viața sa individuală, la afecțiunile și plăcerile sale”: iată-l pe dr. Judym din „*Les Hommes sans gîte*”, fiu de cismar, crescut de o mătușă a sa, prostituată, renunță la tot pentru a servi mulțimei pururi ignorate și secătuită de mizerie. Totuși el se îndoiește de folosul sacrifi-

¹⁾ 1-er Juin et Septembre 1923.

1221.49

ciului său și, la un moment dat, se oprește nehotărât la întretăierea drumului.

În cel mai bun roman al lui Zeromski: „les Oendres“ se regăsește aceeași milă pentru mulțimea ce suferă, aceeași îndoială îl mistue pe Dristof Cedro — unul din eroii principali ai romanului — în deosebire de Rafail Olbromski, un tânăr impulsiv și violent. Numai «*Vântul mării*» se abate puțin dela această concepție a desnădejdiei și veșnicei îndoieli — romanul lui Zeromski sfârșește de astă-dată prin accente de nădejde în viitor.

Opus lui Zeromski este alt scriitor polon: *Iosif Weyssenhof*, aristocrat prin naștere. Un stil elegant — o limbă impecabilă — *Weyssenhof* adoră acțiunea și energia — nădejdea și lupta. Nu lamentări — ci acțiune îndârjită; nu lacrimi — ci avântul luptei, aceste sunt lăunile de seamă ale operei lui. După *Sienkiewicz* *Weyssenhof* este cel mai remarcabil reprezentant al romanului epic. Datorită marelui război, numeroși poloni au rătăcit peste hotare alungați de masacrele și luptele crâncene care se dădeau între Ruși și Germani. Așa s'a născut romanul *exotic* al cărui reprezentant este în primul rând: *Venceslas Sieroszewski*, care a descris triburile sălbatice ale Siberiei.

În ultimul său roman «*Prăpastia*», *Sieroszewski* mărturisește cu nebănuite adâncimi de sinceritate înspăimântătoarea stare

a polonezilor supuși ruși, siliți să se lupte cu polonezii, supuși austriaci și germani. Iată: doi frați, fii unui condamnat politic: împrejurările fac să nu se revadă mulți ani. În timpul războiului unul este recrutat la Austriaci — celălalt luat în armata rusă. Fatalitatea face ca într-o luptă să se întâlnească piept la piept. Frații prind a se încerca, fără să se cunoască, până când unul omoară pe celălalt. Abia în urmă găsind în buzunarele celui mort o scrisoare dela tatăl lor, află că-i era frate.

Tot atât de prețuit cât *Sieroszewski* este și *Ossendowski*, scriitor și savant. El a traversat Siberia în timpul războiului dintre țariști și bolșevici și a cules minunate impresiuni.

D-na Maria Kastarska încheie notele sale cu: *Ferdinand Goetel*, autorul romanului *oxotic*: «*Kar-Chat*» — povestea tristă a unui oșter polon. Scrisă într-o limbă pitorească, lucrarea trece dincolo de ceea ce am putea socoti o realizare obișnuită. Studiul d-nei Maria Kastarska este desăvârșit prin aceea că reușește să închidă între liniile lui, fața cea nouă și sufletul actualei literaturi poloneze.

Pentru nevoile noastre, ne vom strădui să apropiem cât mai temeinic aceste îndrumări, cari ar putea fi poate o potecă peste granițele ce ni le așează silit, puțină cunoaștere a limbei polone.

Bibliograf.

REDAȚIONALE.

Revista a apărut din nou cu oarecare întârziere. Vina nu e întreagă a noastră: grele piedici materiale — din acele pe care singur banul le poate dovedi — i-au tăiat drumul; aci, și explicația numărului triplu.

N'am încetat, totuși, o clipă străduințele. Și, am izbutit: în biruința aceasta, cum și în gândul că cetitorii vor bănuși ce trudă aprigă e azi tipărirea unei reviste, stă toată mângâierea noastră...

*

Cu numărul acesta — ca și celelalte reviste — „Cugetul Românesc” ia vacanță pentru lunile Iulie și August: va reapare la începutul lunii Septembrie.

*

Pe timpul verei manuscritele și corespondența, se vor trimite pe adresa: I. Pillat, strada Romană, 6.

În articolul d-lui Drag. Protopopescu: „Platonism în literatura engleză”, s'au strecurat — din pricina unei corecturi scăpate culegătorului — unele greșeli: cerem iertare autorului și cititorului.

C. SFETEA.

Când încheiam numărul, ne-a ajuns, neașteptat și de neînfeles, de pe țărmii însoriți ai Mediteranei, o veste care ne-a îndurerat: C. Sfetea, bătrânul entuziast, plecase spre lumina celeilalte vieți...

Cu Sfetea pierе un vajnic sprijinitor al cărții. Pe umerii lui se rezimă aproape întreaga Editură de azi. Pornise altădată cu pasul generației de largi cuceriri a lui Coșbuc, din care n'au rămas acum decât prea puțini. Tăiase cu trudă drumuri netede cărții. Izbânda ei de azi lui i-se dătoarește, în bună parte. A înjghebat cu puteri firave una din primele noastre alcătuirii de editură; mai apoi, izbutise să-și împlinească cu rost mult și minunat gândurile...

Când se va scrie istoricul editurii românești, se va ști hotărât cât a făcut pentru propășirea scrisului bătrânul din fruntea „Cărții Românești”, care eră numai tinereță și suflet — cărturar iscusit și prieten deschis al scriitorilor...

BIBLIOGRAFIE

Const. Loghin: „O sută de ani dela nașterea lui Alecu Hurmuzachi”. Editura „Glasul Bucovinei”; **Ion Grămadă:** „Scrieri Literare”, cu un studiu asupra vieții și operii lui de C. Loghin, 1924 idem; **Moș Grigore Sfătosu:** „Flori și Fluturi”, versuri pentru copii; Editura „Ancora”; **Marg. Miller-Verghy:** „Sanda, Anca și Mihail”, povestiri pentru tinerime, idem; **I. Popescu Băjenaru:** „Cartea omului matur” (Abecedarul Adultului), preț 25 lei, Ediura „Cartea Românească”; **M. Sadoveanu:** „Șoim”, preț 40 lei, idem; **C. Sandu-Aldea:** „Ion Măgură”. Pagini Alese din Scriitorii Români No. 147, preț 2 lei, idem; **Gr. Alexandrescu:** „Memorial de Călătorie”. Pagini Alese din Scriitorii Români No. 145, preț 2 lei, idem; **Petre Ispirescu:** „Din Poveștile Unchiului Sfătos”. Pagini Alese din Scriitorii Români No. 148, preț 2 lei, idem; **Ioan Adam:** „Vola Mărit”. Biblioteca Minerva No. 39, preț 4 lei, idem; **N. N. Beldiceanu:** „Cea dintâi iubire”, Biblioteca Minerva No. 13, preț 4 lei, idem; **V. Harea:** „Români de Peste Nistru”. Cunoștințe folositoare Seria C. No. 14, preț 3 lei, idem; **D. I. Ștefănescu:** „Cum instalăm o grădină de legume”. Biblioteca Agricolă Populară No. 19, preț 4 lei, idem; **Pagini de Eminescu, Coșbuc, Caragiale Mitropolitul Varlaam:** „Învierea Mântuitorului”. Pagini Alese No. 150, preț 4 lei, „Cartea Românească”; **Dr. I. Glăvan:** „Cum vedem”. Cunoștințe folositoare Seria A. No. 17, preț 3 lei, idem; **D. Anghel:** Proză (Opere complete, preț 25 lei, idem; **C. Necruzzi:** „Din păcatele tinereții”, Pagini Alese No. 154—155, preț 2 lei, idem; **Dim. Bolintineanu:** „Călătorii la Românii Macedoneni”. Pagini Alese No. 152, idem, preț 2 lei 50; **Dr. M. Manicatlde:** „Mama și Copilul”. Cunoștințe folositoare, Seria B, No. 33, idem, preț 3 lei; **I. A. Basarabescu:** „Spre Slatina și alte nuvele”. Pagini Alese No. 151, idem, preț 2 lei 50; **Alex. Cișman:** „Razele X”. Cunoștințe folositoare, Seria A, No. 18, idem, preț 3 lei.

Periodicile „Fundăției Principele Carol”

GANDIREA

revistă literară și artistică cu alese
reproduceri de artă

Redactor: CEZAR PETRESCU

Abonamentul 300 lei anual.

LĂMURĂ

revistă de cultură generală pentru
::: învățători și preoți :::

Redactori: NICHIFOR CRAINIC,
AP. D. CULEA și GH. D. MUGUR

Abonamentul 80 lei anual

BULETINUL CAMINELOR CULTURALE

se trimite gratuit membrilor corespun-
denți ai Fundăției și Căminelor culturale

Coprinde note și informații cu pri-
vire la întreaga activitate
a Fundăției

A L B I N A

CEA MAI BUNĂ REVISTĂ
PENTRU POPOR

Redactor: AP. CULEA

Abonamentul 60 lei lunar

BAZARUL DE RECHIZITA SCOLARA SI DE BIROU

AL

FUNDAȚIEI CULTURALE PRINCEPELE CAROL

○ ○ ○ ○

SE GASEȘTE ORI CE OBIECT DE LA PENÎTA,
CREION ȘI HARTIE, ȘI CAET PANALA TOT FELUL DE
REGISTRE ȘI USTENSILE. MARFURILE SE VAND IEFTINE
ȘI SE TRIMIT FARA TAXA DE TRANSPORT IN PACHETE DE 20 Kgr. SE
ACORDA ȘI RABAT. ȘCOALELE IN DEOSEBISUNT AJUTATE
PENTRU INTAIA OARA CA SA-ȘI PROCURE UȘOR FARA
BATAIE DE CAP, OSTENEALA ȘI CHELTUELI
RECHIZITA ȘCOLARA DE CARI AU 'NEVOE.

Numărul 40 lei

FUNDAȚIA CULTURALA PRINCEPELE CAROL

BUCUREȘTI, STRADA Dr. KALINDERU, 10

SCUTITĂ DE
TIMBRU

prima legea publică în
Mon. Oficial No. 39/922

D

*Bl. Ilie Olăruș
Str. Eugeniu de Sarmy 7
Timisoara*

No. _____

Tiparul: „Cartea Românească” — 5681.